

Suttantapiṭake Khuddakanikāye

Therīgāthāpāliyā saṁvaṇṇanābhūtā

Bhadantācariyadhammapālattherena katā

Paramatthadīpanī nāma

Therīgāthā-aṭṭhakathā

Buddhavasse 2552

Marammavasse 1370

AD. 2008

Romanized from Myanmar version published in 1959

© Buddhasāsana Society

Aṭṭhakathā Series 31

First published in 2008 by Ministry of Religious Affairs

Yangon, Myanmar

THE PĀLI ALPHABET
IN BURMESE AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

အ a အာ ā ဣ i ဤ ī ဥ u ဦ ū ဧ e ဩ o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

က ka	ခ kha	ဂ ga	ဃ gha	င ṅa
စ ca	ဆ cha	ဇ ja	ဈ jha	ည ṇa
ဋ ta	ဌ tha	ဍ ḍa	ဎ ḍha	ဏ ṇa
တ ta	ထ tha	ဒ da	ဓ dha	န na
ပ pa	ဖ pha	ဗ ba	ဘ bha	မ ma

ယ ya ရ ra လ la ဝ va သ sa တ ha ဠ ḷa ၵ ṁ

VOWELS IN COMBINATION

-၁ ၵ = ā ၶ = i ၷ = ī ၸ ၵ = u ၹ ၵ = ū - = e -၁ ၵ = o

က ka	ကာ kā	ကိ ki	ကီ kī	ကု ku	ကူ kū	ကေ ke	ကော ko
ခ kha	ခါ khā	ခိ khi	ခီ khī	ခု khu	ခုူ khū	ခေ khe	ခေါ kho ...

CONJUNCT-CONSONANTS

ကက kka	ဃ န္ဂha	ဏ န္ဓha	ဈ သ္ဃa	ဠ ပာ	ဣ လာ
ကွ kka	ဣ င္ဂa	ဣ န္ဓa	ဣ သ္ဃa	ဣ ပာ	ဣ လာ
ကျ kya	ဣ င္ဂha	ဣ န္ဓha	ဣ န္တa	ဣ ဗ္ဃa	ဣ လာ
ကြ kri	ဣ ဣa	ဣ န္ဓha	ဣ န္တva	ဣ ဗ္ဃa	ဣ ဖha
ကလ kla	ဣ ဣ္ဃha	ဣ တa	ဣ န္ဓha	ဣ ဗ္ဃa	ဣ တာ
ကွ kva	ဣ ဣ္ဃha	ဣ တha	ဣ န္ဓa	ဣ မ္ဗa	ဣ တာ
ဈ က္ဃa	ဣ ဣ္ဃha	ဣ တva	ဣ န္ဓra	ဣ မ္ဗha	ဣ တာ
ခွ khva	ဣ ဣ္ဃa	ဣ တya	ဣ န္ဓha	ဣ မ္ဗa	ဣ တာ
ဂွ gga	ဣ ဣ္ဃha	ဣ တra	ဣ န္ဓa	ဣ မ္ဗha	ဣ တာ
ဣွ ggha	ဣ ဣ္ဃha	ဣ တda	ဣ န္ဓa	ဣ မ္ဗa	ဣ တာ
ဈ ဣ္ဃa	ဣ ဣ္ဃha	ဣ တdha	ဣ န္ဓa	ဣ မ္ဗa	ဣ တာ
ဣွ gra	ဣ တ္တa	ဣ သya	ဣ ပpa	ဣ မ္ဗa	ဣ တာ
ဣ ṅka	ဣ တ္တha	ဣ သra	ဣ ပpha	ဣ ယya	ဣ တာ
ဣ ṅkha	ဣ တ္တda	ဣ သva	ဣ ပya	ဣ ယha	ဣ တာ
ဣ ṅga					

၁	၂	၃	၄	၅	၆	၇	၈	၉	၀
1	2	3	4	5	6	7	8	9	0

Therīgāthā-aṭṭhakathā

Mātikā		Piṭṭhaṅka
1. Ekakanipāta		
1. Aññatarātherīgāthāvaṇṇanā	...	1
2. Muttātherīgāthāvaṇṇanā	...	8
3. Puṇṇātherīgāthāvaṇṇanā	...	10
4. Tissātherīgāthāvaṇṇanā	...	11
5-10. Tissāditherīgāthāvaṇṇanā	...	12
11. Muttātherīgāthāvaṇṇanā	...	14
12. Dhammadinnātherīgāthāvaṇṇanā	...	16
13. Visākhātherīgāthāvaṇṇanā	...	21
14. Sumanātherīgāthāvaṇṇanā	...	21
15. Uttarātherīgāthāvaṇṇanā	...	22
16. Vuḍḍhapabbajitasumanātherīgāthāvaṇṇanā	...	23
17. Dhammātherīgāthāvaṇṇanā	...	24
18. Saṃghātherīgāthāvaṇṇanā	...	24
2. Dukanipāta		
1. Abhirūpanandātherīgāthāvaṇṇanā	...	26
2. Jentātherīgāthāvaṇṇanā	...	29
3. Sumaṅgalamātutherīgāthāvaṇṇanā	...	30
4. Aḍḍhakāsitherīgāthāvaṇṇanā	...	31
5. Cittātherīgāthāvaṇṇanā	...	34
6. Mettikātherīgāthāvaṇṇanā	...	36
7. Mittātherīgāthāvaṇṇanā	...	37
8. Abhayamātutherīgāthāvaṇṇanā	...	40

Mātikā	Piṭṭhaṅka
9. Abhayātherīgāthāvaṇṇanā	42
10. Sāmātherīgāthāvaṇṇanā	45

3. Tikanipāta

1. Aparāsāmātherīgāthāvaṇṇanā	47
2. Uttamātherīgāthāvaṇṇanā	48
3. Aparā uttamātherīgāthāvaṇṇanā	51
4. Dantikātherīgāthāvaṇṇanā	53
5. Ubbiritherīgāthāvaṇṇanā	55
6. Sukkātherīgāthāvaṇṇanā	59
7. Selātherīgāthāvaṇṇanā	64
8. Somātherīgāthāvaṇṇanā	68

4. Catukkanipāta

1. Bhaddākāpilānītherīgāthāvaṇṇanā	70
------------------------------------	-----	-----	----

5. Pañcakanipāta

1. Aññatarātherīgāthāvaṇṇanā	78
2. Vimalātherīgāthāvaṇṇanā	79
3. Sīhātherīgāthāvaṇṇanā	81
4. Sundarīnandātherīgāthāvaṇṇanā	83
5. Nanduttarātherīgāthāvaṇṇanā	89
6. Mittākālītherīgāthāvaṇṇanā	92
7. Sakulātherīgāthāvaṇṇanā	93
8. Soṇātherīgāthāvaṇṇanā	98
9. Bhaddākuṇḍalakesātherīgāthāvaṇṇanā	102
10. Paṭācārātherīgāthāvaṇṇanā	111
11. Timsamattātherīgāthāvaṇṇanā	121
12. Candātherīgāthāvaṇṇanā	123

Mātikā

Piṭṭhaṅka

6. Chakkanipāta

1. Pañcasatamattātherīgāthāvaṇṇanā	126
2. Vāsetṭhītherīgāthāvaṇṇanā	128
3. Khemātherīgāthāvaṇṇanā	130
4. Sujātātherīgāthāvaṇṇanā	140
5. Anopamātherīgāthāvaṇṇanā	142
6. Mahāpajāpatigotamītherīgāthāvaṇṇanā	144
7. Guttātherīgāthāvaṇṇanā	162
8. Vijayātherīgāthāvaṇṇanā	164

7. Sattakanipāta

1. Uttarātherīgāthāvaṇṇanā	167
2. Cālātherīgāthāvaṇṇanā	168
3. Upacālātherīgāthāvaṇṇanā	171

8. Aṭṭhakanipāta

1. Sīsūpacālātherīgāthāvaṇṇanā	174
--------------------------------	-----	-----	-----

9. Navanipāta

1. Vaḍḍhamātutherīgāthāvaṇṇanā	177
--------------------------------	-----	-----	-----

10. Ekādasanipāta

1. Kisāgotamītherīgāthāvaṇṇanā	181
--------------------------------	-----	-----	-----

11. Dvādasanipāta

1. Uppalavaṇṇātherīgāthāvaṇṇanā	190
---------------------------------	-----	-----	-----

12. Soḷasanipāta

1. Puṇṇātherīgāthāvaṇṇanā	207
---------------------------	-----	-----	-----

Mātikā			Piṭṭhaṅka
13. Vīsatinipāta			
1. Ambapālītherīgāthāvaṇṇanā	214
2. Rohinītherīgāthāvaṇṇanā	222
3. Cāpātherīgāthāvaṇṇanā	228
4. Sundarītherīgāthāvaṇṇanā	236
5. Subhākammāradhītutherīgāthāvaṇṇanā	244
14. Timsanipāta			
1. Subhājīvakambavanikātherīgāthāvaṇṇanā	253
15. Cattālīsanipāta			
1. Isidāsītherīgāthāvaṇṇanā	267
16. Mahānipāta			
1. Sumedhātherīgāthāvaṇṇanā	278

Therīgāthā-aṭṭhakathāya mātikā niṭṭhitā.

Khuddakanikāya

Therīgāthā-aṭṭhakathā

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

1. Ekakanipāta

1. Aññatarātherīgāthāvaṇṇanā

Idāni Therīgāthānaṃ atthasaṃvaṇṇanāya okāso anupatto, tattha yasmā¹ bhikkhunīnaṃ ādito yathā² pabbajjā upasampadā ca paṭiladdhā, tam³ pakāsetvā atthasaṃvaṇṇanāya kariyamānāya tattha tattha gāthānaṃ aṭṭhuppattim⁴ vibhāvetum sukarā hoti supākaṭā ca, tasmā tam pakāsetum ādito paṭṭhāya saṅkhepato ayaṃ anupubbikathā—

Ayaṃ hi Lokanātho “manussattaṃ liṅgasampattī”tyādinā⁵ vuttāni aṭṭhaṅgāni samodhānetvā Dīpaṅkarassa Bhagavato pādamūle katamahābhinihāro⁶ samatimsapāramiyo pūrento catuvīsatiyā Buddhānaṃ santike laddhabyākaraṇo anukkamena pāramiyo pūretvā ñātattacariyāya lokattacariyāya Buddhattacariyāya⁷ ca koṭim patvā Tusitabhavane nibbattivā tattha yāvatāyukam ṭhatvā dasasahassacakkavāḷadevatāhi Buddhabhāvāya—

“Kālo kho te mahāvīra, uppajja mātukucchiyaṃ.
Sadevakam tārayanto, bujjhassu amataṃ padan”ti⁸—

1. Yasmā idha (Sī)

3. Paṭiladdhādhiḡamaṇca (Sī)

5. Khu 4. 311 piṭṭhe.

7. Buddhattacariyāya (Ka)

2. Ādito paṭṭhāya yathā (Sī)

4. Aṭṭhuppattī (Sī), aṭṭhuppattim (Ka)

6. Katābhinihāro (Sī)

8. Khu 4. 305 piṭṭhe.

Āyācitamanussūpapattiko tāsam devatānam paṭiññam datvā
 katapañcamahāvīlokano Sakyarājakule Suddhodanamahārājassa gehe sato
 sampajāno mātukucchim okkanto dasamāse sato sampajāno tattha ṭhatvā
 sato sampajāno tato nikkhanto Lumbinīvane laddhābhijātiko vividhā dhātiyo
 ādim katvā mahatā parihārena sammadeva parihariyamāno anukkamena
 vuḍḍhippatto tīsu pāsādesu vividhanāṭakajanaparivuto devo viya sampattim
 anubhavanto jīṇṇabyādhimatadassanena jātasamvego ñāṇassa paripākatam
 gatattā kāmesu ādīnavam nekkhamme ca ānisaṃsam disvā Rāhulakumārassa
 jātadivase Channasahāyo Kaṇḍakam¹ assarājam āruyha devatāhi vivaṭena
 dvārena aḍḍharattika² samaye mahābhinnikkhamanam nikkhamitvā teneva
 rattāvasesena tīṇi rajjāni atikkamitvā Anomānadītīram patvā
 Ghaṭṭikāramahābrahmunā ānīte arahattaddhaje gahetvā pabbajito tāvadeva
 vassasaṭṭhikatthero³ viya ākappasampanno hutvā pāsādikena iriyāpathena
 anukkamena Rājagaham patvā tattha piṇḍāya caritvā
 Paṇḍavapabbatapabbhāre piṇḍapātam paribhuñjitvā Māgadharājena rajjena
 nimantiyamāno tam paṭikkhipitvā Bhaggavassārāmam gantvā tassa
 samayam pariggaṇhitvā tato Āḷārudakānam⁴ samayam pariggaṇhitvā tam
 sabbam analaṅkaritvā anukkamena Uruvelam gantvā tattha chabbassāni
 dukkarakārikam katvā tāya ariyadhammapaṭivedhassābhāvam ñatvā “nāyam
 maggo bodhāyā”ti oḷārikam āhāram āharanto katipāhena balam gāhetvā
 visākhapuṇṇamadivase Sujātāya dinnam varabhojanam bhuñjitvā
 suvaṇṇapātīm nadiyā paṭisotam khipitvā “ajja Buddho bhavissāmī”ti
 katasanniṭṭhāno sāyanhasamayē **Kālena** nāgarājena abhitthutiguṇo⁵
 Bodhimaṇḍam āruyha acalaṭṭhāne pācīnalokadhātu-abhimukho
 aparājītapallaṅke nisinnō caturaṅgasamannāgatam vīriyam adhiṭṭhāya sūriye
 anattaṅgateyeva mārabalam vidhamitvā paṭhamayāme pubbenivāsam
 anussaritvā, majjhimayāme dibbacakkhum visodhetvā, pacchimayāme
 paṭiccasamuppāde ñāṇam otāretvā anulomapaṭilomam paccayākāram
 sammasanto vipasanam vaḍḍhetvā sabbabuddhehi adhigatam
 anaññasādhāraṇam sammāsambodhim adhigantvā nibbānārammaṇāya
 phalasaṃpattiyā tattheva

1. Kanthakam (Sī, I)

2. Aḍḍharatta (Ka)

3. Vassasatikatthero (Ka)

4. Āḷārudakānam (Sī, I)

5. Abhitthutiguṇo (Sī, I)

sattāhaṃ vītināmetvā teneva nayena itarasattāhepi Bodhimaṇḍeyeva
vītināmetvā Rājāyatanamūle madhupiṇḍikabhōjanam bhuñjitvā puna
Ajaṭṭānigrodhamūle nisinno dhammatāya dhammagambhīrataṃ
paccavekkhitvā apposukkatāya citte namante¹ mahābrahmunā āyācito
Buddhacakkhunā lokam volokento² tikkhindriyamudindriyādibhede satte
disvā mahābrahmunā³ dhammadesanāya katapaṭiñño “kassa nu kho aham
paṭhamam dhammam deseyyan”ti āvajjento Āḷārudakānam
kālaṅkatabhāvam⁴ ñatvā “bahupakārā kho me Pañcavaggiyā bhikkhū, ye
mam padhānapahitattam upaṭṭhahimsu, yannūnāham pañcavaggiyānam
bhikkhūnam paṭhamam dhammam deseyyan”ti⁵ cintetvā
āsāḷhipuṇṇamāyam mahābodhito Bārāṇasim uddissa aṭṭhārasayojanam
maggam paṭipanno antarāmagge Upakena ājīvakena saddhim mantetvā
anukkamena Isipatanam patvā tattha Pañcavaggiye saññāpetvā “dveme
bhikkhave antā pabbajitena na sevitabbā”ti-ādinā⁶
Dhammacakkapavattanasuttantadesanāya Aññāsikoṇḍañña⁷ppamukhā
aṭṭhārasabrahmakotiyo dhammāmatam pāyetvā paṭipade Bhaddiyattheram,
pakkhassa dutiyāyam Vappattheram, pakkhassa tatiyāyam
Mahānāmattheram, catutthiyam Assajittheram, sotāpattiphale paṭiṭṭhāpetva
pañcamiyam pana pakkhassa Anattalakkhaṇasuttantadesanāya⁸ sabbepi
arahatte paṭiṭṭhāpetvā tato param Yasadārakappamukhe pañcapaṇṇāsapurise
Kappāsikavanasaṇḍe tiṃsamatte Bhaddavaggiye Gayāsise piṭṭhipāsāṇe
sahassamatte purāṇajaṭileti evam mahājanam ariyabhūmim otāretvā
Bimbisārappamukhāni ekādasanahutāni sotāpattiphale nahutam⁹saraṇattaye
paṭiṭṭhāpetvā Veḷuvanam paṭiggahetvā tattha viharanto Assajittherassa
vāhasā¹⁰adhigatapaṭhamamagge sañcayam¹¹ āpucchitvā saddhim parisāya
attano santikam upagate Sāriputtamoggallāne aggaphalam sacchikatvā
sāvakaṇāmiyā matthakam patte aggasāvakaṭṭhāne ṭhapetvā
Kāḷudāyittherassa abhiyācanāya Kapilavatthum gantvā mānatthaddhe
ñātake yamakapāṭihāriyena dametvā, pitaram anāgāmiṇiphale,
Mahāpajāpatim sotāpattiphale

-
1. Cittena matte (I)	2. Volokitvā (Ka)	3. Mahābrahmuno (Ka)
4. Kālakatabhāvam (Sī, I)		5. Vi 3. 11 piṭṭhe.
6. Vi 3. 14; Sam 3. 368; Khu 9. 330 piṭṭhesu.		
7. Aññākoṇḍasa (Sī, I), Aññātakonḍañña (Ka)		8. Vi 3. 18; Sam 2. 55 piṭṭhesu.
9. Ekanahutam (Sī, Ka)		10. Assajittherassa vasena (Ka)
11. Sañjyam (Sī, I)		

patiṭṭhāpetvā Nandakumāraṃ Rāhulakumāraṃca pabbājetvā Satthā punadeva Rājagahaṃ paccāgacchi¹.

Athāparena samayena Satthari Vesālim upanissāya kūṭāgārasālāyāṃ viharante Suddhodanamahārājā setacchattassa heṭṭhāva arahattaṃ sacchikatvā parinibbāyi. Atha Mahāpajāpatiyā Gotamiyā pabbajjāya cittaṃ uppajji, tato Rohinīnadītire Kalahavivādasuttantadesanāya² pariyosāne nikkhamitvā pabbajitānaṃ pañcannaṃ kumārasatānaṃ pādaparicārikā ekajjhāsāyāva hutvā Mahāpajāpatiyā santikaṃ gantvā sabbāva “Satthu santike pabbajissāmā”ti Mahāpajāpatiṃ jeṭṭhikaṃ katvā Satthu santikaṃ gantukāmā ahesuṃ. Ayaṅca Mahāpajāpati³ pubbepe ekavāraṃ Satthāraṃ pabbajjaṃ yācitvā nālattha, tasmā kappakaṃ pakkosāpetvā kese chindāpetvā kāsāyāni acchādetvā sabbā tā sākiyāniyo ādāya Vesālim⁴ gantvā Ānandattherena Dasabalaṃ yācāpetvā aṭṭhagarudhammapaṭiggahaṇena pabbajjaṃ upasampadaṅca alattha. Itarā pana sabbāpi ekato upasampannā ahesuṃ. Ayamettha saṅkhepo. Viṭṭhārato panetaṃ⁵ vatthu tattha tattha Pāliyaṃ⁶ āgatameva.

Evāṃ upasampannā pana Mahāpajāpati Satthāraṃ upasaṅkamtivā abhivādetvā ekamantaṃ aṭṭhāsi, athassā Satthā dhammaṃ desesi. Sā Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā arahattaṃ pāpuṇi. Sesā ca pañcasatabhikkhuniyo Nandakovādapariyosāne⁷ arahattaṃ pāpuṇimsu. Evāṃ bhikkhunisaṃghe suppatiṭṭhite puthubhūte tattha tattha gāmanigamajanapadarājadhānīsu kulitthiyo kulasuṅhāyo kulakumārikāyo Buddhasubuddhataṃ dhammasudhammataṃ saṅghasuppaṭipattitaṅca sutvā sāsane abhippasannā saṃsāre ca jātasāṃvegā attano sāmike mātāpitaro nātake ca anujānāpetvā sāsane uraṃ datvā pabbajimsu. Pabbajitvā ca sīlacārasampannā Satthuno ca tesāṃ therānaṅca santike ovādaṃ labhitvā ghaṭentiyo vāyamantiyo nacirasseva arahattaṃ sacchākaṃsu. Tāhi udānādivasena tattha tattha

1. Paccāgaṅchi (Sī, I)

2. Khu 1. 413 piṭṭhe.

3. Mahāpajāpatī (Sī, I)

4. Vesāliyaṃ (Ka)

5. Panettha (Ka)

6. Vi 4. 442 piṭṭhe.

7. Ma 3. 314 piṭṭhādīsū.

bhāsītā gāthā pacchā saṅgītikārakehi ekajjhaṃ katvā ekakanipātādivasena saṅgītiṃ āropayimsu “imā **Therīgāthā** nāmā”ti. Tāsaṃ nipātādivibhāgo heṭṭhā vuttoyeva. Tattha nipātesu Ekakanipāto ādi. Tatthapi—

1. “Sukhaṃ supāhi therike, katvā coḷena pārutā.

Upasanto hi te rāgo, sukkhaḍākaṃva kumbhiyan”ti—

ayaṃ gāthā ādi. Tassā kā uppatti? Atīte kira aññatarā kuladhītā Koṇāgamanassa Bhagavato kāle sāsane abhippasannā hutvā Satthāraṃ nimantetvā dutiyadivase sākhaṃmaṇḍapaṃ kāretvā vālikāṃ attharivā upari vitānaṃ bandhitvā gandhapupphādīhi pūjaṃ katvā Satthu kālaṃ ārocāpesi. Satthā tattha gantvā paññatte āsane nisīdi. Sā Bhagavantaṃ vanditvā paṇītena khādanīyena bhojanīyena parivisitvā¹ Bhagavantaṃ bhuttāviṃ onītapattapaṇiṃ ticīvarena acchādesi. Tassā Bhagavā anumodanaṃ katvā pakkāmi. Sā yāvataṃyukāṃ puññāni katvā āyupariyosāne devaloke nibbattitvā ekaṃ Buddhantaraṃ sugatīsu eva saṃsarantī Kassapassa Bhagavato kāle gahapatikule nibbattitvā viññutaṃ patvā saṃsāre jātasāṃvegā sāsane pabbajitvā upasampajjitvā vīsativassasahassāni bhikkhunisīlaṃ pūretvā puthujjanakālakiriyaṃ katvā sagge nibbattā ekaṃ Buddhantaraṃ saggasampattiṃ anubhavitvā imasmiṃ Buddhuppāde Vesāliyaṃ khattiyamahāsālakule nibbatti, taṃ thirasantasarīratāya **Therikāti** voharimsu. Sā vayappattā kulappadesādinā samānajātikassa khattiyakumārassa mātāpitūhi dinnā patidevatā hutvā vasantī Satthu Vesāligamane sāsane paṭiladdhasaddhā upāsikā hutvā aparabhāge Mahāpajāpatigotamītheriyā santike dhammaṃ sutvā pabbajjāya ruciṃ uppādetvā “ahaṃ pabbajissāmi”ti sāmikassārocesi. Sāmiko nānujānāti. Sā pana² katādhikāratāya yathāsutaṃ³ dhammaṃ paccavekkhitvā rūpārūpadhamme pariggahetvā vipassanaṃ anuyuttā viharati.

Athekadivasaṃ mahānase byañjane paccamāne mahatī aggijālā uṭṭhahi. Sā aggijālā⁴ sakalabhājanaṃ taṭataṭāyantaṃ jhāyati. Sā taṃ disvā

1. Paripisetvā (Sī), paribhuñjāpetvā (I, Ka)

3. Yathāsukhaṃ (I, Ka)

2. Sāsane (I, Ka)

4. Tāya aggijālāya (Sī)

tadevārammaṇaṃ katvā suṭṭhutaṃ aniccataṃ upaṭṭhahantaṃ upadhāretvā tato tattha dukkhāniccānattatañca āropetvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā anukkamena ussukkāpetvā maggapaṭipāṭiyā anāgāmiphale paṭiṭṭhahi. Sā tato paṭṭhāya ābharaṇaṃ vā alaṅkāraṃ vā na dhāreti, sā sāmikena “kasmā tvam bhadde idāni pubbe viya ābharaṇaṃ vā alaṅkāraṃ vā na dhāresi”ti vuttā¹ attano gihibhāve abhabbabhāvaṃ ārocetvā pabbajjaṃ anujānāpesi. So Visākho upāsako viya dhammadinnaṃ mahatā parihārena Mahāpajāpatigotamiyā santikaṃ netvā “imaṃ ayye pabbājethā”ti āha. Atha Mahāpajāpatigotamī taṃ pabbājetvā upasampādetvā vihāraṃ netvā Satthāraṃ dassesi. Satthāpissā pakatiyā diṭṭhārammaṇameva vibhāvento “**sukhaṃ supāhī**”ti gāthamāha.

Tattha **sukhanti** bhāvanapuṃsakaniddeso. **Supāhī**ti āṇattivacanaṃ. **Theriketi** āmantanavacanaṃ. **Katvā coḷena pārutā**ti appicchatāya niyojanaṃ. **Upasanto hi te rāgoti** paṭipattikittanaṃ. **Sukkhadākaṃvā**ti upasametabbassa kilesassa asārabhāvanidassanaṃ. **Kumbhiyanti** tadādhārassa aniccatucchādibhāvanidassanaṃ.

Sukhanti cetam iṭṭhādhivacanaṃ, sukhena nidukkhā hutvāti attho. **Supāhī**ti nipajjanidassanañcetaṃ catunnaṃ iriyāpathānaṃ, tasmā cattāropi iriyāpathe sukheneva kappehi sukhaṃ viharāti attho. **Theriketi** idam yadipi tassā nāmakittanaṃ, pacurena anvatthasaññābhāvato pana thire sāsane thirabhāvappatte, thirehi silādidhammehi samannāgateti attho. **Katvā coḷena pārutā**ti paṃsukūlacoḷehi cīvaraṃ katvā acchāditasarīrā taṃ nivatthā ceva pārutā ca. **Upasanto hi te rāgoti** hi-saddo hetvattho, yasmā tava santāne uppajjanakakāmarāgo upasanto anāgāmimaggañāṇagginā daḍḍho, idāni tadavasesaṃ rāgaṃ aggamaggañāṇagginā dahetvā sukhaṃ supāhīti adhippāyo. **Sukkhadākaṃva kumbhiyanti** yathā taṃ pakke bhājane appakaṃ dākabyañjanaṃ mahatiyā aggijālāya paccamaṇaṃ jhāyitvā sussantaṃ vūpasammati, yathā vā udakamisse dākabyañjane uddhanaṃ āropetvā paccamaṇe uduke vijjamāne taṃ cicciṭṭayati ciṭṭiṭṭayati,

udake pana chinne upasantameva hoti, evaṃ tava santāne kāmārāgo
upasanto itarampi vūpasametvā sukhaṃ supāhīti.

Therī indriyānaṃ paripākaṃ gatattā¹ Satthu desanāvilāsenā ca
gāthāpariyosāne saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ
Apadāne²—

“Koṇāgamanabuddhassa, maṇḍapo kārīto mayā.
Dhuvaṃ ticīvaramdāsīm, Buddhassa lokabandhuno.
Yaṃ yaṃ janapadaṃ yāmi, nigame rājadhāniyo.
Sabbattha pūjito homi, puññakammassidaṃ phalaṃ.
Kilesā jhāpitā mayhaṃ, bhavā sabbe samūhatā.
Nāgīva bandhanaṃ chetvā, viharāmi anāsavā.
Svāgataṃ vata me āsi, Buddhaseṭṭhassa santike.
Tisso vijjā anuppattā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ.
Paṭisambhidā catasso, vimokkhāpi ca aṭṭhime.
Chaḷabhiññā sacchikatā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

Arahattaṃ pana patvā therī udānentī tameva gāthaṃ abhāsi, tenāyaṃ
gāthā tassā theriyā gāthā ahoṣi. Tattha theriyā vuttagāthāya anavareso rāgo
pariggahito aggamaggena tassa vūpasamassa adhippetattā.
Rāgavūpasameneva cettha sabbesampi kilesānaṃ vūpasamo vuttoti
daṭṭhabbaṃ tadekaṭṭhatāya sabbesaṃ kilesadhammānaṃ vūpasamasiddhito.
Tathā hi vuccati—

“Uddhaccavicikicchāhi, yo moho sahajo mato.
Pahānekaṭṭhabhāvena, rāgena saraṇo³ hi so”ti.

Yathā cettha sabbesaṃ saṃkilesānaṃ vūpasamo vutto, evaṃ
sabbatthāpi tesāṃ vūpasamo vuttoti veditabbaṃ pubbabhāge tadaṅgavasena,
samathavipassanākkhaṇe vikkhambhanavasena, maggakkhaṇe
samucchedavasena, phalakkhaṇe paṭippassaddhivasena vūpasamasiddhito.
Tena catubbidhassāpi pahānassa siddhi

1. Yathāparipākaṃ katattā (I, Ka)

2. Khu 4. 189 piṭṭhādīsu.

3. Saraṇe (Ka)

veditabbā. Tattha tadaṅgappahānena sīlasampadāsiddhi,
vikkhambhanapahānena samādhisampadāsiddhi, itarehi paññāsampadāsiddhi
dassitā hoti pahānābhisamayopasijjhanato¹. Yathā bhāvanābhisamayam
sādheti tasmim asati tadabhāvato, tathā sacchikiriyābhisamayam
pariññābhisamayañca sādheti evāti. Caturābhisamayāsiddhiyā tisso sikkhā,
paṭipattiyā tividhakalyāṇatā, sattavisuddhiyo ca paripuṇṇā imāya gāthāya
pakāsitā hontīti veditabbam. **Aññatarātherī** apaññatā nāmagottādivasena
apākaṭā, ekā therī lakkhaṇasampannā bhikkhunī imam gātham abhāsīti
adhippāyo.

Aññatarātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Muttātherīgāthāvaṇṇanā

2. “Mutte muccassu yogehi, cando rāhuggahā iva.

Vippamuttena cittaena, anaṇā bhuñja piṇḍakan”ti—

ayam katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayam kusalam upacinantī
Vipassissa Bhagavato kāle kulagehe nibbattitvā viññutam patvā ekadivasam
Sathhāram rathiyam gacchantam disvā pasannamānasā pañcapatiṭṭhitena
vanditvā pītivegena Sathu pādāmūle avakujjā nipajji. Sā tena
puññakammena devaloke nibbattitvā aparāparam sugatīsvaya saṃsarantī
imasmim Buddhuppāde Sāvattiyam brāhmaṇamahāsālakule nibbatti,
Muttātissā nāmam ahoṣi. Sā upanissayasampannatāya vīsativassakāle
Mahāpajāpatigotamiyā santike pabbajitvā sikkhamānāva hutvā
kammaṭṭhānam kathāpetvā vipassanāya kammaṃ karoti. Sā ekadivasam
bhattakiccam katvā piṇḍapātapaṭikkantā therīnam bhikkhunīnam vattam
dassetvā divāṭṭhānam gantvā raho nisinnā vipassanāya manasikāram ārabhi.
Sathā surabhiḡandhakuṭiyā nisinnova obhāsam vissajjetvā tassā purato
nisinno viya attānam dassetvā “**mutte muccassu yogehī**”ti imam gāthamāha.

1. Pahānābhisamayo ca sijjhanto (I, Ka)

Tattha **mutteti** tassā ālapanam. **Muccassu yogehīti** maggapaṭipāṭiyā kāmāyogādīhi catūhi yogehi mucca, tehi vimuttacittā hohi. Yathā kim?
Cando rāhuggahā ivāti rāhusaṅkhāto¹ gahato cando viya upakkilesato muccassu. **Vippamuttēna cittenāti** ariyamaggēna samucchēdāvimuttiyā suṭṭhu vimuttēna cittēna, itthambhūtalakkhaṇe cetam karanāvacaṇam. **Anaṇā bhuñja piṇḍakanti** kilesa-īṇam pahāya anaṇā hutvā raṭṭhapiṇḍam bhuñjeyyāsi. Yo hi kilēse appahāya Satthārā anuññātapaccayē paribhuñjati, so sāṇo paribhuñjati nāma. Yathāha āyasmā Bākulo “sattāhameva kho aham āvuso sāṇo² raṭṭhapiṇḍam bhuñjin”ti³ tasmā sāsane pabbajitēna kāmācchāndādi-īṇam pahānāya anaṇēna hutvā saddhādeyyam paribhuñjitabham. **Piṇḍakanti** desanāsīsameva, cattāropi paccayeti attho. **Abhiṇham ovadāti** ariyamaggappattiyā upakkilese visodhento bahuso ovādam deti.

Sā tasmim ovāde ṭhatvā nacirasseva arahattam pāpuṇi. Tena vuttam **Apadāne**⁴—

“Vipassissa Bhagavato⁵, Lokajēṭṭhassa tādino.

Rathiyam paṭipannassa, tārayantassa paṇino.

Gharato nikkhamitvāna, avakujjā nipajjaham.

Anukampako Lokanātho, sirasi akkamī mama.

Akkamitvāna sirasi, agamā Lokanāyako.

Tena cittappasādena, Tusitam agamāsaham.

Kilesā jhāpitā mayham -pa- katam Buddhassa sāsanan”ti.

Arahattam pana patvā sā tameva gātham udānesi. Paripuṇṇasikkhā upasampajjitvā aparabhāge parinibbānakālepi tameva gātham paccabhāsīti⁶.

Muttātherīgāthāvaṇṇānā niṭṭhitā.

1. Rāhusaṅkhātato (Sī, I)

2. Saraṇo (Ma 3. 168 piṭṭhe.)

3. Ma 3. 168 piṭṭhe.

4. Khu 4. 190 piṭṭhe.

5. Koṇḍañṇassa Bhagavato (Sī)

6. Ajjhabhāsīti (Ka)

3. Puṇṇātherīgāthāvaṇṇanā

Puṇṇe pūrassu dhammehīti Puṇṇāya nāma sikkhamānāya gāthā.
 Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ
 kusalaṃ upacinantī Buddhasuñṇe loke Candabhāgāya nadiyā tīre
 Kinnarayoniyāṃ nibbattā ekadivasaṃ tattha aññataraṃ Paccekabuddhaṃ
 disvā pasannamānasā naḷamālāya taṃ pūjetvā añjalim paggayha aṭṭhāsi. Sā
 tena puññakammena sugatīsuveva saṃsarantī imasmim Buddhuppāde
 Sāvatthiyaṃ gahapatimahāsālakule nibbatti, **Puṇṇātissā** nāmaṃ ahosi. Sā
 upanissayasampannatāya vīsativassāni vasamānā Mahāpajāpatigotamiyā
 santike dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddhā pabbajitvā sikkhamānā eva hutvā
 vipassanaṃ ārabhi. Satthā tassā gandhakuṭiyāṃ nisinno eva obhāsaṃ
 vissajjetvā—

3. “Puṇṇe pūrassu dhammehi, cando pannaraseriva.

Paripuṇṇāya paññāya, tamokhandhaṃ padālayā”ti—

imaṃ gāthamāha.

Tattha **puṇṇeti** tassā ālapanāṃ. **Pūrassu dhammehīti**
 sattatimsabodhipakkhiyadhammehi paripuṇṇā hohi. **Cando pannaraserivāti**
 ra-kāro padasandhikaro. Pannarase puṇṇamāsiyaṃ sabbāhi kalāhi paripuṇṇo
 cando viya. **Paripuṇṇāya paññāyāti** soḷasannaṃ kiccānaṃ pāripūriyā
 paripuṇṇāya arahattamaggapaññāya. **Tamokhandhaṃ padālayāti**
 mohakkhandhaṃ anavasesato bhinda samucchinda,
 mohakkhandhapadālanena saheva sabbepi kilesā padālitā hontīti.

Sā taṃ gātham sutvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ pāpuṇi. Tena
 vuttaṃ **Apadāne**¹—

“Candabhāgānadītīre, ahosiṃ Kinnarī tadā.

Addasaṃ virajaṃ Buddhaṃ, Sayambhuṃ aparājitam.

Pasannacittā sumanā, vedajātā katañjalī.

Naḷamālaṃ gahetvāna, Sayambhuṃ abhipūjayim.

1. Khu 4. 190 piṭṭhādīsu.

Tena kamma sukatenā, cetanāpaṇidhīhi ca.
Jahitvā Kinnarīdehaṃ, agacchim tidasam gatim.

Chattimsadevarājūnam, Mahesittamakārayim.
Dasannaṃ cakkavattīnaṃ, Mahesittamakārayim.
Samvejetvāna me cittaṃ, pabbajim anagāriyam.

Kilesā jhāpitā mayhaṃ, bhavā sabbe samūhatā.
Sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.

Catunnavutito kappe, yaṃ pupphamabhipūjayim.
Duggatim nābhijānāmi, pupphapūjāyidaṃ phalaṃ.

Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanam”ti.

Arahattaṃ pana patvā sā therī tameva gāthaṃ udānesi. Ayameva cassā
aññābyākaraṇagāthā ahoṣīti.

Puṇṇātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Tissātherīgāthāvaṇṇanā

Tisse sikkhassu sikkhāyāti Tissāya sikkhamānāya gāthā. Ayampi
purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭupanissayaṃ kusalaṃ
upacinitvā sambhatakusalapaccayā¹ imasmim Buddhuppāde
Kapilavatthusmim Sakyarājakule nibbattitvā vayappattā bodhisattassa
orodhabhūtā pacchā Mahāpajāpatigotamiyā saddhim nikkhamitvā pabbajitvā
vipassanāya kammaṃ karoti. Tassā Satthā heṭṭhā vuttanayeneva obhāsam
vissajjetvā—

4. “Tisse sikkhassu sikkhāya, mā taṃ yogā upaccagum.
Sabbayogavisamyuttā, cara loke anāsava”ti—

gātham abhāsi.

Tattha **tisseti** tassā ālapanam. **Sikkhassu sikkhāyāti** adhisīlasikkhādikāya
tividhāya sikkhāya sikkha, maggasampayuttā tisso

1. Kusalasañcayā (Sī)

sikkhāyo sampādehīti attho. Idāni tāsāṃ sampādane kāraṇamāha “**mā taṃ yogā upaccagun**”ti manussattaṃ, indriyāvekallaṃ, Buddhuppādo, saddhāpaṭilābhōti ime yogā samayā dullabhakkhaṇā taṃ mā atikkamuṃ. Kāmayogādayo eva vā cattāro **yogā** taṃ **mā¹ upaccagun** mā abhibhaveyyuṃ. **Sabbayogavisamūyuttā**ti sabbehi kāmayogādīhi yogehi vimuttā tato eva anāsavā hutvā loke cara, diṭṭhasukhavihārena viharāhīti attho.

Sā taṃ gāthaṃ sutvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ pāpuṇīti-ādinayo heṭṭhā vuttanayeneva veditabbo.

Tissātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

5-10. Tissāditherīgāthāvaṇṇanā

Tisse yuñjassu dhammehīti Tissāya theriyā gāthā. Tassā vatthu **Tissāsikkhamānāya** vatthusadisāṃ. Ayamā pana therī hutvā arahattaṃ pāpuṇi. Yathā ca ayamā, evaṃ ito paramā **Dhīrā, Vīrā, Mittā, Bhadrā, Upasamā**ti pañcannaṃ therīnaṃ vatthu ekasadisameva. Sabbāpi imā Kapilavatthuvāsiniyo bodhisattassa orodhabhūtā Mahāpajāpatigotamiyā saddhiṃ nikkhantā obhāsagāthāya ca arahattaṃ pattā ṭhapetvā sattamiṃ. Sā pana obhāsagāthāya vinā pageva² Satthu santike laddhaṃ ovādaṃ nissāya vipassanaṃ ussukāpetvā arahattaṃ pāpuṇitvā udānavasena “vīrā vīrehi”ti³ gāthaṃ abhāsi. Itarāpi arahattaṃ patvā⁴—

5. “Tisse yuñjassu dhammehi, khaṇo taṃ mā upaccagā.
Khaṇātītā hi socanti, nirayamhi samappitā.

6. Dhīre nirodhaṃ phusehi, saññāvūpasamaṃ sukhaṃ.
Ārādhayāhi nibbānaṃ, yogakkhemamanuttaraṃ.

1. Taṃ cattāro yogā mā (sabbattha)

2. Saṃvegaṃ (Sī, Ka)

3. Dhīrā dhīrehi (Ka)

4. Arahattaṃ patvā imāya gāthāya abhāsi (Ka)

7. Vīrā vīrehi dhammehi, bhikkhunī bhāvitindriyā.
Dhāreti antimaṃ dehaṃ, jetvā māraṃ savāhanaṃ.
8. Saddhāya pabbajitvāna, mitte mittaratā bhava.
Bhāvehi kusale dhamme, yogakkhemassa pattiyā.
9. Saddhāya pabbajitvāna, Bhadre Bhadraratā bhava.
Bhāvehi kusale dhamme, yogakkhemamanuttaraṃ.
10. Upasame tare oghaṃ, maccudheyyaṃ suduttaraṃ.
Dhārehi antimaṃ dehaṃ, jetvā māraṃ savāhanan”ti—

gāthāyo abhāsimsu.

Tattha **yuñjassu dhammehī**ti samathavipassanādhammehi ariyehi bodhipakkhiyadhammehi ca yuñja yogaṃ karohi. **Khaṇo taṃ mā upaccagāti** yo evaṃ yogabhāvanaṃ na karotī, taṃ puggalaṃ patirūpadese uppattikkhaṇo, channaṃ āyatanānaṃ avekallakkhaṇo, Buddhuppādakkhaṇo, saddhāya paṭiladdhakkhaṇo, sabbopi ayaṃ khaṇo atikkamati nāma. So khaṇo taṃ mā atikkami. **Khaṇātītā**ti ye hi khaṇaṃ atītā, ye ca puggale so khaṇo atīto, te nirayamhi samappitā hutvā socanti, tattha nibbattitvā mahādukkhaṃ paccanubhavantīti attho.

Nirodhaṃ phusehīti kilesanirodhaṃ phussa paṭilabha. **Saññāvūpasamaṃ sukhaṃ, ārādhayāhi nibbānanti** kāmasaññādīnaṃ pāpasaññānaṃ upasamanimittaṃ accantasukhaṃ nibbānaṃ ārādhehi.

Vīrā Vīrehi dhammehīti vīriyapadhānatāya vīrehi tejjussadehi ariyamaggadhammehi **bhāvitindriyā** vaḍḍhitasaddhādi-indriyā Vīrā bhikkhunī vatthukāmehi savāhanaṃ kilesamāraṃ jivitvā āyatim punabbhavābhāvato antimaṃ dehaṃ dhāretīti therī aññaṃ viya katvā attānaṃ dasseti.

Mitteti taṃ ālapati. **Mittaratā**ti kalyāṇamittesu abhiratā. Tattha sakkārasammānakaraṇatā hohi. **Bhāvehi kusale dhammeti** ariyamaggadhamme vaḍḍhehi. **Yogakkhemassā**ti arahattassa nibbānassa ca pattiyā adhigamāya.

Bhadreti taṃ ālapati. **Bhadraratāti** bhadresu sīlādiddhammesu ratā abhiratā hohi. **Yogakkhemamanuttaranti** catūhi yogehi khemaṃ anupaddavaṃ¹ anuttaraṃ nibbānaṃ, tassa pattiya kusale bodhipakkhiyadhamme bhāvehīti attho.

Upasameti taṃ ālapati. **Tare oghaṃ maccu dheyyaṃ suduttaranti** maccu ettha dhīyatīti maccudheyyaṃ, anupacitakusalasambhārehi suṭṭhu duttaranti suduttaraṃ, saṃsāramahoghaṃ **tare** ariyamaggaṇāvāya tareyyāsi². **Dhārehi antimaraṃ dehanti** tassa taraṇeṇeva antimadehadharā hohīti attho.

Tissāditherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhitā paṭhamavaggavaṇṇanā.

11. Muttātherīgāthāvaṇṇanā

Sumuttā sādhumuttāmhīti-ādikā Muttātheriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava kusalaṃ upacinitvā imasmim Buddhuppāde Kosalajanapade **Oghātakassa** nāma daliddabrāhmaṇassa dhītā hutvā nibbatti, taṃ vayappattakāle mātāpitaro ekassa khujjabrāhmaṇassa adamsu. Sā tena gharāvāsaṃ arocantī taṃ anujānāpetvā pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karoti. Tassā bahiddhārammaṇesu cittaṃ vidhāvati, sā taṃ niggaṇhantī “sumuttā sādhumuttāmhī”ti gāthaṃ vadantīyeva vipassanaṃ ussukkāpetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**³—

“Padumuttaro nāma Jino, sabbadhammesu cakkhumā.

Pāṇine anugaṇhanto, piṇḍāya pāvisī puram.

Tassa āgacchato Satthu, sabbe nagaravāsino.

Haṭṭhatuṭṭhā samāgantvā, vālikā ākirimsu te.

Vīthisammajjanam katvā, kadalipuṇṇakaddhaje.

Dhūmam⁴ cuṇṇam ca māsam⁵ ca, sakkāram kacca Satthuno.

1. Anupaddutaṃ (Sī)

2. Tāressāmi (I)

3. Natthi Pāḷiyam.

4. Dhūpaṃ (Sī)

5. Mālam (Sī)

Maṇḍapaṃ paṭiyādetvā, nimantetvā vināyakam.
 Mahādānam daditvāna, sambodhim abhipatthayi.
 Padumuttaro mahāvīro, hāraḷo sabbapāṇinam.
 Anumodaniyam katvā, byākāsi aggapuggalo.
 Satasahassee atikkante, kappo hessati bhaddako.
 Bhavābhavē sukham laddhā, pāpuṇissasi bodhiyam.
 Hatthakammaṇca ye keci, katāvī naranāriyo.
 Anāgatamhi addhāne, sabbā hessanti sammukhā.
 Tena kammavipākena, cetanāpaṇidhīhi ca.
 Uppannadevabhavane, tuyham tā paricārikā.
 Dibbam sukhamasaṅkhyeyyam, mānusaṅca asaṅkhiyam.
 Anubhonti ciram kālam, saṃsarimha bhavābhavē.
 Satasahassito kappe, yam kammamakariṃ tadā.
 Sukhumālā manussesu, atho devapuresu ca.
 Rūpaṃ bhogaṃ yasaṃ āyuraṃ, atho kittisukham piyam.
 Labhāmi satataṃ sabbam, sukataṃ kammampadam.
 Pacchime bhavē sampatte, jātāham brāhmaṇe kule.
 Sukhumālahatthapādā, ramaṇiye nivesane.
 Sabbakālampi pathavī, na passāmanalaṅkataṃ.
 Cikkhallabhūmiṃ asuciṃ, na passāmi kudācanaṃ.
 Kilesā jhāpitā mayham -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

Arahattaṃ pana patvā udānentī—

11. “Sumuttā sādhumuttāmhi, tīhi khujjehi muttiyā.
 Udukkhalena musalena, patinā khujjakena ca.
 Muttiāmhi jātimaraṇā, bhavanetti samūhatā”ti—

imaṃ gātham abhāsi.

Tattha **sumuttā**ti suṭṭhu muttā. **Sādhumuttāmhī**ti sādhu sammadeva muttā amhi. Kuto pana sumuttā sādhumuttāti āha “**tīhi khujjehi muttiyā**ti, tīhi vaṅkakehi parimuttiyāti attho. Idāni tāni sarūpato dassentī “**udukkhalena musalena, patinā khujjakena cā**”ti āha. Udukkhale hi dhaññam pakkhipantiyā parivattentiya musalena koṭṭentiya ca piṭṭhi onāmetabbā hotīti khujjakaraṇahetutāya tadubhayaṃ “khujjan”ti vuttaṃ. Sāmiko panassā khujjo eva, idāni yassā muttiyā nidassanavasena tīhi khujjehi mutti¹ vuttā, tameva dassentī “**muttāmhī jātimaraṇā**”ti vatvā tattha kāraṇamāha “**bhavanetti samūhatā**”ti. Tasattho—na kevalamahaṃ tīhi khujjehi eva muttā, atha kho sabbasmā jātimaraṇāpi², yasmā sabbassāpi bhavassa netti nāyikā taṇhā aggamaggena mayā samugghāṭitāti.

Muttātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

12. Dhammadinnātherīgāthāvaṇṇanā

Chandajātā avasāyīti Dhammadinnātheriyā gāthā. Sā kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīnagare parādhīnavuttikā hutvā jīvantī nirodhato vuṭṭhitassa aggasāvakkassa pūjāsakkārapubbakaṃ dānaṃ datvā devaloke nibbattā. Tato cavitvā devamanussesu saṃsarantī **Phussassa** Bhagavato kāle Satthu vemātikabhātikānaṃ³ kammikassa gehe vasamānā dānaṃ paṭicca “ekam dehī”ti sāmikena vutte dve dentī bahum puññaṃ katvā Kassapabuddhakāle **Kikissa** Kāsikarañño gehe paṭisandhim gahetvā sattannaṃ bhaginīnaṃ abbhantarā hutvā vīsativassasahassāni brahmacariyaṃ caritvā ekam Buddhantaraṃ devamanussesu saṃsarantī imasmim Buddhuppāde Rājagahe kulagehe nibbattitvā vayappattā Visākhassa seṭṭhino gehaṃ gatā.

Athekadivasam Visākho seṭṭhi Satthu santike dhammaṃ sutvā anāgāmi hutvā gharaṃ gantvā pāsādaṃ abhiruhanto sopānamatthake ṭhitāya Dhammadinnāya pasāritahatthaṃ anālambitvāva pāsādaṃ abhiruhitvā

1. Muttā (Ka) 2. Jārāmaraṇāpi (Sī, Ka) 3. Vemātikabhātikabhātikānaṃ (Ka)

bhuñjamānopi tuṅhībhūtova bhuñji. Dhammadinnā taṃ upadhāretvā
 “ayyaputta kasmā tvaṃ ajja mama hatthaṃ nālambi, bhuñjamānopi na kiñci
 kathesi, atthi nu kho koci mayhaṃ doso”ti āha. Visākho “Dhammadinne na
 te doso atthi, ahaṃ pana ajja paṭṭhāya itthisarīraṃ phusituṃ āhāre ca
 lolabhāvaṃ kātuṃ anaraho, tādiso mayā dhammo paṭividdho. Tvaṃ pana
 sace icchasi, imasmimyeva gehe vasa. No ce icchasi, yattakena dhanena te
 attho, tattakaṃ gahetvā kulagharaṃ gacchāhi”ti āha. Nāhaṃ ayyaputta tayā
 vantavamaṇaṃ ācamissāmi, pabbajjaṃ me anujānāhīti. Visākho “sādhu
 Dhammadinne”ti taṃ suvaṇṇasivikāya bhikkhuni-upassayaṃ pesesi. Sā
 pabbajitvā kammaṭṭhānaṃ gahetvā katipāhaṃ tattha vasitvā vivekavāsaṃ
 vasitukāma ācariyupajjhāyānaṃ santikaṃ gantvā “ayyā ākiṇṇaṭṭhāne
 mayhaṃ cittaṃ na ramati, gāmakāvāsaṃ gacchāmi”ti āha. Bhikkhuniyo taṃ
 gāmakāvāsaṃ nayimsu. Sā tattha vasantī atīte madditasāṅkhāratāya na
 cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**¹—

“Padumuttaro nāma Jino, sabbadhammāna pāragū.

Ito satasahassamhi, kappe uppajji nāyako.

Tadāhaṃ Haṃsavatiyaṃ, kule aññatare ahuṃ.

Parakammakārī āsiṃ, nipakā silasaṃvutā.

Padumuttarabuddhassa, Sujāto aggasāvako.

Vihārā abhinikkhamma, piṇḍapātāya gacchati.

Ghaṭaṃ gahetvā gacchantī, tadā udakahārikā.

Taṃ disvā adadaṃ pūpaṃ, pasannā sehi pāṇibhi.

Paṭiggahetvā tattheva, nisinno paribhuñji so.

Tato netvāna taṃ gehaṃ, adāsiṃ tassa bhojanaṃ.

Tato me ayyako tuṭṭho, akarī suṇisaṃ sakaṃ.

Sassuyā saha gantvāna, Sambuddhaṃ abhivādayim.

1. Khu 4. 247 piṭṭhādīsu.

Tadā so dhammakathikaṃ, bhikkhuniṃ parikittayaṃ.

Ṭhapesi etadaggamhi, taṃ sutvā muditā ahaṃ.

Nimantayitvā sugataṃ, sasamghaṃ Lokanāyakaṃ.

Mahādānaṃ daditvāna, taṃ ṭhānamabhipatthayim.

Tato maṃ Sugato āha, ghananinnādasussaro.

Mamupaṭṭhānanirate, sasamghaparivesike.

Saddhammassavane yutte, guṇavaddhitamānase.

Bhadde bhavassu muditā, lacchase paṇidhīphalaṃ.

Satasahassito kappe, Okkākakulasambhavo.

Gotamo nāma gottena, Satthā loke bhavissati.

Tassa dhammesu dāyādā, orasā dhammanimmitā.

Dhammadinnāti nāmena, hessati Satthu sāvika.

Taṃ sutvā muditā hutvā, yāvajīvaṃ Mahāmunim.

Mettacittā paricarim, paccayehi vināyakaṃ.

Tena kammaṃ sukatenā, cetanāpaṇidhīhi ca.

Jahitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvatiṃsamagacchahaṃ.

Imamhi bhaddake kappe, Brahmabandhu mahāyaso.

Kassapo nāma gottena, uppajji vadatāṃ varo.

Upaṭṭhāko Mahesissa, tadā āsi narissaro.

Kāsirājā Kikī nāma, Bārāṇasipuruttame.

Chaṭṭhā tassāsa'haṃ dhītā, sudhammā iti vissutā.

Dhammaṃ sutvā jinaggassa, pabbajjaṃ samarocayim.

Anujāni na no tāto, agāreva tadā mayaṃ.

Vīsavassahassāni, vicarimha atanditā.

Komāribrahmacariyaṃ, rājakañṇā sukhedhitā.

Buddhopaṭṭhānaniratā, muditā satta dhītarō.

Samaṇī samaṇaguttā ca, bhikkhunī bhikkhudāyikā.
 Dhammā ceva sudhammā ca, sattamī saṅghadāyikā.
 Khemā Uppalavaṇṇā ca, Paṭācārā ca Kuṇḍalā.
 Gotamī ca ahañceva, Visākhā hoti sattamī.
 Tehi kammehi sukatehi, cetanāpaṇidhīhi ca.
 Jahitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvatiṃsamagacchahaṃ.
 Pacchime ca bhava dāni, Giribbajapuruttame.
 Jātā seṭṭhikule phīte, sabbakāmasamidhine.
 Yadā rūpaṇūpetā, paṭhame yobbane ṭhitā.
 Tadā parakulaṃ gantvā, vasim sukhasamappitā.
 Upetvā lokasaraṇaṃ, suṇitvā dhammadesanaṃ.
 Anāgāmiṃ phalaṃ patto, sāmiko me subuddhimā.
 Tadāhaṃ anujānetvā, pabbajim anagāriyaṃ.
 Na cereneva kālena, arahattapaṇipim.
 Tadā upāsako so maṃ, upagantvā apucchatha.
 Gambhīre nipuṇe pañhe, te sabbe byākarim ahaṃ.
 Joni tasmim guṇe tuṭṭho, etadagge ṭhapesi maṃ.
 Bhikkhunim dhammakathikaṃ, nāññaṃ passāmi edisim.
 Dhammadinnā yathā dhīrā, evaṃ dhāretha bhikkhavo.
 Evāhaṃ paṇḍitā homi, nāyakenānukampitā.
 Pariciṇṇo mayā Satthā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ.
 Ohito garuko bhāro, bhavanetti samūhatā.
 Yassatthāya pabbajitā, agārasmānagāriyaṃ.
 So me attho anupatto, sabbasaṃyojanakkhayo.
 Iddhīsu ca vasī homi, dibbāya sotadhātuyā.
 Paracittāni jānāmi, Satthusāsanaṃ kārīkā.

Pubbenivāsaṃ jānāmi, dibbacakkhu visodhitaṃ.
Khepetvā āsave sabbe, visuddhāsiṃ sunimmaḷā.

Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

Arahattaṃ pana patvā “mayhaṃ manāṃ matthakaṃ pattaṃ, idāni idha vasitvā kiṃ karissāmi, Rājagahameva gantvā Satthārañca vandissāmi, bahū ca me nātakā puññāni karissantī”ti bhikkhunīhi saddhiṃ Rājagahameva paccāgatā. Visākho tassā āgatabhāvaṃ sutvā tassā adhigamaṃ vīmaṃsanto pañcakkhandhādivasena pañhaṃ pucchi. Dhammadinnā sunisitena satthena kumudaṇḍe chindantī viya pucchitaṃ pucchitaṃ pañhaṃ¹ vissajjesi, Visākho sabbaṃ pucchāvissajjananayaṃ² Satthu ārocesi, Satthā “paṇḍitā Visākha Dhammadinnā bhikkhuni”ti-ādinā taṃ pasāmsanto sabbaññutaññāṇena saddhiṃ saṃsandetvā byakatabhāvaṃ pavedetvā tameva Cūḷavedallasuttaṃ³ aṭṭhuppattim katvā taṃ dhammakathikānaṃ bhikkhunīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi. Yadā pana sā tasmim gāmakāvāse vasantī heṭṭhimamagge adhigantvā aggamaggaṭṭhāya vipassanaṃ paṭṭhapesi. Tadā—

12. “Chandajātā avasāyī, manasā ca phuṭā siyā.

Kāmesu appaṭibaddhacittā, uddhaṃsotāti vuccatī”ti—

imaṃ gāthaṃ abhāsi.

Tattha **chandajātā**ti aggaphalattaṃ jātacchanda. **Avasāyī**ti avasāyo vuccati avasānaṃ niṭṭhānaṃ, tampi⁴ kāmesu appaṭibaddhacittatāya “uddhaṃsotā”ti vakkhamānattā samaṇakiccassa niṭṭhānaṃ veditabbaṃ, na yassa⁵ kassaci, tasmā padadvayenāpi appattamānasā anuttaram yogaṅghemaṃ patthayamānāti ayamatto vutto hoti. **Manasā ca phuṭā siyāti** heṭṭhimehi tīhi maggacittehi nibbānaṃ phuṭā phusitā bhavēyya. **Kāmesu appaṭibaddhacittā**ti anāgāmiṃ maggavasena kāmesu na paṭibaddhacittā. **Uddhaṃsotāti** uddhameva maggasoto saṃsārasoto ca etissāti uddhaṃsotā. Anāgāmino hi yathā aggamaggo uppajjati, na añño, evaṃ avihādīsu uppanassa yāva akaniṭṭhā uddhameva uppatti hotīti.

Dhammadinnātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Pucchitaṃ pañhaṃ (I, Ka)

3. Ma 1. 373 piṭṭhādīsu.

5. Veditabbaṃ yassa (sabbattha)

2. Pucchāvissajjanaṃ (Ka)

4. Taṃ pana (Sī)

13. Visākhātherīgāthāvaṇṇanā

Karotha buddhasāsananti Visākhāya theriyā gāthā. Tassā vatthu Dhīrātheriyā vatthusadisameva. Sā arahattam patvā vimuttisukhena vītināmentī—

13. “Karotha Buddhasāsanam, yam katvā nānutappati.

Khippam pādāni dhovivā, ekamante nisīdathā”ti—

imāya gāthāya aññam byākāsi.

Tattha **karotha Buddhasāsananti** Buddhasāsanam ovāda-anusiṭṭhim karotha, yathānusiṭṭham¹ paṭipajjathāti attho. **Yam katvā nānutappatī** anusiṭṭhim katvā karaṇahetu na anutappati takkarassa sammadeva adhippāyānam samijjhanato. **Khippam pādāni dhovivā, ekamante nisīdathāti** idam yasmā sayam pacchābhattam piṇḍapātaapaṭikkantā ācariyupajjhāyānam vattam dassetvā attano divāṭṭhāne pāde dhovivā raho nisinnā sadattham matthakam pāpesi, tasmā tattha aññepi niyojenti avoca.

Visākhātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

14. Sumanātherīgāthāvaṇṇanā

Dhātuyo dukkhato disvāti Sumanāya theriyā gāthā. Tassā vatthu Tissātheriyā vatthusadisam. Imissāpi hi Satthā obhāsam vissajjetvā purato nisinno viya attānam dassetvā—

14. “Dhātuyo dukkhato disvā, mā jātim punarāgami.

Bhave chandam virājetvā, upasantā carissasī”ti—

imam gāthamāha. Sā gāthāpariyosāne arahattam pāpuṇi.

Tattha **dhātuyo dukkhato disvāti** sasantatipariyāpannā cakkhādihātuyo itarāpi ca udayabbayapaṭipīlanādinā “dukkhā”ti ñāṇacakkhunā disvā. **Mā jātim punarāgamī**ti puna jātim āyatim² punabbhavam mā

1. Yathānusiṭṭhi (Sī)

2. Āyati (Sī, I)

upagacchi. **Bhave chandaṃ virājetvā**ti kāmabhavādike sabbasmim bhave taṇhāchandaṃ virāgasāṅkhātena maggena pajahitvā. **Upasantā carissasīti** sabbaso pahīnakilesatāya nibbutā viharissasi.

Ettha ca “dhātuyo dukkhato disvā”ti iminā dukkhānupassanāmukhena vipassanā dassitā. “Bhave chandaṃ virājetvā”ti iminā maggo, “upasantā carissasī”ti iminā sa-upādisesā nibbānadhātu, “mā jātim punarāgamī”ti iminā anupādisesā nibbānadhātu dassitāti daṭṭhabbam.

Sumanātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

15. Uttarātherīgāthāvaṇṇanā

Kāyena saṃvutā āsinti Uttarāya theriyā gāthā. Tassāpi vatthu Tissātheriyā vatthusadisam. Sāpi hi Sakyakulappasutā bodhisattassa orodhabhūtā Mahāpajāpatigotamiyā saddhim nikkhantā otāsa-gāthāya arahattaṃ patvā pana—

15. “Kāyena saṃvutā āsim, vācāya uda cetasā.

Samūlaṃ taṇhamabbuyha, sītibhūtāmi nibbutā”ti—

udānavasena tameva gātham¹ abhāsi.

Tattha **kāyena saṃvutā āsinti** kāyikena saṃvarena saṃvutā ahoṣim. **Vācāyāti** vācasikena saṃvarena saṃvutā āsinti yojanā, padadvayenāpi sīlasaṃvaramāha. **Udāti** atha. **Cetasāti** samādhicittena², etena vipassanābhāvanamāha. **Samūlaṃ taṇhamabbuyhāti** sānusayaṃ, saha vā avijjāya taṇham uddharitvā. Avijjāya hi paṭicchāditādīnave bhavattaye taṇhā uppajjati.

Aparo nayo—**kāyena saṃvutāti** sammākammantena sabbaso micchākammantassa pahānā maggasaṃvareneva kāyena saṃvutā āsim. **Vācāyāti** sammāvācāya sabbaso micchāvācāya pahānā maggasaṃvareneva vācāya saṃvutā āsinti attho. **Cetasāti** samādhinā.

1. Sayameva imaṃ gātham (Ka)

2. Adhicittena (Sī)

Cetosīsenā hettha sammāsamādhī vutto, sammāsamādhiggahaṇeṇeva maggalakkhaṇeṇa ekalakkhaṇā sammādiṭṭhi-ādayo maggadhammā gahitāva hontīti, maggasamvarena abhijjhādikassa asaṃvarassa anavasesato pahānaṃ dassitaṃ hoti. Tenevāha “samūlaṃ taṇhamabbuyhā”ti. **Sītibhūtāmi nibbutā**ti sabbaso kilesapariḷāhābhāveṇa sītibhāvappatto anupādisesāya nibbānadhātuyā nibbutā amhīti.

Uttarātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

16. Vuḍḍhapabbajitasumanātherīgāthāvaṇṇanā

Sukhaṃ tvaṃ vuḍḍhike sehīti Sumanāya vuḍḍhapabbajitāya gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava kusalaṃ upacinitvā imasmiṃ Buddhuppāde Sāvattiyāṃ Mahādosalarañño bhaginī hutvā nibbatti. Sā Satthārā rañño Pasenadissa Kosalassa “cattāro kho me mahārāja daharāti na uññātabbā”ti-ādinā¹ desitaṃ dhammaṃ sutvā laddhappasādā saraṇesu ca sīlesu ca paṭiṭṭhāya pabbajitukāmāpi “ayyikaṃ paṭijaggissāmi”ti cirakālaṃ vītināmetvā aparabhāge ayyikāya kālaṅkatāya raññā saddhiṃ mahagghāni attharaṇapāvuraṇāni gāhāpetvā vihāraṃ gantvā saṃghassa dāpetvā Satthu santike dhammaṃ sutvā anāgāmiphale paṭiṭṭhitā pabbajjāṃ yāci. Satthā tassā ñāṇaparipākāṃ disvā—

16. “Sukhaṃ tvaṃ vuḍḍhike sehi, katvā coḷena pārutā.

Upasanto hi te rāgo, sītibhūtāsi nibbutā”ti—

imaṃ gāthaṃ abhāsi. Sā gāthāpariyosāne saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā udānavasena tameva gāthaṃ abhāsi. Idameva cassā aññābyākaraṇaṃ ahosi, sā tāvadeva pabbaji. Gāthāya pana **vuḍḍhiketi** vuḍḍhe, vayovuḍḍheti attho. Ayamā pana sīlādiguṇehipi vuḍḍhā, theriyā vuttagāthāya catutthapāde sītibhūtāsi nibbutāti yojetabbaṃ. Sesāṃ vuttanayameva.

Vuḍḍhapabbajitasumanātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Saṃ 1. 68 piṭṭhe.

17. Dhammātherīgāthāvaṇṇanā

Piṇḍapātaṃ caritvānāti Dhammāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinitvā sambhatapuññasambhārā imasmiṃ Buddhuppāde Sāvatthiyaṃ kulaghare nibbattitvā vayappattā patirūpassa sāmikassa gehaṃ gantvā¹ sāsane paṭiladdhasaddhā pabbajitukāmā hutvā sāmikena ananuññātā pacchā sāmike kālaṅkate pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karontī ekadivasaṃ bhikkhāya caritvā vihāraṃ āgacchantī paripatitvā tameva ārammaṇaṃ katvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā—

17. “Piṇḍapātaṃ caritvāna, daṇḍamolubbha dubbalā.
Vedhamānehi gattehi, tattheva nipatiṃ chamā.
Disvā ādīnavaṃ kāye, atha cittaṃ vimucci me”ti—

udānavasena imaṃ gāthaṃ abhāsi.

Tattha **piṇḍapātaṃ caritvāna, daṇḍamolubbhāti** piṇḍapātathāya yaṭṭhiṃ upatthambhena nagare vicaritvā bhikkhāya āhiṇḍitvā. **Chamāti** chamāyaṃ bhūmiyaṃ, pādānaṃ avasena² bhūmiyaṃ nipatinti attho. **Disvā ādīnavaṃ kāyeti** asubhāniccadukkhānattatādīhi nānappakārehi sarīre dosam paññācakkhunā disvā. **Atha cittaṃ vimucci meti** ādīnavānupassanāya parato pavattehi nibbidānupassanādīhi vikkhambhanavasena mama cittaṃ kilesehi vimuccitvā puna maggaphalehi yathākkamaṃ samucchadavasena ceva paṭippassaddhivasena ca sabbaso vimucci vimuttaṃ, na dānissā vimocetabbaṃ atthīti. Idameva cassā aññābyākaraṇaṃ ahoṣīti.

Dhammātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

18. Saṃghātherīgāthāvaṇṇanā

Hitvā ghare pabbajitvāti Saṃghāya theriyā gāthā. Tassā vatthu Dhīrātheriyā vatthusadisam. Gāthā pana—

1. Gehaṃ gatā (Sī)

2. Avahanena (Ka)

18. “Hitvā ghare pabbajitvā, hitvā puttāṃ pasuṃ piyaṃ.
Hitvā rāgañca dosañca, avijjañca virājiya.
Samūlaṃ taṇhamabbuyha, upasantāmi nibbutā”ti—
gāthāṃ athāsi.

Tattha **hitvā**ti chaḍḍetvā. **Gharet**i gehaṃ. Gharasaddo hi ekasmimpi abhidheyye kadāci bahūsu bījaṃ viya rūḷhivasena voharīyati. **Hitvā puttāṃ pasuṃ piyaṃ**ti piyāyitabbe putte ceva gomahimsādike pasū ca tappaṭibaddhachandarāgappahānena pahāya. **Hitvā rāgañca dosañcā**ti rajjanasabhāvaṃ rāgaṃ dussanasabhāvaṃ dosañca ariyamaggena samucchinditvā. **Avijjañca virājiyā**ti sabbākusalesu pubbaṅgamaṃ mohañca virājetvā maggena samugghāṭetvā icceva attho¹. Sesāṃ vuttanayameva.

Samghātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Ekakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Iccevamattho (Sī)

2. Dukanipāta

1. Abhirūpanandātherīgāthāvaṇṇanā

Dukanipāte **āturam asucim pūtimi**-ādikā Abhirūpanandāya sikkhamānāya gāthā. Ayam kira Vipassissa Bhagavato kāle Bandhumatīnagare gahapatimahāsālassa dhītā hutvā Satthu santike dhammam sutvā saraṇesu ca sīlesu ca paṭiṭṭhitā Satthari parinibbuta dhātucetiyam¹ ratanapaṭimaṇḍitena suvaṇṇacchattena pūjam katvā kālaṅkatvā sagge nibbattitvā aparāparam sugatīsuyeva saṃsarantī imasmim Buddhuppāde Kapilavatthunagare Khemakassa Sakkassa aggamahesiyā kucchismim nibbatti, **Nandātissā** nāmam ahoṣi. Sā attabhāvassa ativiya rūpasobhaggappattiyā abhirūpā dassanīyā pāsādikā Abhirūpanandātveva paññāyittha. Tassā vayappattāya vāreyyadivaseyeva² varabhūto Sakyakumāro kālamakāsi. Atha nam mātāpitaro akāmam pabbājesum.

Sā pabbajitvāpi rūpam nissāya uppannamadā “Satthā rūpam vivaṇṇeti garahati anekapariyāyena rūpe ādīnavam dasseti”ti Buddhupaṭṭhānam na gacchati. Bhagavā tassā ñāṇaparipākamñatvā Mahāpajāpatim āṇāpesi “sabbāpi bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ovādam āgacchantū”ti. Sā attano vāre sampatte aññam pesesi. Bhagavā “vāre sampatte attanāva āgantabbam, na aññā pesetabbā”ti āha. Sā Satthu āṇam laṅghitum asakkontī bhikkhunīhi saddhim Buddhupaṭṭhānam agamāsi. Bhagavā iddhiyā ekaṃ abhirūpam itthirūpam māpetvā puna jarājiṇṇam dassetvā samvegam uppādetvā—

19. “Āturam asucim pūtim, passa nande samussayam.

Asubhāya cittam bhāvehi, ekaggaṃ susamāhitam.

20. Animittaṅca bhāvehi, mānānusayamujjaha.

Tato mānābhisamayā, upasantā carissasī”ti—

1. Ratanacetiyam (Sī)

2. Dhareyyadivaseyeva (I)

imā dve gāthā abhāsi. Tāsaṃ attho heṭṭhā vuttanayo eva. Gāthāpariyosāne
Abhirūpanandā arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**¹—

“Nagare Bandhumatiyā, Bandhumā nāma khattiyō.
Tassa rañño ahuṃ bhariyā, ekajjhaṃ cārayāmahaṃ.

Rahogatā nisīditvā, evaṃ cintesahaṃ tadā.
Ādāya gamanīyaṃ hi, kusalaṃ natthi me kataṃ.

Mahābhitāpaṃ kaṭukaṃ, ghorarūpaṃ sudāruṇaṃ.
Nirayaṃ nūna gacchāmi, ettha me natthi saṃsayo.

Evāhaṃ cintayitvāna, pahamsetvāna mānasam.
Rājānaṃ upagantvāna, idaṃ vacanamabravim.

Itthī nāma mayam deva, purisānugatā sadā.
Ekaṃ me samaṇam dehi, bhojayissāmi khattiya.

Adāsi me mahārājā², samaṇam bhāvitindriyam.
Tassa pattaṃ gahitvāna, paramannena pūrayim.

Pūrayitvā paramannaṃ, saḥassagghanakenahaṃ.
Vatthayugena chādetvā, adāsim tuṭṭhamānasā.

Tena kammaṇa sukateṇa, cetanāpaṇidhīhi ca.
Jahitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvatiṃsamagacchahaṃ.

Saḥassaṃ devarājūnaṃ, Mahesittamakārayim.
Saḥassaṃ cakkavattīnaṃ, Mahesittamakārayim.

Padesarajjam vipulaṃ, gaṇanāto asaṅkhiyam.
Nānāvidhaṃ bahuṃ puññaṃ, tassa kammaphalā³ tato.

Uppalasseva me vaṇṇā, abhirūpā sudassanā.
Itthī sabbaṅgasampannā, abhijātā jutindharā.

1. Natthidaṃ Pāḷiyam, aṭṭhuppattiyā ca na sameti. Khu 4. 290 piṭṭhe pana
Abhirūpanandātherī-apadānaṃ atthi, aṭṭhuppattiyā ca sameti.

2. Tadā rājā (St)

3. Kammabalaṃ (Ka)

Pacchime bhavasampatte, ajāyīm Sākiye kule.
 Nārīśahassapāmokkhā, Suddhodanasutassahaṃ.
 Nibbinditvā agāre'haṃ, pabbajīm anagāriyaṃ.
 Sattamīm rattīm sampatvā, catusaccaṃ apāpuṇīm.
 Cīvarapiṇḍapātaṃ ca, paccayaṃ ca senāśanaṃ.
 Parimetuṃ na sakkomi, piṇḍapātassidaṃ phalaṃ.
 Yaṃ mayhaṃ purimaṃ kammaṃ, kusalaṃ janitaṃ Muni.
 Tuyhatthāya mahāvīra, pariṇṇaṃ bahuṃ mayā.
 Ekatiṃse ito kappe, yaṃ dānamadadiṃ tadā.
 Duggatiṃ nābhijānāmi, piṇḍapātassidaṃ phalaṃ.
 Duve gatī pajānāmi, devattaṃ atha mānusaṃ.
 Aññaṃ gatiṃ na jānāmi, piṇḍapātassidaṃ phalaṃ.
 Ucce kule pajānāmi, tayo sāle mahādhane.
 Aññaṃ kulaṃ na jānāmi, piṇḍapātassidaṃ phalaṃ.
 Bhavābhave saṃsaritvā, sukkamūlena coditā.
 Amanāpaṃ na passāmi, somanassakataṃ phalaṃ.
 Iddhīsu ca vasī homi, dibbāya sotadhātuyā.
 Cetopariyaññaṃ, vasī homi Mahāmune.
 Pubbenivāsaṃ jānāmi, dibbacakkhu visodhitaṃ.
 Sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.
 Atthadhammaniruttīsu, paṭibhāne tatheva ca.
 Ñāṇaṃ mama mahāvīra, uppannaṃ tava santike.
 Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāśanaṃ'ti.

Arahattaṃ patvā pana sā sayampi udānavasena tāyeva gāthā abhāsi,
 idameva cassā aññābyākaraṇaṃ ahoṣīti.

Abhirūpanandātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Jentātherīgāthāvaṇṇanā

Ye ime satta bojjhaṅgāti-ādikā Jentāya theriyā gāthā. Tassā atītaṃ paccuppannañca vatthu Abhirūpanandāvatthusadisam. Ayam pana Vesāliyam Licchavirājakule nibbattīti ayameva viseso. Satthārā desitaṃ dhammaṃ sutvā desanāpariyosāne arahattaṃ patvā attanā adhigataṃ visesaṃ paccavekkhitvā pītivasena—

21. “Ye ime satta bojjhaṅgā, maggā nibbānapattiyā.
Bhāvitā te mayā sabbe, yathā Buddhena desitā.

22. Diṭṭho hi me so Bhagavā, antimoyaṃ samussayo.
Vikkhīṇo jātisaṃsāro, natthi dāni punabbhavo”ti—

imā dve gāthā abhāsi.

Tattha **ye ime satta bojjhaṅgāti** ye ime satidhammavicayavīriyapītipassaddhisamādhi-upekkhāsankhātā bodhiyā yathāvuttāya dhammasāmaggiyā, bodhissa vā bujghanakassa taṃsamaṅgino puggalassa aṅgabhūtattā “bojjhaṅgā”ti laddhanāmā satta dhammā. **Maggā nibbānapattiyāti** nibbānādhigamassa upāyabhūtā. **Bhāvitā te mayā sabbe, yathā Buddhena desitāti** te sattatiṃsa bodhipakkhiyadhammā sabbepi mayā yathā Buddhena Bhagavatā desitā, tathā mayā¹ uppāditā ca vaḍḍhitā ca.

Diṭṭho hi me so Bhagavāti hi-saddo hetu-attho. Yasmā so Bhagavā dhammakāyo Sammāsambuddho attanā adhigata-ariyadhammadassanena diṭṭho, tasmā antimoyaṃ samussayoti yojanā. Ariyadhammadassanena hi Buddhā Bhagavanto aññe ca ariyā diṭṭhā nāma honti, na rūpakāyadassanamattena. Yathāha “yo kho Vakkali dhammaṃ passati, so maṃ passati”ti² ca “sutavā ca kho bhikkhave ariyasāvako ariyānaṃ dassāvī”ti³ ca ādi. Sesam vuttanayameva.

Jentātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Tathā attano (I, Ka)

2. Saṃ 2. 98 piṭṭhe.

3. Ma 1. 11; Saṃ 2. 4 piṭṭhe.

3. Sumaṅgalamātutherīgāthāvaṇṇanā

Sumuttikāti-ādikā Sumaṅgalamātāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava kusalaṃ upacinitvā imasmim Buddhuppāde Sāvatthiyaṃ daliddakule nibbattitvā vayappattā aññatarassa naḷakārassa dinnā paṭhamagabbheyeva pacchimabhavikaṃ puttāṃ labhi, tassa **Sumaṅgaloti** nāmaṃ ahoṣi. Tato paṭṭhāya sā **Sumaṅgalamātā**ti paññāyittha. Yasmā panassā nāmagottaṃ na pākaṭaṃ, tasmā “aññatarā therī bhikkhunī apaññatā”ti Pāliyaṃ vuttaṃ. Sopissā putto viññutaṃ patto pabbajitvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā **Sumaṅgalattheroti** pākaṭo ahoṣi. Tassa mātā bhikkhunīsu pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karontī ekadivasaṃ gihikāle attanā laddhadukkhaṃ¹ paccavekkhitvā saṃvegajātā vipassanaṃ vaḍḍhetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā udānentī—

23. “Sumuttikā sumuttikā, sādhumuttikāṃhi musalassa.

Ahiriko me chattakaṃ vāpi, ukkhalikā me deḍḍubhaṃ vāti.

24. Rāgañca ahaṃ dosañca, cicciṭi cicciṭi vihanāmi.

Sā rukkhamūlamupagamma, ‘aho sukhaṃ’ti sukhatō jhāyāmi”ti—

imā dve gāthā abhāsi.

Tattha **sumuttikā**ti sumuttā. Ka-kāro padapūraṇamattaṃ, suṭṭhu muttā vatāti attho. Sā sāsane attanā paṭiladdhasampattiṃ disvā pasādavāsena, tassā vā pasamsāvasena āmantetvā vuttaṃ “sumuttikā sumuttikā”ti. Yaṃ pana gihikāle visesato jigucchati, tato vimuttiṃ dassentī “**sādhumuttikāṃhī**”ti-ādimāha. Tattha **sādhumuttikāṃhī**ti sammadeva muttā vata amhi.

Musalassāti musalato. Ayaṃ kira daliddabhāvena gihikāle sayameva musalakammaṃ karotī, tasmā evamāha. **Ahiriko meti** mama sāmiko ahiriko nillajjo, so mama na rucattīti vacanaseso. Pakatiyāva kāmesu virattacittatāya kāmādhimuttānaṃ pavattiṃ jigucchantī vadati. **Chattakaṃ vāpī**ti jīvita hetukena kariyamānaṃ chattakampi me na rucattīti attho. Vā-saddo avuttasamuccayatto,

1. Pattadukkhaṃ (Sī, Ka)

tena peḷacaṅkoṭakādīm saṅgaṇhāti. Veḷudaṇḍādīni gahetvā divase divase chattādīnaṃ karaṇavasena dukkhajīvitāṃ jigucchantī vadati. “Ahitako me vāto vātī”ti keci vatvā ahitako jarāvaho gihikāle mama sarīre vāto vāyatīti atthaṃ vadanti. Apare pana “ahitako paresaṃ duggandhataro ca mama sarīrato vāto vāyatī”ti atthaṃ vadanti. **Ukkhalikā me deḍḍutaṃ vātīti** me mama bhattapacanabhājanaṃ cirapārīvāsikabhāvena aparisuddhatāya udakasappagandhaṃ vāyati, tato ahaṃ sādhumuttikāmhīti yojanā.

Rāgañca ahaṃ dosañca, ciccīti ciccīti vihanāmīti ahaṃ kilesajetṭhakaṃ rāgañca dosañca ciccīti ciccīti iminā saddena saddhiṃ vihanāmi vināsemi, pajahāmīti¹attho. Sā kira attano sāmikaṃ jigucchantī tena divase divase phāliyamānānaṃ² sukkhānaṃ veḷudaṇḍādīnaṃ saddaṃ garahantī tassa pahānaṃ rāgadosapahānena samaṃ katvā avoca. **Sā rukkhamūlamupagammāti** sā ahaṃ Sumaṅgalamātā vivittaṃ rukkhamūlam upasaṅkamitvā. **Sukhato jhāyāmīti** sukhanti jhāyāmi, kālena kālaṃ samāpajantī phalasukhaṃ nibbānasukhañca paṭisaṃvediyamānā phalajjhānena jhāyāmīti attho. **Aho sukhanti** idaṃ panassā samāpattito pacchā pavattamanasikāravasena vuttaṃ, pubbābhogavasenātipi yujjateva.

Sumaṅgalamātutherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Aḍḍhakāsitherīgāthāvaṇṇanā

Yāva kāsijanapadoti-ādikā Aḍḍhakāsiyā theriyā gāthā. Ayaṃ kira Kassapassa Dasabalassa kāle kulagehe nibbattitvā viññutaṃ patvā bhikkhunīnaṃ santikaṃ gantvā dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddhā pabbajitvā bhikkhunīsile ṭhitaṃ aññataraṃ paṭisambhidāpattaṃ khīṇāsavattheriṃ gaṇikāvādena akkositvā tato cutā niraye paccitvā imasmiṃ Buddhuppāde Kāsikaraṭṭhe uḷaravibhave seṭṭhikule nibbattitvā vuddhippattā pubbe katassa vacīduccaritassa nissandena ṭhānato paribhaṭṭhā gaṇikā aho. Nāmena

1. Vijahāmīti (I)

2. Pīliyamānānaṃ (Ka)

Aḍḍhakāsī nāma, tassā pabbajjā ca dūtena upasampadā ca **Khandhake** āgatāyeva. Vuttaṃ hetam¹—

Tena kho pana samayena Aḍḍhakāsī gaṇikā bhikkhunīsu pabbajitā hoti, sā ca Sāvattim gantukāmā hoti “Bhagavato santike upasampajjissāmi”ti. Assosum kho dhuttā “Aḍḍhakāsī kira gaṇikā Sāvattim gantukāmā”ti. Te magge pariyuṭṭhimsu. Assosi kho Aḍḍhakāsī gaṇikā “dhuttā kira magge pariyuṭṭhitā”ti. Bhagavato santike dūtam pāhesi “ahaṃ hi upasampajjitukāmā, katham nu kho mayā paṭipajjitabban”ti. Atha kho Bhagavā etasmiṃ nidāne etasmiṃ pakaraṇe dhammiṃ katham katvā bhikkhū āmantesi “anujānāmi bhikkhave dūtenapi upasampādetun”ti.

Evam laddhūpasampadā pana vipassanāya kammaṃ karontī na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**²—

“Imamhi Bhaddake kappe, Brahmabandhu mahāyaso.

Kassapo nāma gottena, uppajji vadatam varo.

Tadāham pabbajitvāna, tassa Buddhassā sāsane.

Samvutā pātimokkhamhi, indriyesu ca pañcasu.

Mattaññunī ca asane, yuttā jāgariyepi ca.

Vasantī yuttayogāham, bhikkhunim vigatāsavam.

Akkosim duṭṭhacittāham, gaṇiketi bhaṇim tadā.

Tena pāpena kammaṃ, nirayamhi apaccisam.

Tena kammāvasesena, ajāyim gaṇikākule.

Bahusova parādhīnā, pacchimāya ca jātiyam.

Kāsīsu seṭṭhikulajā, brahmacārībalenaham.

Accharā viya devesu, ahosim rūpasampadā.

Disvāna dassanīyam mam Giribajapuruttame.

Gaṇikatte nivesesum, akkosanabalena me.

1. Vi 4. 471 piṭṭhe.

2. Khu 4. 292 piṭṭhādīsu.

Sāhaṃ sutvāna saddhammaṃ, Buddhasēṭṭhena desitaṃ.
Pubbavāsanasampannā, pabbajim̃ anagāriyaṃ.

Tadūpasampadatthāya, gacchantī Jinasantikaṃ.
Magge dhutte ṭhite sutvā, labhim̃ dūtopasampadaṃ.

Sabbakammaṃ parikkhīṇaṃ, puññaṃ pāpaṃ tatheva ca.
Sabbasaṃsāramuttiṇṇā, gaṇikattañca khepitaṃ.

Iddhīsu ca vasī homi, dibbāya sotadhātuyā.
Cetopariyañāṇassa, vasī homi Mahāmune.

Pubbenivāsaṃ jānāmi, dibbacakkhu visodhitaṃ.
Sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.

Atthadhammaniruttīsu, paṭibhāne tatheva ca.
Ñāṇaṃ mama mahāvīra, uppannaṃ tava santike.

Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.
Arahattaṃ pana patvā udānavasena—

25. “Yāva Kāsijanapado, suṅko me tattako ahu.
Taṃ katvā negamo agghaṃ, aḍḍhenagghaṃ ṭhapesi maṃ.

26. Atha nibbindahaṃ rūpe, nibbindaṃ ca virajjahaṃ.
Mā puna jātisaṃsāraṃ, sandhāveyyaṃ punappunaṃ.
Tisso vijjā sacchikatā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha yāva **Kāsijanapado, suṅko me tattako ahūti** Kāsīsu janapadesu bhavo¹ suṅko Kāsijanapado, so yāva yattako, tattako mayhaṃ suṅko ahu ahosi. Kittako pana soti? Sahassamatto. Kāsiraṭṭhe kira tadā suṅkavasena ekadivasaṃ rañño uppajjanaka-āyo ahosi sahassamatto, imāyapi purisānaṃ hatthato ekadivasaṃ laddhadhanaṃ tattakaṃ. Tena vuttaṃ “yāva Kāsijanapado,

1. Gato (Ka)

suñko me tattako ahū”ti. Sā pana Kāsisuñkapparimāṇatāya **Kāsī**ti samaññaṃ labhi. Tattha yebhuyyena manussā sahaṃsaṃ dātuṃ asakkontā tato upaḍḍhaṃ datvā divasabhāgameva ramitvā gacchanti, tesāṃ vasenāyaṃ **Aḍḍhakāsī**ti paññāyittha. Tena vuttaṃ “**taṃ katvā negamo agghaṃ, aḍḍhenagghaṃ ṭhapesi maṃ**”ti. Taṃ pañcasatamattaṃ dhaṇaṃ agghaṃ katvā negamo nigamavāsijano itthiratanabhāvena anagghampi samānaṃ aḍḍhena agghaṃ nimittaṃ aḍḍhakāsīti samaññāvasena maṃ ṭhapesi, tathā maṃ voharīti attho.

Atha nibbindahaṃ rūpeti evaṃ rūpūpajīvinī hutvā ṭhitā, atha pacchā sāsanaṃ nissāya rūpe ahaṃ nibbindiṃ “itipi rūpaṃ aniccaṃ, itipidaṃ rūpaṃ dukkhaṃ¹, asubhaṃ”ti passanti tattha ukkaṇṭhiṃ. **Nibbindaṃ ca virajjhanti** nibbindanti cāhaṃ tato paraṃ virāgaṃ āpajjīṃ. Nibbindaggahaṇena cettha taruṇavipassanaṃ dasseti, virāgaggahaṇena balavavipassanaṃ. “Nibbindanto virajjati virāgā vimuccati”ti hi vuttaṃ. **Mā puna jātisamsāraṃ, sandhāveyyaṃ punappunanti** iminā nibbindanavirajjanākāre nidasseti, **tisso vijjāti-ādinā** tesāṃ matthakappattiṃ², taṃ vuttanayameva.

Aḍḍhakāsitherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Cittātherīgāthāvaṇṇanā

Kiñcāpi khomhi kisikāti-ādikā Cittāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī ito catunnavutikappe Candabhāgāya nadiyā tīre Kinnarayoniyaṃ nibbatti, sā ekadivasaṃ ekaṃ Paccekabuddhaṃ rukkhamaṇe nisinnaṃ disvā pasannaṃānasā naḷapupphehi pūjaṃ katvā vanditvā añjaliṃ paggaḥetvā padakkhiṇaṃ katvā pakkāmi. Sā tena puññaṃkammaṇa devamanussesu saṃsaraṇtī imasmiṃ Buddhuppāde Rājagahe gahapatimahāsālakule nibbattitvā viññutaṃ patvā Satthu Rājagahappavesane paṭiladdhasaddhā pacchā Mahāpajāpatigotamiyā santike pabbajitvā mahallikākāle Gijjhakūṭapabbataṃ abhiruhitvā samaṇadhammaṃ karontī vipassanaṃ vaḍḍhetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**³—

1. Iti rūpaṃ dukkhaṃ (I, Ka)

2. Tisso vijjāti-ādinā sadatthaṃ katheti, (Sī)

3. Khu 4. 190 piṭṭhedīsu.

“Candabhāgānadīre, ahosiṃ Kinnarī tadā.
Addasaṃ virajaṃ Buddhaṃ, Sayambhuṃ aparājitāṃ.

Pasannacittā sumanā, vedajātā katañjalī.
Naḷamālaṃ gahetvāna, Sayambhuṃ abhipūjayiṃ.

Tena kammena sukatenā, cetanāpaṇidhīhi ca.
Jahitvā Kinnarīdehaṃ, agacchiṃ tidasaṃ gatiṃ.

Chattimsadevarājūnaṃ, Mahesittamakārayiṃ.
Dasannaṃ cakkavattīnaṃ, Mahesittamakārayiṃ.
Saṃvejetvāna me cittaṃ, pabbajiṃ anagāriyaṃ.

Kilesā jhāpitā mayhaṃ, bhavā sabbe samūhatā.
Sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.

Catunnavutito kappe, yaṃ pupphamabhipūjayiṃ.
Duggatiṃ nābhijānāmi, pupphapūjāyidaṃ phalaṃ.

Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

Sā pana arahattaṃ patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā—

27. “Kiñcāpi khomhi kisikā, gilānā bālhadubbalā.
Daṇḍamolubbha gacchāmi, pabbataṃ abhirūhiya.

28. Saṃghāṭiṃ nikkhipitvāna, pattakaṃ ca nikuḷjiya.
Sele khambhesimattānaṃ, tamokhandhaṃ padāliya”ti—

imā dve gāthā abhāsi.

Tattha **kiñcāpi khomhi kisikā**ti yadipi ahaṃ jarājiṇṇā
appamaṃsalohitabhāvena kisasarīrā amhi. **Gilānā bālhadubbalā**ti
dhātvdīvikārena¹ gilānā, teneva gelaññaena ativiya dubbalā.
Daṇḍamolubbha gacchāmīti yattha katthaci gacchantī kattarayaṭṭhiṃ²
ālambitvāva³ gacchāmi. **Pabbataṃ abhirūhiyā**ti evaṃ bhūtāpi
vivekakāmatāya Gijjhakūṭapabbataṃ abhiruhitvā.

1. Jaratādivikārena (Ka)

2. Yaṭṭhiṃ (Ka)

3. Avalubbhitvāva (Ka)

Saṃghāṭim nikkhipitvānāti santaruttarā eva hutvā yathāsamhataṃ aṃse ṭhapitaṃ saṃghāṭim hatthapāse ṭhapetvā. **Pattakaṃ ca nikujjyāti** mayhaṃ valañjanamattikāpattam adhomukhaṃ katvā ekamante ṭhepetvā. **Sele khambhesimattānaṃ, tamokhandhaṃ padāliyāti** pabbate nisinnā iminā dīghena addhunā apadālitapubbaṃ mohakkhandhaṃ padāletvā, teneva ca mohakkhandhapadālanena attānaṃ attabhāvaṃ khambhesim, mama santānaṃ āyatim anuppattidhammatāpādanena vikkhambhesinti attho.

Cittātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Mettikātherīgāthāvaṇṇanā

Kiñcāpi khomhi dukkhitāti-ādikā Mettikāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ puññaṃ upacinantī Siddhatthassa Bhagavato kāle gahapatikule nibbattitvā viññutaṃ patvā Satthu cetiye ratanena paṭimaṇḍitāya mekhalāya pūjaṃ akāsi. Sā tena puññakammaṇa devamanussesu saṃsaranatī imasmiṃ Buddhuppāde Rājagahe brāhmaṇamahāsālakule nibbatti. Sesaṃ anantare vuttasadisam. Ayaṃ pana paṭibhāga¹ kūṭaṃ abhiruhitvā samaṇadhammaṃ karontī vipassanaṃ vaḍḍhetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**²—

“Siddhatthassa Bhagavato, thūpakārāpikā ahuṃ.

Mekhalikā mayā dinnā, navakammāya Satthuno.

Niṭṭhite ca mahāthūpe, mekhalam punadāsahaṃ.

Lokanāthassa Munino, pasannā sehi pāṇibhi.

Catunnavutito kappe, yaṃ mekhalamadaṃ tadā.

Duggatiṃ nābhijānāmi, thūpakārassidaṃ phalaṃ.

Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

1. Paṭisāna (Ka)

2. Khu 4. 189 piṭṭhe.

Arahattaṃ pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena—

29. “Kiñcāpi khomhi dukkhitā, dubbalā gatayobbanā.
Daṇḍamolubbha gacchāmi, pabbataṃ abhirūhiya.

30. Nikkhipitvāna saṃghāṭiṃ, pattakaṃ ca nikuḷjiya.
Nisinnā camhi selamhi, atha cittaṃ vimucci me.
Tisso vijjā anuppattā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti—

imā dve gāthā abhāsi.

Tattha **dukkhitā**ti rogābhibhavena dukkhitā sañjāta dukkhā dukkhappattā. **Dubbalā**ti taya ceva dukkhappattiyā, jarājiṇṇatāya ca balavirahitā. Tenāha “**gatayobbanā**”ti, addhagatāti attho.

Atha cittaṃ vimucci meti selamhi pāsāṇe nisinnā camhi, atha tadanantaraṃ vīriyasamatāya sammadeva yojitattā maggapaṭipāṭiyā sabbehipi āsavehi mama cittaṃ vimucci. Sesam vuttanayameva.

Mettikātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Mittātherīgāthāvaṇṇanā

Cātuddasiṃ pañcadasinti-ādikā aparāya Mittāya¹ theriya gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī Vipassissa Bhagavato kāle khattiyakule nibbattitvā viññutaṃ patvā Bandhumassa rañño antepurikā hutvā Vipassissa Bhagavato sāvikaṃ ekaṃ khīṇāsavattheriṃ disvā pasannamānasā hutvā tassā hatthato pattaṃ gahetvā paṇītaṃ khādanīyabhojanīyassa pūretvā mahagghena sāṭakayugena saddhiṃ adāsi. Sā tena puññakamma devamanussesu saṃsarantī imasmiṃ Buddhuppāde Kapilavatthusmiṃ Sakyarājakule nibbattitvā viññutaṃ patvā Satthu santike dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddhā upāsikā ahoṣi. Sā aparabhāge Mahāpajāpatigotamiyā santike

1. Mettāya (Ka)

pabbajitvā katapubbakiccā vipassanāya kammaṃ karontī na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**¹—

“Nagare Bandhumatiyā, Bandhumā nāma khattiyō.
Tassa rañño ahuṃ bhariyā, ekajjhaṃ cārayāmahaṃ.
Rahogatā nisīditvā, evaṃ cintesahaṃ tadā.
Ādāya gamanīyaṃ hi, kusalaṃ natthi me kataṃ.
Mahābhitāpaṃ kaṭukaṃ, ghorarūpaṃ sudāruṇaṃ.
Nirayaṃ nūna gacchāmi, ettha me natthi saṃsayo.
Rājānaṃ upasaṅkamma, idaṃ vacanamabravim.
Ekaṃ me samaṇaṃ dehi. Bhojayissāmi khattiya.
Adāsi me mahārājā, samaṇaṃ bhāvitindriyaṃ.
Tassa pattaṃ gahetvāna, paramannena pūrayim.
Pūrayitvā paramannaṃ, gandhālepaṃ akāsahaṃ.
Jālena pidahitvāna, vatthayugena chādayim.
Ārammaṇaṃ mamaṃ etaṃ, sarāmi yāvajīvitam.
Tattha cittaṃ pasādetvā, Tāvatiṃsamagacchahaṃ.
Tiṃsānaṃ devarājūnaṃ, Mahesittamakārayim.
Manasā patthitaṃ mayhaṃ, nibbattati yathicchitam.
Viśānaṃ cakkavattīnaṃ, Mahesittamakārayim.
Ocitattāva hutvāna, saṃsarāmi bhavesvahaṃ.
Sabbabandhanamuttāhaṃ, apetaṃ me upādikā.
Sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.
Ekanavutito kappe, yaṃ dānamadadim tadā.
Duggatim nābhijānāmi, piṇḍapātassidaṃ phalaṃ.
Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

1. Khu 4. 191 piṭṭhādīsu.

Arahattaṃ pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā
pītisomanassajātā udānavasena—

31. “Cātuddasiṃ pañcadasiṃ, yā ca pakkhassa aṭṭhamī.
Pāṭihāriyapakkhañca, aṭṭhaṅgasusamāgataṃ.

32. Uposathaṃ upāgacchiṃ, devakāyābhinandinī.
Sājja ekena bhattena, muṇḍā saṃghāṭipārutā.
Devakāyaṃ na patthehaṃ, vineyya hadaye daran”ti—

imā dve gāthā abhāsi.

Tattha **cātuddasiṃ pañcadasinti** catuddasannaṃ pūraṇī cātuddasī
pañcadasannaṃ pūraṇī pañcadasī, taṃ cātuddasiṃ pañcadasiṃ ca,
pakkhassāti sambandho. Accantasāmyoge cetāṃ upayogavacanaṃ. **Yā ca
pakkhassa aṭṭhamī**, tañcāti yojanā. **Pāṭihāriyapakkhañcāti**
pariharaṇakapakkhañca cātuddasīpañcadasī-aṭṭhamīnaṃ yathākkamaṃ ādito
antato vā pavesaniggamavasena uposathasīlassa pariharitabbapakkhañca
terasīpāṭipadasattamīnavamīsu cāti attho. **Aṭṭhaṅgasusamāgatanti** pāṇātipātā
veramaṇi-ādīhi aṭṭhahi aṅgehi suṭṭhu samannāgataṃ. **Uposathaṃ
upāgacchinti** upavāsaṃ upagamim, upavasinti attho. Yaṃ sandhāya
vuttaṃ—

“Pāṇaṃ na hane na cādinnaṃādiye,
Musā na bhāse na ca majjapo siyā.
Abrahmacariyā virameyya methunā,
Rattiṃ na bhuñjeyya vikālabhojanaṃ.

Mālaṃ na dhāre na ca gandhamācare,
Mañce chamāyaṃ va sayetha santhate.
Etaṃ hi aṭṭhaṅgikamāhuposathaṃ,
Buddhena dukkhantaḡunā pakāsitaṃ”ti¹.

Devakāyābhinandinīti tatrūpapatti-ākañkhāvasena Cātumahārājikādim
devakāyaṃ abhipatthentī uposathaṃ upāgacchinti yojanā. **Sājja**

1. Khu 1. 338-9 piṭṭhesu.

ekena bhattenāti sā ahaṃ ajja imasmiṃyeva divase ekena bhattabhojanakkhaṇena. **Muṇḍā saṃghāṭipārutā**ti muṇḍitakesā saṃghāṭipārutasarīrā ca hutvā pabbajitāti attho. **Devakāyaṃ na patthehanti** aggamaggassa adhigatattā kañci devanikāyaṃ ahaṃ na patthaye. Tenevāha “**vineyya hadaye daran**”ti, cittagataṃ kilesadaratham samucchedavasena vinetvāti attho. Idameva cassā aññābyākaraṇaṃ ahoṣi.

Mittātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Abhayamātutherīgāthāvaṇṇanā

Uddhaṃ pādatalāti-ādikā Abhayamātāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava puññāni upacinantī Tissassa Bhagavato kāle kulagehe nibbattitvā viññutaṃ patvā ekadivasam Satthāraṃ piṇḍāya carantaṃ disvā pasannamānasā pattaṃ gahetvā kaṭacchumattaṃ bhikkhaṃ adāsi. Sā tena puññakamma devamanussesu saṃsarantī imasmiṃ Buddhuppāde tādīsena kammanissandena Ujjeniyam Padumavatī nāma nagarasobhiṇī ahoṣi. Rājā Bimbisāro tassā rūpasampatti-ādike guṇe sutvā purohitassa ācikkhi “Ujjeniyam kira Padumavatī nāma gaṇikā ahoṣi, tamahaṃ daṭṭhukāmomhī”ti. Purohito “sādhu devā”ti mantabalena **Kumbhīraṃ** nāma yakkhaṃ āvahetvā yakkhānubhāvena rājānaṃ tāvadeva Ujjenīnagaraṃ nesi. Rājā tāya saddhiṃ ekarattim saṃvāsaṃ kappesi. Sā tena gabbhaṃ gaṇhi. Rañño ca ārocesi “mama kucchiyaṃ gabbho patiṭṭhahī”ti. Tam sutvā rājā naṃ “sace putto bhaveyya, vaḍḍhetvā mamaṃ dassēhī”ti vatvā nāmamuddikaṃ datvā agamāsi. Sā dasamāsaccayena puttaṃ vijāyitvā nāmaggaṇadivase **Abhayoti** nāmaṃ akāsi. Puttañca sattavassikakāle “tava pitā Bimbisāramahārājā”ti rañño santikaṃ paṇiṇi. Rājā taṃ puttaṃ passitvā puttasiṇhaṃ paṭilabhivā kumārakaparihārena vaḍḍhesi. Tassa saddhāpaṭilābhō pabbajjā visesādhigamo ca heṭṭhā āgatoyeva. Tassa mātā aparabhāge puttassa Abhayattherassa santike dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddhā bhikkhunīsu pabbajitvā

vīpassanāya kammaṃ karontī nacirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ
pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**¹—

“Piṇḍacāraṃ carantassa, Tissanāmassa Satthuno.
Kaṭacchubbhikkhaṃ paggayha, Buddhaseṭṭhassadāsahaṃ.

Paṭiggahetvā Sambuddho, Tisso Lokagganāyako.
Vīthiyā saṅghito Satthā, akā me anumodanaṃ.

Kaṭacchubbhikkhaṃ datvāna, Tāvatiṃsaṃ gamissasi.
Chattimsadevarājūnaṃ, Mahesittaṃ karissasi.

Paññāsaṃ cakkavattīnaṃ, Mahesittaṃ karissasi.
Manasā patthitaṃ sabbaṃ, paṭilacchasi sabbadā.

Sampattiṃ anubhotvāna, pabbajissasi kiñcana.
Sabbāsava pariññāya, nibbāyissasi’nāsavā.

Idaṃ vatvāna Sambuddho, Tisso Lokagganāyako.
Nabhaṃ abbhuggamī vīro, haṃsarājāva ambare.

Sudinnaṃ me dānavaraṃ, suyitṭhā yāgasampadā.
Kaṭacchubbhikkhaṃ datvāna, pattāhaṃ acalaṃ padaṃ.

Dvenavute ito kappe, yaṃ dānamadadiṃ tadā.
Duggatiṃ nābhijānāmi, bhikkhādānassidaṃ phalaṃ.

Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

Arahattaṃ pana patvā attano puttena Abhayattherena dhammaṃ
kathentena ovādasena yā gāthā bhāsītā. Udānavasena sayampi tā eva
paccudāharantī—

33. “Uddhaṃ pādatalā amma, adho ve kesamatthakā.
Paccavekkhassu’maṃ kāyaṃ, asuciṃ pūtigandhikaṃ.

34. Evaṃ viharamānāya, sabbo rāgo samūhato.
Pariḷāho samucchino, sītibhūtāmi nibbutā”ti āha.

1. Khu 4. 192 piṭṭhādīsu.

Tattha paṭhamagāthāya tāva ayaṃ saṅkhepattho—**amma** Padumavati pādatalato uddham kesamatthakato adho nānappakāra-asucipūritāya¹ **asucim** sabbakālam pūtigandhavāyanato **pūtigandhikam** imam kucchitānam āyatanatāya **kāyam** sarīram nāṇacakkhunā paccavekkhassūti². Ayaṃ hi tassā puttana ovādadānavasena bhāsītā gāthā.

Sā taṃ sutvā arahattam patvā udānentī ācariyapūjāvasena tameva gātham paṭhamam vatvā attano paṭipattim kathentī “**evam viharamānāya**”ti dutiyam gāthamāha.

Tattha **evam viharamānāyā**ti evam mama puttana Abhayattherena “uddham pādatalā”ti-ādinaṃ dinne ovāde ṭhatvā sabbakāyam asubhato disvā ekaggacittā tattha bhūtopādāyabhede rūpadhamme tappaṭibaddhe vedanādi ke arūpadhamme pariggahetvā tattha tilakkhaṇam āropetvā aniccānupassanādivasena viharamānāya. **Sabbo rāgo samūhatoti** vuṭṭhānagāminivipassanāya maggena ghaṭitāya maggapaṭipāṭiyā aggamaggena sabbo rāgo mayā samūhato samugghāṭito. **Pariḷāho samucchinnoti** tato eva sabbo kilesapariḷāho sammadeva ucchinno, tassa ca samucchinnattā eva **sītibhūtā** sa-upādisesāya nibbānadhātuyā nibbutā amhīti.

Abhayamātutherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Abhayātherīgāthāvaṇṇanā

Abhaye bhiduro kāyoti-ādikā Abhayattheriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhave vivatṭṭūpanissayam puñṇam upacinantī Sikhissa Bhagavato kāle khattiyamahāsālakule nibbattitvā viññutam patvā **Aruṇaraṇṇō**³ aggamaheṣī ahoṣi. Rājā tassā ekadivasam gandhasampannāni satta uppalāni adāsi. Sā tāni gahetvā “kim me⁴ imehi piḷandhantehi⁵. Yannūnāham imehi Bhagavantam⁶ pūjessāmi”ti cintetvā nisīdi. Bhagavā ca bhikkhācāra velāyam rājanivesanam

1. Asucipuñjatāya (Sī)

2. Paṭi-avekkhassūti (Ka)

3. Aruṇavato raṇṇō (Sī)

4. Gahetvānime (I)

5. Pinaddhehi (Sī), piḷandhehi (Ka)

6. Tam Bhagavantam (Sī)

pāvīsi. Sā Bhagavantam disvā pasannamānasā paccuggantvā tehi pupphehi pūjetvā pañcapatiṭṭhitena vandi, sā tena puññakammena devamanussesu saṃsaranṭī imasmim Buddhuppāde Ujjeniyam kulagehe nibbattivā viññutaṃ patvā Abhayamātusahāyikā hutvā tāya pabbajitāya tassā sinehena sayampi pabbajitvā tāya saddhim Rājagahe vasamānā ekadivasam asubhadassanattam Sītavanam agamāsi. Satthā gandhakuṭiyam nisinnova tassā anubhūtapubbarā ārammaṇam purato katvā tassā uddhumātakādibhāvam pakāsesi. Tam disvā saṃvegamānasā aṭṭhāsi. Satthā obhāsam pharitvā purato nisinnam viya attānam dassetvā—

35. “Abhaye bhiduro kāyo, yattha sattā puthujjanā.
Nikkhipissāmi’maṃ deham, sampajānā satīmatī.

36. Bahūhi dukkhadhammehi, appamādaratāya me.
Taṇhakkhayo anupatto, kataṃ Buddhassa sāsanam”ti—

imāgāthā abhāsi. Sā gāthāpariyosāne arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttam **Apadāne**¹—

“Nagare Aruṇavatiyā, Aruṇo nāma khattiyō.
Tassa rañño ahum bhariyā, vāritam vārayāmaham.

Sattamālam gahetvāna, uppalā devagandhikā.
Nisajja pāsādavare, evam cintesi tāvade.

Kim me imāhi mālāhi, sirasāropitāhi me.
Varam me Buddhaseṭṭhassa, nāṇamhi abhiropitam.

Sambuddham paṭimānentī, dvārāsanne nisīdaham.
Yadā chiti Sambuddho, pūjayissam Mahāmuniṃ.

Kakudho vilasantova, migarājāva kesarī.
Bhikkhusamghena sahito, āgacchi vīthiyā Jino.

Buddhassa ramsim disvāna, haṭṭhā saṃviggamānasā.
Dvaram avāpuritvāna, Buddhaseṭṭhamapūjayim.

1. Khu 4. 193 piṭṭhādīsu.

Satta uppalapupphāni, parikiṇṇāni ambare.
 Chadim karonto Buddhassa, matthake dhārayanti te.
 Udaggacittā sumanā, vedajātā katañjalī.
 Tattha cittaṃ pasādetvā, Tāvatiṃsamagacchaham.
 Mahānelassa chādanam, dhārenti mama muddhani.
 Dibbagandham pavāyāmi, sattuppalassidaṃ phalam.
 Kadāci nīyamānāya, nātisaṃghena me tadā.
 Yāvatā parisā mayham, mahānelam dharīyati.
 Sattati devarājūnam, Mahesittamakārayim.
 Sabbattha issarā hutvā, saṃsarāmi bhavābhave.
 Tesatthi cakkavattīnam, Mahesittamakārayim.
 Sabbe ma'manuvattanti, ādeyyavacanā ahum.
 Uppalasseva me vaṇṇo, gandho ceva pavāyati.
 Dubbaṇṇiyam na jānāmi, Buddhapūjāyidaṃ phalam.
 Iddhipādesu kusalā, bojjhaṅgabhāvanārātā.
 Abhiññāpāramippattā, Buddhapūjāyidaṃ phalam.
 Satipaṭṭhānakusalā, samādhijhānagocarā.
 Sammappadhānamanuyuttā, Buddhapūjāyidaṃ phalam.
 Viriyam me dhuradhorayham, yogakkhemādhivāhanam.
 Sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.
 Ekatiṃse ito kappe, yam pupphamabhipūjayim.
 Duggatiṃ nābhijānāmi, Buddhapūjāyidaṃ phalam.
 Kilesā jhāpitā mayham -pa- kataṃ Buddhassa sāsanan'ti.
 Arahattam pana patvā udānentī tā eva gāthā parivattitvā abhāsi.

Tattha **abhayeti** attānameva ālapati. **Bhiduroti** bhijjanasabhāvo, aniccoti
 attho. **Yattha sattā puthujjanāti** yasmim khaṇena¹ bhijjanasīle

1. Yasmim khaṇe (Ka)

asuciduggandhajegucchapaṭikkūlasabhāve kāye ime andhaputhujjanā sattā laggā laggitā. **Nikkhipissāmi'maṃ dehanti** ahaṃ pana imaṃ dehaṃ pūtikāyaṃ puna anādānena nirapekkhā khipissāmi chaḍḍessāmi. Tattha kāraṇamāha “**sampajānā satīmatī**”ti.

Bahūhi dukkhadhammehīti jātijarādīhi anekehi dukkhadhammehi phuṭṭhāyāti adhippāyo. **Appamādaratāyāti** tāya eva dukkhotiṇṇatāya paṭiladdhasaṃvegattā sati-avippavāsasaṅkhāte appamāde ratāya. Sesam vuttanayameva. Ettha ca Satthārā desitanīyāmena—

“Nikkhipāhi imaṃ dehaṃ, appamādaratāya te.

Taṇhakkhayaṃ pāpuṇāhi, karohi Buddhasāsanam”ti—

Pāṭho¹, (Theriyā vuttanīyāmeneva pana saṃgītiṃ āropitattā.)²
Appamādaratāya teti appamādaratāya tayā bhavitabbanti attho.

Abhayātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Sāmātherīgāthāvaṇṇanā

Catukkhattuṃ pañcakkhattuntī-ādikā Sāmāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinitvā sugatīsusueva saṃsarantī imasmim Buddhuppāde Kosambiyam gahapatimahāsālakule nibbattitvā **Sāmā**tissā nāmaṃ ahosi. Sā viññutaṃ pattā Sāmāvatiyā upāsikāya piyasahāyikā hutvā tāya kālaṅkatāya sañjātasamvegā pabbajī, pabbajītvā ca Sāmāvaticam ārabha uppannasokam vinodetum asakkontī ariyamaggaṃ gaṇhitum nāsakki. Aparabhāge āsanasālāya nisinnassa Ānandattherassa ovādam sutvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā tato sattame divase saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi.

1. Adhippāyo (Ka)

2. () natthi (Sī)

Arahattaṃ pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā taṃ pakāsentī—

37. “Catukkhattuṃ pañcakkhattuṃ, vihārā upanikkhamiṃ.
Aladdhā cetaso santiṃ, citte avasavattinī.
Tassā me aṭṭhamī ratti, yato taṇhā samūhatā.

38. Bahūhi dukkhadhammehi, appamādaratāya me.
Taṇhakkhayo anuppatto, kataṃ Buddhassa sāsanan”ti—

udānavasena imā dve gāthā abhāsi.

Tattha **catukkhattuṃ pañcakkhattuṃ, vihārā upanikkhaminti** “mama vasanakavihāre vipassanāmanasikārena nisinnā samaṇakiccaṃ matthakaṃ pāpetuṃ asakkontī utusappāyābhāvena nanu kho mayhaṃ vipassanā maggena ghaṭṭetī”ti cintetvā cattāro pañca cāti nava vāre vihārā upassayato bahi nikkhamiṃ. Tenāha “**aladdhā cetaso santiṃ, citte avasavattinī**”ti. Tattha **cetaso santinti** ariyamaggasamādhim sandhāyāha. **Citte avasavattinī**ti vīriyasamatāya abhāvena mama bhāvanācette na vasavattinī. Sā kira ativiya paggahitavīriyā ahoṣi. **Tassā me aṭṭhamī rattī**ti yato paṭṭhāya Ānandattherassa santike ovādaṃ paṭilabhiṃ, tato paṭṭhāya rattindivamatanditvā vipassanāya kammaṃ karontī rattiyaṃ catukkattuṃ pañcakkhattuṃ vihārato nikkhamitvā manasikāraṃ pavattentī visesaṃ anadhigantvā aṭṭhamiyaṃ rattiyaṃ vīriyasamataṃ labhitvā maggapaṭipāṭiyā kilese khepesinti attho. Tena vuttaṃ “tassā me aṭṭhamī ratti, yato taṇhā samūhatā”ti. Sesam vuttanayameva.

Sāmātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Dukanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tikanipāta

1. Aparāsāmātherīgāthāvaṇṇanā

Tikanipāte **paṇṇavīsativassānīti**-ādikā Aparāya Sāmāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhave vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī Vipassissa Bhagavato kāle Candabhāgāya nadiyā tīre Kinnarayoniyaṃ nibbatti. Sā tattha Kinnarehi saddhimī kīḷāpasutā vicarati. Athekadivasaṃ Satthā tassā kusalabījaropanatthaṃ tattha gantvā nadītīre caṅkamaṃ. Sā Bhagavantam disvā haṭṭhatuṭṭhā saḷalappupphāni ādāya Satthu santikaṃ gantvā vanditvā tehi pupphehi Bhagavantam pūjesi. Sā tena puññakamma devamanussesu saṃsaranī imasmim Buddhuppāde Kosambiyam kulaghare nibbattitvā vayappattā Sāmāvatīyā sahāyikā hutvā tassā matakāle saṃvegajātā pabbajitvā pañcavīsati vassāni cittasamādhānam alabhitvā mahallikākāle sugatovādam labhitvā vipassanam vaḍḍhetvā saha paṭisambhidāhi arahattam pāpuṇi. Tena vuttam **Apadāne**¹—

“Candabhāgānadītīre, ahosiṃ Kinnarī tadā.

Addasāham devadevam, caṅkamantaṃ Narāsabham.

Ocinitvāna saḷalam, Buddheseṭṭhassadāsaham.

Upasiṅghi mahāvīro, saḷalam devagandhikam.

Paṭiggahetvā Sambuddho, Vipassī Lokanāyako.

Upasiṅghi mahāvīro, pekkhamānāya me tadā.

Añjalim paggahetvāna, vanditvā Dvipaduttamam.

Sakam cittaṃ pasādetvā, tato pabbatamāruhim.

Ekanavutito kappe, yaṃ pupphamadadam tadā.

Duggatim nābhijānāmi, Buddhapūjāyikam phalam.

Kilesā jhāpitā mayham -pa- kataṃ Buddhassa sāsanam”ti.

1. Khu 4. 200 piṭṭhādīsu.

Arahattaṃ pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena—

39. “Paṇṇavīsati vassāni, yato pabbajitāya me.
Nābhijānāmi cittassa, samaṃ laddhaṃ kudācanaṃ.

40. Aladdhā cetaso santim, citte avasavattinī.
Tato saṃvegamāpādim, saritvā Jinasāsanam.

41. Bahūhi dukkhadhammehi, appamādaratāya me.
Taṇhakkhato anupatto, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ.
Ajja me sattamī ratti, yato taṇhā visositā”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **cittassa samanti** cittassa vūpasamaṃ,
cetosaṃmathamaggaphalasaṃdhīti attho.

Tatoti tasmā cittavasam vattetuṃ asamaṃtthabhāvato. **Saṃvegamāpādinti** Satthari dharantepi pabbajitakiccaṃ matthakaṃ pāpetuṃ asakkontī pacchā kathaṃ pāpayissāmīti saṃvegaṃ nāṇutrāsaṃ āpajjim. **Saritvā Jinasāsananti** kāṇakacchapopamādisatthu-ovādam¹ anussarivā. Sesam vuttanayameva.

Aparāsāmātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Uttamātherīgāthāvaṇṇanā

Catukkhattum pañcakkhattunti-ādikā Uttamāya theriyā gāthā. Ayampi parimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭupanissayaṃ kusalaṃ upacinantī Vipassissa Bhagavato kāle Bandhumatīnagare aññatarassa kuṭumbikassa gehe gharadāsī hutvā nibbatti. Sā vayappattā attano ayyakānaṃ veyyāvaccam karontī jīvati. Tena ca samayena Bandhumarājā puṇṇamīdivase² uposathiko hutvā purebhattam dānāni datvā pacchābhattam gantvā dhammaṃ suṇāti. Atha mahājanā yathā rājā paṭipajjati, tatheva

1. Saṃ 3. 497; Ma 3. 207 piṭṭhesu.

2. Anuposatham (Ka)

puṇṇamīdivase¹ uposathaṅgāni samādāya vattanti. Athassā dāsiyā etadahosi “etarahi kho mahārājā mahājanā ca uposathaṅgāni samādāya vattanti, yannūnāham uposathadivasesu uposathasīlam samādāya vatteyyan”ti. Sā tathā karontī suparisuddham uposathasīlam rakkhitvā Tāvatisesesu nibbattā aparāparam sugatīsuveva saṁsarantī imasmim Buddhuppāde Sāvattiyam seṭṭhikule nibbattitvā viññutam patvā² Paṭācārāya theriyā santike dhammam sutvā pabbajitvā vipassanam paṭṭhapetvā tam matthakam pāpetum nāsakkhi, Paṭācārā therī tassā cittācāram ñatvā ovādamadāsi. Sā tassā ovāde ṭhatvā saha paṭisambhidāhi arahattam pāpuṇi. Tena vuttam **Apadāne**³—

“Nagare Bandhumatiyā, Bandhumā nāma khattiyō.

Divase puṇṇamāya so, upavasi uposatham.

Aham tena समयena, kumbhadāsī aham tahiṁ.

Disvā sarājakam senam, evāham cintayim tadā.

Rājāpi rajjam chaddetvā, upavasi uposatham.

Saphalam nūna tam kammam, janakāyo pamodito.

Yoniso paccavekkhitvā, duggaccañca daliddatam.

Mānasam sampahamsitvā, upavasim uposatham.

Aham uposatham katvā, Sammāsambuddhasāsane.

Tena kamma sukatenā, Tāvatisamagacchaham.

Tattha me sukataṁ byamham, ubbhoyojanamuggatam.

Kūṭāgāvarūpetam, mahāsanasubhūsitam.

Accharā satahassā, upatiṭṭhanti maṁ sadā.

Aññe deve atikkamma, atirocāmi sabbadā.

Catusaṭṭhidevarājūnam, Mahesittamakārayim.

Tesaṭṭhacakkavattīnam, Mahesittamakārayim.

Suvaṇṇavaṇṇā hutvāna, bhavesu saṁsarāmaham.

Sabbattha pavarā homi, uposathassidam phalam.

1. Anuposatham (Ka)

2. Pattā (Sī, I, Ka)

3. Khu 4. 199 piṭṭhādīsu.

Hatthiyānaṃ assayānaṃ, rathayānañca sīvikaṃ.
 Labhāmi sabbamevetāṃ, uposathassidaṃ phalaṃ.
 Soṇṇamayaṃ rūpimayaṃ, athopi phalikāmayaṃ.
 Lohitaṅgamayañceva, sabbaṃ paṭilabhāmahaṃ.
 Koseyyakambaliyāni, Khomakappāsikāni ca.
 Mahagghāni ca vatthāni, sabbaṃ paṭilabhāmahaṃ.
 Annaṃ pānaṃ khādanīyaṃ, vatthasenāsanāni ca.
 Sabbametaṃ paṭilabhe, uposathassidaṃ phalaṃ.
 Varagandhañca mālañca, cuṇṇakañca vilepanaṃ.
 Sabbametaṃ paṭilabhe, uposathassidaṃ phalaṃ.
 Kūṭāgārañca pāsādaṃ, maṇḍapaṃ hammiyaṃ guhaṃ.
 Sabbametaṃ paṭilabhe, uposathassidaṃ phalaṃ.
 Jātiyā sattavassāhaṃ, pabbajim̐ anagāriyaṃ.
 Aḍḍhamāse asampatte, arahattamaṃpāpuṇim̐.
 Kilesā jhāpitā mayhaṃ, bhavā sabbe samūhatā.
 Sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.
 Ekanavutito kappe, yaṃ kammamakariṃ tadā.
 Duggatiṃ nābhijānāmi, uposathassidaṃ phalaṃ.
 Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

Arahattaṃ pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena—

42. “Catukkhattum̐ pañcakkhattum̐, vihārā upanikkhamim̐.
Aladdhā cetaso santim̐, citte avasavattinī.
43. Sā bhikkhunim̐ upāgacchim̐, yā me saddhāyikā ahu.
Sā me dhammamadesesi, khandhāyatanadhātuyo.

44. Tassā dhammaṃ suṇitvāna, yathā maṃ anusāsi sā.
Sattāhaṃ ekapallaṅkena, nisīdimpītisukhasamappitā.
Aṭṭhamiyā pāde pasāresim, tamokhandhaṃ padāliyā”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha sā bhikkhuniṃ upāgacchim, yā me saddhāyikā ahūti
yā mayā saddhātabbā saddheyavacanā ahoṣi, taṃ bhikkhuniṃ sāhaṃ
upagacchim upasaṅkamiṃ, Paṭācārātheriṃ sandhāya vadati. “Sā bhikkhuni
upagacchi, yā me sādhayikā”tipi pāṭho, sā Paṭācārā bhikkhuni anukampāya
maṃ upagacchi, yā mayhaṃ sadatthassa sādhiḱāti atto. **Sā me
dhammadesesi, khandhāyanadhātuyoti** sā Paṭācārā therī “ime
pañcakkhandhā, imāni dvādasāyatanāni, imā aṭṭhārasa dhātuyo”ti
khandhādike vibhajtvā¹ dassentī mayhaṃ dhammaṃ desesi.

Tassā dhammaṃ suṇitvānāti tassā paṭisambhidāppattāya theriyā santike
khandhādivibhāgapubbaṅgamaṃ ariyamaggaṃ pāpetvā
desitasañhasukhumavipassanādhammaṃ sutvā. **Yathā maṃ anusāsi sāti** sā
therī yathā maṃ anusāsi ovadi, tathā paṭipajantī paṭipattim matthakaṃ
pāpetvāpi sattāhaṃ ekapallaṅkena nisīdim. Kathaṃ? **Pītisukhasamappitāti**
jhānamayena pītisukhena samaṅgībhūtā. **Aṭṭhamiyā pāde pasāresim,**
tamokhandhaṃ padāliyāti anavasesaṃ mohakkhandhaṃ aggamaggena
padāletvā aṭṭhame divase pallaṅkaṃ bhindantī pāde pasāresim, idameva
cassā aññābyākaraṇaṃ ahoṣi.

Uttamātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Aparā uttamātherīgāthāvaṇṇanā

Ye ime satta bojjaṅgāti-ādikā Aparāya Uttamāya theriyā gāthā.
Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ
kusalaṃ upacinantī Vipassissa Bhagavato kāle Bandhumatīnagare kuladāsī
hutvā nibbatti. Sā ekadivasaṃ Satthu sāvakaṃ ekaṃ khīṇāsavattheraṃ
piṇḍāya carantaṃ disvā pasannamānasā tīṇi modakāni adāsi.

1. Virājetvā (I), avirājetvā (Ka)

Sā tena puññakammena devamanussesu saṃsarantī imasmiṃ Buddhuppāde
Kosalajanapade aññatarasmiṃ brāhmaṇamahāsālakule nibbattitvā viññutaṃ
pattā janapadacārikam carantassa Satthu santike dhammaṃ sutvā
paṭiladdhasaddhā pabbajitvā na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ
pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**¹—

“Nagare Bandhumatiyā, kumbhadāsī ahosaham.

Mama bhāgaṃ gahetvāna, gaccham udakahārikā.

Panthamhi samaṇam disvā, santacittam samāhitaṃ.

Pasannacittā sumanā, modake tīṇidāsaham.

Tena kammaṃ sukatena, cetanāpaṇidhīhi ca.

Ekanavutikappāni, vinipātam na gacchaham.

Sampatti tam karitvāna, sabbam anubhaviṃ aham.

Modake tīṇi datvāna, pattāham acalam padam.

Kilesā chāpitā mayham -pa- kataṃ Buddhassa sāsanam”ti.

Arahattam pana patvā attano paṭipattim paccavekkhitvā udānavasena—

45. “Ye ime satta bojjaṅgā, maggā nibbānapattiyā.

Bhāvitā te mayā sabbe, yathā Buddhena desitā.

46. Suññatassānimittassa, lābhiniham yadicchakam.

Orasā dhītā Buddhassa, nibbānābhiratā sadā.

47. Sabbe kāmā samucchinnā, ye dībā ye ca mānūsā.

Vikkhīṇo jātisaṃsāro, natthi dāni punabbhavo”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **suññatassānimittassa, lābhiniham yadicchakanti**
suññatasamāpattiyā ca animittasamāpattiyā ca aham yadicchakam lābhini,
tattha yam yam samāpajjitum icchāmi yattha yattha yadā yadā, tam tam
tattha tattha tadā tadā

1. Khu 4. 201 piṭṭhe.

samāpajjitvā viharāmīti attho. Yadihi suññatāppaṇihitādināmakassa yassa kassacipi maggassa suññatādibhedam tividhampi phalam sambhavati. Ayam pana therī suññatānimittasamāpattiyova samāpajjati. Tena vuttam “suññatassānimittassa, lābhiniham yadicchakan”ti. Yebhuyyavasena vā etam vuttam. Nidassanamattametanti apare.

Ye dībā ye ca mānusāti ye devalikapariyāpannā ye ca manussalokapariyāpannā vatthukāmā, te sabbepi tappaṭibaddhachandarāgappahānena mayā sammadeva ucchinnā, aparibhogārahā katā. Vuttañhi “abhabbo āvuso khīṇāsavo bhikkhu kāme paribhuñjituṃ. Seyyathāpi pubbe agāriyabhūto”ti. Sesam vuttanayameva.

Aparā uttamātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā

4. Dantikātherīgāthāvaṇṇanā

Divāvihārā nikkhamāti-ādikā Dantikāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayam kusalam upacinantī Buddhasuññakāle Candabhāgāya nadiyā tīre Kinnarayoniyam nibbatti. Sā ekadivasam Kinnarehi saddhim kīlantī vicaramānā addasa aññataram Paccekabuddham aññatarasmim rukkhamūle divāvihāram nisinnam, disvāna pasannamānasā upasaṅkamtivā sālapupphehi pūjam katvā vanditvā pakkami. Sā tena puññakammena devamanussesu saṃsarantī imasmim Buddhuppāde Sāvatthiyam Kosalarañño purohitabrāhmaṇassa gehe nibbattitvā viññutam patvā Jetavanapaṭiggahaṇe paṭiladdhasaddhā upāsikā hutvā pacchā Mahāpajāpatigotamiyā santike pabbajitvā Rājagahe vasamānā ekadivasam pacchābhattam Gijjhakūṭam abhiruhitvā divāvihāram nisinnā hatthārohakassa abhiruhanatthāya pādam pasārentam hatthim disvā tadeva ārammaṇam katvā vipassanam vaḍḍhetvā saha paṭisambhidāhi arahattam pāpuṇi. Tena vuttam **Apadāne**¹—

1. Khu 4. 205 piṭṭhādīsu.

“Candabhāgānadīṭṭe, ahoṣiṃ Kinnarī tadā.
 Addasaṃ virajaṃ Buddhaṃ, Sayambhuṃ aparājitaṃ.
 Pasannacittā sumanā, vedajātā katañjalī.
 Sālamālaṃ¹ gahetvāna, Sayambhuṃ abhipūjayiṃ.
 Tena kammaṃ sukateṇa, cetanāpaṇidhīhi ca.
 Jahitvā Kinnarīdehaṃ, Tāvatiṃsamagacchahaṃ.
 Chattīṃsadevarājūnaṃ, Mahesittamakārayiṃ.
 Manasā patthitaṃ mayhaṃ, nibbattati yathicchitaṃ.
 Dasannaṃ cakkavattīnaṃ, Mahesittamakārayiṃ.
 Ocittatvā hutvāna, saṃsarāmi bhavesvahaṃ.
 Kusalaṃ vijjate mayhaṃ, pabbajiṃ anagāriyaṃ.
 Pūjārahā ahaṃ ajja, Sakyaputtassa sāsane.
 Visuddhamanasā ajja, apetamaṇapāpikā.
 Sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.
 Catunnavutito kappe, yaṃ Buddhamabhipūjayiṃ.
 Duggatiṃ nābhijānāmi, sālmalāyidaṃ phalaṃ.
 Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

Arahattaṃ pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā
 pītisomanassajātā udānavasena—

48. “Divāvihārā nikkhamma, Gijjhakūṭamhi pabbate.
 Nāgaṃ ogāhamuttiṇṇaṃ, nadītīraṃhi addasaṃ.

49. Puriso aṅkusamādāya, ‘dehi pādan’ti yācati.
 Nāgo pasārayī pādaṃ, puriso nāgamāruhi.

50. Disvā adantaṃ damitaṃ, manussānaṃ vasaṃ gataṃ.
 Tato cittaṃ samādhesiṃ, khalu tāya vanaṃ gatā”ti—

imā gāthā abhāsi.

1. Naḷamālaṃ (Chaṭṭha)

Tattha **nāgam** **ogāhamuttiṇṇanti** hatthināgam nadiyaṃ ogāham katvā ogayha tato uttiṇṇaṃ. “Ogayha muttiṇṇaṃ”ti vā pāṭo. Ma-kāro padasandhikaro. **Nadītīramhi addasanti** Candabhāgāya¹ nadiyā tīre apassim.

Kim karontanti² cetam dassetuṃ vuttaṃ “**puriso**”ti-ādi. Tattha ‘**dehi pādan**’ti **yācatīti** “pādaṃ dehi” iti piṭṭhi-ārohanatthaṃ pādaṃ pasāretuṃ saññaṃ deti, yathāparicitaṃ hi saññaṃ dento idha yācatīti vutto.

Disvā adantaṃ damitanti pakatiyā pubbe adantaṃ idāni hatthācariyena hatthisikkhāya damitadamathaṃ upagamitaṃ, kīdisaṃ damitaṃ? **Manussānaṃ vasaṃ gataṃ** yaṃ yaṃ manussā āṇāpenti, taṃ taṃ disvāti yojanā. **Tato cittaṃ samādhesiṃ, khalu tāya vanaṃ gatāti khalūti** avadhāraṇatthe nipāto. **Tato** hatthidassanato pacchā **tāya** hatthino kiriyāya hetubhūtāya **vanaṃ** araññaṃ gatā cittaṃ samādhesiṃyeva. Kathaṃ? “Ayampi nāma tiracchānagato hatthī hatthidamakassa vasena damathaṃ gato, kasmā manussabhūtāya cittaṃ purisadamakassa Satthu vasena damathaṃ na gamessatī”ti samvegajātā vipassanaṃ vaḍḍhetvā aggamaggasamādhinā mama cittaṃ samādhesiṃ accantasamādhānena sabbaso kilese khepesinti attho.

Dantikātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Ubbiritherīgāthāvaṇṇanā

Amma jīvāti-ādikā Ubbiriyā theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī Padumuttarassa Bhagavato kāle Hamsavatīnagare kulagehe nibbattitvā viññutaṃ pattā ekadivasam mātāpitūsu maṅgalaṃ anubhavituṃ gehantaragatesu adutiyaṃ sayam gehe ohīnā upakaṭṭhāya velāya Bhagavato sāvakaṃ ekaṃ khīṇāsavattheraṃ gehadvārasamīpena gacchantaṃ disvā bhikkhaṃ dātukamā “bhante idha pavisathā”ti vatvā there geham pavitṭhe pañcapatiṭṭhitena theram vanditvā gonakādīhi āsanaṃ paññāpetvā adāsi. Nisīdi thero

1. Sappinikāya (Sī)

2. Kim karontīti (I, Ka)

paññatte āsane. Sā pattam gahetvā piṇḍapātassa pūretvā therassa hatthe thepesi. Thero anumodanam katvā pakkāmi. Sā tena puññakammena Tāvatisesu nibbattitvā tattha yāvatāyukam uḷaradibbasampattim anubhavitvā tato cutā sugatīsuveva saṃsarantī imasmim Buddhuppāde Sāvattiyam gahapatimahāsālakule nibbattitvā **Ubbirīti** laddhanāmā abhirūpā dassanīyā pāsādikā ahosi. Sā vayappattakāle Kosalaraññā attano geham nītā katipayasamvaccharātikkamena ekam dhītarām labhi, tassā **Jīvantīti** nāmam akamsu. Rājā tassā dhītarām disvā tuṭṭhamānaso Ubbiriyā abhisekam adāsi. Dhītā panassā ādhāvetvā paridhāvitvā vicaraṇakāle kālamakāsi. Mātā yattha tassā sarīranikkhepo kato, tam susānam gantvā divase divase paridevatī. Ekadivasam Satthu santikam gantvā vanditvā thokam nisīditvā gatā Aciravatīnadiyā tīre thatvā dhītarām ārabha paridevatī. Tam disvā Satthā gandhakuṭiyam yathānisinnova attānam dassetvā “kasmā vippalapasī”ti pucchi. Mama dhītarām ārabha vippalapāmi Bhagavāti. Imasmim susāne jhāpitā tava dhītaro caturāsītisahassamattā, tāsam katarām sandhāya vippalapasīti. Tāsam tam tam ālāhanaṭṭhānam dassetvā—

51. “Amma jīvāti vanamhi kandasī, attānam adhigaccha Ubbiri.

Cullāsītisahassāni, sabbā jīvasanāmikā.

Etamhā’lāhane daḍḍhā, tāsam kamanusocasī”ti—

sa-upaḍḍhagāthamāha¹.

Tattha **amma jīvāti** mātupacāranāmena dhītuyā ālapanam, idaṅcassā vippalapanākāradassanam. **Vanamhi kandasīti** vanamajjhe paridevasi.

Attānam adhigaccha Ubbirīti Ubbiri tava attānameva tava bujjhassu

yāthāvato jānāhi. **Cullāsītisahassānīti** caturāsītisahassāni. **Sabbā**

jīvasanāmikāti tā sabbāpi jīvanti, yā samānanāmikā².

Etamhā’lāhanedaḍḍhāti etamhi susāne jhāpitā. **Tāsam kamanusocasīti** tāsū jīvantīnāmāsu caturāsītisahassamattāsu kam sandhāya tvam anusocasī anusokam āpajjasīti evam Satthārā dhamme desite desanānusārena

1. Diyadḍhagāthamāha (Sī)

2. Ekanāmikā (Sī)

ñāṇaṃ pesetvā vipassanaṃ ārabhitvā Satthu desanāvīlāsena attano ca
hetusampattiyā yathāṭṭhātāva vipassanaṃ ussukkāpetvā maggapaṭipāṭiyā
aggaphale arahatte paṭiṭṭhāsi. Tena vuttaṃ **Apadāne**¹—

“Nagare Haṃsavatīyā, ahosiṃ bālikā tadā.
Mātā ca me pitā ceva, kammantaṃ agamaṃsu te.
Majjhanhikamhi sūriye, addasaṃ samaṇaṃ ahaṃ.
Vīthiyā anugacchantāṃ, āsanaṃ paññapesahaṃ.
Gonakāvīkatikāhi, paññāpetvā mamāsanāṃ.
Pasannacittā sumanā, idaṃ vacanamabravim.
Santattā kuthitā bhūmi, sūro majjhanhike ṭhito.
Mālutā ca na vāyanti, kālo cevettha mehiti.
Paññattamāsanamidāṃ, tavatthāya Mahāmuni.
Anukampaṃ upādāya, nisīda mama āsane.
Nisīdi tattha samaṇo, sudanto suddhamānaso.
Tassa pattaṃ gahetvāna, yathārandhaṃ adāsahaṃ.
Tena kammena sukatenā, cetanāpaṇidhīhi ca.
Jahitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvatiṃsamagacchahaṃ.
Tattha me sukataṃ byamhaṃ, āsanena sunimmitāṃ.
Saṭṭhiyojanamubbedhaṃ, tiṃsayojanavitthataṃ.
Soṇṇamayā maṇimayā, athopi phalikāmayā.
Lohitaṅgamayā ceva, pallaṅkā vividhā mama.
Tūlikāvīkatikāhi, kaṭṭissacittakāhi ca.
Uddha-ekantalomī ca, pallaṅkā me susaṅṭhitā.
Yadā icchāmi gamaṇaṃ, hāsakhiḍḍasamappitā.
Saha pallaṅkaseṭṭhena, gacchāmi mama patthitaṃ.
Asītidevarājūnaṃ, Mahesittamakārayim.
Sattaticakkavattīnaṃ, Mahesittamakārayim.

1. Khu 4. 202 piṭṭhādāsu.

Bhavābhavē saṃsarantī, mahābhogaṃ labhāmahaṃ.

Bhoge me ūnatā natthi, ekāsanassidaṃ phalaṃ.

Duvedu bhavē saṃsarāmi, devatte atha mānuse.

Aññe bhavē na jānāmi, ekāsanassidaṃ phalaṃ.

Duvedu kule pajāyāmi, khattiye cāpi brāhmaṇe.

Uccākulīnā sabbattha, ekāsanassidaṃ phalaṃ.

Domanassaṃ na jānāmi, cittasantāpanaṃ mama.

Vevaṇṇiyaṃ na jānāmi, ekāsanassidaṃ phalaṃ.

Dhātiyo maṃ upaṭṭhanti, Khujjā celāpikā bahū.

Aṅkena aṅkaṃ gacchāmi, ekāsanassidaṃ phalaṃ.

Aññā nhāpentī bhojenti, aññā ramenti maṃ sadā.

Aññā gandhaṃ vilimpanti, ekāsanassidaṃ phalaṃ.

Maṇḍape rukkhamūle vā, suññāgāre vasantiyā.

Mama saṅkappamaññāya, pallaṅko upatiṭṭhati.

Ayaṃ pacchimako mayhaṃ, carimo vattate bhavo.

Ajjāpi rajjaṃ chaḍḍetvā, pabbajimā anagāriyaṃ.

Satasahassito kappe, yaṃ dānamadadim tādā.

Duggatiṃ nābhijānāmi, ekāsanassidaṃ phalaṃ.

Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

Arahatte pana patitṭhāya attanā adhigatavisesaṃ pakāsentī—

52. “Abbhāhi tava me sallaṃ, duddasaṃ hadayassitaṃ.

Yaṃ me sokaparetāya, dhītusokaṃ byapānudi.

53. Sā’jja abbūḷhasallāhaṃ, nicchātā parinibbutā.

Buddhaṃ dhammañca saṅghañca, upemi saraṇaṃ Munin”ti—

imā dve gāthā abbhāsi.

Tattha **abbahī vata me sallam, duddasam hadayassitanti** anupacitakusalasambhārehi yāthāvato duddasam mama cittasannissitam pīlājananato dunnīharaṇato anto tudanato ca “sallan”ti laddhanāmaṃ sokam taṇhañca **abbahī** vata nīhari vata. **Yam me sokaparetāyāti** yasmā sokena abhibhūtāya mayham dhītusokam **byapānudi** anavasesato nīhari, tasmā abbahī vata me sallanti yojanā.

Sā’jja abbūlhasallāhanti sā aham ajja sabbaso uddhaṭataṇhāsallā tato eva nicchātā parinibbutā. **Muninti** sabbaññubuddham tadupadesitamaggaphalanibbānapabhedam navavidhalokuttaradhammañca tattha patiṭṭhitam aṭṭha-ariyapuggalasamūhasaṅkhātā **saṅghañca** anuttarehi tehi yojanato sakalavaṭṭadukkhavināsanato ca **saraṇam** tāṇam leṇam parāyaṇanti **upemi** upagacchāmi bujjhāmi sevāmi cāti attho.

Ubbiritherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Sukkātherīgāthāvaṇṇanā

Kim’me katā Rājagaheti-ādikā Sukkāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivatṭūpanissayam kusalam upacinantī Vipassissa Bhagavato kāle Bandhumatīnagare kulagehe nibbattivā viññutam pattā upāsikāhi saddhim vihāram gantvā Satthu santike dhammam sutvā paṭiladdhasaddhā pabbajitvā bahussutā dhammadharā paṭibhānavatī ahoṣi. Sā tattha bahūni vassasahassāni brahmacariyam caritvā puthujjanakālakiriyameva katvā Tusite nibbatti, tathā Sikhissa Bhagavato, Vessabhussa Bhagavato kāleti evam tiṇṇam Sammāsambuddhānam sāsane sīlam rakkhitvā bahussutā dhammadharā ahoṣi, tathā Kakusandhassa, Koṇāgamanassa, Kassapassa ca Bhagavato sāsane pabbajitvā visuddhasīlā bahussutā dhammakathikā ahoṣi.

Evam sā tattha tattha bahum puñṇam upacinitvā sugatīsuyeva saṃsarantī imasmim Buddhuppāde Rājagahanagare gahapatimahāsālakule nibbatti, **Sukkā**tissā nāmam ahoṣi. Sā viññutam pattā Satthu Rājagahapavesane

Laddhappasādā upāsikā hutvā aparabhāge Dhammadinnāya theriyā santike dhammaṃ sutvā sañjātasamvegā tassā eva santike pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karontī nacirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**¹—

“Ekanavutito kappe, Vipassī nāma nāyako.
 Uppajji cārudassano, sabbadhammavipassako.
 Tadāhaṃ Bandhumatiyaṃ, jātā aññatare kule.
 Dhammaṃ sutvāna Munino, pabbajim anagāriyaṃ.
 Bahussutā dhammadharā, paṭibhānavatī tathā.
 Vicittakathikā cāpi, Jinasāsanakārikā.
 Tadā dhammakathaṃ katvā, hitāya janataṃ bahum.
 Tato cutāhaṃ Tusitaṃ, upapannā yasassinī.
 Ekattimse ito kappe, Sikhī viya Sikhī Jino.
 Tapanto yasasā loke, uppajji vadataṃ varo.
 Tadāpi pabbajitvāna, Buddhasāsanakovidā.
 Jotetvā Jinavākyāni, tatopi tidivaṃ gatā.
 Ekattimseva kappamhi, Vessabhū nāma nāyako.
 Uppajjittha mahāñāṇī, tadāpi ca tathevahaṃ.
 Pabbajitvā dhammadharā, jotayim Jinasāsanam.
 Gantvā Marupuraṃ rammaṃ, anubhosim mahāsukhaṃ.
 Imamhi bhaddake kappe, Kakusandho Jinuttamo.
 Uppajji narasaraṇo, tadāpi ca tathevahaṃ.
 Pabbajitvā Munimataṃ, jotayitvā yathāyukaṃ.
 Tato cutāhaṃ tidivaṃ, agaṃ sabhavanaṃ yathā.
 Imasmimyeva kappamhi, Koṇāgamananāyako.
 Uppajji lokasaraṇo, araṇo amataṅgato.

1. Khu 4. 288 piṭṭhādīsu.

Tadāpi pabbajitvāna, sāsane tassa tādino.
 Bahussutā dhammadharā, jotayim Jinasāsanam.
 Imasmimyeva kappamhi, Kassapo Munimuttamo.
 Uppajji lokasaraṇo, araṇo maraṇantagū.
 Tassāpi naravīrassa, pabbajitvāna sāsane.
 Pariyāpuṭasaddhammā, paripucchā visāradā.
 Susīlā lajjinī ceva, tīsu sikkhāsu kovidā.
 Bahum dhammakatham katvā, yāvajīvam Mahāmune.
 Tena kammavipākena, cetanāpaṇidhīhi ca.
 Jahitvā mānusaṃ deham, Tāvatisamagacchaham.
 Pacchime ca bhava dāni, Giribbajapuruttame.
 Jātā seṭṭhikule phīte, mahāratanasañcaye.
 Yadā bhikkhusahassena, parivuto Lokanāyako.
 Upāgami Rājagaham, sahasakkhena vaṇṇito.
 Danto dantehi saha purāṇajaṭilehi, vippamutto vippamuttehi.
 Siṅgīnikkhasavaṇṇo, Rājagaham pāvisi Bhagavā.
 Disvā Buddhānubhāvam tam, sutvāva guṇasañcayam.
 Buddhe cittaṃ pasādetvā, pūjayim tam yathāphalam.
 Aparena ca kālena, Dhammadinnāya santike.
 Agārā nikkhamitvāna, pabbajim anagāriyam.
 Kesesu chijjamānesu, kilese jhāpayim aham.
 Uggahim sāsanaṃ sabbaṃ, pabbajitvā cirenaham.
 Tato dhammamadesesim, mahājanasamāgame.
 Dhamme desiyamānamhi, dhammābhisamayo ahu.
 Nekapāṇasahasānam, tam viditvātivimhito.
 Abhippasanno me yakkho, bhamitvāna Giribbajam.

Kim'me katā Rājagahe manussā, madhum pītāva acchare.
Ye sukkaṃ na upāsanti, desentiṃ amatam padam.

Taṅca appaṭivānīyaṃ, asecanakamojavanṃ.
Pivanti maññe sappañña, valāhakamivaddhagū.

Iddhīsu ca vasī homi, dibbāya sotadhātuyā.
Cetopariyaññaṇassa, vasī homi Mahāmune.

Pubbenivāsam jānāmi, dibbacakkhu visodhitam.
Sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.

Atthadhammaniruttīsu, paṭibhāne tatheva ca.
Ñāṇam mama mahāvīra, uppannam tava santike.

Kilesā jhāpitā mayham -pa- katam Buddhassa sāsanan'ti.

Arahattam pana patvā pañcasatabhikkhuniparivārā mahādhammakathikā ahoṣi. Sā ekadivasam Rājagahe piṇḍāya caritvā katabhattakiccā bhikkhunupassayaṃ pavisitvā sannisinnāya mahatiyā parisāya madhubhaṇḍam¹ pīletvā sumadhuram pāyenti viya amatena abhisiṅcantī viya dhammam deseti. Parisā cassā dhammakatham ohitasotā avikkhittacittā sakkaccam suṇāti. Tasmim khaṇe theriyā caṅkamanakoṭiyam rukkhe adhivatthā devatā dhammadesanāya pasannā Rājagaham pavisitvā rathiyāya rathiyam siṅghāṭakena siṅghāṭakam vicaritvā tassā guṇam vibhāventī—

54. “Kim'me katā Rājagahe manussā, madhum pītāva acchare.
Ye sukkaṃ na upāsanti, desentiṃ Buddhasāsanam.

55. Taṅca appaṭivānīyaṃ, asecanakamojavanṃ.
Pivanti maññe sappañña, valāhakamivaddhagū”ti—

imā dve gāthā abhāsi.

Tattha **kim'me katā Rājagahe manussā**ti ime Rājagahe manussā kim katā kismim nāma kicce byāvaṭā. **Madhum pītāva acchareti** yathā bhaṇḍamadhum² gahetvā madhum pītavanto visaññino hutvā sīsam ukkhipitum na

1. Madhugaṇḍam (Sī)

2. Gaṇḍamadhum (Sī)

sakkonti, evaṃ imepi dhammasaññāya visaññino hutvā maññe sīsaṃ ukkhipitum na sakkonti, kevalaṃ acchantiyevāti attho. **Ye sukkaṃ na upāsanti, desentiṃ Buddhasāsananti** Buddhassa Bhagavato sāsanam yāthāvato desentiṃ pakāsentiṃ sukkaṃ theriṃ ye na upāsanti na payirupāsanti, te ime Rājagahe manussā kiṃ katāti yojanā.

Tañca appaṭivānīyanti tañca pana dhammaṃ anivattita¹ bhāvāvaham niyyānikaṃ, abhikkantatāya vā yathā sotujanasavanamanoharabhāvena anapanīyaṃ **asecanakaṃ** anāsittakaṃ pakatiyāva mahārasaṃ tato eva ojavantaṃ. “Osadhan”tipi Pāli, vaṭṭadukkhabyaḍhitikicchāya osadhabhūtaṃ. **Pivanti maññe sappaññā, valāhakamivaddhagūti** valāhakantarato nikkhantaṃ udakaṃ nirudakakantāre pathagā² viya taṃ dhammaṃ sappaññā paṇḍitapurisā pivanti maññe pivantā viya suṇanti.

Manussā taṃ sutvā pasannamānasā theriyā santikaṃ upasaṅkamitvā sakkaccaṃ dhammaṃ suṇimsu. Aparabhāge theriyā āyupariyosāne parinibbānakāle sāsanassa niyyānikabhāvavibhāvanatthaṃ aññaṃ byākarontī—

56. “Sukkā sukkehi dhammehi, vītarāgā samāhitā.

Dhāreti antimaṃ dehaṃ, jetvā māraṃ savāhanan”ti—

imaṃ gāthaṃ abhāsi.

Tattha **sukkāti** Sukkātherī attānameva paraṃ viya dasseti. **Sukkehi dhammehīti** suparisuddhehi lokuttaradhammehi. **Vītarāgā samāhitāti** aggamaggena sabbaso vītarāgā arahattaphalasaṃādhinā samāhitā. Sesam vuttanayameva.

Sukkātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Anivattanīya (Sī)

2. Pathikā (Ka)

7. Selātherīgāthāvaṇṇanā

Natthi nissaraṇaṃ loketi-ādikā Selāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī Haṃsavatīnagare kulagehe nibbattitvā viññutaṃ pattā mātāpitūhi samānājatīkassa kulaputtassa dinnā tena saddhim bahūni vassasatāni sukhasaṃvāsaṃ vasitvā tasmim kālānkate sayampi addhagatā vayo-anuppattā saṃvegajātā kimkusalagavesinī kālena kālaṃ ārāmena ārāmaṃ vihārena vihāraṃ anuvarati “samaṇabrāhmaṇānaṃ santike dhammaṃ sossāmi”ti. Sā ekadivasaṃ Satthu Bodhirukkhaṃ upasaṅkamtivā “yadi Buddho Bhagavā asamo asamasamo appaṭipuggalo, dassetu me ayaṃ bodhi pāṭihāriyaṃ”ti nisīdi. Tassā tathā cittuppādasamanantameva bodhi pajjali, sabbasovaṇṇamayā sākā uṭṭhahimsu, sabbā disā virocimsu. Sā tam pāṭihāriyaṃ disvā pasannamānasā garucittikāraṃ upaṭṭhapetvā sirasi añjalim paggayha sattarattindivaraṃ tattheva nisīdi. Sattame divase uḷāraṃ pūjāsakkāraṃ akāsi. Sā tena puññakamma devamanussesu saṃsarantī imasmim Buddhuppāde Āḷavīraṭṭhe Āḷavikassa rañño dhītā hutvā nibbatti, **Selātissā** nāmaṃ ahoṣi. Āḷavikassa pana rañño dhītāti katvā **Āḷavikā**tipi nam voharanti. Sā viññutaṃ pattā Satthari Āḷavakaṃ dametvā tassa hatthe pattacīvaraṃ datvā tena saddhim Āḷavīnagaraṃ upagate dārikā hutvā raññā saddhim Satthu santikaṃ upagantvā dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddhā upāsikā ahoṣi. Sā aparabhāge sañjātasamvegā bhikkhūṇiṃ pabbajitvā katapubbakiccā vipassanaṃ paṭṭhapetvā saṅkhāre sammasantī upanissayasampannatā paripakkañāṇā nacirasseva arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**¹—

“Nagare Haṃsavatīyā, cārikī āsahaṃ tadā.
 Ārāmena ca ārāmaṃ, carāmi kusalatthikā.

Kāḷapakkhāmi divase, addasaṃ bodhimuttamaṃ.
 Tattha cittaṃ pasādetvā, bodhimūle nisīdahaṃ.

1. Khu 4. 204 piṭṭhādīsu.

Garucittam upaṭṭhetvā, sire katvāna añjalim.
 Somanassam pavedetvā, evam cintesi tāvade.
 Yadi Buddho amitaguṇo, asamappaṭipuggalo.
 Dassetu pāṭihīram me, bodhi obhāsatu ayam.
 Saha āvajjite mayham, bodhi pajjali tāvade.
 Sabbasoṇṇamayā āsi, disā sabbā virocati.
 Sattarattindivam tattha, bodhimūle nisīdham.
 Sattame divase patte, dīpapūjam akāsaham.
 Āsanam parivāretvā, pañcadīpāni pajjalum.
 Yāva udeti sūriyo, dīpā me pajjalum tadā.
 Tena kamma sukatenā, cetanāpaṇidhīhi ca.
 Jahitvā mānusaṃ deham, Tāvatisamagacchaham.
 Tattha me sukataṃ byamham, pañcadīpāti vuccati.
 Saṭṭhiyojanamubbedham, tiṃsayo janavitthataṃ.
 Asaṅkhiyāni dīpāni, parivāre jalimsu me.
 Yāvata devabhavanam, dīpālokena jotati.
 Parammukhā nisīditvā, yadi icchāmi passitum.
 Uddham adho ca tiriyaṃ, sabbam passāmi cakkhunā.
 Yāvata abhikaṅkhāmi, daṭṭhum sugataduggate.
 Tattha āvaraṇam natthi, rukkesu pabbatesu vā.
 Asīdevarājūnam, Mahesittamakārayim.
 Satānam cakkavattīnam, Mahesittamakārayim.
 Yam yaṃ yonupapajjāmi, devattam atha mānusaṃ.
 Dīpasatasahassāni, parivāre jalanti me.
 Devalokā cavitvāna, uppajjim mātukucchiyaṃ.
 Mātukucchigatā santī, akkhi me na nimīlati.
 Dīpasatasahassāni, puñṇakammasamaṅgitā.
 Jalanti sūtikāgehe, pañcadīpānidaṃ phalaṃ.

Pacchime bhave sampatte, mānasam vinivattayim.
Ajarāmataṃ sītibhāvaṃ, nibbānaṃ phassayim aham.

Jātiyā sattavassāhaṃ, arahattamaṃ paṇiṃ.
Upasampādayī Buddhō, guṇamaññāya Gotamo.

Maṇḍape rukkhamaṃ vā, suññāgāre vasantiyā.
Sadā pajjalate dīpaṃ, pañcadīpānidaṃ phalaṃ.

Dibbacakkhuvisuddhaṃ me, samādhikusalā aham.
Abhiññāpāramippattā, pañcadīpānidaṃ phalaṃ.

Sabbavositavosānā, katakiccā anāsavā.
Pañcadīpā mahāvīra, pāde vandāmi cakkhuma.

Satasahassito kappe, yaṃ dīpamadadiṃ tadā.
Duggatiṃ nābhijānāmi, pañcadīpānidaṃ phalaṃ.

Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanā”ti.

Arahattaṃ pana patvā therī Sāvattiyāṃ viharantī ekadivasāṃ
pacchābhattaṃ Sāvattitho nikkhamitvā divāvihāratthāya Andhavanāṃ
pavisitvā aññatarasmiṃ rukkhamaṃ nisīdi. Atha naṃ māro vivekato
vicchedetukāmo¹ aññātakarūpena upagantvā—

57. “Natthi nissaraṇaṃ loke, kiṃ vivekena kāhasi.

Bhuñjāhi² kāmaratiyo, māhu pacchānutāpini”ti—

gāthamāha.

Tassattho—imasmiṃ loke sabbasamāyesupi upaparikkhīyamaṇesu
nissaraṇaṃ nibbānaṃ nāma natthi tesāṃ tesāṃ samaṇabrāhmaṇānaṃ
chandaso paṭiññāyamānaṃ vohāramatta³ mevetāṃ, tasmā **kiṃ vivekena**
kāhasi evarūpe sampannaṇapaṭhamavaye ṭhitā iminā kāyavivekena kiṃ
karissasi. Atha kho **bhuñjāhi kāmaratiyo** vatthukāmakilesakāmasannissitā

1. Vicchinditukāmo (Ka), cāvetukāmo (Saṃ 1. 129 piṭṭhe.)

2. Bhuñjassu (Saṃ 1. 129 piṭṭhe.)

3. Vācāvattumatta (Ka)

khīḍḍaratiyo paccanubhohi. Kasmā?¹ **Māhu pacchānutāpinī** “yadattham² brahmacariyam carāmi, tadeva nibbānam natthi, tenevetam nādhigatam, kāmabhogā ca parihīnā, anatto vata mayhan”ti pacchā vippaṭṭisarīnī mā ahoṣīti adhippāyo.

Tam sutvā therī “bālo vatāyam māro, yo mama paccakkhabhūtam nibbānam paṭikkhipati. Kāmesu ca maṃ pavāreti, mama khīṇāsavabhāvaṃ na jānāti, handa naṃ taṃ jānāpetvā tajjessāmī”ti cintetvā—

58. “Sattisūlūpamā kāmā, khandhā”saṃ adhikuṭṭanā.
Yaṃ tvaṃ kāmaratiṃ brūsi, aratī dāni sā mama³.

59. Sabbattha vihatā nandī, tamokkhandho padālito.
Evaṃ jānāhi pāpima, nihato tvamasi antakā”ti—

imaṃ gāthādvayamāha.

Tattha **sattisūlūpamā kāmā**ti kāmā nāma yena adhiṭṭhitā, tassa sattassa vinivijjhanato nisitasatti viya sūlam viya ca⁴ daṭṭhabbā. **Khandhā**ti upādānakkhandhā. **Āsanti** tesam. **Adhikuṭṭanā**ti chindanādhiṭṭhānā, accādānaṭṭhānanti attho. Yato khandhe accādāya sattā kāmehi chejjabhejjaṃ pāpuṇanti. **Yaṃ tvaṃ kāmaratiṃ brūsi, aratī dāni sā mamā**ti pāpima tvaṃ yaṃ kāmaratiṃ ramitabbaṃ sevitabbaṃ katvā vadasi, sā dāni mama niratijātikattā⁵ mīlhasadisā, na tāya mama koci attho atthīti.

Tattha kāraṇamāha “**sabbattha vihatā nandī**”ti-ādinā. Tattha **evaṃ jānāhi**ti “sabbaso pahīnataṇhāvijjā”ti maṃ jānāhi, tato eva balavidhamanavisayātikkaṃanehi **antaka** lāmakācāra māra tvaṃ mayā **nihato** bādhitō asi, na paṇāham tayā bādhitabbāti attho.

Evaṃ theriyā māro santajjito tatthevantaradhāyi. Therīpi phalasaṃpattisukhena Andhavane divasabhāgaṃ vītināmetvā sāyanhe vasanaṭṭhānameva gatā.

Selātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Kasmā yasmā (Ka)

3. Aratī mayha sā ahu (Saṃ 1. 129 piṭṭhe.)

4. Nisitapītasattisūlā viya (Sī)

2. Nissaraṇattham (Ka)

5. Āratijātikattā (Sī)

8. Somātherīgāthāvaṇṇanā

Yaṃ taṃ isihi pattabbanti-ādikā Somāya gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhave vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī Sikhissa Bhagavato kāle khattiyamahāsālakule nibbattitvā viññutaṃ patvā Aruṇarañño¹ aggamaheṣī ahoṣīti sabbaṃ atītavatthu Abhayattheriyā vatthusadisam. Paccuppannavatthu pana ayam therī tattha tattha devamanussesu saṃsarantī imasmim Buddhuppāde Rājagahe Bimbisārassa rañño purohitassa dhītā hutvā nibbatti, tassā **Somā**ti nāmaṃ ahoṣi. Sā viññutaṃ pattā Satthu Rājagahapavesane paṭiladdhasaddhā upāsikā hutvā aparabhāge sañjātasamvegā bhikkhunīsu pabbajitvā katapubbakiccā vipassanāya kammaṃ karontī na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**²—

“Nagare Aruṇavatiyā, Aruṇo nāma khattiyo.

Tassa rañño ahum bhariyā, vāritaṃ vārayāmaham.

Yāvata -pa- kataṃ Buddhassa sāsanan”ti.

Sabbaṃ Abhayattheriyā apadānasadisam.

Arahattaṃ pana patvā vimuttisukhena Sāvattthiyam viharantī ekadivasaṃ divāvihāratthāya Andhavanam pavisitvā aññatarasmim rukkhamūle nisīdi. Atha naṃ māro vivekato vicchedetukāmo³ adissamānarūpo upagantvā ākāse ṭhatvā—

60. “Yaṃ taṃ isihi pattabbaṃ, ṭhānaṃ durabhisambhavaṃ.

Na taṃ dvaṅgulapaññāya, sakkā pappotumitthiyā”ti—

imaṃ gāthamāha.

Tassattho—Sīlakkhandhādīnaṃ ekaṇaṭṭhena “isi”ti laddhanāmehi Buddhādīhi mahāpaññehi pattabbaṃ, taṃ aññehi pana **durabhisambhavaṃ** dunnippādānīyam. Yaṃ taṃ arahattasaṅkhātaṃ paramassasāṭṭhānaṃ, na taṃ dvaṅgulapaññāya nihīnapaññāya itthiyā pāpuṇitum sakkā. Itthiyō hi sattaṭṭhavassakālato paṭṭhāya sabbakālam odanaṃ pacantiyo pakkuthite udake taṇḍule pakkhipitvā

1. Aruṇavato rañño (Sī)

2. Khu 4. 193 piṭṭhādīsu.

3. Vicchinditukāmo (Ka)

“ettāvatā odanaṃ pakkaṃ”ti na jānanti, pakkuthiyamāne pana taṇḍule dabbiyā uddharitvā dvīhi aṅgulīhi piḷetvā jānanti, tasmā **dvaṅgulipaṇṇāyāti** vuttā.

Taṃ sutvā therī māraṃ apasādentī—

61. “Itthibhāvo no kiṃ kayirā¹, cittaṃhi susamāhite.

Ñāṇaṃhi vattamānaṃhi, sammā dhammaṃ vipassato.

62. Sabbattha vihatā nandī, tamokkhandho padālito.

Evam jānāhi pāpima, nihato tvamasi antakā”ti—

itarā dve gāthā abhāsi.

Tattha **itthibhāvo no kiṃ kayirā**ti mātugāmaḥbhāvo amhākaṃ kiṃ kareyya, arahattappattiyā kīdisaṃ vibandhaṃ uppādeyya. **Cittamhi susamāhite**ti citte aggamaggasamādhinā suṭṭhu samāhite. **Ñāṇaṃhi vattamānaṃhī**ti tato arahattamaggañāṇe pavattamāne. **Sammā dhammaṃ vipassatoti** catusaccadhammaṃ pariññādividhinā sammadeva passato. Ayaṃ hettha saṅkhepo—pāpima itthī vā hotu puriso vā, aggamagge adhigate arahattaṃ hatthagatamevāti.

Idāni tassa attanā adhigatabhāvaṃ ujukameva dassentī “**sabbattha vihatā nandī**”ti gāthamāha. Sā vuttatthāyeva.

Somātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Tikanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Itthibhāvo kiṃ kayira (Saṃ 1. 130 piṭṭhe.)

4. Catukkanipāta

1. Bhaddākāpilānītherīgāthāvaṇṇanā

Catukkanipāte **putto Buddhassa dāyādoti-ādikā** Bhaddāya Kāpilāniyā theriyā gāthā. Sā kira Padumuttarassa Bhagavato kāle Haṁsavatīnagare kulagehe nibbattitvā viññutaṃ patvā Satthu santike dhamāṃ suṇantī Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ pubbenivāsaṃ anussarantīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā sayampi taṃ ṭhānantaraṃ patthetvā yāvajīvaṃ puññāni katvā tato cutā devamanussesu saṃsarantī anuppanne Buddhe Bārāṇasiyaṃ kulagehe nibbattitvā patikulaṃ gantvā ekadivasaṃ attano nanandāya saddhiṃ kalahaṃ karontī tāya Paccekabuddhassa piṇḍapāte dinne “ayaṃ imassa dānaṃ datvā uḷārasampattim labhissati”ti Paccekabuddhassa hatthato pattaṃ gahetvā bhattaṃ chaḍḍetvā kalalassa pūretvā adāsi. Mahājano garahi bāle Paccekabuddho te kiṃ aparajjhī”ti. Sā tesāṃ vacanena lajjamānā puna pattaṃ gahetvā kalalaṃ nīharitvā dhovitvā gandhacuṇṇena ubbaṭṭetvā catumadhurassa pūretvā upari āsittena padumagabbhavaṇṇena sappinā vijjotamānaṃ Paccekabuddhassa hatthe ṭhapetvā “yathā ayaṃ piṇḍapāto obhāsajāto, evaṃ obhāsajātaṃ me sarīraṃ hotū”ti patthanaṃ paṭhapesi. Sā tato cavitvā sugatīsuyeva saṃsarantī Kassapabuddhakāle Bārāṇasiyaṃ Mahāvibhavassa seṭṭhino dhītā hutvā nibbatti. Pubbakammaphalena¹ duggandhasarīrā manussehi jigucchitabbā hutvā saṃvegajātā attano ābharāṇehi suvaṇṇiṭṭhakaṃ kāretvā Bhagavato cetiye patiṭṭhapesi, uppalahatthena ca pūjaṃ akāsi. Tenassā sarīraṃ tasmiṃyeva bhava sugandhaṃ manoharaṃ jātaṃ. Sā patino piyā manāpā hutvā yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā tato cutā sagge nibbatti. Tatthāpi yāvajīvaṃ dibbasukhaṃ anubhavitvā tato cutā Bārāṇasirañño dhītā hutvā tattha devasampattisadisāṃ sampattim anubhavanti cirakālaṃ Paccekabuddhe upaṭṭhahitvā tesu parinibbutesu saṃvegajātā tāpasapabbajjāya pabbajitvā uyyāne vasantī jhānāni bhāvetvā brahmaloke nibbattitvā tato cutā Sāgalanagare

1. Pubbakammabalena (Ka)

Kosiyagottassa brāhmaṇakulassa gehe nibbattitvā mahatā parihārena
vaḍḍhitvā vayappattā Mahātitthagāme Pippalikumārassa gehaṃ nītā.
Tasmim pabbajitum nikkhante mahantaṃ bhogakkhandhaṃ mahantañca
ñātiparivaṭṭaṃ pahāya pabbajjathāya nikkhamitvā pañca vassāni
titthiyārāme pavisitvā aparabhāge Mahāpajāpatigotamiyā santike pabbajjaṃ
upasampadañca labhitvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā na cirasseva arahattaṃ
pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**¹—

“Padumuttaro nāma Jino, sabbadhammāna pāragū.
Ito satasahassamhi, kappe uppajji nāyako.
Tadāhu Haṃsavatiyaṃ, Videho nāma nāmato.
Seṭṭhī pahūtaratano, tassa jāyā ahosahaṃ.
Kadāci so narādiccaṃ, upecca saparijano.
Dhammamassosi Buddhassa, sabbadukkhabhayappahaṃ.
Sāvakaṃ dhutavādānaṃ, aggaṃ kittesi nāyako.
Sutvā sattāhikaṃ dānaṃ, datvā Buddhassa tādino.
Nipacca sirasā pāde, taṃ ṭhānamabhipatthayim.
Sa hāsayinganto parisam, tadā hi narapuṅgavo.
Seṭṭhino anukampāya, imā gāthā abhāsatha.
Lacchase patthitaṃ ṭhānaṃ, nibbuto hohi puttaka.
Satasahassito kappe, Okkākakulasambhavo.
Gotamo nāma gottena, Satthā loke bhavissati.
Tassa dhammesu dāyādo, oraso dhammanimmito.
Kassapo nāma gottena, hessati Satthu sāvako.
Taṃ sutvā mudito hutvā, yāvajīvaṃ tadā Jinaṃ.
Mettacitto paricari, paccayehi vināyakaṃ.
Sāsanam jotayitvāna, so madditvā kutitthiye.
Veneyyaṃ vinayitvā ca, nibbuto so sasāvako.

1. Khu 4. 259 piṭṭhādāsu.

Nibbute tamhi lokagge, pūjanatthāya Satthuno.
 Ñātimitte samānetvā, saha tehi akārayi.
 Sattayojanikaṃ thūpaṃ, ubbidhmaṃ ratanāmayāṃ.
 Jalantaṃ sataraṃsimva, Sālarājaṃva phullitaṃ.
 Sattasatasahassāni, pātiyo tattha kārayi.
 Naḷaggī viya jotantī, rataneheva sattahi.
 Gandhateleṇa pūretvā, dīpānujjalayī tahiṃ.
 Pūjanatthāya Mahesissa, sabbabhūtānukampino.
 Sattasatasahassāni, puṇṇakumbhāni kārayi.
 Rataneheva puṇṇāni, pūjanatthāya Mahesino.
 Majjhe aṭṭhaṭṭhakumbhīnaṃ, ussitā kañcanagghiyo.
 Atirocanti vaṇṇena, saradeva divākaro.
 Catudvāresu sobhanti, toraṇā ratanāmayā.
 Ussitā phalakā rammā, sobhanti ratanāmayā.
 Virocanti parikkhittā, avaṭaṃsā sunimmitā.
 Ussitāni paṭākāni, ratanāni virocare.
 Surattaṃ sukataṃ cittaṃ, cetiyaṃ ratanāmayāṃ.
 Atirocati vaṇṇena, sasañjhova divākaro.
 Thūpassa vediyo tisso, haritāleṇa pūrayi.
 Ekaṃ manosilāyekaṃ, añjanena ca ekikaṃ.
 Pūjaṃ etādisaṃ rammaṃ, kāretvā varavādino.
 Adāsī dānaṃ saṃghassa, yāvajīvaṃ yathābalaṃ.
 Sahāva seṭṭhinā tena, tāni puñṇāni sabbaso.
 Yāvajīvaṃ karitvāna, sahāva sugatiṃ gatā.
 Sampattiyonubhotvāna, devatte atha mānuse.
 Chāyā viya sarīrena, saha teneva saṃsariṃ.

Ekanavutito kappe, Vipassī nāma nāyako.
 Uppajji cārudassano, sabbadhammavipassako.
 Tadāyaṃ Bandhumatiyaṃ, brāhmaṇo sādhusammato.
 Aḍḍho santo guṇenāpi, dhanena ca suduggato.
 Tadāpi tassāhaṃ āsiṃ, brāhmaṇī samacetasā.
 Kadāci so dijavaro, saṅgamesi Mahāmunim.
 Nisinnaṃ janakāyamhi, desentaṃ amataṃ padaṃ.
 Sutvā dhammaṃ pamudito, adāsi ekasāṭakaṃ.
 Ghamekena vatthena, gantvānetam sa ma'bravi.
 Anumoda mahāpuññaṃ, dinnam Buddhassa sāṭakaṃ.
 Tadāham añjaliṃ katvā, anumodiṃ supīṇitā.
 Sudinno sāṭako sāmi, Buddhaseṭṭhassa tādino.
 Sukhito sajjito hutvā, saṃsaranto bhavābhava.
 Bārāṇasipure ramme, rājā āsi mahīpati.
 Tadā tassa mahesīham, itthigumbassa uttamā.
 Tassāti dayitā āsiṃ, pubbasnehena bhattuno.
 Piṇḍaya vicarante te, aṭṭha paccekanāyake.
 Disvā pamudito hutvā, datvā piṇḍam mahāraham.
 Puno nimantayitvāna, katvā ratanamaṇḍapaṃ.
 Kammārehi kataṃ pattaṃ, sovaṇṇam vata tattakaṃ.
 Samānetvāna te sabbe, tesaṃ dānamadāsi so.
 Soṇṇāsane pavitṭhānaṃ, pasanno sehi paṇibhi.
 Tampi dānaṃ sahādāsiṃ, Kāsiraṇehaṃ tadā.
 Punāham Bārāṇasiyaṃ, jātā Kāsikagāmake.
 Kuṭumbikakule phīte, sukhito so sabhātuko.
 Jeṭṭhassa bhātuno jāyā, ahosiṃ supatibbatā.

Paccekabuddhaṃ disavāna, kaniyassa mama bhattuno.

Bhāgannaṃ tassa datvāna, āgate tamhi pāvadiṃ.

Nābhinandittha so dānaṃ, tato tassa adāsahaṃ.

Ukhā āniya taṃ annaṃ, puno tasseva so adā.

Tadannaṃ chaḍḍayitvāna, duṭṭhā Buddhassahaṃ tadā.

Pattaṃ kalalapaṇṇaṃ taṃ, adāsiṃ tassa tādino.

Dāne ca gahaṇe ceva, apace padusepi ca.

Samacittamukhaṃ disvā, tadāhaṃ samvijjīṃ bhusaṃ.

Puno pattaṃ gahetvāna, sodhayitvā sugandhinā.

Pasannacittā pūretvā, saghataṃ sakkaraṃ adāṃ.

Yattha yatthūpapajjāmi, surūpā homi dānato.

Buddhassa apakārena, duggandhā vadanena ca.

Puna Kassapavīrassa, nidhāyantamhi cetiye.

Sovaṇṇaṃ iṭṭhakaṃ varaṃ, adāsiṃ muditā ahaṃ.

Catujjātena gandhena, nicayitvā tamiṭṭhakaṃ.

Muttā duggandhadosaṃhā, sabbaṅgasusamāgatā.

Satta pātisahassāni, rataneheva sattahi.

Kāretvā ghatapūrāni, vaṭṭīni ca sahassaso.

Pakkhipitvā padīpetvā, ṭhapayim̐ sattapantiyo.

Pūjanatthaṃ Lokanāthassa, vipasannena cetasā.

Tadāpi tamhi puññaṃhi, bhāginīyi visesato.

Puna Kāsīsu sañjāto, Sumittā iti vissuto.

Tassāhaṃ bhariyā āsiṃ, sukhitā sajjitā piyā.

Tadā paccekamunino, adāsiṃ ghanaveṭhanaṃ.

Tassāpi bhāginī āsiṃ, moditvā dānamuttamaṃ.

Punāpi Kāsiraṭṭhamhi, jāto Koliyajātiyā.

Tadā Koliyaputtānaṃ, satehi saha pañcahi.
 Pañca Paccekabuddhānaṃ, satāni samupaṭṭhahi.
 Temāsaṃ tappayitvāna, adāsi ca ticīvare.
 Jāyā tassa tadā āsiṃ, puññakammaṭṭhānugā.
 Tato cuto ahu rājā, Nando nāma mahāyaso.
 Tassāpi mahesī āsiṃ, sabbakāmasamiddhinī.
 Tadā rājā bhavitvāna, Brahmadatto mahīpati.
 Padumavatīputtānaṃ, paccekamuninaṃ tadā.
 Satāni pañcanunāni, yāvajīvaṃ upaṭṭhahiṃ.
 Rājuyyāne nivāsetvā, nibbutāni ca pūjayiṃ.
 Cetiyaṇi ca kāretvā, pabbajitvā ubho mayāṃ.
 Bhāvetvā appamaññāyo, brahmalokaṃ agamhase.
 Tato cuto Mahātitthe, sujāto pipphalāyano.
 Mātā Sumanadevīti, Kosigotto Dijo pitā.
 Ahaṃ Madde janapade, sākalāya puruttame.
 Kappilassa dijassāsiṃ, dhītā mātā Sucīmati.
 Ghanakañcanabimbena, nimminitvāna maṃ pitā.
 Adā Kassapadhīrassa, kāmehi vajjitassamaṃ.
 Kadāci so kāruṇiko, gantvā kammantapekkhako.
 Kākādikehi khajjante, pāṇe disvāna saṃviḍi.
 Gharevāhaṃ tile jāte, disvānātapatāpane.
 Kimī kākehi khajjante, saṃvegamaḷabhiṃ tadā.
 Tadā so pabbajī dhīro, ahaṃ tamanupabbajiṃ.
 Pañca vassāni nivasīṃ, paribbājavate ahaṃ.
 Yadā pabbajitā āsi, Gotamī Jinaposikā.
 Tadāhaṃ tamupagantvā, Buddhena anusāsītā.

Na cireneva kālena, arahattamapāpuṇim.

Aho kalyāṇamittattaṃ, Kassapassa sirīmato.

Suto Buddhassa dāyādo, Kassapo susamāhito.

Pubbenivāsaṃ yo vedi, saggāpāyañca passati.

Atho jātikkhayaṃ patto, abhiññāvositō Muni.

Etāhi tīhi vijjāhi, tevijjo hoti brāhmaṇo.

Tatheva Bhaddākāpilānī, tevijjā maccuhāyinī.

Dhāreti antimaṃ dehaṃ, jivvā māraṃ savāhanaṃ.

Disvā ādīnavaṃ loke, ubho pabbajitā mayaṃ.

Tyamha khīṇāsavā dantā, sītibhūtāmma nibbutā.

Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

Arahattaṃ pana patvā pubbenivāsañāṇe ciṇṇavasī ahoṣi. Tattha sātisaṃ katādhikārattā aparabhāge taṃ Satthā Jetavane ariyagaṇamaṃjhe nisinnō bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ṭhānantaresu ṭhapento pubbenivāsaṃ anussarantīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi. Sā ekadivasaṃ Mahākassapattherassa guṇābhittthavanapubbakaṃ attano katakiccatādivibhāvanamukhena udānaṃ udānentī—

63. “Putto Buddhassa dāyādo, Kassapo susamāhito.

Pubbenivāsaṃ yo’vedi, saggāpāyañca passati.

64. Atho jātikkhayaṃ patto, abhiññāvositō Muni.

Etāhi tīhi vijjāhi, tevijjo hoti brāhmaṇo.

65. Tatheva Bhaddākāpilānī, tevijjā maccuhāyinī.

Dhāreti antimaṃ dehaṃ, jivvā māraṃ savāhanaṃ.

66. Disvā ādīnavaṃ loke, ubho pabbajitā mayaṃ.

Tya’mma khīṇāsavā dantā, sītibhūtāmma nibbutā”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **putto Buddhassa dāyādoti** Buddhānubuddhabhāvato
Sammāsambuddhassa anujātasuto tato eva tassa dāyabhūtassa
navalokuttaradhammassa ādānena dāyādo Kassapo¹ lokiyalokuttarehi
samādhihi suṭṭhu samāhitacittatāya **susamāhito. Pubbenivāsaṃ yo'vedīti** yo
Mahākassapatthero pubbenivāsaṃ attano paresaṅca
nivutthakkhandhasantānaṃ pubbenivāsānussatiñāṇena pākaṭaṃ katvā avedi
aññāsi paṭivijjhi. **Saggāpāyaṅca passatīti** chabbīsasidevalokabhedaṃ saggam
catubbidham apāyaṅca dibbacakkhunā hatthatale āmalakaṃ viya passati.

Atho jātikkhayaṃ pattoti tato paraṃ jātikkhayasaṅkhātaṃ arahattaṃ
patto. **Abhiññāya** abhivisiṭṭhena² ñāṇena abhiññeyaṃ dhammaṃ
abhijānitvā pariññeyaṃ pariānitvā pahātabbaṃ pahāya sacchikātabbaṃ
sacchikatvā **vosito** niṭṭhaṃ patto katakicco. Āsavakkhayapaññāsaṅkhātaṃ
monaṃ pattattā **Muni**.

Tatheva Bhaddākāpilānīti yathā Mahākassapo etāhi yathāvuttāhi tīhi
vijjāhi tevijjo maccuhāyī ca, theveva Bhaddākāpilānī tevijjā maccuhāyinīti.
Tato eva **dhāreti antimāṃ dehaṃ, jetvā māraṃ savāhananti** attānameva
paraṃ viya katvā dasseti.

Idāni yathā therassa paṭipatti ādimajjhapariyosānakalyāṇā, evaṃ
mamapīti dassentī “**disvā ādinavan**”ti osānagāthamāha. Tattha **tya'mha**
khīṇāsavā dantāti te mayāṃ Mahākassapatthero ahaṅca uttamaṇa damena³
dantā sabbaso khīṇāsavā ca amha. **Sītibhūtāṃha nibbutāti** tato eva
kilesapariḷāhābhāvato sītibhūtā sa-upādisesāya nibbānadhātuyā nibbutā ca
amha bhavāmāti attho.

Bhaddākāpilānītherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Catukkanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Kassapagotto (I, Ka)

2. Abhivissuddhena (Ka)

3. Damathena (Sī)

5. Pañcakanipāta

1. Aññatarātherīgāthavaṇṇanā

Pañcakanipāte **paṇṇavīsati vassānī**-ādikā Aññatarāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī imasmim Buddhuppāde Devadahanagare Mahāpajāpatigotamiyā dhātī hutvā vaḍḍhesi. Nāmagottato pana apaññatā¹ ahosi. Sā Mahāpajāpatigotamiyā pabbajitakāle sayampi pabbajitvā pañcavīsati saṃvaccharāni kāmarāgena upaddutā accharāsaṅghātamattampi kālaṃ cittekaggataṃ alabhantī bāhā paggayha kandamānā Dhammadinnātheriyā santike dhammaṃ sutvā kāmechi vinivattitamānasā kammaṭṭhānaṃ gahetvā bhāvanamanuyuñjantī nacirasseva chaḷabhiññā hutvā attano paṭipattim paccavekkhitvā udānavasena—

67. “Paṇṇavīsati vassāni, yato pabbajitā ahaṃ.

Nā’ccharāsaṅghātamattampi, cittassūpasama’jjhagaṃ.

68. Aladdhā cetaso santim, kāmarāgena’vassutā.

Bāhā paggayha kandantī, vihāraṃ pāvisiṃ ahaṃ.

69. Sā bhikkhunim upāgacchim, yā me saddhāyikā ahu.

Sā me dhammadesesi, khandhāyatanadhātuyo.

70. Tassā dhammaṃ suṇitvāna, ekamante upāvisiṃ.

Pubbenivāsaṃ jānāmi, dibbacakkhu visodhitam.

71. Cetopariccañāṇaṇca, sotadhātu visodhitā.

Iddhīpi me sacchikatā, patto me āsavakkhayo.

Chaḷabhiññā sacchikatā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **nā'ccharāsaṅghātamattampī** accharāghaṭṭitamattampi khaṇaṃ aṅguliphoṭana¹ mattampi kālanti attho. **Cittassūpasama'jjhaganti** cittassa upasamaṃ cittekkaggaṃ na ajjhaganti yojanā, na paṭilabhinti attho.

Kāmarāgena'vassutāti kāmaguṇasaṅkhātesu vatthukāmesu daḷhatarābhinivesitāya bahalena chandarāgena tintacittā.

Bhikkhuninti Dhammadinnattheriṃ sandhāya vadati.

Cetopariccañāṇaṅcāti cetopariyañāṇaṅca visodhitanti sambandho, adhigatanti attho. Sesam vuttanayameva.

Aññatarātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Vimalātherīgāthāvaṇṇanā

Mattā vaṇṇena rūpenāti-ādikā Vimalāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinitvā imasmiṃ Buddhuppāde Vesāliyaṃ aññatarāya rūpūpajīvinīyā itthiyā dhītā hutvā nibbatti, **Vimalā**tissā nāmaṃ ahoṣi. Sā vayappattā tatheva jīvikam² kappentī ekadivasam āyasmantaṃ Mahāmogallānaṃ Vesāliyaṃ piṇḍāya carantaṃ disvā paṭibaddhacittā hutvā therassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā theram uddissa palobhanakammaṃ kātuṃ ārabhi. “Titthiyehi uyyojitā tathā akāsi”³ti keci vadanti. Thero tassā asubhavibhāvana³ mukhena santajjanaṃ katvā ovādamadāsi. Tam heṭṭhā theragāthāya⁴ āgatameva, tathā pana therena ovāde dinne sā saṃvegajātā hirottappaṃ paccupaṭṭhapetvā sāsane paṭiladdhasaddhā upāsikā hutvā aparabhāge bhikkhuniṣu pabbajitvā ghaṭentī vāyamaṅti hetusampannatāya nacirasseva arahattaṃ patvā attano paṭipattim paccavekkhitvā udānavasena—

72. “Mattā vaṇṇena rūpena, sobhaggena yasena ca.

Yobbanena cupatthaddhā, aññāsamatimaññihaṃ.

1. Phoṭhana... (Sī, I)

3. Sarīrasabhāvavibhāvanā... (Sī)

2. Tatheva ducintitaṃ (Ka)

4. Therakathāya (Sī)

73. Vibhūsetvā imañ kāyañ, sucittañ bālalāpanañ.
Aṭṭhāsīm vesidvāramhi, luddo pāsamivo'ḍḍiya.
74. Piḷandhanañ vidaṃsentī, guyhañ pakāsikañ bahuñ.
Akāsīm vividhañ māyañ, ujjhagghantī bahuñ janañ.
75. Sā'jja piṇḍañ caritvāna, muṇḍā saṃghāṭipārutā.
Nisinnā rukkhamūlamhi, avitakkassa lābhini.
76. Sabbe yogā samucchinnā, ye dibbā ye ca mānusa.
Khepetvā āsave sabbe, sītibhūtāmhī nibbutā"ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **mattā vaṇṇena rūpenā**ti guṇavaṇṇena ceva rūpasampattiyā ca. **Sobhaggenā**ti subhagabhāvena. **Yasenā**ti parivārasampattiyā. **Mattā** vaṇṇamadarūpamadasobhaggamadaparivāramadavasena madañ āpannāti attho. **Yobbanena cupatthaddhā**ti yobbanamadena uparūpari thaddhā yobbananimittena ahañkārena upatthaddhacittā anupasantamānasā. **Aññāsamatimaññihanti** aññā itthiyo attano vaṇṇādiguṇehi sabbathāpi atikkamitvā maññim ahañ. Aññāsam vā itthīnañ vaṇṇādiguṇe atimaññim atikkamitvā maññim avamānañ akāsīm.

Vibhūsitvā imañ kāyañ, sucittañ bālalāpananti imañ nānāvidha-asucibharitañ jegucchañ ahañ mamāti bālānañ lāpanato vācanato bālalāpanañ mama kāyañ chavirāgakarāṇakesaṭṭhapanādinā sucittañ vatthābharaṇehi vibhūsitvā sumaṇḍitapasāditā katvā. **Aṭṭhāsīm vesidvāramhi, luddo pāsamivo'ḍḍiyā**ti migaluddo viya migānañ bandhanatthāya daṇḍavākurādīmīgapāsam mārassa pāsabhūtañ yathāvuttañ mama kāyañ vesidvāramhi vesiyā gharadvāre oḍḍiyitvā aṭṭhāsīm.

Piḷandhanañ vidaṃsentī, guyhañ pakāsikañ bahuntī ūrujagghanathana¹ dassanādikañ guyhañceva pādajāṇusirādikañ² pakāsañcāti guyhañ pakāsikañca bahuñ nānappakārañ piḷandhanañ ābharaṇañ dassenti. **Akāsīm vividhañ māyañ, ujjhagghantī**

1. Urujañghathana (Ka)

2. Pādajālanupurādikañ (Sī)

bahuṃ jananti yobbanamadamattaṃ bahuṃ bālayanāṃ vippalambhetuṃ hasanti gandhamālāvattthābharaṇādīhi sarīrasabhāvapaṭicchādanena hasavilāsabhāvādīhi¹ tehi ca vividham nānappakāraṃ vañcanāṃ akāsim.

Sā'jja piṇḍaṃ caritvāna -pa- avitakkassa lābhiniti sā ahaṃ evaṃ pamādavihārini samānā ajja idāni ayyassa Mahāmogallānattherassa ovāde ṭhatvā sāsane pabbajitvā muṇḍā saṃghāṭipārutā hutvā piṇḍaṃ caritvāna bhikkhāhāraṃ bhuñjitvā **nisinnā** rukkhamūlamhi rukkhamūle vivittāsane nisinnā dutiyajjhānapādakassa aggaphalassa adhigamena avitakkassa lābhini amhīti yojanā.

Sabbe yogāti kāmāyogādayo cattāropi yogā. **Samucchinnāti** paṭhamamaggādina yathārahaṃ sammadeva ucchinnā pahinā. Sesāṃ vuttanāyameva.

Vimalātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Sīhātherīgāthāvaṇṇanā

Ayoniso manasikārāti-ādikā Sīhāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinitvā imasmim Buddhuppāde Vesāliyaṃ Sīhasenāpatino bhaginiyā dhītā hutvā nibbatti, tassā “mātulassa nāmaṃ karomā”ti² **Sīhāti** nāmaṃ akāmsu. Sā viññutaṃ patvā ekadivasaṃ Satthārā Sīhassa senāpatino dhamme desiyamāne taṃ dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddhā mātāpitaro anujānāpetvā pabbaji, pabbajitvā ca vipassanaṃ ārabhitvāpi bahiddhā puthuttārammaṇe vidhāvantaṃ cittaṃ nivattetuṃ asakkontī satta saṃvaccharāni micchāvitakkehi bādhiyamānā cittassādaṃ alabhanti “kiṃ me iminā pāpajīvitena, ubbandhitvā marissāmī”ti pāsāṃ gahetvā rukkhasākhāyaṃ laggitvā taṃ attano kaṇṭhe paṭimuñcantī pubbāciṇṇavasena vipassanāya cittaṃ abhinīhari, antimabhavikatāya pāsassa bandhanaṃ gīvaṭṭhāne ahoṣi, nīṇassa paripākāṃ gatattā sā tāvadeva vipassanaṃ vaḍḍhetvā

1. Hāvabhāvavilāsādīhi (Si)

2. Karothāti (Sī)

saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Arahattaṃ pattasamakālemeva ca pāsabandho gīvato muccitvā vinivatti. Sā arahatte patiṭṭhitā udānavasena—

77. “Ayoniso manasikārā, kāmarāgena aṭṭitā.
Ahoṣim uddhatā pubbe, citte avasavattinī.
78. Pariyuṭṭhitā klesehi, subhasaññānuvattinī.
Samaṃ cittassa na labhim, rāgacittavasānugā.
79. Kisā paṇḍu vivaṇṇā ca, satta vassāni cāri’haṃ.
Nāhaṃ divā vā rattim vā, sukhaṃ vindiṃ sudukkhitā.
80. Tato rajjuṃ gahetvāna, pāvisim vanamantaraṃ.
Varam me idha ubbandham, yañca hīnaṃ punācare.
81. Daḷhapāsaṃ karitvāna, rukkhasākhāya bandhiya.
Pakkhipim pāsaṃ gīvāyaṃ, atha cittaṃ vimucci me”ti—
imā gāthā abhāsi.

Tattha **ayoniso manasikārā**ti anupāyamanasikārena, asubhe subhanti vipallāsaggāhena. **Kāmarāgena aṭṭitā**ti kāmagaṇesu chandarāgena pīlitā. **Ahoṣim uddhatā pubbe, citte avasavattinī**ti pubbe mama citte mayhaṃ vase avattamāne uddhatā nānārammaṇe vikkhittacittā asamāhitā ahoṣim.

Pariyuṭṭhitā klesehi, subhasaññānuvattinīti pariyuṭṭhānapattehi kāmarāgādikilesehi abhibhūtā rūpādīsu subhanti pavattāya kāmasaññāya anuvattanasīlā. **Samaṃ cittassa na labhim, rāgacittavasānugā**ti kāmarāgasampayuttacittassa vasaṃ anugacchantī īsakampi cittassa samaṃ cetosamathaṃ cittekaggataṃ na labhim.

Kisā paṇḍu vivaṇṇā cāti evaṃ ukkaṇṭhitabhāvena kisā dhamanisantha tagattā uppaṇḍuppaṇḍukajātā tato eva vivaṇṇā vigatachavivaṇṇā ca hutvā. **Satta vassānī**ti satta samvaccharāni. **Cāri’hanti** carim ahaṃ. **Nāhaṃ divā**

vā rattim vā, sukham vindim sudukkhitati evamahaṃ sattu saṃvaccharesu kilesadukkhena dukkhita ekadāpi divā vā rattim vā samaṇasukhaṃ na paṭilabhim.

Tatoti kilesapariyuṭṭhānena samaṇasukhālābhabhāvato. **Rajjum gahetvāna pāvisim, vanamantaranti** pāsarajjum ādāya vanantaram pāvisim. Kimattham pāvisīti ce āha “**varam me idha ubbandham, yañca hīnam punācare**”ti yadahaṃ samaṇadhammam kātuṃ asakkontī hīnam gihibhāvam puna ācare ācareyyam anutiṭṭheyyam, tato sataguṇena sahasaguṇena imasmim vanantare ubbandham bandhitvā maraṇam me varam seṭṭhanti attho. **Atha cittaṃ vimucci meti** yadā rukkhasākhāya bandhapāsam gīvāyam pakkhipi, atha tadanantameva vuṭṭhānagāminivipassanāmaggena ghaṭitattā maggaṭipāṭiyā sabbāsavehi mama cittaṃ vimucci vimuttaṃ ahoṣīti.

Sihātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Sundarīnandātherīgāthāvaṇṇanā

Āturam asucinti-ādikā Sundarīnandāya theriyā gāthā. Ayampi kira Padumuttarassa Bhagavato kāle Haṃsavatīnagare kulagehe nibbattitvā viññutaṃ patvā Satthu santike dhammam suṇantī Satthāram ekaṃ bhikkhunim jhāyinīnam aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhiḱārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaram patthetvā kusalam upacinantī kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsarantī imasmim Buddhuppāde Sakyarājakule nibbatti, **Nandātissā** nāmaṃ akaṃsu. Aparabhāge rūpasampattiyā Sundarīnandā, Janapadakalyāṇīti ca paññāyittha. ()¹ sā amhākaṃ Bhagavati sabbaññūtaṃ patvā anupubbena Kapilavatthum gantvā Nandakumāraṇca Rāhulakumāraṇca pabbājetvā vate Suddhodanamahārāje ca parinibbute Mahāpajāpatigotamiyā Rāhulamātāya ca pabbajitāya cintesi “mayhaṃ jeṭṭhabhātā cakkavattirajjam pahāya pabbajitvā loka aggapuggalo Buddho jāto, puttupissa Rāhulakumāro pabbaji, bhattāpi² me Nandarājā,

1. (Bhaddākāpīlānī viya ghanandhakāre dvādasahatthe gabbhe paṭipakiccaṃ natthi, sarīrobhāseneva joteti, ekāsam sataguṇena Yasodharā sobhati.) acchāpakkhittapāṭho.

2. Bhātā (I, Ka)

mātāpi Mahāpajāpatigotamī, bhaginīpi Rāhulamātā pabbajitā, idānāhaṃ
gehe kiṃ karissāmi, pabbajissāmi”ti bhikkhunupassayaṃ gantvā
ñātisinehena pabbaji, no saddhāya. Tasmā¹ pabbajitvāpi rūpaṃ nissāya
uppannamadā. “Satthā rūpaṃ vivaṇṇeti garahati, anekapariyāyena rūpe
ādinavaṃ dasseti”ti Buddhupaṭṭhānaṃ na gacchatīti-ādi sabbaṃ heṭṭhā
abhirūpanandāya vatthusiṃ vuttanayeneva vedītabbaṃ. Ayaṃ pana viseso—
Satthārā nimmitaṃ itthirūpaṃ anukkamena jarābhībhūtaṃ disvā aniccato
dukkhato anattato manasikarontiyā theriyā kammaṭṭhānābhimukhaṃ cittaṃ
ahosi. Taṃ disvā Satthā tassā sappāyavasena dhammaṃ desento—

82. “Āturaṃ asuciṃ² pūtiṃ, passa Nande samussayaṃ.

Asubhāya cittaṃ bhāvehi, ekaggaṃ susamāhitaṃ.

83. Yathā idaṃ tathā etaṃ, yathā etaṃ tathā idaṃ.

Duggandhaṃ pūtikā vāti, bālānaṃ abhinanditaṃ.

84. Evametaṃ avekkhantī, rattindiva’matanditā.

Tato sakāya paññāya, abhinibbijjha dakkhisana”ti—

imā tisso gāthā abhāsi.

Sā desanānusāreṇa ñāṇaṃ pesetvā sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tassā
uparimaggatthāya kammaṭṭhānaṃ ācikkhanto “Nande imasmim sarīre
appamattakopi sāro natthi, maṃsalohitalepano jarādīnaṃ vāsabhūto,
aṭṭhipuñjamatto evāyan”ti dassetuṃ—

“Aṭṭhinaṃ nagaraṃ kataṃ, maṃsalohitalepanaṃ.

Yattha jarā ca maccu ca, māno makkho ca ohito”ti³—

Dhammapade imaṃ gāthamāha.

Sā desanāvasāne arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**⁴—

“Padumuttaro nāma Jino, sabbadhammāna pārāgū.

Ito satasahassamhi, kappe uppajji nāyako.

1. Yasmā (I)

3. Khu 1. 36 piṭṭhe Dhammapade.

2. Kuṇapaṃ (Khu 4. 256 piṭṭhe.)

4. Khu 4. 253 piṭṭhādīsu.

Ovādako viññāpako, tāraḥko sabbapāṇinaṃ.
 Desanākusalo Buddho, tāresi janataṃ bahuṃ.
 Anukampako kāruṇiko, hitesī sabbapāṇinaṃ.
 Sampatte titthiye sabbe, pañcasīle patiṭṭhapi.
 Evaṃ nirākulaṃ āsi, suññataṃ titthiyehi ca.
 Vicittaṃ arahantehi, vasībhūtehi tāḍibhi.
 Ratanānaṭṭhapaññāsaṃ, uggatova Mahāmuni.
 Kañcanagghiyasaṅkāso, bāttiṃsavaralakkhaṇo.
 Vassasatasahassāni, āyu vijjati tāvade.
 Tāvataṃ tiṭṭhamāno so, tāresi janataṃ bahuṃ.
 Tadāhaṃ Haṃsavatiyaṃ, jātā seṭṭhikule ahuṃ.
 Nānāratanapajjote, mahāsukhasamappitā.
 Upetvā taṃ mahāvīraṃ, assosiṃ dhammadesanaṃ.
 Amataṃ paramassādaṃ, paramatthanivedakaṃ.
 Tadā nimantayitvāna, sasamghaṃ Lokanāyakaṃ.
 Datvā tassa mahādānaṃ, pasannā sehi pāṇibhi.
 Jhāyinīnaṃ bhikkhuniṃ, aggaṭṭhānamapattayim.
 Nipacca siraṣā dhīraṃ, sasamghaṃ Lokanāyakaṃ.
 Tadā adantadamako, tilokasaraṇo pabhū.
 Byākāsi narasārathi, lacchase taṃ supatthitaṃ.
 Satasahassito kappe, Okkākakulasambhavo.
 Gotamo nāma gottena, Satthā loke bhavissati.
 Tassa dhammesu dāyādā, orasā dhammanimmitā.
 Nandāti nāma nāmena, hessati Satthu sāvikā.
 Taṃ sutvā muditā hutvā, yāvajīvaṃ tadā Jinaṃ.
 Mettacittā paricariṃ, paccayehi vināyakaṃ.

Tena kammaena sukatena, cetanāpaṇidhīhi ca.
 Jahitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvatiṃsamagacchahaṃ.
 Tato cutā Yāmamagaṃ, tatohaṃ Tusitaṃ gatā.
 Tato ca Nimmānaratiṃ, Vasavattipuraṃ tato.
 Yattha yatthūpapajjāmi, tassa kammaassa vāhasā.
 Tattha tattheva rājūnaṃ, Mahesittamakārayiṃ.
 Tato cutā manussatte, rājānaṃ cakkavattiṇaṃ.
 Maṇḍalīnañca rājūnaṃ, Mahesittamakārayiṃ.
 Sampattiṃ anubhotvāna, devesu manujesu ca.
 Sabbattha sukhitā hutvā, nekakappesu saṃsariṃ.
 Pacchime bhava sampatte, suramme Kapilavhaye.
 Rañño Suddhodanassāhaṃ, dhītā āsiṃ aninditā.
 Sīriyā rūpiṇiṃ disvā, nanditaṃ āsi taṃ kulā.
 Tena Nandāti me nāmaṃ, sundaraṃ pavaraṃ ahu.
 Yuvatiṇaṃca sabbāsaṃ, kalyāṇīti ca vissutā.
 Tasmimpi nagare ramme, ṭhapetvā taṃ Yasodharaṃ.
 Jeṭṭho bhātā tilokaggo, pacchimo Arahā tathā.
 Ekākinī gahaṭṭhāhaṃ, mātaraṃ paricoditā.
 Sākiyamhi kule jātā, putte Buddhānujā tuvaṃ.
 Nandenapi vinā bhūtā, agāre kinnu acchasi.
 Jarāvasānaṃ yobbaññaṃ, rūpaṃ asucisammataṃ.
 Rogantamapicārogyaṃ, jīvitaṃ maraṇantikaṃ.
 Idampi te subhaṃ rūpaṃ, sasīkantaṃ manoharaṃ.
 Bhūsaṇānaṃ alaṅkāraṃ, sirisaṅghāṭasaṃnibhaṃ.
 Puñjitaṃ lokasāraṃva, nayanānaṃ rasāyanaṃ.
 Puññaṇaṃ kittijanaṃ Ukkākakulanandaṃ.

Na cireneva kālena, jarā samadhisessati.
 Vihāya gehaṃ kāruṅṅe, cara dhammamanindite.
 Sutvāhaṃ mātu vacanaṃ, pabbajim̃ anagāriyaṃ.
 Dehena natu cittena, rūpayobbanalāṭitā.
 Mahatā ca payattena, jhānajjhena paraṃ mama.
 Kātuṃ ca vadate mātā, na cāhaṃ tattha ussukā.
 Tato mahākāruṅiko, disvā maṃ kāmālālasaṃ.
 Nibbindanatthaṃ rūpasmiṃ, mama cakkhupathe Jino.
 Sakena ānubhāvena, itthim̃ māpesi sobhiniṃ.
 Dassanīyaṃ suruciraṃ, mamatopi surūpiniṃ.
 Tamahaṃ vimhitā disvā, ativimhitadehiniṃ.
 Cintayim̃ saphalaṃ meti, nettalābhaṅca mānusaṃ.
 Tamahaṃ ehi subhage, yenattho taṃ vadehi me.
 Kulam̃ te nāmagottaṅca, vada me yadi te piyaṃ.
 Na vaṅcakālo subhage, ucchaṅge maṃ nivāsaya.
 Sīdanṭīva mamaṅgāni, pasuppayamuhuttakaṃ.
 Tato sīsaṃ mamaṅge sā, katvā sayi sulocanā.
 Tassā nalāṭe patitā, luddhā paramadāruṇā.
 Saha tassā nipātena, piḷakā upapajjatha.
 Pagghariṃsu pabhinnā ca, kuṇapā pubbalohitā.
 Pabhinnaṃ vadanaṅcāpi, kuṇapaṃ pūṭigandhanaṃ.
 Uddhumātāṃ vinilaṅca, pubbaṅcāpi sarīrakaṃ.
 Sā paveditasabbaṅgī, nissasantī muhuṃ muhuṃ.
 Vedayantī sakaṃ dukkhaṃ, karuṇaṃ paridevayi.
 Dukkheṇa dukkhitā homi, phusayanti ca vedanā.
 Mahādukkhe nimuggamhi, saraṇaṃ hohi me sakhī.

Kuhiṃ vadasobhaṃ te, kuhiṃ te tuṅganāsikā.
 Tambabimbavaroṭṭhante, vadaṇaṃ te kuhiṃ gataṃ.
 Kuhiṃ sasīnibhaṃ vaṇṇaṃ, kambugīvā kuhiṃ gatā.
 Doḷā lolāva te kaṇṇā, vevaṇṇaṃ samupāgatā.
 Maḷakhārakākārā, kalikāva payodharā.
 Pabhinnā pūtikūṇapā, duṭṭhagandhittamāgatā.
 Vedimajjhāva sussoṇī, sūnāva nītakibbisā.
 Jātā amajjhabharitā, aho rūpamasassataṃ.
 Sabbhaṃ sarīrasañjātaṃ, pūtigandhaṃ bhayānakaṃ.
 Susānamiva bībhacchaṃ, ramante yattha bālīsā.
 Tadā mahākāruṇiko, bhātā me Lokanāyako.
 Disvā samviggacittaṃ maṃ, imā gāthā abhāsatha.
 Āturaṃ kuṇapaṃ¹ pūtiṃ, passa Nande samussayaṃ.
 Asubhāya cittaṃ bhāvehi, ekaggaṃ susamāhitaṃ.
 Yathā idaṃ tathā etaṃ, yathā etaṃ tathā idaṃ.
 Duggandhaṃ pūtikaṃ vāti, bālānaṃ abhinanditaṃ.
 Evametaṃ avekkhantī, rattindivamatanditā.
 Tato sakāya paññāya, abhinibbijjha dakkhisaṃ.
 Tatohaṃ atisaṃviggā, sutvā gāthā subhāsītā.
 Tatraṭṭhitāvahaṃ santī, arahattamapāpuṇiṃ.
 Yattha yattha nisinnāhaṃ, sadā jhānaparāyaṇā.
 Jino tasmim̐ guṇe tuṭṭho, etadagge ṭhapesi maṃ.
 Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

Arahattaṃ pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena
 “**āturaṃ asucin**”ti-ādinaṃ Satthārā desitāhi tīhi gāthāhi saddhim—

1. Asuciṃ (Khu 2. 289 piṭṭhe.)

85. “Tassā me appamattāya, vicinantiyā yoniso.
Yathābhūtaṃ ayaṃ kāyo, diṭṭho santarabāhiro.

86. Atha nibbinda’haṃ kāye, ajjhatañca virajja’haṃ.
Appamattā visamīyuttā, upasantā’ mhi nibbutā”ti—

imā dve gāthā abhāsi.

Tattha **evametaṃ avekkhantī -pa- dakkhisanti** etaṃ āturādisabhāvaṃ kāyaṃ evaṃ “yathā idaṃ tathā etaṃ”ti-ādinā vuttappakārena **rattindivaraṃ** sabbakālaṃ atanditā hutvā paratoghosa hetukaṃ sutamayaññaṃ muñcitvā **tato** taṃnimittaṃ attani sambhūtattā **sakāya** bhāvanāmayāya **paññāya** yāthāvato ghanavinibbhogakaraṇena abhinibbijjha kathaṃ nu kho **dakkhisam** passissanti ābhogapurecārikena pubbabhāgaññacakkhunā **avekkhantī** vicinantīti attho.

Tenāha “**tassā me appamattāyā**”ti-ādi. Tassattho—tassā me sati-avippavāseṇa **appamattāya yoniso** upāyena aniccādivasena vipassanāpaññāya **vicinantiyā** vīmaṃsantiyā **ayaṃ** khandhapañcakasaṅkhāto **kāyo** sasantānaparasantānavibhāgato **santarabāhiro** yathābhūtaṃ diṭṭho.

Atha tathā dassanato pacchā **nibbindahaṃ kāye** vipassanāpaññāsahitāya maggapaññāya attabhāve nibbindim, visesatova ajjhattasantāne **virajji** virāgaṃ āpajjim, ahaṃ yathābhūtāya appamādapaṭipattiyā matthakappattiyā **appamattā** sabbaso saṃyojanānaṃ samucchinnattā **visamīyuttā** upasantā ca nibbutā ca amhīti.

Sundarīnandātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Nanduttarātherīgāthāvaṇṇanā

Aggim candañcāti-ādikā Nanduttarāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinitvā imasmim Buddhuppāde Kururaṭṭhe Kammāsadhammanigame¹ brāhmaṇakule

1. Kammāssadammanigame (Sī, I)

nibbattitvā ekaccāni vijjāṭṭhānāni sippāyatanāni ca uggahetvā
nigaṇṭhapabbajjāraṃ upagantvā vādappasutā jambusākhaṃ gahetvā
Bhaddākuṇḍalakesā viya Jambudīpatale vicarantī Mahāmoggallānattheraṃ
upasaṅkamitvā pañhaṃ pucchitvā parājayaṃ pattā therassa ovāde ṭhatvā
sāsane pabbajitvā samaṇadhammaṃ karontī na cirasseva saha
paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā attano paṭipattim paccavekkhitvā
udānavasena—

87. “Aggim candañca sūriyañca, devatā ca namassiham.
Nadītitthāni gantvāna, udakaṃ oruhāmi’ham.

88. Bahūvatasamādānā, aḍḍham sīsassa olikhim.
Chamāya seyyaṃ kappemi, rattim bhattaṃ na bhuñja’ham.

89. Vibhūsamaṇḍanaratā, nhāpanucchādanehi ca.
Upakāsīm imam kāyaṃ, kāmarāgena aṭṭitā.

90. Tato saddham labhitvāna, pabbajim anagāriyaṃ.
Disvā kāyaṃ yathābhūtaṃ, kāmarāgo samūhato.

91. Sabbe bhavā samucchinnā, icchā ca patthanāpi ca.
Sabbayogavisamyuttā, santim pāpuṇi cetaso’ti—

imā pañca gāthā abhāsi.

Tattha **aggim candañca sūriyañca, devatā ca namassihanti**
aggippamukhā¹ devāti indānaṃ devānaṃ ārādhanaṭṭhaṃ āhutiṃ paggahetvā
aggiñca māse māse sukkapakkhassa dutiyāya candañca divase divase sāyaṃ
pātaṃ sūriyañca aññā ca bāhirā hiraññagabbhādayo devatā ca
visuddhimaggaṃ gavesantī namassiham namakkāraṃ aham akāsīm.
Nadītitthāni gantvāna, udakaṃ oruhāmi’hanti Gaṅgādīnaṃ nadīnaṃ
pūjātithāni upagantvā sāyaṃ pātaṃ udakaṃ otarāmi udaye nimujjitvā
aṅgasiñcanaṃ² karomi.

Bahūvatasamādānāti pañcātapatappanādi³ bahuvidhavatasamādānā.
Gāthāsukhatthaṃ bahūti dīghakaraṇaṃ. **Aḍḍham sīsassa olikhinti** mayham
sīsassa

1. Aggimukhā (Sī), aggisammukhā (I)

2. Aggisiñcanaṃ (I, Ka)

3. Pañcātāpanappadhānādi (Sī)

aḍḍhameva muṇḍemi. Keci “aḍḍhaṃ sīsassa olikhinti kesakalāpassa aḍḍhaṃ jaṭābandhanavasena bandhitvā aḍḍhaṃ vissajjesin”ti atthaṃ vadanti.

Chamāya seyyaṃ kappemīti thaṇḍilasāyinī hutvā anantarāhitāya bhūmiyā sayāmi. **Rattim bhattaṃ na bhuñja’hanti** rattūparatā hutvā rattiyam bhojanaṃ na bhuñjīm.

Vibhūsamaṇḍanaratāti cirakālaṃ attakilamathānuyogena kilantakāyā “evaṃ sarīrassa kilamanena natthi paññāsuddhi. Sace pana indriyānaṃ tosanavasena sarīrassa tappanena suddhi siyā”ti mantvā imaṃ kāyaṃ anuggaṇhantī vibhūsāyaṃ maṇḍane ca ratā vatthālankārehi alaṅkaraṇe gandhamālādīhi maṇḍane ca abhiratā. **Nhāpanucchādanehi cāti** sambāhanādīni kāretvā nhāpanena ucchādanena ca. **Upakāsīm imaṃ kāyanti** imaṃ mama kāyaṃ anuggaṇhīm santappesīm. **Kāmarāgena aṭṭitāti** evaṃ kāyadaḥhī¹ bahulā hutvā ayonisomanasikārapaccayā pariyuṭṭhitena kāmarāgena aṭṭitā abhiṇhaṃ upaddutā ahosīm.

Tato saddhaṃ labhitvānāti evaṃ samādinnavatāni bhinditvā kāyadaḥhībahulā vādappasutā hutvā tattha tattha vicarantī tato pacchā aparabhāge Mahāmoggallānattherassa santike laddhovādānusāsanā saddhaṃ paṭilabhitvā. **Disvā kāyaṃ yathābhūtanti** saha vipassanāya maggapaññāya imaṃ mama kāyaṃ yathābhūtaṃ disvā anāgāmimaggena sabbaso kāmarāgo samūhato. Tato paraṃ aggamaggena **sabbe bhavā samucchinnā, icchā ca patthanāpi cāti** paccuppannavisayābhiḥāsasaṅkhātā icchā ca āyatibhavābhiḥāsasaṅkhātā patthanāpi sabbe bhavāpi samucchinnāti yojanā. **Santim pāpuṇi cetasoti** accantaṃ santim arahattaphalaṃ pāpuṇim adhigacchinti attho.

Nanduttarātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Kāyadaḍḍhī (Sī)

6. Mittākālītherīgāthavaṇṇanā

Saddhāya pabbajitvānāti-ādikā Mmittākālīyā theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī imasmim Buddhuppāde Kururaṭṭhe Kammāsadhammanigame brāhmaṇakule nibbattivā viññutam pattā Mahāsatipaññādesanāya paṭiladdhasaddhā bhikkhunīsu pabbajitvā satta saṃvaccharāni lābhasakkāraviddhikā hutvā samaṇadhammaṃ karontī tattha tattha vicarivā aparabhāge yoniso ummujjantī saṃvegajātā hutvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā attano paṭipattim paccavekkhitvā udānavasena—

92. “Saddhāya pabbajitvāna, agārasmānagāriyaṃ.
Vicarimhaṃ tena tena, lābhasakkāra-ussukā.
93. Riñcitvā paramaṃ atthaṃ, hīnamatthaṃ asevi’haṃ.
Kilesānaṃ vasaṃ gantvā, sāmaññatthaṃ na bujjhi’haṃ.
94. Tassā me ahu saṃvego, nisinnāya vihārake.
Ummaggapaṭipannā’ mhi, taṇhāya vasamāgatā.
95. Appakaṃ jīvitam mayhaṃ, jarā byādhi ca maddati.
Purāyaṃ bhijjati kāyo, na me kālo pamajjitum.
96. Yathābhūtamavekkhantī, khandhānaṃ udayabbayaṃ.
Vimuttacittā uṭṭhāsim, kataṃ Buddhassa sāsanam”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **vicarimhaṃ tena tena, lābhasakkāra-ussukā**ti lābhe ca sakkāre ca ussukā yuttappayuttā hutvā tena tena bāhusaccadhammakathādīnā lābhuppādahetunā vicarim ahaṃ.

Riñcitvā paramaṃ atthanti jhānavipassanāmaggaṃ uttamaṃ atthaṃ jahitvā chaḍḍetvā. **Hīnamatthaṃ asevi’hanti** catupaccayasaṅkhātā-āmisabhāvato hīnaṃ lāmakam atthaṃ ayoniso pariyesanāya paṭisevim ahaṃ. **Kilesānaṃ vasaṃ gantvāti** mānamadatanhādīnaṃ kilesānaṃ vasaṃ upagantvā **sāmaññatthaṃ** samaṇakiccaṃ **na bujjhim** na jānim ahaṃ.

Nisinnāya vihāraketi mama vasanaka-ovarake nisinnāya ahu saṁvego. Kathanti ce, āha “**ummaggapaṭipannā’mhī**”ti. Tattha **ummaggapaṭipannā’mhī**ti yāvadeva anupādāya parinibbānatthamidam sāsanaṁ, tattha sāsane pabbajitvā kammaṭṭhānaṁ amanasikarontī tassa ummaggapaṭipannā amhīti. **Taṇhāya vasamāgatā**ti paccayuppādanataṇhāya vasam upagatā.

Appakaṁ jīvitam mayhanti paricchinnakālā vajjitato bahūpaddavato ca mama jīvitam appakaṁ parittam lahukaṁ. **Jarā byādhi ca maddatī**ti tañca samantato āpatitvā¹ nippothentā pabbatā viya jarā byādhi ca maddati nimmathati. “Maddare”tipi pāṭho. **Purāyaṁ bhijjati kāyoti** ayam kāyo bhijjati purā². Yasmā tassa ekaṁsiko bhedo, tasmā **na me kālo pamajjitum** ayam kāle aṭṭhakkhaṇavajjito navamo khaṇo, so pamajjitum na yuttoti tassāhu saṁvegoti yojanā.

Yathābhūtamavekkhantīti evaṁ jātasamvegā vipassanaṁ paṭṭhapetvā aniccādimanasikārena yathābhūtamavekkhantī. Kim avekkhantīti āha “**khandhānaṁ udayabbayan**”ti. “Avijjāsamudayā rūpasamudayo”ti-ādinā³ samapaññāsappabhedānaṁ pañcannaṁ upādānakkhandhānaṁ uppādanirodhañca udayabbayānupassanāya avekkhantī vipassanaṁ ussukkāpetvā maggapaṭipāṭiyā sabbaso kilesehi ca bhavehi ca vimuttacittā uṭṭhāsim, ubhato uṭṭhānena maggena bhavattayato cāti⁴ vuṭṭhitā ahoṣim. Sesam vuttanayameva.

Mittakālītherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Sakulātherīgāthāvaṇṇanā

Agārasmiṁ vasantīti-ādikā Sakulāya theriyā gāthā. Ayam kira Padumuttarassa Bhagavato kāle Hamsavatīnagare Ānandassa rañño dhītā hutvā nibbattā, Satthu vemātikabhaginī **Nandā**ti nāmena. Sā viññutaṁ patvā ekadivasaṁ Satthu santike dhammaṁ suṇantī Satthārā ekaṁ bhikkhunim dibbacakkhukānaṁ aggaṭṭhāne ṭhapentaṁ disvā ussāhajātā adhikārakammaṁ katvā sayampi taṁ ṭhānantaraṁ patthentī paṇidhānamakāsi. Sā tattha

1. Apatitvā (Ka)

3. Khu 9. 53 piṭṭhe Paṭisambhidāmagge.

2. Bhijjati jarāya (Sī)

4. Bhavattayatopi (I, Ka)

yāvajīvaṃ bahum̐ uḷāraṃ kusalakammaṃ katvā devaloke nibbattitvā
 aparāparaṃ sugatīsuyeva saṃsarantī Kassapassa Bhagavato kāle
 brāhmaṇakule nibbattitvā paribbājakapabbajjāṃ pabbajitvā ekacārīnī
 vicarantī ekadivasāṃ telabhikkhāya āhiṇḍitvā telāṃ labhitvā tena telena
 Satthu cetiye sabbarattim̐ dīpapūjāṃ akāsi. Sā tato cutā Tāvatiṃse
 nibbattitvā suvisuddhadibbacakkhukā hutvā ekaṃ Buddhantaraṃ
 devesuyeva saṃsaritvā imasmim̐ Buddhuppāde Sāvattiyāṃ brāhmaṇakule
 nibbatti, **Sakulātissā** nāmaṃ ahoṣi. Sā viññutaṃ pattā Satthu
 Jetavanapaṭiggahaṇe paṭiladdhasaddhā upāsikā hutvā aparabhāge
 aññatarassa khīṇāsavatttherassa santike dhammaṃ sutvā sañjātasamvegā
 pabbajitvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā ghaṭentī vāyamanṭī na cirasseva
 arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**¹—

“Padumuttaro nāma Jino, sabbadhammāna pāragū.

Ito satasahassamhi, kappe uppajji nāyako.

Hitāya sabbasattānaṃ, sukhāya vadataṃ varo.

Atthāya purisājañño, paṭipanno sadevake.

Yasaggapatto sirimā, kittivaṇṇagato Jino.

Pūjito sabbalokassa, disā sabbāsu vissuto.

Uttiṇṇavicikiccho so, vītivattakathamkatho.

Sampuṇṇamanasaṅkappo, patto sambodhimuttamaṃ.

Anuppannassa maggassa, uppādetā naruttamo.

Anakkhātāṅca akkhāsi, asaṅjātāṅca saṅjanī.

Maggaññū ca maggavidū, maggakkhāyī Narāsabho.

Maggassa kusalo Satthā, sārathīnaṃ varuttamo.

Mahākāruṇiko Satthā, dhammaṃ deseti nāyako.

Nimugge kāmapaṅkamhi, samuddharati pāṇine.

Tadāhaṃ Haṃsavatiyaṃ, jātā khattiyanandaṇā.

Surūpā sadhanā cāpi, dayitā ca sirīmatī.

1. Khu 4. 250 piṭṭhādīsu.

Ānandassa mahārañño, dhītā paramasobhanā.
 Vemātā bhaginī cāpi, Padumuttaranāmino.
 Rājakaññāhi sahitā, sabbābharaṇabhūsitā.
 Upāgamma mahāvīraṃ, assosiṃ dhammadesanaṃ.
 Tadā hi so lokagaru, bhikkhuniṃ dibbacakkhukaṃ.
 Kittayaṃ parisāmajjhe, aggaṭṭhāne ṭhapesi taṃ.
 Suṇitvā tamahaṃ haṭṭhā, dānaṃ datvāna Satthuno.
 Pūjivāna ca Sambuddhaṃ, dibbacakkhuṃ apatthayim.
 Tato avoca maṃ Satthā, Nande lacchasi patthitaṃ.
 Padīpadhammadānānaṃ, phalametaṃ sunicchitaṃ.
 Satasahassito kappe, Okkākakulasambhavo.
 Gotamo nāma gottena, Satthā loke bhavissati.
 Tassa dhammesu dāyādā, orasā dhammanimmitā.
 Sakulā nāma nāmena, hessati Satthu sāvikā.
 Tena kammaṃ sukateṇa, cetanāpaṇidhīhi ca.
 Jahitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvatiṃsamagacchahaṃ.
 Imamhi Bhaddake kappe, Brahmabandhu mahāyaso.
 Kassapo nāma gottena, uppajji vadatāṃ varo.
 Paribbājakinī āsiṃ, tadāhaṃ ekacārinī.
 Bhikkhāya vicarivāna, alabhiṃ telamattakam.
 Tena dīpaṃ padīpetvā, upaṭṭhiṃ sabbasaṃvarim.
 Cetiyaṃ dvipadaggassa, vippasannena cetasā.
 Tena kammaṃ sukateṇa, cetanāpaṇidhīhi ca.
 Jihitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvatiṃsamagacchahaṃ.
 Yattha yatthūpapajjāmi, tassa kammaṃ vāhasā.
 Pajjalanti mahādīpā, tattha tattha gatāya me.

Tirokuṭṭaṃ tiroselam, samatiggayha pabbataṃ.
Passāmaham yadicchāmi, dīpadānassidaṃ phalaṃ.

Visuddhanayanā homi, yasaṃ ca jalāmaham.
Saddhāpaññavati ceva, dīpadānassidaṃ phalaṃ.

Pacchime ca bhava dāni, jātā vippakule aham.
Pahūtadhanadhaññamhi, mudite rājapūjite.

Aham sabbaṅgasampannā, sabbābharaṇabhūsitā.
Purappavese sugataṃ, vātapāne ṭhitā aham.

Disvā jalantaṃ yasaṃ, devamanussasakkataṃ.
Anubyañjanasampannaṃ, lakkhaṇehi vibhūsitam.

Udaggacittā sumanā, pabbajjāṃ samarocayim.
Na cireneva kālena, arahattamapāpuṇim.

Iddhīsu ca vasī homi, dibbāya sotadhātuyā.
Paracittāni jānāmi, Satthusāsanakārikā.

Pubbenivāsaṃ jānāmi, dibbacakkhu visodhitaṃ.
Khepetvā āsave sabbe, visuddhāsiṃ sunimmaḷā.

Paricīṇṇo mayā Satthā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ.
Ohito garuko bhāro, bhavanettisamūhatā.

Yassatthāya pabbajitā, agārasmānagāriyam.
So me attho anuppatto, sabbasaṃyojanakkhayo.

Tato mahākāruṇiko, etadagge ṭhapesi maṃ.
Dibbacakkhukānaṃ aggā, sakulāti naruttamo.

Kilesā jhāpitā mayham -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

Arahattaṃ pana patvā katādhikāratāya dibbacakkhuñṇe ciṇṇavasī
ahosi. Tena naṃ Satthā dibbacakkhukānaṃ bhikkhunīnaṃ aggaṭṭhāne
ṭhapesi. Sā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā pītisomanassajātā
udānavasena—

97. “Agārasmiṃ vasantīhaṃ, dhammaṃ sutvāna bhikkhuno.
Addasaṃ virajaṃ dhammaṃ, nibbānaṃ padamaccutaṃ.
98. Sāhaṃ puttaṃ dhī taraṅca, dhanadhaññaṅca chaḍḍiya.
Kese chedāpayitvāna, pabbajim anagāriyaṃ.
99. Sikkhamānā ahaṃ santī, bhāventī maggamañjasaṃ.
Pahāsim rāgadosaṃ ca, tadekaṭṭhe ca āsave.
100. Bhikkhunī upasampajja, pubbjātimanussariṃ.
Dibbacakkhu visodhitaṃ, vimalaṃ sādhubhāvitaṃ.
101. Saṅkhāre parato disvā, hetujāte palokite.
Pahāsim āsave sabbe, sītibhūtāmi nibbutā”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **agārasmiṃ vasantīhaṃ, dhammaṃ sutvāna bhikkhunoti** ahaṃ pubbe agāramajjhe vasamānā aññatarassa bhinnakilesassa bhikkhuno santike catusaccagabbhaṃ dhammakathaṃ sutvā. **Addasaṃ virajaṃ dhammaṃ, nibbānaṃ padamaccutanti** rāgarajādīnaṃ abhāvena virajaṃ, vānato nikkhantattā nibbānaṃ, cavanābhāvato¹ adhigatānaṃ accutihetutāya ca nibbānaṃ accutaṃ, padanti ca laddhanāmaṃ asaṅkhatadhammaṃ sahasanayapaṭimaṇḍitena dassanasaṅkhātena dhammacakkhunā addasaṃ passim.

Sāhanti sā ahaṃ vuttappakārena sotāpannā homi.

Sikkhamānā ahaṃ santīti ahaṃ sikkhamānāva samānā pabbajitvā vasse aparipuṇṇe eva. **Bhāventī maggamañjasanti** majjhimapaṭipattibhāvato añjasaṃ uparimaggam uppādentī. **Tadekaṭṭhe ca āsaveti** rāgadosehi sahaḥjekaṭṭhe pahānekaṭṭhe ca tatiyamaggavajjhe āsave **pahāsim** samucchindim.

Bhikkhunī upasampajjāti vasse paripuṇṇe upasampajjitvā bhikkhunī hutvā. **Vimalanti** avijjādīhi² upakkilesehi vimuttatāya vigatamaṃ, **sādhu**

1. Maccunābhāvato (Sī, I)

2. Abhijjhādīhi (Ka)

sakkacca sammadeva **bhāvitaṃ**, sādhuhi vā Buddhādihi **bhāvitaṃ** uppāditam dibbacakkhu visodhitanti sambandho.

Saṅkhāreti tebhūmakasaṅkhāre. **Paratoti** anattato. **Hetujātetī** paccayuppanne. **Palokiteti** palujjanasabhāve pabhaṅgune¹ paññācakkhunā disvā. **Pahāsim āsave sabbeti** aggamaggena avasiṭṭhe sabbepi āsave pajahim, khepesinti attho. Sesam vuttanayameva.

Sakulātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Soṇātherīgāthāvaṇṇanā

Dasa putte vijāyitvāti-ādikā Soṇāya theriyā gāthā. Ayampi Padumuttarassa Bhagavato kāle Hamsavatīnagare kulagehe nibbattitvā viññutaṃ patvā ekadivasam Satthu santike dhammam suṇantī Satthāram ekaṃ bhikkhunim āraddhavīriyānam bhikkhunīnam aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā sayampi taṃ ṭhānantaram patthetvā yāvajīvaṃ puññāni katvā tato cutā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmim Buddhuppāde Sāvattiyam kulagehe nibbattitvā vayappattā patikulaṃ gatā dasa puttadhītarō labhitvā **bahuputtikā**ti paññāyittha. Sā sāmike pabbajite vayappatte puttadhītarō gharāvāse patiṭṭhāpetvā sabbam dhanam puttānam vibhajitvā² adāsi, na kiñci attano ṭhapesi. Tam puttā ca dhītarō ca katipāhameva upaṭṭhahitvā paribhavam akaṃsu. Sā “kim mayham imehi paribhavāya³ ghare vasantiyā”ti bhikkhuniyo upasaṅkamitvā pabbajjam yāci. Tam bhikkhuniyo pabbājesum. Sā laddhūpasampadā “aham mahallikākāle pabbajitvā appamattāya bhavitabban”ti bhikkhunīnam vattapaṭivattam karontī “sabbarattim samaṇadhammam karissāmi”ti heṭṭhāpāsāde ekathambham hatthena gahetvā tam avijhamānā samaṇadhammam karontī caṅkamamānāpi “andhakāre ṭhāne rukkhādīsu yattha katthaci me sīsam paṭihaññeyyā”ti rukkham hatthena gahetvā tam avijhamānāva samaṇadhammam karoti. Tato paṭṭhāya sā āraddhavīriyatāya pākāṭā ahoṣi. Satthā tassā ñāṇaparipākam

1. Pabhaṅgure (Sī), pabhaṅgurena (I)

2. Vissajjitvā (I)

3. Paribhūtāya (Sī)

disvā gandhakuṭiyam nisinnova obhāsam pharitvā sammukhe nisinno viya
attānam dassetvā—

“Yo ca vassasatam jīve, apassam dhammamuttaman.

Ekāham jīvitam seyyo, passato dhammamuttaman”ti¹—

gātham abhāsi. Sā gāthāpariyosāne arahattam pāpuṇi. Tena vuttam
Apadāne²—

“Padumuttaro nāma Jino, sabbadhammāna pāragū.

Ito satasahassamhi, kappe uppajji nāyako.

Tadā seṭṭhikule jātā, sukhitā pūjitā piyā.

Upevā tam Munivaram, assosim madhuram vacam.

Āraddhavīriyānaggam, vaṇṇesi bhikkhunim Jino.

Tam sutvā muditā hutvā, kāram katvāna Satthuno.

Abhivādiya Sambuddham, thānam tam patthayim tadā.

Anumodi mahāvīro, sījhatam paṇidhī tava.

Satasahassito kappe, Okkākakulasambhavo.

Gotamo nāma gottena, Satthā loke bhavissati.

Tassa dhammesu dāyādā, orasā dhammanimmitā.

Soṇāti nāma nāmena, hessati Satthu sāvikā.

Tam sutvā muditā hutvā, yāvajīvam tadā Jinam.

Mettacittā paricariṃ, paccayehi vināyakam.

Tena kammena sukatena, cetanāpaṇidhīhi ca.

Jahitvā mānusaṃ deham, Tāvatisamagacchaham.

Pacchime ca bhava dāni, jātā seṭṭhikule aham.

Sāvattiyam puravare, iddhe phīte mahaddhane.

Yadā ca yobbanappattā, gantvā patikulam aham.

Dasa puttāni ajanim, surūpāni visesato.

1. Khu 1. 30 piṭṭhe Dhammapade.

2. Khu 4. 257 piṭṭhādīsu.

Sukhedhitā ca te sabbe, jananettamanoharā.
 Amittānampi rucitā, mama pageva te siyā.
 Tato mayhaṃ akāmāya, dasaputtapurakkhato.
 Pabbajittha sa me bhattā, devadevassa sāsane.
 Tadekikā vicintesiṃ, jīvitenaḷamatthu me.
 Cattāya patiputtehi, vuḍḍhāya ca varākiyā.
 Ahampi tattha gacchissam, sampatto yattha me pati.
 Evāham cintayitvāna, pabbajim anagāriyam.
 Tato ca maṃ bhikkhuniyo, ekaṃ bhikkhunupassaye.
 Vihāya gacchumovādam, tāpehi udakaṃ iti.
 Tadā udakamāhitvā, okiritvāna kumbhiyā.
 Culle ṭhapetvā āsīnā, tato cittaṃ samādahim.
 Khandhe aniccato disvā, dukkhato ca anattato.
 Khepetvā āsave sabbe, arahattamapāpuṇim.
 Tadāgantvā bhikkhuniyo, uḥhodakamapucchisum.
 Tejodhātumadhiṭṭhāya, khippaṃ santāpayim jalaṃ.
 Vimhitā tā Jinavaram, etamatthamasāvayum.
 Tam sutvā mudito Nātho, imaṃ gātham abhāsatha.
 Yo ca vassasataṃ jīve, kusīto hīnavīriyo.
 Ekāham jīvitaṃ seyyo, vīriyamārabhato daḷham.
 Ārādhito mahāvīro, mayā suppaṭipattiyā.
 Āraddhavīriyānaggaṃ, mamāha sa Mahāmuni.
 Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanan”ti.

Atha naṃ Bhagavā bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ṭhānantare ṭhapento
 āraddhavīriyānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi. Sā ekadivasaṃ attano paṭipattim
 paccavekkhitvā udānavasena—

102. “Dasa putte vijāyivā, asmiṃ rūpasamussaye.
Tatohaṃ dubbalā jīṇṇā, bhikkhunim upasaṅkamim.
103. Sā me dhammadesesi, khandhāyatanadhātuyo.
Tassā dhammaṃ suṇitvāna, kese chetvāna pabbajim.
104. Tassā me sikkhamānāya, dibbacakkhu visodhitam.
Pubbenivāsam jānāmi, yattha me vusitam pure.
105. Animittaṅca bhāvēmi, ekaggā susamāhitā.
Anantarāvimokkhā’sim, anupādāya nibbutā.
106. Pañcakkhandhā pariññātā, tiṭṭhanti chinnamūlakā.
Dhi tavatthu jare jamme, natthi dāni punabbhavo”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **rūpasamussayeti** rūpasaṅkhāte samussaye. Ayaṃ hi rūpasaddo “cakkhuṅca paṭicca rūpe ca uppajjati cakkhuvīññāṇaṃ”ti-ādīsu¹ rūpāyatane āgato. “Yamkiṅci rūpaṃ atītānāgatapaccuppannaṃ”ti-ādīsu² rūpakkhandhe. “Piyarūpe satarūpe rajjati”ti-ādīsu³ sabhāve. “Bahiddhā rūpāni passaṭi”ti-ādīsu⁴ kasiṇāyatane. “Rūpī rūpāni passaṭi”ti-ādīsu⁵ rūpajhāne. “Aṭṭhiṅca paṭicca nhāruṅca paṭicca maṃsaṅca paṭicca cammaṅca paṭicca ākāso parivārito rūpantveva saṅkhaṃ gacchaṭi”ti-ādīsu⁶ rūpakāye. Idhāpi rūpakāyeva daṭṭhabbo. **Samussayasaddopi** aṭṭhīnaṃ sarīrassa pariyāyo. “Satanti samussayā”ti-ādīsu aṭṭhisarīrapariyāye. “Āturaṃ asuciṃ pūtiṃ, passa Nande samussayan”ti-ādīsu⁷ sarīre. Idhāpi sarīre eva daṭṭhabbo. Tena vuttaṃ “rūpasamussaye”ti, rūpasaṅkhāte samussaye sarīreti attho. Ṭhatvāti vacanaseso. Asmiṃ rūpasamussayeti hi imasmiṃ rūpasamussaye ṭhatvā imaṃ rūpakāyaṃ nissāya dasa putte vijāyivāti yojanā. **Tatoti** tasmā dasaputtavijāyanahetu. Sā hi paṭhamavayaṃ.

1. Saṃ 2. 261 piṭṭhe.

2. Am 1. 490 piṭṭhe.

3. Ma 1. 333 piṭṭhe.

4. Dī 3. 216; Am 1. 42 piṭṭhesu.

5. Dī 3. 217; Am 1. 42 piṭṭhesu.

6. Ma 1. 248 piṭṭhe.

7. Khu 2. 381 piṭṭhe.

atikkamitvā puttake vijāyanti anukkamena dubbalasarīrā jarājiṇṇā ca ahosi. Tena vuttam **“tatoham dubbalā jiṇṇā”**ti.

Tassāti tato, **tassāti** vā tassā santike. Puna¹ tassāti karaṇe sāmivacanam, tāyāti attho. **Sikkhamānāyāti** tissopi sikkhā sikkhamānā.

Anantarāvimokkhā’sinti aggamaggassa anantarā uppannavimokkhā āsim. Rūpī rūpāni passatīti-ādayo hi aṭṭhapi vimokkhā anantarāvimokkhā nāma na honti. Maggānantaram anuppattā hi phalavimokkhā phala²samāpattikāle pavattamānāpi paṭhamamaggānantarameva samuppattito tam upādāya anantarāvimokkhā nāma, yathā maggasamādhi ānatarikasamādhiṭi vuccati. **Anupādāya nibbutāti** rūpādīsu kiṅcīpi aggahetvā kilesaparinibbānena nibbutā āsim.

Evaṃ vijjāttayam vibhāvetvā arahattaphalena kūṭam gaṇhantī udānetvā idāni jarāya cirakālam upaddutasarīram vīgarahantī saha vatthunā tassa samatikkantabhāvam vibhāvetum **“pañcakkhandhā pariññātā”**ti osānagāthamāha. Tattha **dhi tavatthu jare jammeti** aṅgānam sithilabhāvakarāṇādinā jare jamme lāmake hīne tava tuyham dhi atthu dhikāro hotu. **Natthi dāni punabbhavoti** tasmā tvam mayā atikkantā abhibhūtāsīti adhippāyo.

Soṇātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Bhaddākuṇḍalakesātherīgāthāvaṇṇanā

Lūnakesīti-ādikā Bhaddāya Kuṇḍalakesāya theriyā gāthā. Ayampi Padumuttarassa Bhagavato kāle Hamsavatīnagare kulagehe nibbattitvā viññutam patvā ekadivasam Satthu santike dhammam suṇantī Satthāram ekam bhikkhunim khippābhiññānam aggaṭṭhāne ṭhapentam disvā adhikārakammaṃ katvā tam ṭhānantaram patthetvā yāvajivam puññāni katvā kappasatasahassam devamanussesu saṃsaritvā Kassapabuddhakāle **Kikissa** Kāsirañño gehe

1. Puna vā (Sī, I)

2. Pana (I, Ka)

sattannaṃ bhaginīnaṃ abbhantarā hutvā vīsati vassasahassāni dasa sīlāni samādāya komāribrahmacariyaṃ carantī saṃghassa vasanapariveṇaṃ kāretvā ekaṃ Buddhantaraṃ sugatīsuyeva saṃsaritvā imasmiṃ Buddhuppāde Rājagahe seṭṭhikule nibbatti, **Bhaddā**tissā nāmaṃ ahosi. Sā mahatā parivārena vaḍḍhamānā vayappattā tasmimyeva nagare purohitassa puttaṃ sattukaṃ nāma coraṃ sahoḍḍhaṃ gahetvā rājāṇāya nagaraguttikena māretuṃ āghātaṃ niyyamānaṃ sihapañjarena oloketī disvā paṭibaddhacittā hutvā sace taṃ labhāmi, jīvissāmi. No ce, marissāmiṭi sayane adhomukhī nipajji.

Athassā pitā taṃ pavattiṃ sutvā ekadhītutāya balavasineho sahasalañjaṃ datvā upāyeneva coraṃ vissajjāpetvā gandhodakena nhāpetvā sabbābharaṇapaṭimaṇḍitaṃ kārevā pāsādaṃ pesesi. Bhaddāpi paripuṇṇamanorathā atirekālaṅkārena alaṅkaritvā taṃ paricarati. Sattuko katipāhaṃ vītināmetvā tassā ābharaṇesu uppannalobho bhadde ahaṃ nagaraguttikena gahitamattova corapapāte adhivatthāya devatāya “sacāhaṃ jīvitaṃ labhāmi, tuyhaṃ balikammaṃ upasaṃharissāmi”ti patthanaṃ āyācim, tasmā balikammaṃ sajjāpehīti. Sā “tassa manaṃ pūressāmi”ti balikammaṃ sajjāpetvā sabbābharaṇavibhūsitā sāmikena saddhiṃ ekaṃ yānaṃ abhiruyha “devatāya balikammaṃ karissāmi”ti corapapātaṃ abhiruhituṃ āradhā.

Sattuko cintesi “sabbesu abhiruhantesu imissā ābharaṇaṃ gahetuṃ na sakkā”ti parivārajanāṃ tattheva ṭhapetvā tameva¹ balibhājanaṃ gāhāpetvā² pabbataṃ abhiruhanto tāya saddhiṃ piyakathaṃ na kathesi. Sā iṅgiteneva tassādhippāyaṃ aññāsi. Sattuko “bhadde tava uttarasātakāṃ omuñcitvā kāyārūḷhapasādhanāṃ bhaṇḍikaṃ karohī”ti. Sā “sāmi³ mayhaṃ ko aparādhō”ti. Kiṃ nu maṃ bāle⁴ “balikammattaṃ āgato”ti saññaṃ karosi, balikammāpadesena pana tava ābharaṇaṃ gahetuṃ āgatoti. Kassa pana ayya pasādhanāṃ, kassa ahanti. Nāhaṃ etaṃ vibhāgaṃ jānāmiṭi. Hotu ayya, ekaṃ pana me adhippāyaṃ pūrehi,

1. Saṃyameva (Sī)

2. Gahetvā (Sī)

3. Sāpi (I)

4. Kiṃ nu bāle (Sī), kiṃ bāle (I)

alaṅkataniyāmena ca¹ āliṅgituṃ dehīti. So “sādhū”ti sampaṭicchi. Sā tena sampaṭicchitabhāvaṃ ñatvā purato āliṅgitvā pacchato āliṅgantī viya pabbatapapāte² pātesi. So patitvā cuṇṇavicuṇṇaṃ ahosi. Tāya kataṃ acchariyaṃ disvā pabbate adhivatthā devatā kosallaṃ vibhāventī imā gāthā abhāsi—

“Na hi sabbesu ṭhānesu, puriso hoti paṇḍito.

Itthīpi paṇḍitā hoti, tattha tattha vicakkhaṇā.

Na hi sabbesu ṭhānesu, puriso hoti paṇḍito.

Itthīpi paṇḍitā hoti, lahuṃ atthavicintikā”ti³.

Tato bhaddā cintesi “na sakkā mayā iminā niyāmena gehaṃ gantuṃ, itova gantvā ekaṃ pabbajjaṃ pabbajissāmi”ti nigaṇṭhārāmaṃ gantvā nigaṇṭhe⁴ pabbajjaṃ yāci. Atha naṃ te āhaṃsu “kena niyāmena pabbajjā hotū”ti. Yaṃ tumhākaṃ pabbajjāya uttamaṃ, tadeva karoṭhāti. Te “sādhū”ti tassā tālaṭṭhinā kese luṅcivā pabbājesuṃ. Puna kesā vaḍḍhantā kuṇḍalāvattā hutvā vaḍḍhesuṃ. Tato paṭṭhāya sā **Kuṇḍalakesā** nāma jātā. Sā tattha uggahetabbaṃ samayaṃ vādamaggañca uggahetvā “ettakaṃ nāma ime jānanti, ito uttari⁵ vireso natthī”ti ñatvā tato apakkamitvā yattha yattha paṇḍitā atthi, tattha tattha gantvā tesāṃ jānanasippaṃ uggahetvā attanā saddhiṃ kathetuṃ samatthaṃ adisvā yaṃ yaṃ gāmaṃ vā nigamaṃ vā pavisati, tassa dvāre vālukārāsīm⁶ katvā tattha jambusākhaṃ ṭhapetvā “yo mama vādaṃ āropetuṃ sakkoti, so imaṃ sākhaṃ maddatū”ti samīpe ṭhitadāraṅkaṇaṃ saññaṃ datvā vasanaṭṭhānaṃ gacchati. Sattāhampi jambusākkhāya tatheva ṭhitāya taṃ gahetvā pakkamati. Tena ca samayena amhākaṃ Bhagavā loke uppajjitvā pavattitavaradhammacakko anupubbena Sāvattimī upanissāya Jetavane viharati. Kuṇḍalakesāpi vuttanayena gāmanigamarājadhānīsu vicarantī Sāvattimī patvā nagaradvāre vālukārāsīmhi jambusākhaṃ ṭhapetvā dāraṅkaṇaṃ saññaṃ datvā Sāvattimī pavīsi.

1. Āliṅgitaniyāme (Sī)

2. Pabbatā taṃ (Sī)

3. Khu 4. 242 piṭṭhe.

4. Nigaṇṭha (Ka)

5. Uttariṃ (Sī, I)

6. Vālikarāsīm (Sī, I)

Athāyasmā Dhammasenāpati ekakova nagaraṃ pavisanto taṃ sākhaṃ disvā taṃ dametukāmo dārake pucchi “kasmāyaṃ sākha evaṃ ṭhapitā”ti. Dārakā tamatthaṃ ārocesuṃ. Thero “yadi evaṃ imaṃ sākhaṃ maddathā”ti āha. Dārakā taṃ maddiṃsu. Kuṇḍalakesā katabhattakiccā nagarato nikkhamantī taṃ sākhaṃ madditaṃ disvā “kenidaṃ madditaṃ”ti pucchitvā therena maddāpitabhāvaṃ ñatvā “apakkhiko vādo na sobhatī”ti Sāvattim pavisitvā vīthito vīthim vicarantī “passeyyātha samaṇehi Sakyaputtiyehi saddhim mayhaṃ vādan”ti ugghosetvā mahājanaparivutā aññatarasmiṃ rukkhamūle nisinnaṃ Dhammasenāpatiṃ upasaṅkamitvā paṭisanthāraṃ katvā ekamantaṃ ṭhitā “kiṃ tumhehi mama jambusākhā¹ maddāpitā”ti pucchi. Āma mayā maddāpitāti. Evaṃ sante tumhehi saddhim mayhaṃ vādo hotūti. Hotu bhaddeti. Kassa pucchā, kassa vissajjanāti. Pucchā nāma amhākaṃ pattā, tvaṃ yaṃ² attano jānanakaṃ pucchāti. Sā sabbameva attano jānanakaṃ vādaṃ pucchi. Thero taṃ sabbaṃ vissajjesi. Sā upari pucchitabbaṃ ajānantī tuṇhī ahosi. Atha naṃ thero āha “tayā bahuṃ pucchitaṃ, mayampi³ taṃ ekaṃ pañhaṃ pucchāmā”ti⁴. Pucchatha bhanteti. Thero “ekaṃ nāma kin”ti imaṃ pañhaṃ pucchi. Kuṇḍalakesā neva antaṃ na koṭim passantī andhakāraṃ pavitṭhā viya hutvā “na jānāmi bhante”ti āha. “Tvaṃ ettakampi ajānantī aññaṃ kiṃ jānissasī”ti vatvā dhammaṃ desesi. Sā therassa pādesu patitvā “bhante tumhe saraṇaṃ gacchāmī”ti āha. Mā maṃ tvaṃ bhadde saraṇaṃ gaccha, sadevake loke aggapuggalaṃ Bhagavantameva saraṇaṃ gacchati. “Evaṃ karissāmi bhante”ti sā sāyanhasamaye dhammadesanāvelāyaṃ Satthu santikaṃ gantvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsī. Satthā tassā ñāṇaparipākaṃ ñatvā—

“Sahassamapi ce gāthā, anattapadasaṃ hitā.

Ekam gāthāpadaṃ seyyo, yaṃ sutvā upasammātī”ti⁵—

imaṃ gāthamāha. Gāthāpariyosāne yathāṭṭhitāva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. tena vuttaṃ **Apadāne**⁶—

1. Mayā ṭhapitā jambusākhā (Si)

3. Ahampi (Ka)

5. Khu 1. 28 piṭṭhe Dhammapade.

2. Tvaṃ yaṃ kimapi (Si)

4. Pucchissāmīti (Ka)

6. Khu 4. 240 piṭṭhādīsu.

“Padumuttaro nāma Jino, sabbadhammāna pāragū.
 Ito satasahassamhi, kappe uppajji nāyako.
 Tadāhaṃ Haṃsavatiyaṃ, jātā setṭhikule ahuṃ.
 Nānāratanapajjote, mahāsukhasamappitā.
 Upetvā taṃ mahāvīraṃ, assosiṃ dhammadesanaṃ.
 Tato jātappasādāhaṃ, upesiṃ saraṇaṃ Jinaṃ.
 Tadā mahākāruṇiko, Padumuttaranāmako.
 Khippābhiññāna ’magganti, ṭhapesi bhikkhuniṃ subhaṃ.
 Taṃ sutvā muditā hutvā, dānaṃ datvā Mahesino.
 Nipacca sirasā pāde, taṃ ṭhānamabhipatthayiṃ.
 Anumodi mahāvīro, bhadde yaṃ tebhipatthitaṃ.
 Samijjhissati taṃ sabbaṃ, sukhiṇī hohi nibbutā.
 Satasahassito kappe, Okkākakulasambhavo.
 Gotamo nāma gottena, Satthā loke bhavissati.
 Tassa dhammesu dāyādā, orasā dhammanimmitā.
 Bhaddākuṇḍalakesāti, hessati Satthu sāvikā.
 Tena kammena sukatenā, cetanāpaṇidhīhi ca.
 Jahitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvatiṃsamagacchahaṃ.
 Tato cutā Yāmamagaṃ, tatohaṃ Tusitaṃ gatā.
 Tato ca Nimmānaratim, Vasavattipuraṃ tato.
 Yattha yatthūpapajjāmi, tassa kammaṣṣa vāhasā.
 Tattha tattheva rājūnaṃ, Mahesittamakārayim.
 Tato cutā manussesu, rājūnaṃ cakkavattinaṃ.
 Maṇḍalīnañca rājūnaṃ, Mahesittamakārayim.
 Sampattim anubhotvāna, devesu mānusesu ca.
 Sabbattha sukhitā hutvā, nekakappesu saṃsariṃ.

Imamhi Bhaddake kappe, Brahmabandhu mahāyaso.
 Kassapo nāma gottena, uppajji vadataṃ varo.
 Upaṭṭhāko Mahesissa, tadā āsi narissaro.
 Kāsirājā Kikī nāma, Bārāṇasipuruttame.
 Tassa dhītā catutthāsīm, bhikkhudāyīti vissutā.
 Dhammaṃ sutvā jinaggassa, pabbajjaṃ samarocayim.
 Anujāni na no tāto, agāreva tadā mayam.
 Vīsavassasahassāni, vicarimha atanditā.
 Komāribrahmacariyaṃ, rājakaññā sukhedhitā.
 Buddhopaṭṭhānaniratā, muditā satta dhītarō.
 Samaṇī samaṇaguttā ca, bhikkhunī bhikkhudāyikā.
 Dhammā ceva sudhammā ca, sattamī saṃghadāyikā.
 Khemā Uppalavaṇṇā ca, Paṭācārā aham tadā.
 Kisāgotamī Dhammadinnā, Visākhā hoti sattamī.
 Tehi kammehi sukatehi, cetanāpaṇidhīhi ca.
 Jahitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvatisamagacchahaṃ.
 Pacchime ca bhava dāni, Giribbajapuruttame.
 Jātā seṭṭhikule phīte, yadāham yobbane ʘhitā.
 Coraṃ vadhatthaṃ nīyantaṃ, disvā rattā tahiṃ aham.
 Pitā me taṃ sahasena, mocayivā vadhā tato.
 Adāsi tassa maṃ tāto, viditvāna maṃ mama.
 Tassāhamāsīm visaṭṭhā, atīva dayitā hitā.
 So me bhūsanalobhena, balimajjhāsayo diso.
 Corappapātaṃ netvāna, pabbataṃ cetayī vadham.
 Tadāham paṇamitvāna, sattukaṃ sukatañjalī.
 Rakkhintī attano pāṇaṃ, idaṃ vacanamabravim.

Idam̄ suvaṇṇakeyūram̄, muttā veḷuriyā bahū.
 Sabbam̄ harassu bhaddante, mam̄ ca dāsīti sāvaya.
 Oropayassu kalyāṇī, mā bālham̄ paridevasi.
 Na cāham̄ abhijānāmi, ahantvā dhanamābhatam̄.
 Yato sarāmi attānam̄, yato pattosmi viññutam̄.
 Na cāham̄ abhijānāmi, aññam̄ piyataram̄ tayā.
 Ehi tam̄ upagūhissam̄, katvāna tam̄ padakkhiṇam̄.
 Na ca dāni puno atthi, mama tuyhañca saṅgamo.
 Na hi sabbesu ṭhānesu, puriso hoti paṇḍito.
 Itthīpi paṇḍitā hoti, tатtha tатtha vicakkhaṇā.
 Na hi sabbesu ṭhānesu, puriso hoti paṇḍito.
 Itthīpi paṇḍitā hoti, lahum̄ atthavicintikā.
 Lahuñca vata khippañca, nikaṭṭhe samacetayim̄.
 Migam̄ uṇṇā yathā evam̄, tadāham̄ sattukam̄ vadhim̄.
 Yo ca uppatitam̄ attham̄, na khippamanubujjhati.
 So haññate mandamati, corova girigabbhare.
 Yo ca uppatitam̄ attham̄, khippameva nibodhati.
 Muccate sattusambādḥā, tadāham̄ sattukā yathā.
 Tadāham̄ pātayitvāna, giriduggamhi sattukam̄.
 Santikam̄ setavatthānam̄, upetvā pabbajim̄ aham̄.
 Saṇḍāsenā ca kese me, luñcitvā sabbaso tadā.
 Pabbajitvāna samayam̄, ācikkhimsu niranteram̄.
 Tato tam̄ uggahetvāham̄, nisīditvāna ekikā.
 Samayam̄ tam̄ vicintesim̄, suvāno mānusaṃ karam̄.
 Chinnam̄ gayha samīpe me, pātayitvā apakkami.
 Disvā nimittamalabhim̄, hattham̄ tam̄ puḷavākulam̄.

Tato uṭṭhāya saṁviggā, apucchiṁ sahadhammike.
 Te avocuṁ vijānanti, taṁ atthaṁ Sakyabhikkhavo.
 Sāhaṁ tamatthaṁ pucchissāṁ, upetvā Buddhasāvake.
 Te mamādāya gacchimsu, Buddhasēṭṭhassa santikaṁ.
 So me dhammadesesi, khandhāyanadhātuyo.
 Asubhāniccadukkhāti, anattāti ca nāyako.
 Tassa dhammaṁ suṇitvāhaṁ, dhammacakkhuṁ visodhayiṁ.
 Tato viññātasaddhammā, pabbajjaṁ upasampadaṁ.
 Āyācito tadā āha, ehi bhaddeti nāyako.
 Tadāhaṁ upasampannā, parittaṁ toyamaddasaṁ.
 Pādapakkhālanenāhaṁ, ñatvā sa-udayabbayaṁ.
 Tathā sabbepi saṅkhāre, īdisaṁ cintayim tadā.
 Tato cittaṁ vimucci me, anupādāya sabbaso.
 Khippābhiññānamaggaṁ me, tadā paññāpayi Jino.
 Iddhīsu ca vasī homi, dībbāya sotadhātuyā.
 Pariccittāni jānāmi, Satthusāsanakārikā.
 Pubbenivāsaṁ jānāmi, dībbacakkhu visodhitaṁ.
 Khepetvā āsave sabbe, visuddhāsimaṁ sunimmaḷā.
 Pariciṅṅo mayā Satthā, kataṁ Buddhassa sāsanaṁ.
 Ohito garuko bhāro, bhavanetti samūhatā.
 Yassatthāya pabbajitā, agārasmānagāriyaṁ.
 So me attho anupatto, sabbasaṁyojanakkhayo.
 Atthadhammaniruttīsu, paṭibhāne tatheva ca.
 Ñāṇaṁ me vimalaṁ suddhaṁ, Buddhasēṭṭhassa sāsane.
 Kilesā jhāpitā mayhaṁ -pa- kataṁ Buddhassa sāsanaṁ”ti.

Arahattaṁ pana patvā tāvadeva pabbajjaṁ yāci. Satthā tassā pabbajjaṁ
 anujāni. Sā bhikkhunupassayaṁ gantvāna pabbajitvā phalasukhena
 nibbānasukhena ca vītināmentī attano paṭipattiṁ paccavekkhitvā
 udānavasena—

107. “Lūnakesī paṅkadharī, ekasāṭī pure carim.
Avajje vajjamatinī, vajje cāvajjadassinī.
108. Divāvihārā nikkhamma, Gijjhakūṭamhi pabbate.
Addasaṃ virajaṃ Buddhaṃ, bhikkhusaṃghapurakkhataṃ.
109. Nihacca jāṇuṃ vanditvā, sammukhā añjalim akam.
Ehi bhaddeti maṃ avaca, sā me āsū’pasampadā.
110. Ciṅṇā aṅgā ca Magadhā, Vajji Kāsī ca Kosalā.
Aṇaṇa paṇṇāsa vassāni, ratthapiṇḍaṃ abhuñja’haṃ.
111. Puññaṃ vata pasavi bahuṃ, sappañño vatāyaṃ upāsako.
Yo bhaddāya cīvaraṃ adāsi, vippamuttāya sabbaganthehi”ti—
imā gāthā abhāsi.

Tattha **lūnakesī**ti lūnā luñcitā kesā mayhanti lūnakesī, nigaṇṭhesu pabbajjāya tālaṭṭhinā luñcitasakā, taṃ sandhāya vadati. **Paṅkadharī**ti dantakaṭṭhassa akhādanena dantesu malapaṅkadhāraṇato paṅkadharī. **Ekasāṭī**ti nigaṇṭhacārittavasena ekasāṭikā. **Pure carinti** pubbe nigaṇṭhī hutvā evaṃ vicarim. **Avajje vajjamatinī**ti nhānucchādanadantakaṭṭhakhādanādike anavajje sāvajjasaññī. **Vajje cāvajjadassinī**ti mānamakkhapalāsavipallāsādike sāvajje anavajjadiṭṭhī.

Divāvihārā nikkhammāti attano divāvihāraṭṭhānato nikkhamitvā. Ayampi ṭhitamajjhānikavelāyaṃ therena samāgatā tassa pañhassa vissajjanena dhammadesanāya ca nihataṃānadabbā pasannamānasā hutvā Satthu santikaṃ upasaṅkamtukāmāva attano vasanaṭṭhānaṃ gantvā divāṭṭhāne nisīditvā sāyanhasamaye Satthu santikaṃ upasaṅkamtivā.

Nihacca jāṇuṃ vanditvāti jāṇudvayaṃ pathaviyaṃ nihantā patiṭṭhapetvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā. **Sammukhā añjalim akanti** Satthu sammukhā dasanakhasamodhānasamujjalaṃ añjalim akāsim. **Ehi bhaddeti maṃ avaca, sā me āsū’pasampadā**ti yaṃ maṃ Bhagavā arahattaṃ patvā pabbajjaṅca upasampadaṅca yācitvā

ṭhitaṃ “ehi bhadde bhikkhunupassayaṃ gantvā bhikkhunīnaṃ santike pabbaja upasampajjassū”ti avaca āṇāpesi. Sā Satthu āṇā mayhaṃ upasampadāya kāraṇattā upasampadā āsi ahoṣi.

Ciṇṇāti-ādikā dve gāthā aññābyākaraṇagāthā. Tattha **ciṇṇā Aṅgā ca Magadhā**ti ye ime Aṅgā ca Magadhā ca Vajjī ca Kāsī ca Kosalā ca janapadā pubbe sāṇāya mayā raṭṭhapiṇḍaṃ bhuñjantiyā ciṇṇā caritā, tesuyeva Satthārā samāgamato paṭṭhāya anaṇā niddosā apagatakilesā hutvā paññāsa saṃvaccharāni raṭṭhapiṇḍaṃ abhuñjīm ahaṃ.

Yena abhippasannamānasena upāsakena attano cīvaraṃ dinnam, tassa puññavisesakittanamukhena aññaṃ byākarontī “**puññaṃ vata pasavī bahun**”ti osānagāthamāha. Sā suviññeyyāva.

Bhaddākuṇḍalakesātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Paṭācārātherīgāthāvaṇṇanā

Naṅgalehi kasam khattanti-ādikā Paṭācārāya theriyā gāthā. Ayampi Padumuttarassa Bhagavato kāle Hamsavatīnagare kulagehe nibbattitvā viññutaṃ patvā ekadivasam Satthu santike dhammaṃ suṇantī Satthāraṃ ekaṃ bhikkhunim vinayadharānaṃ¹ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā yāvajjivaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsarantī Kassapabuddhakāle Kikissa Kāsirañño gehe paṭisandhim gahetvā sattannaṃ bhaginīnaṃ abbhantarā hutvā vīsati vassasahassāni brahmacariyaṃ caritvā bhikkhusaṃghassa pariveṇaṃ akāsi. Sā tato cutā devaloke nibbattā ekaṃ Buddhantaraṃ dibbasampattim anubhavitvā imasmim Buddhuppāde Sāvatthiyaṃ seṭṭhigehe nibbattitvā vayappattā attano gehe ekena kammakārena² saddhim kilesasanthavaṃ akāsi. Taṃ māṭāpitāro samajātikassa kumārassa dātuṃ divasaṃ saṅṭhapesuṃ³. Taṃ ṇatvā sā hatthasāraṃ gahetvā tena katasanthavena purisena saddhim aggadvārena nikkhamitvā ekasmim gāmake vasantī gabbhinī ahoṣi.

1. Vinayadhārīnaṃ (Ka)

2. Kammakarena (Sī)

3. Gaṇhāpesuṃ (I)

Sā paripakke gabbhe “kiṃ idha anāthavāseṇa, kulagehaṃ gacchāma sāmī”¹ti vatvā tasmim “ajja gsacchāma, sve gacchāmā”²ti kālakkhepaṃ¹ karonte “nāyaṃ bālo maṃ nessatī”³ti tasmim bahi gate gehe paṭisāmetabbaṃ paṭisāmetvā “kulagharaṃ gatāti mayhaṃ sāmikassa kathethā”⁴ti paṭivissakagharavāsīnaṃ ācikkhitvā “ekikāva kulagharaṃ gamissāmī”⁵ti maggaṃ paṭipajji. So āgantvā gehe taṃ apassanto paṭivissake pucchitvā “kulagharaṃ gatā”⁶ti sutvā “maṃ nissāya kuladhītā anāthā jātā”⁷ti padānupadaṃ gantvā sampāpuṇi. Tassā antarāmagge eva gabbhavuṭṭhānaṃ ahoṣi. Sā pasutakālato paṭṭhāya paṭippassaddhagamanussukkā² sāmikaṃ gahetvā nivatti. Dutiyavārampi gabbhinī ahoṣīti-ādi sabbaṃ purimanayeneva vitthāretabbaṃ.

Ayaṃ pana viseso—yadā tassā antarāmagge kammajavātā calimsu, tadā mahā-akālemeḡho udapādi. Samantato vijjulatāhi ādittaṃ viya meghathanitehi bhijjamānaṃ viya ca udakadhārānipātanirantaraṃ nabhaṃ ahoṣi. Sā taṃ disvā “sāmi me anovassakaṃ ṭhānaṃ jānāhi”⁸ti āha. So ito cito ca olokento ekaṃ tiṇasañchannaṃ gumbaṃ disvā tattha gantvā hatthagatāya vāsiyā tasmim gumbhe daṇḍake chinditukāmo tiṇehi sañchāditavammikasīsante³ uṭṭhitarukkhadāṇḍakaṃ chindi. Tāvadeva ca naṃ tato vammikato nikkhamitvā ghoraviso āsīviso ḍamsi⁴. So tattheva patitvā kālamakāsi. Sā mahādukkhaṃ anubhavanti tassa āgamaṇaṃ oloketi dvepi dārake vātavuṭṭhiṃ asahamāne viravante urantare katvā dvīhi jāṇukehi dvīhi hatthehi ca bhumim uppīletvā yathāṭhitāva rattim vītināmetvā vibhātāya rattiyā mānsapesivaṇṇaṃ ekaṃ puttaṃ pilotikacumbaṭake nipajjāpetvā hatthehi urehi ca pariggahetvā itaraṃ “ehi tāta, pitā te ito gato”⁹ti vatvā sāmikena gatamaggena gacchanti taṃ vammikasamīpe kālaṅkataṃ nisinnaṃ disvā “maṃ nissāya mama sāmiko mato”¹⁰ti rodanti paridevanti sakalarattim devena vuṭṭhattā jaṇṇukappamaṇaṃ thanappamaṇaṃ udakaṃ savantiṃ antarāmagge nadim patvā attano mandabuddhitāya dubbalatāya ca dvīhi dārakehi saddhim udakaṃ otarituṃ avisahanti jeṭṭhaputtaṃ orimatīre ṭhapetvā

1. Kālavikkhepaṃ (Ka)

2. Gamanamanuyuttā (Ka)

3. Vammikapariyante (Sī, I, Ka)

4. Ḍasi (Sī)

itaram ādāya paratīram gantvā sākḥābhaṅgam attharivā tattha pilotikacumbaṭake nipajjāpetvā “itarassa santikam gamissāmī”ti bālaputtakam ahātum asakkontī punappunam nivattitvā olokayamānā nadim otarati.

Athassā nadīmajjham gatakāle eko seno tam dārakam disvā “maṁsapesi”ti saññāya ākāsato bhassi¹. Sā tam disvā ubho hatthe ukkhipitvā “sūsū”ti tikkhattum mahāsaddam nicchāresi. Seno dūrabhāvena tam anādiyanto kumāram gahetvā vehāsam uppatti. Orimatīre ṭhito putto ubho hatthe ukkhipitvā mahāsaddam nicchārayamānam disvā “maṁ sandhāya vadatī”ti saññāya vegena udaye pati. Iti² bālaputtako senena, jetṭhaputtako udakena hato. Sā “eko me putto senena gahito, eko udakena vūḷho, panthe me pati mato”ti rodantī paridevantī gacchantī Sāvattitho āgacchantam ekam purisam disvā pucchi “kattha vāsikosi tātā”ti. Sāvattihivāsikomhi ammāti. Sāvattiyam asukavīthiyam asukakulam nāma atthi, tam jānāsi tātāti. Jānāmi amma, tam pana mā pucchi, aññam pucchāti. Aññena me payojanam natthi, tadeva pucchāmi tātāti. Amma tvam attano anācikkhitum na desi, ajja te sabbarattim devo vassanto diṭṭhoti. Diṭṭho me tātā, mayhameva so sabbarattim vuṭṭho, tam kāraṇam pacchā kathessāmi, etasmim tāva me setṭhigehe pavattim kathehīti. Amma ajja rattiyam setṭhi ca bhariyā ca setṭhiputto cāti³ tayopi jane avattharamānam geham pati, te ekacitakāyam jhāyanti, svāyam dhūmo paññāyati ammāti. Sā tasmim khaṇe nivatthavatthampi patamānam na sañjāni. Sokummattattam⁴ patvā jātārūpeneva—

“Ubho puttā kālaṅkatā, panthe mayham pati mato.

Mātā pitā ca bhātā ca, ekacitamhi⁵ ḍayhare”ti⁶—

vilapantī paribbhamati.

1. Āgami (Ka), gami (I)

2. Itissā (Ka)

3. Setṭhiṅca bhariyaṅca setṭhiputtaṅcāti (Ka)

4. Sokummattakam nāma (I), sokummattam nāma (Ka)

5. Ekacitakasmim (Sī, I)

6. Khu 4. 238 piṭṭhe.

Tato paṭṭhāya tassā nivāsanamattenapi paṭena¹ acaraṇato patitācārattā **Paṭācārā**veva samaññā ahoṣi. Taṃ disvā manussā “gaccha ummattike”ti keci kacavaraṃ matthake khipanti, aññe paṃsuṃ okiranti, apare leḍḍuṃ khipanti. Satthā Jetavane mahāparisāmajjhe nisīditvā dhammaṃ desento taṃ tathā paribbhamantiṃ disvā ñāṇaparipākaṅca oloketvā yathā vihārābhimukhī āgacchati, tathā akāsi. Parisā taṃ disvā “imissā ummattikāya ito āgantuṃ mādatthā”ti āha. “Bhagavā mā naṃ vārayitthā”ti vatvā avidūraṭṭhānaṃ āgatakāle “satiṃ paṭilabha bhagini”ti āha. Sā tāvadeva Buddhānubhāvena satiṃ paṭilabhivā nivatthavatthassa patitabhāvaṃ sallakkhetvā hirottappaṃ paccupaṭṭhapetvā ukkuṭikaṃ upanisajjāya² nisīdi. Eko puriso uttarasāṭakaṃ khipi. Sā taṃ nivāsetvā Satthāraṃ upasaṅkamitvā pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā “bhante avassayo me hotha, ekaṃ me puttaṃ seno gaṇhi, eko udakena vūlho, panthe pati mato, mātāpitaro bhātā ca gehena avatthaṭā matā ekacitakasmim̃ jhāyanti”ti sā sokakāraṇaṃ³ ācikkhi. Satthā “paṭācāre mā cintayi, tava avassayo bhavituṃ samatthasseva santikaṃ āgatāsi, yathā hi tvaṃ idāni puttādīnaṃ maraṇanimittaṃ assūni pavattesi, evaṃ anamatagge saṃsāre puttādīnaṃ maraṇahetu pavattitaṃ assu catunnaṃ mahāsamuddānaṃ udakato bahutaraṃ”ti dassento—

“Catūsu samuddesu⁴ jalaṃ parittakaṃ,
Tato bahuṃ assujalaṃ anappakaṃ.
Dukkheṇa phuṭṭhassa narassa socanā,
Kiṃ kāraṇā amma tuvaṃ⁵ pamajjasī”ti⁶—

gāthaṃ abhāsi.

Evaṃ Satthari anamatagga-pariyāyakathaṃ⁷ kathente tassā soko tanutarabhāvaṃ agamāsi. Atha naṃ tanubhūtasokaṃ ñatvā “paṭācāre

1. Vatthena (Ka)

3. Jhāyantīti taṃ kāraṇaṃ (Sī)

5. Sokavasā (Ka)

7. Saṃ 1. 388 piṭṭhe.

2. Sampatinipajja (I), paṭinisajjāya (Ka)

4. Mahāsamuddesu (Ka)

6. Dhammapada-Ṭṭha 1. 441 piṭṭhe.

puttādayo nāma paralokaṃ gacchantassa tāṇaṃ vā leṇaṃ vā saraṇaṃ vā bhavituṃ na sakkontī”ti vijjamānāpi te na santi eva, tasmā paṇḍitena attano sīlaṃ visodhetvā nibbānagāmimaggoyeva sādhetabboti dassento—

“Na santi puttā tāṇāya, na pitā nāpi bandhavā.

Anthakenā’dhipannassa, natthi ñātīsu tāṇatā.

Etamatthavasam̃ ñatvā, paṇḍito sīlasam̃vuto.

Nibbānagamanam̃ maggaṃ, khippameva visodhaye”ti¹—

imāhi gāthāhi dhammaṃ desesi. Desanāvasāne Paṭācārā sotāpattiphale patiṭṭhahitvā Satthāraṃ pabbajjam̃ yāci. Satthā taṃ bhikkhunīnaṃ santikaṃ² netvā pabbājesi. Sā laddhūpasampadā uparimaggatthāya vipassanāya kammaṃ karontī ekadivasam̃ ghaṭena udakaṃ ādāya pāde dhovantī udakaṃ āsiñci. Taṃ thokaṃ ṭhānaṃ gantvā pacchijji, dutiyavāraṃ āsittam̃ tato dūraṃ agamāsi, tatiyavāraṃ āsittam̃ tatopi dūratarāṃ agamāsi. Sā tadeva ārammaṇam̃ gahetvā tayo vaye³ paricchinditvā “mayā paṭhamam̃ āsittā-udakaṃ viya ime sattā paṭhamavayepi maranti, tato dūraṃ gataṃ dutiyavāraṃ āsittam̃ udakaṃ viya majjhimavayepi, tato dūratarāṃ gataṃ tatiyavāraṃ āsittam̃ udakaṃ viya pacchimavayepi marantiyevā”ti cintesi. Satthā gandhakuṭiyam̃ nisinnova obhāsam̃ pharitvā tassā sammukhe ṭhatvā kathento viya “evametam̃ Paṭācāre, sabbepime sattā maraṇadhammā, tasmā pañcannaṃ khandhānaṃ udayabbayam̃ apassantassa vassasatam̃ jīvato taṃ passantassa ekāhampi ekakkhaṇampi jīvitam̃ seyyo”ti imamattham̃ dassento—

“Yo ca vassasatam̃ jīve, apassam̃ udayabbayam̃.

Ekāham̃ jīvitam̃ seyyo, passato udayabbayan’ti⁴—

gāthamāha. Gāthāpariyosāne Paṭācārā saha paṭisambhidāhi arahattam̃ pāpuṇi. Tena vuttam̃ **Apadāne**⁵—

1. Khu 1. 54 piṭṭhe Dhammapade.

2. Santike (Sī)

3. Vāre (Ka)

4. Khu 1. 30 piṭṭhe Dhammapade.

5. Khu 4. 236 piṭṭhādīsu.

“Padumuttaro nāma Jino, sabbadhammāna pāragū.
 Ito satasahassamhi, kappe uppajji nāyako.
 Tadāhaṃ Haṃsavatiyaṃ, jātā setṭhikule ahuṃ.
 Nānāratanapajjote, mahāsukhasamappitā.
 Upetvā taṃ mahāvīraṃ, assosiṃ dhammadesanaṃ.
 Tato jātapasādāhaṃ, upesiṃ saraṇaṃ Jinaṃ.
 Tato vinayadhārīnaṃ, aggaṃ vaṇṇesi nāyako.
 Bhikkhuniṃ lajjiniṃ tādhiṃ, kappākappavisāraṇaṃ.
 Tadā muditacittāhaṃ, taṃ ṭhānamabhikaṅkhinī.
 Nimantetvā Dasabalaṃ, sasamghaṃ Lokanāyakaṃ.
 Bhojayitvāna sattāhaṃ, daditvāva ticīvaraṃ.
 Nipacca sirasā pāde, idaṃ vacanamabraviṃ.
 Yā tayā vaṇṇitā vīra, ito aṭṭhamake Msuni.
 Tādisāhaṃ bhavissāmi, yadi sijjhati nāyaka.
 Tadā avoca maṃ Satthā, bhadde mā bhāyi assasa.
 Anāgatamhi addhāne, lacchase taṃ manorathaṃ.
 Satasahassito kappe, Okkākakulasambhavo.
 Gotamo nāma gottena, Satthā loke bhavissati.
 Tassa dhammesu dāyādā, orasā dhammanimmitā.
 Paṭācārāti nāmena, hessati Satthu sāvikā.
 Tadāhaṃ muditā hutvā, yāvajīvaṃ tadā Jinaṃ.
 Mettacittā paricariṃ, sasamghaṃ Lokanāyakaṃ.
 Tena kammaṃ sukatenā, cetanāpaṇidhīhi ca.
 Jahitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvatiṃsamagacchahaṃ.
 Imamhi Bhaddake kappe, Brahmabandhu mahāyaso.
 Kassapo nāma gottena, uppajji vadataṃ varo.

Upaṭṭhāko Mahesissa, tadā āsi narissaro.
 Kāsirājā Kikī nāma, Bārāṇasipuruttame.
 Tassāsīm tatiyā dhītā, bhikkhunī iti vissutā.
 Dhammaṃ sutvā jinaggassa, pabbajjaṃ samarocayim.
 Anujāni na no tāto, agāreva tadā mayaṃ.
 Vīsavassasahassāni, vicarimha atanditā.
 Komāribrahmacariyaṃ, rājakaññā sukhedhitā.
 Buddhopaṭṭhānaniratā, muditā sattadhītarō.
 Samaṇī samaṇaguttā ca, bhikkhunī bhikkhudāyikā.
 Dhammā ceva sudhammā ca, sattamī saṃghadāyikā.
 Ahaṃ Uppalavaṇṇā ca, Khemā Bhaddā ca bhikkhunī.
 Kisāgotamī Dhammadinnā, visākhā hoti sattamī.
 Tehi kammehi sukatehi, cetanāpaṇidhīhi ca.
 Jahitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvatisamagacchahaṃ.
 Pacchime ca bhava dāni, jātā seṭṭhikule ahaṃ.
 Sāvattiyāṃ puravare, iddhe phīte mahaddhane.
 Yadā ca yobbanūpetā, vitakkavasagā ahaṃ.
 Naraṃ jārapatim disvā, tena saddhim agacchahaṃ.
 Ekaputtapasūtāhaṃ, dutiyo kucchiyā mama.
 Tadāhaṃ mātāpitaro, okkhāmīti sunicchitā.
 Nārocesim patim mayhaṃ, tadā tamhi pavāsīte.
 Ekikā niggatā gehā, gantuṃ Sāvattimuttamaṃ.
 Tato me sāmī āgantvā, sambhāvesi pathe mamaṃ.
 Tadā me kammajā vātā, uppannā atidāruṇā.
 Uṭṭhito ca mahāmegho, pasūtisamaye mama.
 Dabbatthāya tadā gantvā, sāmī sappena mārito.

Tadā vijātadukkhena, anāthā kapaṇā ahaṃ.
 Kunnadiṃ pūritaṃ disvā, gacchantī sakulālayaṃ.
 Bālaṃ ādāya atariṃ, pārakūle ca ekakaṃ.
 Sāyevā bālakaṃ puttaṃ, itaraṃ taraṇāyahaṃ.
 Nivattā ukkuso hāsi, taruṇaṃ vilapantakaṃ.
 Itaraṅca vahī soto, sāhaṃ sokasamappitā.
 Sāvatthinagaraṃ gantvā, assosiṃ sajane mate.
 Tadā avocaṃ sokaṭṭā, mahāsokasamappitā.
 Ubho putta kālāṅkatā, panthe mayhaṃ patī mato.
 Mātā pitā ca bhātā ca, ekacitamhi ḍayhare.
 Tadā kisā ca paṇḍu ca, anāthā dīnamānasā.
 Ito tato bhamantīhaṃ, addasaṃ narasārathiṃ.
 Tato avoca maṃ Satthā, putte mā soci assasa.
 Attānaṃ te gavesassu, kiṃ niratthaṃ vihaññasi.
 Na santi putta tāṇāya, na ñāti nāpi bandhavā.
 Antakenādhipannassa, natthi ñātisu tāṇatā.
 Taṃ sutvā Munino vākyaṃ, paṭhamaṃ phalamajjhagaṃ.
 Pabbajitvāna naciraṃ, arahattamaṃ pāpuṇiṃ.
 Iddhīsu ca vasī homi, dībbāya sotadhātuyā.
 Paracittāni jānāmi, Satthusāsanakārikā.
 Pubbenivāsaṃ jānāmi, dībbacakkhu visodhitaṃ.
 Khepetvā āsave sabbe, visuddhāsiṃ sunimmaḷā.
 Tatohaṃ vinayaṃ sabbam, santike sabbadassino.
 Uggahiṃ sabbavitthāraṃ, byāhariṅca yathātathaṃ.
 Jino tasmim guṇe tuṭṭho, etadagge ṭhapesi maṃ.
 Aggā vinayadhārīnaṃ, Paṭācārāva ekikā.

Pariciṇṇo mayā Satthā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ.
Ohito garuko bhāro, bhavanetti samūhatā.

Yassatthāya pabbajitā, agārasmānagāriyaṃ.
So me attho anupatto, sabbasaṃyojanakkhayo.

Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

Arahattaṃ pana patvā sekkhakāle attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā
uparivisesassa nibbattitākāraṃ vibhāventī udānavasena—

112. “Naṅgalehi kasaṃ khettaṃ, bījāni pavapaṃ chamā.
Puttadārāni posentā, dhanāṃ vindanti māṇavā.

113. Kimahaṃ sīlasampannā, Satthusāsanakārikā.
Nibbānaṃ nādhigacchāmi, akusītā anuddhatā.

114. Pāde pakkhālayitvāna, udakesu karoma’haṃ.
Pādodakañca disvāna, thalato ninnamāgataṃ.

115. Tato cittaṃ samādhesiṃ, assaṃ bhadrāṃva’jāniyaṃ.
Tato dīpaṃ gahetvāna, vihāraṃ pāvisiṃ ahaṃ.
Seyyaṃ olokayitvāna, mañcakamhi upāvisiṃ.

116. Tato sūciṃ gahetvāna, vaṭṭiṃ okassayāmahaṃ.
Paḍīpasseva nibbānaṃ, vimokkho ahu cetaso”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **kasanti** kasantā kasikammaṃ karontā. Bahutthe¹ hi idaṃ
ekavacanaṃ. **Pavapanti** bījāni vapantā. **Chamāti** chamāyaṃ. Bhummatthe hi
idaṃ paccattavacanaṃ. Ayaṃ hettha saṅkhepattho—ime māṇavā sattā
naṅgalehi phālehi khettaṃ kasantā yathādhippāyaṃ khettabhūmiyaṃ
pubbaṇṇāparaṇṇabhedāni bījāni vapantā tamhetu tamnimittaṃ attānaṃ
puttadārādīni posentā hutvā

dhanam paṭilabhanti. Evaṃ imasmim loke yoniso payutto paccattapurisakāro nāma saphalo sa-udayo¹.

Tattha **kimaham sīlasampannā, Satthusāsanakārikā. Nibbānam nādhigacchāmi, akusītā anuddhatā**ti aham suvisuddhasīlā āradhāvīriyatāya akusītā ajjhataṃ susamāhitacittatāya anuddhatā ca hutvā catusaccakammaṭṭhānabhāvanāsaṅkhātāṃ Satthu sāsanaṃ karontī kasmā nibbānam nādhigacchāmi, adhigamissāmi evāti.

Evaṃ pana cintetvā vipassanāya kammaṃ karontī ekadivasam pādadhovana-udake nimittaṃ gaṇhi. Tenāha “**pāde pakkhālayitvānā**”ti-ādi. Tassattho—aham pāde dhovantī pādapakkhālanahetu tikkhattum āsittesu udakesu thalato ninnamāgataṃ pādodakaṃ disvā nimittaṃ karomi.

“Yathā idaṃ udakaṃ khayadhammā vayadhammaṃ, evaṃ sattānaṃ āyusaṅkhārā”ti evaṃ aniccalakkhaṇaṃ tadanusārena dukkhalakkhaṇaṃ anattalakkhaṇaṃca upadhāretvā vipassanaṃ vaḍḍhentī **tato cittaṃ samādhesiṃ, assaṃ bhadrāṃva’jāniyanti** yathā assaṃ bhadrāṃ ājāniyaṃ kusalo sārathi sukkena sāreti, evaṃ mayham cittaṃ sukheveva samādhesiṃ, vipassanāsamādhinā samāhitaṃ akāsiṃ. Evaṃ pana vipasanaṃ vaḍḍhentī utusappāyanijigīsāya² ovarakaṃ pavisantī andhakāraavidhamanattaṃ dīpaṃ gahetvā gabbhaṃ pavisitvā dīpaṃ ṭhapetvā mañcake nisinnamattāva dīpaṃ vijjhāpetum aggaḷasūciyā dīpavaṭṭim ākaḍḍhim. Tāvadeva utusappāyalābhena tassā cittaṃ samāhitaṃ ahosi, vipassanāvīthim otari, maggena ghaṭṭesi. Tato maggapaṭipāṭiyā sabbaso āsavānaṃ khayā ahosi. Tena vuttaṃ “**tato dīpaṃ gahetvāna -pa- vimokkho ahu cetaso**”ti. Tattha **seyyam olokayitvānāti** dīpālokena seyyam passitvā.

Sūcinti aggaḷasūcim. **Vaṭṭim okassayāmī**ti dīpaṃ vijjhāpetum telābhimukhaṃ dīpavaṭṭim ākaḍḍhemi. **Vimokkhoti** kilesehi vimokkho. So pana yasmā paramatthato cittassa santati, tasmā vuttaṃ “**cetaso**”ti. Yathā pana vaṭṭitelādike paccaye sati uppajjanāraho³ padīpo tadabhāve

1. Sa-udrayo (Ka)

2. Nijigimsāya (Sī, I)

3. Uppajjanato (I, Ka)

anuppajjanato nibbutoti vuccati, evaṃ kilesā dipaccaye sati uppajjanārahaṃ
cittaṃ tadabhāve anuppajjanato vimuttanti vuccatīti āha “padīpasseva
nibbānaṃ, vimokkha ahu cetaso”ti.

Paṭācārātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

11. Timsamattātherīgāthāvaṇṇanā

Musalāni gahetvānāti-ādikā Timsamattānaṃ therīnaṃ gāthā. Tāpi
purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ
upacinantiyo anukkamena upacitavimokkha¹ sambhārā imasmim
Buddhuppāde sakakammasañcoditā tattha tattha kulagehe nibbattivā
viññutaṃ patvā Paṭācārāya theriyā santike dhammaṃ sutvā
paṭiladdhasaddhā pabbajitvā parisuddhasīlā vattapaṭivattaṃ paripūrentiyo
viharanti. Athekadivasam Paṭācārātherī tāsam ovādaṃ denti—

117. “Musalāni gahetvāna, dhaññaṃ koṭṭenti māṇavā.
Puttadārāni posentā, dhanam vindanti māṇavā.

118. Karoṭha Buddhasāsanam, yaṃ katvā nānutappati.
Khippam pādāni dhovivā, ekamante nisīdatha.
Cetosamathamanyuttā, karoṭha Buddhasāsanam”ti—

imā dve gāthā abhāsi.

Tatthāyaṃ saṅkhepattho—ime sattā jivītaḥetu musalāni gahetvā
paresam dhaññaṃ koṭṭenti, udukkhalakammaṃ karonti. Aññampi edisam²
nihīnakammaṃ katvā puttadāraṃ posentā yathārahaṃ dhanampi saṃharanti.
Taṃ pana nesaṃ kammaṃ nihīnaṃ gammaṃ pothujjanikaṃ dukkhaṃ
anattasañhitaṇca. Tasmā edisam saṅkilesikapapañcaṃ vajjetvā **karoṭha
Buddhasāsanam** sikkhattayasāṅkhātaṃ Sammāsambuddhasāsanam karoṭha
sampādettha attano santāne nibbattetha. Tattha kāraṇamāha “**yaṃ katvā
nānutappati**”ti, yassa karaṇaḥetu etarahi

1. Kusala (Sī)

2. Ekadivasam (Ka)

āyatiñca anutāpaṃ nāpajjati. Idāni tassa karaṇe pubbakiccaṃ anuyogavidhiñca dassetuṃ “**khippaṃ pādāni dhovivā**”ti-ādi vuttaṃ. Tattha yasmā adhovitapādassa avikkhālitamukhassa ca nisajjasukhaṃ utusappāyalābho ca na hoti, pāde pana dhovivā mukhañca vikkhāletvā ekamante nisinnassa tadubhayaṃ labhati, tasmā **khippaṃ** imaṃ yathāladdhaṃ khaṇaṃ avirādhentiyo **pādāni** attano pāde dhovivā **ekamante** vivitte okāse **nisīdatha** nisajjatha. Aṭṭhatimsāya ārammaṇesu yattha katthaci cittarucike ārammaṇe attano cittaṃ upanibandhitvā **cetosamathamanyuttā** samāhitena cittaena catusaccakammaṭṭhānabhāvanāvasena Buddhassa Bhagavato sāsanaṃ ovādaṃ anusīṭṭhiṃ **karotha** sampādetthāti.

Atha tā bhikkhuniyo tassā theriyā ovāde ṭhatvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā bhāvanāya kammaṃ karontiyo ñāṇassa paripākaṃ gatattā hetusampannatāya ca saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā ovādagāthāhi saddhiṃ—

119. “Tassā tā vacanaṃ sutvā, Paṭācārāya sāsanaṃ.

Pāde pakkhālayitvāna, ekamantaṃ upāvisuṃ.

Cetosamathamanyuttā, akaṃsu Buddhasāsanaṃ.

120. Rattiyā purime yāme, pubbjātimanussaruṃ.

Rattiyā majjhime yāme, dibbacakkhuṃ visodhayuṃ.

Rattiyā pacchime yāme, tamokhandhaṃ padālayuṃ.

121. Uṭṭhāya pāde vandiṃsu, katā te anusāsani.

Indaṃva devā tidasā, saṅgāme aparājitaṃ.

Purakkhatvā vihassāma, tevijjā’ mha anāsavā”ti—

imā gāthā abhāsiṃsu.

Tattha **tassā tā vacanaṃ sutvā, Paṭācārāya sāsanaṃ** tassā Paṭācārāya theriyā kilesapaṭisattusāsanaṭṭhena sāsanaabhūtaṃ ovādavacanaṃ **tā** tiṃsamattā bhikkhuniyo sutvā paṭissutvā sirasā sampaṭicchitvā.

Uṭṭhāya pāde vandimsu, katā te anusāsanīti yathāsampaṭicchitaṃ tassā sāsanaṃ aṭṭhiṃ¹ katvā manasi katvā yathāphāsukaṭṭhāne nisīditvā bhāventiyo bhāvanaṃ matthakaṃ pāpetvā attanā adhigatavisesaṃ ārocetum nisinnāsanaṭo uṭṭhāya tassā santikaṃ gantvā “mahātheri tavānusāsani yathānusiṭṭhaṃ amhehi katā”ti vatvā tassā pāde pañcapaṭiṭṭhitena vandimsu. **Indariva devā tidasā, saṅgāme aparājīanti** devāsurasāṅgāme aparājītaṃ vijitāviṃ Indarī Tāvatiṃsā devā viya mahātheri mayaṃ taṃ purakkhatvā viharissāma² aññassa kattabassa abhāvato. Tasmā “tevijjā’ mha anāsavā”ti attano kataññubhāvaṃ pavedentī idameva tāsā aññābyākaraṇaṃ ahoṣi. Yaṃ panettha atthato avibhattaṃ, taṃ heṭṭhā vuttanayameva.

Tiṃsamattātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

12. Candātherīgāthāvaṇṇanā

Duggatāhaṃ pure āsinti-ādikā Candāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī anukkamena sambhatavimokkhasambhārā paripakkaññā imasmiṃ Buddhuppāde aññatarasmiṃ brāhmaṇagāme apaññātassa brāhmaṇassa gehe paṭisandhiṃ gaṇhi. Tassā nibbattito paṭṭhāya taṃ kulaṃ bhogehi parikkhayaṃ gataṃ. Sā anukkamena viññutaṃ patvā dukkhena jīvati. Atha tasmim gehe ahivātarogo uppajji. Tenassā sabbepi nātakā maraṇabyasanaṃ pāpuṇimsu. Sā nātikkhaye jāte aññattha jīvitum asakkontī kapālahatthā kule kule vicarivā laddhaladdhena bhikkhāhārena yāpentī ekadivasaṃ Paṭācārāya theriyā bhattavissaggaṭṭhānaṃ agamāsi. Bhikkhuniyo taṃ dukkhitaṃ khuddābhibhūtaṃ disvāna sañjātakāruññā piyasamudācārena saṅgahetvā tattha vijjamānena upacāramanoharena āhārena santappesuṃ. Sā tāsā ācārasīle pasīditvā theriyā santikaṃ upasaṅkamtivā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Tassā therī dhammaṃ kathesi. Sā taṃ dhammaṃ sutvā sāsane abhippasannā saṃsāre ca sañjātasāṃvegā

1. Aṭṭhi (Sī)

2. Vihariyāma (Sī, I)

pabbaji. Pabbajitvā ca theriyā ovāde thatvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā bhāvanam anuyuñjanti katādhikāratāya nāṇassa ca paripākam gatattā nacirasseva saha paṭisambhidāhi arahattam patvā attano paṭipattim paccavekkhitvā—

122. “Duggatāham pure āsim, vidhavā ca aputtikā.

Vinā mittehi nātīhi, bhattacoḷassa nādhigam.

123. Pattam daṇḍam ca gaṇhitvā, bhikkhamānā kulā kulam.

Sītuṇhena ca ḍayhantī, satta vassāni cāri’ham.

124. Bhikkhunim puna disvāna, annapānassa lābhinim.

Upasaṅkamma avocam, pabbajjam anagāriyam.

125. Sā ca maṃ anukampāya, pabbājesi Paṭācārā.

Tato maṃ ovaditvāna, paramatthe niyojayi.

126. Tassāham vacanam sutvā, akāsim anusāsanim.

Amogho ayyāyo’vādo, tevijjā’mhi anāsavā”ti—

udānavasena imā gāthā abhāsi.

Tattha **duggatā**ti daliddā. **Pure**ti pabbajitato pubbe. Pabbajitakālato paṭṭhāya hi idha puggalo bhogehi aḍḍho vā daliddo vāti na vattabbo. Guṇehi pana ayam therī aḍḍhāyeva. Tenāha “duggatāham pure āsin”ti. **Vidhavā**ti dhavo vuccati sāmiko, tadabhāvā vidhavā, matapatikāti attho. **Aputtikā**ti puttarahitā. **Vinā mittehī**ti mittehi bandhavehi ca parihīnā rahitā. **Bhattacoḷassa nādhiganti** bhattassa coḷassa ca pāripūrim nādhigacchim, kevalam pana bhikkhāpiṇḍassa pilotikākaṇḍassa¹ ca vasena ghāsacchādanamattameva alatthanti adhippāyo. Tenāha “**pattam daṇḍam ca gaṇhitvā**”ti-ādi.

1. Pilotikākaṇḍassa (Sī)

Tattha **pattanti** mattikābhājanāṃ. **Daṇḍanti** goṇasunakhādipariharanaḍaṇḍakam¹. **Kulā kulanti** kulato kulāṃ. **Sītuṇhena ca ḍayhantīti** vasanagehābhāvato sītena ca uṇhena ca pīḷiyamānā.

Bhikkhuninti Paṭācārātherim sandhāya vadati. **Punāti** pacchā, sattasaṃvaccharato aparabhāge.

Paramattheti parame uttame atthe, nibbānagāminiyā paṭipadāya nibbāne ca. **Niyojayīti** kammaṭṭhānaṃ ācikkhintī niyojesi. Sesam vuttanayameva.

Candātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pañcakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Gosunakhādīnaṃ parihārakadaṇḍakam (St)

6. Chakkanipāta

1. Pañcasatamattātherīgāthāvaṇṇanā

Chakkanipāte **yassa maggaṃ na jānāsīti**-ādikā Pañcasatamattānaṃ therīnaṃ gāthā. Imāpi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacintiyo anukkamena upacitavimokkhasambhārā hutvā imasmiṃ Buddhuppāde tattha tattha kulagehe nibbattitvā vayappattā mātāpitūhi patikulaṃ ānītā tattha tattha putte labhitvā gharāvāsaṃ vasantiyo samānajātikassa tādisassa kammaṃ katattā sabbāva mataputtā hutvā puttasokena abhibhūtā Paṭicārāya theriyā santikaṃ upasaṅkamitvā vanditvā nisinnā attano sokakāraṇaṃ ārocesuṃ. Therī tāsāṃ sokaṃ vinodenti—

127. “Yassa maggaṃ na jānāsī, āgatassa gatassa vā.

Taṃ kuto cāgataṃ sattaṃ, mama puttoti rodasi.

128. Maggañca kho'ssa jānāsī, āgatassa gatassa vā.

Na naṃ samanusoceṣi, evaṃdhammā hi pāṇino.

129. Ayācito tatā'gacchi, nānuññāto ito gato.

Kutoci nuna āgantvā, vasitvā katipāhakaṃ.

Itopi aññena gato, tatopa'ññena gacchati.

130. Peto manussarūpena, saṃsaranto gamissati.

Yathā'gato tathā gato, kā tattha paridevaṇā”ti—

imāhi catūhi gāthāhi dhammaṃ desesi.

Tā tassā dhammaṃ sutvā sañjātasamvegā theriyā santike pabbajimsu. Pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karontiyo vimutti-paripācānīyānaṃ dhammānaṃ paripākaṃ gatattā na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahatte paṭiṭṭhahimsu. Atha tā adhigatārahattā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena “**yassa maggaṃ na jānāsī**”ti-ādikāhi ovādagāthāhi saddhiṃ—

131. “Abbahī vata me sallam, duddasaṃ hadayassitam.

Yā me sokaparetāya, puttasaṃ byapānudi.

132. Sājja abbūḷhasallāhaṃ, nicchātā parinibbutā.

Buddhaṃ dhammaṅca saṃghaṅca, upemi saraṇaṃ Munin”ti—

imā gāthā visuṃ visuṃ abhāsimsu.

Tattha **yassa maggaṃ na jānāsi, āgataṃ gatassa vāti** yassa sattassa idha āgataṃ āgataṃ vā ito gatassa gatamaggaṃ vā tvaṃ na jānāsi. Anantarā atītānāgatabhavūpapattiyo¹ sandhāya vadati. **Taṃ kuto cāgataṃ sattanti** taṃ evaṃ aviññātāgataṃ kutoci gatito āgataṃ² āgacchantena³ antarāmagge sabbena sabbaṃ akata⁴paricayasamāgatapurisasadisam⁵ sattaṃ kevalaṃ mamattaṃ uppādetvā mama puttoti kuto kena kāraṇena rodasi. Appaṭikārato mama puttassa ca akātabbato na ettha rodanakāraṇaṃ atthīti adhippāyo.

Maggaṅca kho’ssa jānāsīti assa tava puttābhimatassa sattassa āgataṃ āgataṃ gatassa gatamaggaṅca atha jāneyyāsi. **Na nam samanusoceṣīti** evampi nam na samanusoceyyāsi. Kasmā? **Evaṃdhammā hi pāṇino**, diṭṭhadhammepi hi sattānaṃ sabbehi piyehi manāpehi nānābhāvā vinābhāvā tattha vasavattitāya abhāvato, pageva abhisamparāyaṃ.

Ayācito tatā’gacchīti tato paralokato kenaci ayācito idha āgacchi. “Āgato”tipi Pāḷi, so evattho. **Nānuññāto ito gatoti** idhalokato kenaci ananuññāto paralokaṃ gato. **Kutociṭi** nirayādito yato kutoci gatito. **Nūnāti** parisankāyaṃ. **Vasitvā katipāhakanti** katipayadivasamattaṃ idha vasitvā. **Itopi aññena gatoti** itopi bhavato aññena gato, ito aññampi bhavaṃ paṭisandhivasena upagato. **Tatopa’ññena gacchatīti** tatopi bhavato aññena gamissati, aññameva bhavaṃ upagamissati.

1. Atītānāgata idhūpapattiyo (I, Ka)

2. Āgataṃ (Sī)

3. Āgacchante ca pana (Sī)

4. Āgata (I)

5. Purimasadisam (I)

Petoti apeto taṃ taṃ bhavaṃ upapajjitvā tato apagato. **Manussarūpenā**ti nidassanamattametaṃ, manussabhāvena tiracchānādibhāvena cāti attho. **Saṃsarantoti** aparāparam upapattivasena saṃsaranto. **Yathā’gato tathā gatoti** yathā aviññātagatito ca anāmantetvā¹ āgato tathā aviññātagatiko ananuññātova gato. **Kā tattha paridevanā**ti tattha tādise avasavattini yathākāmāvacare kā nāma paridevanā, kiṃ paridevitena payojananti attho. Sesam vuttanayameva.

Ettha ca ādito catasso gāthā Paṭācārāya theriyā tesam pañcamattānaṃ itthisatānaṃ sokavinodanavasena visum visum bhāsītā. Tassā ovāde ṭhatvā pabbajitvā adhigatavisesāhi tāhi pañcasatamattāhi bhikkhunīhi chapi gāthā paccekam bhāsītāti daṭṭhabbā.

Pañcasatā Paṭācārāti Paṭācārāya theriyā santike laddha-ovādatāya Paṭācārāya vuttam avedisunti katvā “Paṭācārā”ti laddhanāmā pañcasatā bhikkhuniyo.

Pañcasatamattātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Vāseṭṭhītherīgāthāvaṇṇanā

Puttasokenaham aṭṭāti-ādikā Vāseṭṭhiyā theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhave vivaṭṭūpanissayam kusalam upacinantī anukkamena sambhatavimokkhasambhārā devamanussesu saṃsarantī imasmim Buddhuppāde Vesāliyam kulagehe nibbattitvā vayappattā mātāpitūhi samānajātikassa kulaputtassa dinnā patikulam gantvā tena saddhim sukhasamvāsam vasantī ekam puttam labhitvā tasmim ādhāvitvā paridhāvitvā vicaraṇakāle kālam kate puttasokena aṭṭitā ummattikā ahoṣi. Sā nātakesu sāmike ca tikiccam karontesu tesam ajānantānamyeva palāyitvā yato tato paribbhamantī Mithilānagaram sampattā tathaddasa Bhagavantam antaravīthiyam gacchantam dantam guttam

1. Anāmantito (Sī)

saṃyatindriyaṃ¹ nāgaṃ. Disvāna saha dassanena Buddhānubhāvato apagatummādā pakaticittaṃ paṭilabhi. Athassā Satthā saṃkhittena dhammā desesi. Sā taṃ dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaṃvegā Satthāraṃ pabbajjaṃ yācitvā Satthu āṇāya bhikkhunīsu pabbajitvā katapubbakiccā vipassanaṃ paṭṭhapetvā ghaṭentī vāyamanṭī paripakkaññatāya na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā attano paṭipattim paccavekkhitvā udānavasena—

133. “Puttasokenahaṃ aṭṭā, khittacittā visaññinī.
Naggā pakiṇṇakesī ca, tena tena vicāri’haṃ.

134. Vīthisaṅkarakūṭesu, susāne rathiyāsu ca.
Acarim tīṇi vassāni, khuppipāsā samappitā.

135. Atha’ddasāsīm sugataṃ, nagaraṃ Mithilaṃ pati.
Adantānaṃ dametāraṃ, Sambuddhamakutobhayaṃ.

136. Sacittaṃ paṭiladdhāna, vanditvāna upāvisim.
So me dhammamadesesi, anukampāya Gotamo.

137. Tassā dhammaṃ suṇitvāna, pabbajim anagāriyaṃ.
Yuñjantī Satthuvacane, sacchākāsīm padaṃ sivaṃ.

138. Sabbe sokā samucchinnā, pahīnā etadantikā.
Pariññātā hi me vatthū, yato sokāna sambhavo”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **aṭṭā**ti aṭṭitā. Ayameva vā pāṭho, aṭṭitā pīṭitāti attho. **Khittacittā**ti sokummādena khittahadayā. Tato eva pakatisaññāya vigamena **visaññinī**. Hirottappābhāvato apagatavatthatāya **naggā**. Vidhutakesatāya **pakiṇṇakesī**. **Tena tenā**ti gāmena gāmaṃ nagarena nagaraṃ vīthiyā vīthim vicarim ahaṃ.

Athāti pacchā ummādasamvattaniyassa kammaṃsa parikkhaye. **Sugatanti** sobhanagamanattā sundaraṃ ṭhānaṃ gatattā sammā gadattā sammā ca gatattā

Sugataṃ Bhagavantaṃ. **Mithilaṃ patīti** Mithilābhimukhaṃ,
Mithilānagarābhimukhaṃ gacchantanti attho.

Sacittaṃ paṭiladdhānāti Buddhānubhāvena ummādaṃ pahāya attano
pakaticittaṃ paṭilabhitvā.

Yuñjantī Satthuvacaneti Satthu Sammāsambuddhassa sāsane yogam
karontī bhāvanaṃ anuyuñjantī. **Sacchākāsiṃ padaṃ sivanti** sivaṃ khemaṃ
catūhi yogehi anupaddutaṃ nibbānaṃ padaṃ sacchi-akāsiṃ.

Etadantikāti etaṃ idāni mayā adhigataṃ arahattaṃ anto pariyosānaṃ
etesanti etadantikā, sokā. Na dāni tesam sambhavo atthīti attho. **Yato sokāna
sambhavoti** yato antoniḥhānalakkhaṇānaṃ sokānaṃ sambhavo, tesam
sokānaṃ pañcupādā nakkhandhasaṅkhātā vatthū adhiṭṭhānāni
ñātatīraṇapahānapariññāhi pariññātā. Tasmā sokā etadantikāti yojanā.

Vāseṭṭhītherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Khemātherīgāthāvaṇṇanā

Daharā tvaṃ rūpavatīti-ādikā Khemāya theriyā gāthā. Ayaṃ kira
Padumuttarassa Bhagavato kāle Haṃsavatīnagare parādhīnavuttikā paresaṃ
dāsī ahoṣi. Sā paresaṃ veyyāvaccakaraṇena jīvikaṃ kappentī ekadivasaṃ
Padumuttarassa Sammāsambuddhassa aggasāvakaṃ Sujātatheraṃ piṇḍāya
carantaṃ disvā tayo modake datvā taṃdivasameva attano kese vissajjetvā
therassa dānaṃ datvā “anāgate mahāpaññā Buddhassa sāvika bhaveyyan”ti
patthanaṃ katvā yāvajīvaṃ kusalakamme appamattā hutvā devamanussesu
saṃsarantī anukkamena chakāmasagge¹ tesam tesam devarājūnaṃ
mahesibhāvena upapannā manussalokepi anekavāraṃ cakkavattīnaṃ
Maṇḍalarājūnaṃca mahesibhāvaṃ upagatā mahāsampattiyo anubhavitvā
Vipassissa Bhagavato kāle manussaloke uppajjitvā viññutaṃ patvā Satthu
santike dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaṃvegā pabbajitvā

1. Chakāmāvacarānaṃ (Ka)

dasavassasahassāni brahmacariyaṃ carantī bahussutā dhammakathikā hutvā bahujanassa dhammakathanādinā paññāsamvattaniyakammaṃ katvā tato cavitvā sugatīsuveva saṃsarantī imasmim kappe Bhagavato ca Kakusandhassa Bhagavato ca Koṇāgamanassa kāle vibhavasampanne kule nibbattitvā viññutaṃ patvā mahantaṃ saṃghārāmaṃ kāretvā Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa niyyādesi.

Bhagavato pana Kassapadasabalassa kāle Kikissa Kāsirañño sabbajeṭṭhikā Samaṇī nāma dhītā hutvā Satthu santike dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaṃvegā agāreyyeva ṭhitā vīsati vassasahassāni komāribrahmacariyaṃ carantī samaṇaguttādīhi attano bhaginīhi saddhim ramaṇīyaṃ pariveṇaṃ kāretvā Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa niyyādesi. Evameva¹ tattha tattha bhava āyatanagataṃ uḷāraṃ puññakammaṃ katvā sugatīsuveva saṃsaritvā imasmim Buddhuppāde Maddaraṭṭhe² Sākalanagare³ rājakule nibbatti, **Khemā**tissā nāmaṃ ahoṣi suvaṇṇavaṇṇā kañcanasannibhattacā. Sā vayappattā Bimbisārarañño gehaṃ gatā Satthari Veḷuvane viharante rūpamattā hutvā “rūpe dosaṃ dasseti”^{ti} Satthu dassanāya na gacchati.

Rājā manussehi Veḷuvanassa vaṇṇe pakāsāpetvā deviyā vihāradassanāya cittaṃ uppādesi. Atha devī “vihāraṃ passissāmi”^{ti} rājānaṃ paṭipucchi. Rājā “vihāraṃ gantvā Satthāraṃ adisvā āgantuṃ na labhissāmi”^{ti} vatvā purisānaṃ saññaṃ adāsi “balakkārenapi devim Dasabalaṃ dassethā”^{ti}. Devī vihāraṃ gantvā divasabhāgaṃ khepetvā nivattenti Satthāraṃ adisvāva gantuṃ āraddhā. Atha naṃ rājapurisā anicchantimpi Satthu santikaṃ nayimsu. Satthā taṃ āgacchantim disvā iddhiyā devaccharāsadisā itthim nimminivā tālapaṇṇaṃ gahetvā bījayaṃānaṃ akāsi. Khemā devī taṃ disvā cintesi “evarūpā nāma devaccharapaṭibhāgā itthiyo Bhagavato avidūre tiṭṭhanti, ahaṃ etāsaṃ paricārikatāyapi nappahomi, manampi nikkāraṇā pāpacittassa vasena naṭṭhā”^{ti} nimittaṃ gahetvā tameva itthim olokayamānā aṭṭhāsi. Athassā passantiyāva Satthu adhiṭṭhānabalena sā itthi paṭhamavayaṃ atikkamma majjhimavayampi atikkamma pacchimavayaṃ patvā khaṇḍadantā palitakesā valittacā hutvā saddhim tālapaṇṇena parivattitvā

1. Evamesā (Sī)

2. Magadharaṭṭhe (Sī)

3. Sāgalanagare (Sī, Ka)

pati. Tato Khemā katādhikārattā evaṃ cintesi “evaṃvidhampi sarīraṃ
īdisaṃ vipattiṃ pāpuṇi, mayhampi sarīraṃ evaṃgatikameva bhavissati”ti.
Athassā cittācāraṃ ña tvā Satthā—

“Ye rāgarattā’ nupatanti sotaṃ,
Sayāṃ kataṃ makkaṭakova jālaṃ.
Etampi chetvāna paribbajanti¹,
Anapekkhino kāmasukhaṃ² pahāyā”ti—

gāthamāha. Sā gāthāpariyosāne saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇīti
Aṭṭhakathāsu āgataṃ. Apadāne pana “imaṃ gāthaṃ sutvā sotāpattiphale
patiṭṭhitā rājānaṃ anujānāpetvā pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇī”ti āgataṃ.
Tatthāyaṃ **Apadānapāli**³—

“Padumuttaro nāma Jino, sabbadhammesu cakkhumā.
Ito satasahassamhi, kappe uppajji nāyako.
Tadāhaṃ Haṃsavatiyaṃ, jātā seṭṭhikule ahuṃ.
Nānāratanapajjote, mahāsukhasamappitā.
Upetvā taṃ mahāvīraṃ, assosiṃ dhammadesanaṃ.
Tato jātappasādāhaṃ, upemi saraṇaṃ Jinaṃ.
Mātaraṃ pitaraṃ cāhaṃ, āyācitvā vināyakaṃ.
Nimantayitvā sattāhaṃ, bhojayiṃ sahasāvakaṃ.
Atikkante ca sattāhe, mahāpaññānamuttamaṃ.
Bhikkhuniṃ etadaggamhi, ṭhapesi naraśārathi.
Taṃ sutvā muditā hutvā, puno tassa Mahesino.
Kāraṃ katvāna taṃ ṭhānaṃ, paṇipacca paṇīdahim.
Tato mama Jino āha, sijjhataṃ paṇidhī tava.
Sasaṃghe me kataṃ kāraṃ, appameyyaphalaṃ tayā.
Satasahassito kappe, Okkākakulasambhavo.
Gotamo nāma gottena, Satthā loke bhavissati.

1. Vajanti dhīrā (Sī) khu 1. 63 piṭṭhe Dhammapade.

2. Sabbadukkhaṃ (Sī) khu 1. 63 piṭṭhe Dhammapade.

3. Khu 4. 221 piṭṭhādāsu.

Tassa dhammesu dāyādā, orasā dhammanimmitā.
 Etadaggamanuppattā, Khemā nāma bhavissati.
 Tena kammaena sukatena, cetanāpaṇidhīhi ca.
 Jahitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvatiṃsūpagā ahaṃ.
 Tato cutā Yāmamagaṃ, tatohaṃ Tusitaṃ gatā.
 Tato ca Nimmānaratim, Vasavattipuraṃ tato.
 Yattha yatthūpapajjāmi, tassa kammaṃ vāhasā.
 Tattha tattheva rājūnaṃ, Mahesittamakārayim.
 Tato cutā manussatte, rājūnaṃ cakkavattinaṃ.
 Maṇḍalīnañca rājūnaṃ, Mahesittamakārayim.
 Sampattim anubhotvāna, devesu manujesu ca.
 Sabbattha sukhita hutvā, nekakappesu saṃsariṃ.
 Ekanavutito kappe, Vipassī Lokanāyako.
 Uppajji cārudassano, sabbadhammavipassako.
 Tamahaṃ Lokanāyakaṃ, upetvā narasārathim.
 Dhammaṃ bhaṇitaṃ sutvāna, pabbajim anagāriyaṃ.
 Dasavassasahassāni, tassa vīrassa sāsane.
 Brahmacariyaṃ caritvāna, yuttayogā bahussutā.
 Paccayākārakusalā, catusaccavisārādā.
 Nipuṇā cittaṅgikā, Satthusāsanakārikā.
 Tato cutāhaṃ Tusitaṃ, upapannā yasassinī.
 Abhibhomi tahiṃ aññe, brahmacārīphalenaṃ.
 Yattha yatthūpapannāhaṃ, mahābhogā mahaddhanā.
 Medhāvinī sīlavatī, vinītaparisāpi ca.
 Bhavāmi tena kammaena, yogena Jinasāsane.
 Sabbā sampattiyo mayhaṃ, sulabhā manaso piyā.

Yopi me bhavate bhattā, yattha yattha gatāyapi.
 Vimāneti na maṃ koci, paṭipattibalena me.
 Imamhi Bhaddake kappe, Brahmabandhu mahāyaso.
 Nāmena Koṇāgamano, uppajji vadataṃ varo.
 Tadā hi Bārāṇasiyaṃ, susamiddhakulappajā.
 Dhanañjānī Sumedhā ca, ahampi ca tayo janā.
 Saṃghārāmadāsīmha, dānasahāyikā pure.
 Saṃghassa ca vihārampi, uddissa kārikā mayaṃ.
 Tato cutā mayaṃ sabbā, Tāvatiṃsūpagā ahumī.
 Yasasā aggataṃ pattā, manusseu tatheva ca.
 Imasmiṃyeva kappamhi, Brahmabandhu mahāyaso.
 Kassapo nāma gottena, uppajji vadataṃ varo.
 Upaṭṭhāko Mahesissa, tadā āsi narissaro.
 Kāsirājā Kikī nāma, Bārāṇasipuruttame.
 Tassāsim jeṭṭhikā dhītā, Samaṇī iti vissutā.
 Dhammaṃ sutvā jinaggassa, pabbajjaṃ samarocayimī.
 Anujāni na no tāto, agāreva tadā mayaṃ.
 Vīsavassasahassāni, vicarimha atanditā.
 Komāribrahmacariyaṃ, rājakaññā sukhedhitā.
 Buddhopaṭṭhānaniratā, muditā satta dhītaro.
 Samaṇī samaṇaguttā ca, bhikkhunī bhikkhudāyikā.
 Dhammā ceva sudhammā ca, sattamī saṃghadāyikā.
 Ahaṃ Uppalavaṇṇā ca, Paṭācārā ca Kuṇḍalā.
 Kisāgotamī Dhammadinnā, Visākhā hoti sattamī.
 Kadāci so narādicco, dhammā desesi abbhutaṃ.
 Mahānidānasuttantaṃ, sutvā taṃ pariyāpuṇimī.

Tehi kammehi sukatehi, cetanāpaṇidhīhi ca.
 Jahitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvatisamagacchahaṃ.
 Pacchime ca bhava dāni, sākalāya puruttame.
 Rañño maddasa dhītāmi, manāpā dayitā piyā.
 Saha me jātamattami, khemaṃ tamhi pure ahu.
 Tato Khemāti nāmaṃ me, guṇato upapajjatha.
 Yadāhaṃ yobhanaṃ pattā, rūpalāvaññabhūsitā.
 Tadā adāsi maṃ tāto, Bimbisārassa rājino.
 Tassāhaṃ suppiyā āsiṃ, rūpake lāyane ratā.
 Rūpānaṃ dosavādīti, na upesiṃ mahādayaṃ.
 Bimbisāro tadā rājā, mamānuggahabuddhiyā.
 Vaṇṇayitvā Veḷuvanaṃ, gāyake gāpayī mamaṃ.
 Rammaṃ Veḷuvanaṃ yena, na diṭṭhaṃ sugatālayaṃ.
 Na tena nandaṃ diṭṭhaṃ, iti maññāmaṃse mayaṃ.
 Yena Veḷuvanaṃ diṭṭhaṃ, naranandanandananaṃ.
 Sudiṭṭhaṃ nandaṃ tena, amarindasunandaṃ.
 Vihāya nandaṃ devā, otarivā mahītaṃ.
 Rammaṃ Veḷuvanaṃ disvā, na tappanti suvimhitā.
 Rājapuññaṃ nibbattaṃ, Buddhapuññaṃ bhūsitā.
 Ko vattā tassa nissesaṃ, vanassa guṇasañcayaṃ.
 Taṃ sutvā vanasamiddhaṃ, mama sotamanoharaṃ.
 Daṭṭhukāmā tamuyyānaṃ, rañño ārocayim tādā.
 Mahatā parivārena, tadā ca so mahīpati.
 Maṃ pesesi tamuyyānaṃ, dassanāya samussukaṃ.
 Gaccha passa mahābhoge, vanaṃ nettarasāyanaṃ.
 Yaṃ sadā bhāti siriya, sugatābhānurañjitaṃ.

Yadā ca piṇḍāya Muni, Giribbajapuruttamaṃ.
 Paviṭṭhohaṃ tadāyeva, vanaṃ daṭṭhumupāgamiṃ.
 Tadā taṃ phullavipinaṃ, nānābhamarakūjitaṃ.
 Kokilāgītasahitaṃ, mayūragaṇanaccitaṃ.
 Appasaddamanākiṇaṃ, nānācaṅkamabhūsitāṃ.
 Kuṭīmaṇḍapasamkiṇṇaṃ, yogīvaravirājitaṃ.
 Vicarantī amaññissaṃ, saphalaṃ nayanaṃ mama.
 Tatthāpi taruṇaṃ bhikkhuṃ, yuttaṃ disvā vicintayim.
 Īdise vipine ramme, ṭhitoyaṃ navayobbane.
 Vasantamiva kantena, rūpena ca samanvito.
 Nisinno rukkhamūlamhi, muṇḍo saṃghāṭipāruto.
 Jhāyate vata'yaṃ bhikkhu, hitvā visayajaṃ ratim.
 Nanu nāma gahaṭṭhena, kāmaṃ bhutvā yathāsukhaṃ.
 Pacchā jiṇṇena dhammoyaṃ, caritabbo subhaddako.
 Suññakanti viditvāna, gandhagehaṃ Jinālayaṃ.
 Upetvā Jinamaddakkhaṃ, udayantaṃva bhākaraṃ.
 Ekakaṃ sukhamāsīnaṃ, bījamānaṃ varitthiyā.
 Disvānevaṃ vicintesiṃ, nāyaṃ lūkho Narāsabho.
 Sā kaññā kanakābhāsā, padumānanalocanā.
 Bimboṭṭhī kundadasanā, manonettarasāyanā.
 Hemadolābhasavanā, kalikākārasutthani.
 Vedimajjhāva sussoṇī, rambhoru cārubhūsanā.
 Rattaṃsakupasaṃbyānā, nīlamaṭṭhanivāsanā.
 Atappancyyarūpena, hāsabhāvasamanditā.
 Disvā tamevaṃ cintesiṃ, ahoyamabhirūpinī.
 Na mayānena nettēna, diṭṭhapubbā kudācanaṃ.

Tato jarābhibhūtā sā, vivaṇṇā vikatānanā.
 Bhinnadantā setasirā, salālā vadanā'suci.
 Saṃkhittakaṇṇā setakkhī, lambāsubhapayodharā.
 Valivittasabbaṅgī, sirāvitatadehinī.
 Nataṅgā daṇḍadutiya, upphāsulikatā kisā.
 Pavedhamānā patitā, nissasantī muhuṃ muhuṃ.
 Tato me āsi saṃvego, abbhuto lomahaṃsano.
 Dhiratthu rūpaṃ asuciṃ, ramante yattha bālīsā.
 Tadā mahākāruṇiko, disvā saṃviggamānasam.
 Udaggacitto Sugato, imā gāthā abhāsatha.
 Āturaṃ asuciṃ pūtiṃ, passa kheme samussayam.
 Uggharantaṃ paggharantaṃ, bālānaṃ abhinanditaṃ.
 Asubhāya cittaṃ bhāvehi, ekaggaṃ susamāhitaṃ.
 Sati kāyagatā tyatthu, nibbidā bahulā bhava.
 Yathā idaṃ tathā etaṃ, yathā etaṃ tathā idaṃ.
 Ajjhattañca bahiddhā ca, āye chandaṃ virājaya.
 Animittañca bhāvehi, mānānusayamujjaha.
 Tato mānābhisamayā, upasantā carissasi.
 Ye rāgarattānupatanti sotaṃ,
 Sayam kataṃ makkaṭakova jālaṃ.
 Etampi chetvāna paribbajanti,
 Anapekkhino kāmasukhaṃ pahāya.
 Tato kallitacittaṃ maṃ, ña tvāna naraśārathi.
 Mahānidānaṃ desesi, suttantaṃ vinayāya me.
 Sutvā suttantaseṭṭhaṃ taṃ, pubbasāññamanussariṃ.
 Tattha ṭhitāvahaṃ santī, dhammacakkhuṃ visodhayiṃ.
 Nipatitvā Mahesissa, pādamaṃlamhi tāvade.
 Accayaṃ desanattāya, idaṃ vacanamabraviṃ.

Namō te sabbadassāvī, namō te karuṇākara.
 Namō te tiṇṇasaṁsāra, namō te amataṁ dada.
 Diṭṭhigahanapakkhanda, kāmarāgavimohitā.
 Tayā sammā upāyena, vinītā vinaye ratā.
 Adassanena vibhogā, tādisānaṁ Mahesinaṁ.
 Anubhonti mahādukkhaṁ, sattā saṁsārasāgare.
 Yadāhaṁ lokasaraṇaṁ, araṇaṁ araṇantaḡuṁ.
 Nāddasāmi adūraṭṭhaṁ, desayāmi tamaccayaṁ.
 Mahāhitaṁ varadadaṁ, ahitoti visaṅkitā.
 Nopesiṁ rūpaniratā, desayāmi tamaccayaṁ.
 Tadā madhuranigghoso, mahākāruṇiko Jino.
 Avoca tiṭṭha khemeti, siṅcanto amatena maṁ.
 Tadā paṇamya sirasā, katvā ca naṁ padakkhiṇaṁ.
 Gantvā disvā narapatiṁ, idaṁ vacanamabravim.
 Aho sammā upāyo te, cintitoyamarindama.
 Vanadassanakāmāya, diṭṭho nibbānato Muni.
 Yadi te ruccate rāja, sāsane tassa tādino.
 Pabbajissāmi rūpehaṁ, nibbinnā Munivāṇinā.
 Añjaliṁ paggahetvāna, tadāha sa mahīpati.
 Anujānāmi te bhadde, pabbajjā tava sijjhatu.
 Pabbajitvā tadā cāhaṁ, addhamāse upaṭṭhite.
 Dīpodayañca bhedañca, disvā saṁviggamaṇasā.
 Nibbinnā sabbasaṅkhāre, paccayākāraḡovidā.
 Caturōghe atikkamma, arahattamaḡapuṇiṁ.
 Iddhīsu ca vasī āsiṁ, dibbāya sotadhātuyā.
 Cetopariyañāṇassa, vasī cāpi bhavāmahaṁ.

Pubbenivāsaṃ jānāmi, dibbacakkhu visodhitam.
Sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.

Atthadhammaniruttīsu, paṭibhāne tatheva ca.
Parisuddham mama ñāṇam, uppannam Buddhasāsane.

Kusalāham visuddhīsu, kathāvatthuvisāradā.
Abhidhammanayaññū ca, vasippattāmi sāsane.

Tato toraṇavatthusmiṃ, raññā Kosalasāminā.
Pucchitā nipuṇe pañhe, byākarontī yathātatham.

Tadā sa rājā sugatāṃ, upasaṅkamma pucchatha.
Tatheva Buddho byākāsi, yathā te byākatā mayā.

Jino tasmim guṇe tuṭṭho, etadagge ṭhapesi maṃ.
Mahāpaññanamaggāti, bhikkhunīnam naruttamo.

Kilesā jhāpitā mayham -pa- katam Buddhassa sāsanan”ti.

Arahattam pana patvā phalasukhena nibbānasukhena ca viharantiyā imissā theriyā satipi aññāsam khīṇāsavatttherīnam paññāvepullappattiyam tattha pana katādhikāratāya mahāpaññābhāvo pākaṭo ahosi. Tathā hi nam Bhagavā Jetavanamahāvihāre ariyagaṇamajjhe nisinnō paṭipāṭiyā bhikkhuniyo ṭhānantare ṭhapento “etadaggaṃ bhikkhave mama sāvīkānam bhikkhunīnam mahāpaññānam yadidaṃ Khemā”ti¹ mahāpaññātāya aggaṭṭhāne ṭhapesi. Tam ekadivasam aññatarasmim rukkhamūle divāvihāram nisinnam māro pāpimā taruṇarūpena upasaṅkamtivā kāmehi palobhento—

139. “Daharā tvaṃ rūpavatī, ahampi daharo yuvā.

Pañcaṅgikena turiyena, ehi Kheme ramāmase”ti—
gāthamāha.

Tassattho—Kheme tvaṃ taruṇappattā, yobbane ṭhitā rūpasampannā, ahampi taruṇo yuvā, tasmā mayam yobbaññam akhepetvā pañcaṅgikena turiyena vajjamānena ehi kāmakhiddāratiyā ramāma kīlāmāti.

1. Am 1. 26 piṭṭhe.

Taṃ sutvā sā kāmesu sabbadhammesu ca attano virattabhāvaṃ tassa ca mārabhāvaṃ attābhinivesesu sattesu attano thāmagataṃ appasādam katakiccatañca pakāsentī—

140. “Iminā pūtikāyena, āturena pabhaṅgunā.
Aṭṭiyāmi harāyāmi, kāmatanḥā samūhatā.
141. Sattisūlūpamā kāmā, khandhā’saṃ adhikuṭṭanā.
Yaṃ tvaṃ kāmaratiṃ brūsi, aratī dāni sā mama.
142. Sabbattha vihatā nandī, tamokhandho padālito.
Evaṃ jānāhi pāpima, nihato tvamasi antaka.
143. Nakkhattāni namassantā, aggim paricaram vane.
Yathābhuccamajānantā, bālā suddhimamaññatha.
144. Ahañca kho namassantī, Sambuddham purisuttamaṃ.
Pamuttā sabbadukkhehi, Satthusāsanakārikā”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **aggim paricaram vaneti** tapovane aggihuttaṃ paricaranto.
Yathābhuccamajānantāti pavattiyo yathābhūtaṃ aparijānantā. Sesamettha heṭṭhā vuttanayattā uttānameva.

Khemātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Sujātātherīgāthāvaṇṇanā

Alaṅkatā suvasanāti-ādikā Sujātāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī anukkamena sambhatavimokkhasambhārā hutvā imasmim Buddhuppāde Sāketanagare seṭṭhikule nibbattitvā vayappattā mātāpitūhi samānajātikassa seṭṭhiputtassa dinnā hutvā patikulaṃ gatā tattha tena saddhim sukhasamvāsam vasantī ekadivasam uyyānam gantvā nakkhattakīḷam kīḷitvā

parijanena saddhiṃ nagaraṃ āgacchantī Añjanavane Satthāraṃ disvā pasannamānasā upasaṅkamtivā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā tassā anupubbiṃ kathaṃ kathetvā kallacittataṃ ñatvā upari sāmukkaṃsikaṃ dhammadesanaṃ pakāsesi. Sā desanāvasāne attano katādhikāratāya ñāṇassa paripākaṃ gatattā ca Satthu ca desanāvilāsena yathānisinnāva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā Satthāraṃ vanditvā gehaṃ gantvā sāmikañca mātāpitaro ca anujānāpetvā Satthu-āṇāya bhikkhunupassayaṃ gantvā bhikkhunīnaṃ santike pabbaji. Pabbajitvā ca attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena—

145. “Alaṅkatā suvasanā, mālinī candanokkhitā.
Sabbābharaṇasañchannā, dāsīgaṇapurakkhatā.
146. Annaṃ pānaṃ ca ādāya, khajjaṃ bhojjaṃ anappakaṃ.
Gehato nikkhamitvāna, uyyānamabhihārayiṃ.
147. Tattha ramitvā kīḷitvā, āgacchantī sakaṃ gharaṃ.
Vihāraṃ datṭhuṃ pāvisiṃ¹, Sākete Añjanaṃ vanam.
148. Disvāna lokapajjotaṃ, vanditvāna upāvisiṃ.
So me dhammadesesi, anukampāya cakkhumā.
149. Sutvā ca kho Mahesissa, saccaṃ sampaṭivijjha’haṃ.
Tattheva virajaṃ dhammaṃ, phusayiṃ amataṃ padaṃ.
150. Tato viññātasaddhammā, pabbajiṃ anagāriyaṃ.
Tisso vijjā anuppattā, amoghaṃ Buddhasāsanā”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **alaṅkatā**ti vibhūsitā. Taṃ pana alaṅkatākāraṃ dassetuṃ “**suvasanā mālinī candanokkhitā**”ti vuttaṃ. Vuttaṃ **mālinī**ti mālādhārini. **Candanokkhitā**ti candanānulittā. **Sabbābharaṇasañchannā**ti hatthūpagādīhi sabbehi ābharaṇehi alaṅkāravasena sañchādītasarīrā.

1. Vihārarukkhāṃ pāvisiṃ (I), dakkhiṃ pāvisiṃ (Syā, Ka)

Annāṃ pānāṃ ca ādāya, khajjāṃ bhojjaṃ anappakanti sāli-odanādi-
annāṃ ambapānādipānāṃ piṭṭhakhādaniyādikhajjāṃ avasiṭṭhaṃ
āhārasaṅkhātāṃ bhojjaṅca pahūtaṃ gahetvā. **Uyyānamabhihārayinti**
nakkhattakīlāvasena uyyānāṃ upanesim, annapānādim tattha ānetvā saha
parijanena kīlantī ramantī paricāresinti adhippāyo.

Sākete añjanaṃ vananti Sāketasamīpe Añjanavane vihāraṃ pāvisim.

Lokapajjotanti ñāṇapajjotena lokassa pajjotabhūtaṃ.

Phusayinti phusim, adhigacchinti attho. Sesāṃ vuttanayameva.

Sujātātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Anopamātherīgāthāvaṇṇanā

Ucce kuleti-ādikā Anopamāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu
katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭupanissayaṃ kusalaṃ upacinantī
anukkamena vimutti-paripācanīye dhamme paribrūhitvā imasmim
Buddhuppāde Sāketanagare Majjhassa¹ nāma seṭṭhino dhītā hutvā nibbatti,
tassā rūpasampattiyā **Anopamā**ti nāmaṃ ahosi. Tassā vayappattakāle bahū
seṭṭhiputtā rājamahāmattā rājāno ca pitu dūtaṃ pāhesuṃ “attano dhītaraṃ
Anopamaṃ dehi, idañcidaṅca te dassāmā”ti. Sā taṃ sutvā
upanissayasampannatāya “gharāvāsena mayhaṃ attho natthī”ti Satthu
santikaṃ gantvā dhammaṃ sutvā ñāṇassa paripākaṃ gatattā desanānusārena
vipassanaṃ ārabhitvā taṃ ussukkāpentī maggapaṭipāṭiyā tatiyaphale
patiṭṭhāsi. Sā Satthāraṃ pabbajjaṃ yācitvā Satthu-āṇāya bhikkhunupassayaṃ
upagantvā bhikkhunīnaṃ santike pabbajitvā sattame divase arahattaṃ
sacchikatvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena—

151. “Ucce kule ahaṃ jātā, bahuvitte mahaddhane.

Vaṇṇarūpena sampannā, dhītā Majjhassa atrajā.

1. Meghassa (Sī)

152. Patthitā rājaputtehi, seṭṭhiputtehi gijjhitā.
Pitu me pesayī dūtam, detha mayham Anopamam.
153. Yattakam tulitā esā, tuyham dhītā Anopamā.
Tato aṭṭhaguṇam dassam, hiraññam ratanāni ca.
154. Sāham disvāna Sambuddham, Lokajeṭṭham anuttaram.
Tassa pādāni vanditvā, ekamantam upāvisim.
155. So me dhammadesesi, anukampāya Gotamo.
Nisinnā āsane tasmim, phusayim tatiyam phalam.
156. Tato kesāni chetvāna, pabbajim anagāriyam.
Ajja me sattamī ratti, yato taṇhā visositā”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **ucce kuleti** uḷāratame vessakule. **Bahuvitteti** alaṅkāradipahūtavittūpakaraṇe. **Mahaddhaneti** nidhānagatasseva cattārīsakoṭiparimāṇassa mahato dhanassa atthibhāvena mahaddhane aham jātāti yojanā. **Vaṇṇarūpena sampannāti** vaṇṇasampannā ceva rūpasampannā ca, siniddhabhāsuraṇāya chavisampattiyā vatthābharaṇādisarīravayavasampattiyā ca samannāgatāti attho. **Dhītā majjhassa atrajāti** Majjhanāmassa seṭṭhino orasā dhītā.

Patthitā rājaputtehīti “katham nu kho tam labheyyāmā”ti rājakumārehi abhipatthitā. **Seṭṭhiputtehi gijjhitāti** tathā seṭṭhikumārehipi abhigijjhitā¹ paccāsīsītā². **Detha mayham Anopamanti** rājaputtādayo “detha mayham Anopamam detha mayham”ti pitu santike dūtam pesayimsu.

Yattakam tulitā esāti “tuyham dhītā Anopamā yattakam dhanam agghatī”ti tulitā lakkhaṇaññūhi paricchinnā, “tato aṭṭhaguṇam dassāmī”ti pitu me pesayī dūtanti yojanā. Sesam heṭṭhā vuttanayameva.

Anopamātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Abhijjhitā (Sī)

2. Paccāsimsitā (Sī, I)

6. Mahāpajāpatigotamītherīgāthāvaṇṇanā

Buddha vīra namo tyatthūti-ādikā Mahāpajāpatigotamiyā gāthā.
 Ayampi kira Padumuttarassa Bhagavato kāle Haṃsavatīnagare kulagehe
 nibbattivā viññutaṃ patvā Satthu santike dhammaṃ suṇantī Satthāraṃ
 ekaṃ bhikkhuniṃ rattaññunaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā
 adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthetvā¹ yāvajīvaṃ dānādīni
 puññāni katvā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā Kassapassa ca
 Bhagavato antare amhākaṅca Bhagavato Buddhasuññe loke Bārāṇasiyaṃ
 pañcannaṃ dāsisatānaṃ jeṭṭhikā hutvā nibbatti. Atha sā
 vassūpanāyikasamaye pañca Paccekabuddhe Nandamūlakapabbhārato
 Isipatane otarivā nagare piṇḍāya caritvā Isipatanameva gantvā
 vassūpanāyikasamaye kuṭiyā atthāya hatthakammaṃ pariyesante disvā tā
 dāsiyo tāsāṃ attano ca sāmike samādapetvā² caṅkamādiparivārasampannā
 pañca kuṭiyo kāretvā mañcapīṭhapānīyaparibhojanīyabhājanādīni
 upaṭṭhapetvā Paccekabuddhe temāsāṃ tattheva vasanattāya paṭiññaṃ
 kāretvā vārabhikkhaṃ paṭṭhapesuṃ. Yā attano vāradivase bhikkhaṃ dātuṃ
 na sakkoti, tassā sayāṃ sakagehato nīharitvā deti. Evaṃ temāsāṃ
 paṭijaggitvā pavāraṇāya sampattāya ekekaṃ dāsiṃ³ ekekaṃ sātakaṃ
 vissajjāpesi. Pañcathūlasātakasatāni ahesuṃ. Tāni parivattāpetvā pañcannaṃ
 Paccekabuddhānaṃ ticīvarāni katvā adāsi. Paccekabuddhā tāsāṃ
 passantīnaṃyeva ākāseṇa Gandhamādanapabbataṃ agamaṃsu.

Tāpi sabbā yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devaloke nibbattiṃsu. Tāsāṃ
 jeṭṭhikā tato cavitvā Bārāṇasiyā avidūre Pesakāragame Pesakārajeṭṭhakassa
 gehe nibbattivā viññutaṃ patvā Padumavatiyā putte pañcasate
 Paccekabuddhe disvā sampiyāyamānā sabbe vanditvā bhikkhaṃ adāsi. Te
 bhattakiccaṃ katvā Gandhamādanameva agamaṃsu. Sāpi yāvajīvaṃ
 kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsarantī amhākaṃ Satthu nibbattito
 puretārameva Devadahanagare Mahāsuppabuddhassa gehe paṭisandhiṃ
 gaṇhi, **Gotamī**tissā gottāgatameva nāmaṃ ahoṣi. Mahāmāyāya
 kaniṭṭhabhaginī. Lakkhaṇapāṭhakāpi “imāsāṃ dvinnampi kucchiyaṃ vasitā
 dārakā

1. Paṭṭhapetvā (I, Ka)

2. Samādiyitvā (Ka)

3. Ekekā dāsī (Sī)

cakkavattino bhavissanti”ti byākarīmsu. Suddhodanamahārājā
vayappattakāle dvepi maṅgalaṃ katvā attano gharaṃ abhinesi.

Aparabhāge amhākaṃ Satthari uppajjitvā pavattitavaradhammacakke
anupubbena tattha tattha veneyyānaṃ anuggahaṃ karonte Vesāliṃ
upanissāya kūṭāgārasālāyaṃ viharante Suddhodanamahārājā setacchattassa
heṭṭhā arahattaṃ sacchikatvā parinibbāyi. Atha Mahāpajāpatigotamī
pabbajitukāmā hutvā Satthāraṃ ekavāraṃ pabbajjaṃ yācamānā alabhitvā
dutiyaavāraṃ kese chindāpetvā kāsāyāni acchādetvā

Kalahavivādasuttantadesanāpariyosāne¹ nikkhamitvā pabbajitānaṃ
pañcannaṃ Sakyakumārasatānaṃ pādapariacārikāhi saddhiṃ Vesāliṃ gantvā
Ānandattheraṃ Satthāraṃ yācāpetvā aṭṭhahi garudhammehi² pabbajjañca
upasampadañca paṭilabhi. Itarā pana sabbāpi ekato-upasampannā ahesuṃ.
Ayamettha saṅkhepo, vitthārato panetaṃ vatthu Pāḷiyaṃ³ āgatameva.

Evam upasampannā pana Mahāpajāpatigotamī Satthāraṃ
upasaṅkamitvā abhivādetvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Athassā Satthā dhammaṃ
desesi. Sā Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā bhāvanamanuyuñjantī na
cirasseva abhiññāpaṭisambhidāparivāraṃ arahattaṃ pāpuṇi. Sesā pana
pañcasatā bhikkhuniyo **Nandakovād**apariyosane⁴ chaḷabhiññā ahesuṃ.
Athekadivasāṃ Satthā Jetavanamahāvihāre ariyagaṇamaḷḷhe nisinno
bhikkhuniyo ṭhānantare ṭhapento Mahāpajāpatigotamiṃ rattaññūnaṃ
bhikkhunīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi. Sā phalasukhena nibbānasukhena ca
vītināmentī kataññutāya ṭhatvā ekadivasāṃ Satthu guṇābhithavanapubbaka-
upakāravibhāvanāmukhena⁵ aññaṃ byākarontī—

157. “Buddhavīra namo tyatthu, sabbasattānamuttama.

Yo maṃ dukkhā pamocesi, aññañca bahukaṃ janaṃ.

158. Sabbadukkhaṃ pariññātaṃ, hetutaṇhā visositā.

Bhāvito aṭṭhaṅgiko⁶ maggo, nirodho phusito mayā.

1. Khu 1. 413 piṭṭhādīsu.

3. Vi 4. 447; Am 3. 101 piṭṭhādīsu.

5. Pubbaṅgamūpakāravibhāvanāmukhena (Sī)

2. Am 3. 103 piṭṭhādīsu.

4. Ma 4. 314 piṭṭhādīsu.

6. Ariyaṭṭhaṅgiko (Sī, Ka)

159. Mātā putto pitā bhātā, ayyakā ca pure ahum.
Yathābhuccamajānantī, saṃsarimhaṃ anibbisam.

160. Diṭṭho hi me so Bhagavā, antimoyaṃ samussayo.
Vikkhīṇo jātisamsāro, natthi dāni punabbhavo.

161. Āraddhavīriye pahitatte, niccaṃ daḷhaparakkame.
Samagge sāvake passe, esā Buddhāna vandanā.

162. Bahūnaṃ vata atthāya, māyā janayi Gotamaṃ.
Byādhimaraṇatunnānaṃ, dukkhakkhandhaṃ byapānudi”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **Buddhavīrā**ti catusaccabuddhesu vīra, sabbabuddhā hi¹ uttamavīriyehi catusaccabuddhehi vā catubbidhasammappadhānavīriya-nipphattiyā vijitavijayattā vīrā nāma. Bhagavā pana vīriyapāramipāripūriyā caturaṅgasamannāgatavīriyādhiṭṭhānena sātisayacatubbidhasammappadhāna-kiccanipphattiyā tassā ca veneyyasantāne sammadeva patiṭṭhāpitattā visesato vīriyayuttatāya vīroti vattabbataṃ arahati. **Namo tyatthū**ti namo namakkāro te hotu. **Sabbasattānamuttamā**ti apadādibhedesu sattesu sīlādiguṇehi uttama Bhagavā. Tadekadesaṃ Satthupakāraguṇaṃ dassetuṃ “**yo maṃ dukkhā pamocesi, aññañca bahukaṃ janā**”ti vatvā attano dukkhā² pamuttabhāvaṃ vibhāventī “**sabbadukkhā**”ti gāthamāha.

(Puna yato pamocesi, taṃ vaṭṭadukkhāṃ ekadesena dassentī “**mātā putto**”ti gāthamāha)³. Tattha **yathābhuccamajānantī**ti pavattihetu-ādiṃ yathābhūtaṃ anavabujjhantī. **Saṃsarim haṃ anibbisanti** saṃsārasamudde patiṭṭhaṃ avindantī alabhantī bhavādīsu aparāparuppattivasena saṃsarim ahanti kathentī āha “**mātā putto**”ti-ādi. Yasmiṃ bhave etassa mātā ahoṣi, tato aññaṣmiṃ bhave tasseva putto, tato aññaṣmiṃ bhave pitā bhātā ahūti attho.

1. Buddho hutvā (I, Ka), sabbaññubuddhā hi (Sī, Ka)

2. Dukkara (Sī, I)

3. () natthi (Sī)

“**Diṭṭho hi me**”ti gāthāyapi attano dukkhato pamuttabhāvameva vibhāveti. Tattha **diṭṭho hi me so Bhagavāti** so Bhagavā Sammāsambuddho attanā diṭṭhalokuttaradhammadassanena nānacakkhunā mayā paccakkhato diṭṭho. Yo hi dhammaṃ passati, so Bhagavantam passati nāma. Yathāha “yo kho Vakkali dhammaṃ passati, so maṃ passati”ti-ādi¹.

Āraddhavīriyeti paggahitavīriye. **Pahitatteti** nibbānaṃ pesitacitte. **Niccaṃ dalhaparakkameti** apattassa pattiyaṃ pattassa vepullatthāya² sabbakālaṃ thiraparakkame. **Samaggeti** sīladiṭṭhisāmaññaṇa saṃhatabhāvena samagge. Satthudesanāya savanante jātattā **sāvake**³, “ime maggaṭṭhā ime phalaṭṭhā”ti yāthāvato passati. **Esā Buddhāna vandanāti** yā Satthu dhammasarīrabhūtassa ariyasāvakaṇaṃ ariyabhāvabhūtassa ca lokuttaradhammassa attapaccakkhakiriyaṃ, esā Sammāsambuddhānaṃ sāvakabuddhānaṃ vandanā yāthāvato guṇaninnatā.

“**Bahūnaṃ vata atthāyā**”ti osānagāthāyapi Satthu lokassa bahūpakāratameva vibhāveti. Yaṃ panettha atthato na vibhattaṃ, taṃ suviññeyyameva.

Athekadā Mahāpajāpatigotamī Satthari Vesāliyaṃ viharante Mahāvane kūṭāgārasālāyaṃ sayam Vesāliyaṃ bhikkhunupassaye viharanti pubbaṅhasamayaṃ Vesāliyaṃ piṇḍāya caritvā bhattaṃ bhuñjitvā attano divāṭṭhāne yathāparicchinnakālaṃ phalasaṃpattisukhena vītināmetvā phalasaṃpattito vuṭṭhāya attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā somanassajātā attano āyusaṅkhāre āvajjenti tesam khīṇabhāvaṃ ña tvā evaṃ cintesi “yannūnāhaṃ vihāraṃ gantvā Bhagavantam anujānāpetvā manobhāvanīye ca there sabbeva sabrahmacariye āpucchitvā idheva āgantvā parinibbāyeyyan”ti. Yathā ca theriyā, evaṃ tassā parivārabhūtānaṃ pañcannaṃ bhikkhunisaṭānaṃ parivitakko ahoṣi. Tena vuttaṃ **Apadāne**⁴—

“Ekadā lokapajjoto, Vesāliyaṃ mahāvane.
Kūṭāgāre susālāyaṃ, vasate narasārathi.

1. Saṃ 2. 98 piṭṭhe.

3. Sāvaketi (Sī, I)

2. Phalasaṃpattatthāya (Ka)

4. Khu 4. 206 piṭṭhādīsu.

Tadā Jinassa mātucchā, Mahāgotami bhikkhunī.
 Tahim kate pure ramme, vasī bhikkhunupassaye.
 Bhikkhunīhi vimuttāhi, satehi saha pañcahi.
 Rahogatāya tassevaṃ, citassāsi vitakkitaṃ.
 Buddhassa parinibbānaṃ, sāvakaggayugassa vā.
 Rāhulānandanandānaṃ, nāhaṃ lacchāmi passitum.
 Buddhassa parinibbānā, sāvakaggayugassa vā.
 Mahākassapanandānaṃ, Ānandarāhulāna ca.
 Paṭikaccāyusaṅkhāraṃ, osajjitvāna nibbutim.
 Gaccheyyaṃ Lokanāthena, anuññātā Mahesinā.
 Tathā pañcasatānampi, bhikkhunīnaṃ vitakkitaṃ.
 Āsi khemādikānampi, etadeva vitakkitaṃ.
 Bhūmicālo tadā asi, nāditā devadundubhī.
 Upassayādhivatthāyo, devatā sokapīṭitā.
 Vilapantā sukaruṇaṃ, tatthassūni pavattayum.
 Mittā bhikkhuniyo tāhi, upagantvāna Gotamim.
 Nipacca sirasā pāde, idaṃ vacanamabravum.
 Tattha toyalavāsittā, mayamayye rahogātā.
 Sā calā calitā bhūmi, nāditā devadundubhī.
 Paridevā ca suyante, kimatthaṃ nuna Gotamī.
 Tadā avoca sā sabbam, yathāparivitakkitaṃ.
 Tāyopi sabbā āhaṃsu, yathāparivitakkitaṃ.
 Yadi te rucitaṃ ayye, nibbānaṃ paramaṃ sivaṃ.
 Nibbāyissāma sabbāpi, Buddhānuññāya subbate.
 Mayaṃ sahāva nikkhantā, gharāpi ca bhavāpi ca.
 Sahāyeva gamissāma, nibbānaṃ padamuttamaṃ.

Nibbānāya vajantīnaṃ, kiṃ vakkhāmīti sā vadaṃ.

Saha sabbāhi niggañchi, bhikkhunīnilayā tadā.

Upassaye yādhivatthā, devatā tā khamantu me.

Bhikkhunīnilayassedam, pacchimaṃ dassanaṃ mama.

Na jarā maccu vā yattha, appiyehi samāgamo.

Piyehi na viyogotthi, taṃ vajissaṃ asaṅkhatam.

Avītarāgā taṃ sutvā, vacanaṃ sugatorasā.

Sokaṭṭā paridevimsu, aho no appapuññatā.

Bhikkhunīnilayo suñño, bhūto tāhi vinā ayaṃ.

Pabhāte viya tārāyo, na dissanti Jinorasā.

Nibbānaṃ Gotamī yāti, satehi saha pañcahi.

Nadīsatehiva saha, gaṅgā pañcahi sāgaraṃ.

Rathiyāya vajantiyo, disvā saddhā upāsikā.

Gharā nikkhamma pādesu, nipacca idamabravum.

Pasīdassu mahābhoge, anāthāyo vihāya no.

Tayā na yuttā nibbātum, icchaṭṭā vilapimsu tā.

Tāsaṃ sokapahānattham, avoca madhuraṃ giraṃ.

Rudītena alam puttā, hāsakāloyamajja vo.

Pariññātam mayā dukkham, dukkhahetu vivajjito.

Nirodho me sacchikato, maggo cāpi subhāvito.

Pariciṇṇo mayā Satthā, kataṃ Buddhassa sāsaṇam.

Ohito garuko bhāro, bhavanetti samūhatā.

Yassatthāya pabbajitā, agārasmānagāriyam.

So me attho anupatto, sabbasaṃyojanakkhayo.

Buddho tassa ca saddhammo, anūno yāva tiṭṭhati.

Nibbātum tāva kālo me, mā maṃ socatha puttikā.

Koṇḍaññānandanandādī, tiṭṭhanti Rāhulo Jino.
 Sukhito sahito saṅgho, hatadabbā ca titthiyā.
 Okkākavaṃsassa yaso, ussito māramaddano.
 Nanu sampati kāle me, nibbānatthāya puttikā.
 Cirappabhuti yaṃ mayhaṃ, patthitaṃ ajja sijjhate.
 Ānandabherikāloyaṃ, kiṃ vo assūhi puttikā.
 Sace mayi dayā atthi, yadi catthi kataññutā.
 Saddhammaṭṭhitiyā sabbā, karotha vīriyaṃ daḷhaṃ.
 Thīnaṃ adāsi pabbajjaṃ, Sambuddho yācito mayā.
 Tasmā yathāhaṃ nandissaṃ, tathā tamanutiṭṭhatha.
 Tā evamanusāsivā, bhikkhunīhi purakkhatā.
 Upecca Buddhaṃ vanditvā, idaṃ vacanamabravi.
 Ahaṃ Sugata te mātā, tvaṃ ca vīra pitā mama.
 Saddhammasukhada nātha, tayi jātomhi Gotama.
 Saṃvaddhitoyaṃ Sugata, rūpakāyo mayā tava.
 Anindito dhammakāyo, mama saṃvaddhito tayā.
 Muhuttaṃ taṇhāsamaṇaṃ, khīraṃ tvaṃ pāyito mayā.
 Tayāhaṃ santamaccantaṃ, dhammakhīraṃ hi pāyitā.
 Bandhanārakkhaṇe mayhaṃ, aṇaṇo tvaṃ Mahāmune.
 Puttakāmā thiyo yācaṃ, labhanti tādissaṃ sutāṃ.
 Mandhātādinarindānaṃ, yā mātā sā bhavaṇṇave.
 Nimuggāhaṃ tayā putta, tārītā bhavasāgarā.
 Rañño mātā Mahesīti, sulabhaṃ nāmamitthinaṃ.
 Buddhamātāti yaṃ nāmaṃ, etaṃ paramadullabhaṃ.
 Tañca laddhaṃ mahāvīra, paṇidhānaṃ mamaṃ tayā.
 Aṇukaṃ vā mahantaṃ vā, taṃ sabbaṃ pūritaṃ mayā.

Parinibbātumicchāmi, vihāyemaṃ kaḷevaraṃ.

Anujānāhi me vīra, dukkhantakara nāyaka.

Cakkaṅkusadhajākiṇṇe, pāde kamalakomale.

Pasārehi paṇāmaṃ te, karissaṃ putta-uttame.

Suvaṇṇarāsisaṅkāsaṃ, sarīraṃ kuru pākaṭaṃ.

Katvā dehaṃ sudiṭṭhaṃ te, santiṃ gacchāmi nāyaka.

Dvattiṃsalakkhaṇūpetāṃ, suppbhālaṅkataṃ tanuṃ.

Sañjhāghanāva bālakkāṃ, mātucchaṃ dassayī Jino.

Phullāravindasaṅkāse, taruṇādiccasappabhe.

Cakkaṅkate pādātale, tato sā sirasā pati.

Paṇamāmi narādicca, ādiccakulaketukaṃ.

Pacchime maraṇe mayhaṃ, na taṃ ikkhāmahaṃ puno.

Itthiyo nāma lokagga, sabbadosākarā matā.

Yadi ko catthi doso me, khamassu karuṇākara.

Itthikānaṅca pabbajjaṃ, haṃ taṃ yāciṃ punappunaṃ.

Tattha ce atthi doso me, taṃ khamassu Narāsabha.

Mayā bhikkhuniyo vīra, tavānuññāya sāsītā.

Tatra ce atthi dunnītaṃ, taṃ khamassu khamādhipa.

Akkhante nāma khantabbaṃ, kiṃ bhava guṇabhūsaṇe.

Kimuttaraṃ te vakkhāmi, nibbānāya vajantiyā.

Suddhe anune mama bhikkhusaṅghe,

Lokā ito nissarituṃ khamante.

Pabhātakāle byasanaṅgatānaṃ,

Disvāna niyyātiva candalekhā.

Tadetarā bhikkhuniyo jinaggaṃ, tārāva candānugatā sumeruṃ.

Padakkhiṇaṃ kacca nipacca pāde, ṭhitā mukhantaṃ samudikkhamānā.

Na tittipubbaṃ tava dassanena, cakkhuṃ na sotaṃ tava bhāsitena.

Cittaṃ mamaṃ kevalamekameva, pappuyya taṃ dhammarasena titti.

Nadato parisāyaṃ te, vāditabbapahārino.
 Ye te dakkhinti vadaṇaṃ, dhaññā te narapuṅgava.
 Dīghaṅgulī tambanakhe, subhe āyatapaṇhike.
 Ye pāde paṇamissanti, tepi dhaññā guṇandhara.
 Madhurāni pahaṭṭhāni, dosagghāni hitāni ca.
 Ye te vākyāni suyyanti, tepi dhaññā naruttama.
 Dhaññāhaṃ te mahāvīra, pādapūjanatapparā.
 Tiṇṇasaṃsāarakantārā, suvākyena sirīmato.
 Tato sā anusāvetvā, bhikkhusaṅghampi subbatā.
 Rāhulānandanande ca, vanditvā idamabravi.
 Āsīvisālayasame, rogāvāse kaḷevare.
 Nibbindā dukkhasaṅghāṭe, jarāmaraṇagocare.
 Nānākalimalākīṇṇe, parāyatte nirīhake.
 Tena nibbātumicchāmi, anumaññatha puttakā.
 Nando Rāhulabhaddo ca, vītasokā nirāsavā.
 Ṭhitācalaṭṭhiti thirā, dhammatamanucintayum.
 Dhiratthu saṅkhataṃ lolaṃ, asāraṃ kadalūpamaṃ.
 Māyāmarīcisadisāṃ, ittaraṃ anavaṭṭhitaṃ.
 Yattha nāma Jinassāyaṃ, mātucchā Buddhaposikā.
 Gotamī nidhanaṃ yāti, aniccaṃ sabbasaṅkhataṃ.
 Ānando ca tadā sekho, sokaṭṭo Jinavacchalo.
 Tatthassūni karonto so, karuṇaṃ paridevati.
 Hā santiṃ Gotamī yāti, nuna Buddhopi nibbutiṃ.
 Gacchati na cereneva, aggiriva nirindhano.
 Evaṃ vilāpamānaṃ taṃ, Ānandaṃ āha Gotamī.
 Sutasāgaragambhīra, Buddhopaṭṭhāna tappara.

Na yuttaṃ socituṃ putta, hāsakāle upaṭṭhite.
 Tayā me saraṇaṃ putta, nibbānaṃ tamupāgataṃ.
 Tayā tāta samajjhittṭho, pabbajjaṃ anujāni no.
 Mā putta vimano hohi, saphalo te parissamo.
 Yaṃ na diṭṭhaṃ purāṇehi, titthikācariyehipi.
 Taṃ padaṃ sukumārīhi, sattavassāhi veditaṃ.
 Buddhasāsanapāleta, pacchimaṃ dassanaṃ tava.
 Tattha gacchāmaham putta, gato yattha na dissate.
 Kadāci dhammaṃ desento, khipī Lokagganāyako.
 Tadāham āsīsavācaṃ, avocaṃ anukampikā.
 Ciraṃ jīva mahāvīra, kappam tiṭṭha Mahāmune.
 Sabbalokassa atthāya, bhavassu ajarāmaro.
 Taṃ tathāvādinim Buddho, mamaṃ so etadabravi.
 Na hevaṃ vandiyā Buddhā, yathā vandasi Gotamī.
 Kathaṃ carahi sabbaññū, vanditabbā tathāgatā.
 Kathaṃ avandiyā buddhā, taṃ me akkhāhi pucchito.
 Āraddhavīriye pahitatte, niccaṃ daḷhparakkame.
 Samagge sāvake passa, etaṃ Buddhānavandanaṃ.
 Tato upassayaṃ gantvā, ekikāham vicintayim.
 Samaggapariṣaṃ Nātho, rodhesi tibhavantago.
 Handāham parinibbissaṃ, mā vipattitamaddasaṃ.
 Evāham cintayitvāna, disvāna isisattamaṃ.
 Parinibbānakālaṃ me, ārocesim vināyakaṃ.
 Tato so samanunñāsi, kālaṃ jānāhi Gotamī.
 Kilesā jhāpitā mayhaṃ, bhavā sabbe samūhatā.
 Nāgoṇa bandhanaṃ chetvā, viharāmi anāsavā.

Svāgataṃ vata me āsi, mama Buddhassa santike.
 Tisso vijjā anuppattā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ.
 Paṭisambhidā catasso, vimokkhāpi ca aṭṭhime.
 Chaḷabhiññā sacchikatā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ.
 Thīnaṃ dhammābhisamaye, ye bālā vimatiṃ gatā.
 Tesāṃ diṭṭhippahānatthaṃ, iddhiṃ dassahi Gotamī.
 Tadā nipacca Sambuddhaṃ, uppatitvāna ambaraṃ.
 Iddhī anekā dassesi, Buddhānuññāya Gotamī.
 Ekikā bahudhā āsi, bahudhā cekikā tathā.
 Āvibhāvaṃ tirobhāvaṃ, tirokuṭṭaṃ tironagaṃ.
 Asajjamānā agamā, bhūmiyampi nimujjatha.
 Abhijjamāne uduke, agañchi mahiyā yathā.
 Sakuṇīva tathākāse, pallaṅkena kamī tadā.
 Vasāṃ vattesi kāyena, yāva brahmanivesanaṃ.
 Sineruṃ daṇḍaṃ katvāna, chattaṃ katvā mahāmahiṃ.
 Samūlaṃ parivattetvā, dhārayaṃ caṅkamī nabhe.
 Chassūrodayakāleva, lokañcākāsi dhūmikaṃ.
 Yugante viya lokaṃ sā, jālāmālākulaṃ akā.
 Mucalindaṃ mahāselaṃ, merumūlanadantare.
 Sāsapāriva sabbāni, ekenaggahi muṭṭhinā.
 Aṅgulaggena chādesi, bhākaraṃ sanisākaraṃ.
 Candasūrasahassāni, āveḷamiva dhārayi.
 Catusāgaratoyāni, dhārayī ekapāṇinā.
 Yugantajaladākāraṃ, mahāvassaṃ pavassatha.
 Cakkavattiṃ sapaṇisaṃ, māpayī sā nabhattale.
 Garuḷaṃ dvīradaṃ sīhaṃ, vinadantaṃ padassayi.

Ekikā abhinimmitā, appameyyaṃ bhikkhunīgaṇaṃ.

Puna antaradhāpetvā, ekikā Munimabravi.

Mātucchā te mahāvīra, tava sāsana-kārikā.

Anuppattā sakaṃ atthaṃ, pāde vandāmi cakkhuma.

Dassetvā vividhā iddhī, orohitvā nabhattalā.

Vanditvā lokapajjotaṃ, ekamantaṃ nisīdi sā.

Sā vīsavassasatikā, jātiyāhaṃ Mahāmune.

Alamettāvataṃ vīra, nibbāyissāmi nāyaka.

Tadātivimhitā sabbā, parisā sā katañjalī.

Avoca'yye kathaṃ āsi, atuliddhiparakkamā.

Padumuttaro nāma Jino, sabbadhammesu cakkhumā.

Ito satasahassamhi, kappe uppajji nāyako.

Tadāhaṃ Hamsavatiyaṃ, jātāmaccakule ahum.

Sabbopakārasampanne, iddhe phīte mahaddhane.

Kadāci pitunā saddhim, dāsīgaṇapurakkhatā.

Mahatā parivārena, taṃ upecca Narāsabhaṃ.

Vāsavaṃ viya vassantaṃ, dhammameghaṃ anāsavaṃ.

Saradādiccasadisaṃ, raṃsijālasamujjalaṃ.

Disvā cittaṃ pasādetvā, sutvā cassa subhāsitaṃ.

Mātucchaṃ bhikkhuniṃ agge, ṭhapentaṃ naranāyakaṃ.

Sutvā datvā mahādānaṃ, sattāhaṃ tassa tādino.

Sasaṃghassa naraggassa, paccayāni bahūni ca.

Nipacca pādāmūlamhi, taṃ ṭhānamabhipatthayim.

Tato mahāparisatiṃ, avoca isisattamo.

Yā sasaṃghaṃ abhojesi, sattāhaṃ Lokanāyakaṃ.

Tamaṃ kittayissāmi, suṇātha mama bhāsato.

Satasahassito kappe, Okkākakulasambhavo.
 Gotamo nāma gottena, Satthā loke bhavissati.
 Tassa dhammesu dāyādā, orasā dhammanimmitā.
 Gotamī nāma nāmena, hessati Satthu sāvīkā.
 Tassa Buddhassa mātucchā, jīvitāpādikā ayaṃ.
 Rattaññūnañca aggattaṃ, bhikkhunīnaṃ labhissati.
 Taṃ sutvāna pamoditvā, yāvajīvaṃ tadā Jinaṃ.
 Paccayehi upaṭṭhitvā, tato kālaṅkatā ahaṃ.
 Tāvatiṃsesu devesu, sabbakāmasamiddhisu.
 Nibbattā dasahaṅgehi, aññe abhibhaviṃ ahaṃ.
 Rūpasaddehi gandhehi, rasehi phusanehi ca.
 Āyunāpi ca vaṇṇena, sukhena yasasāpi ca.
 Tathevādhipateyyena, adhigayha virocamaṃ.
 Ahoṣiṃ amarindassa, mahesī dayitā tahiṃ.
 Saṃsāre saṃsarantīhaṃ, kammavāyusameritā.
 Kāsissa rañño visaye, ajāyīṃ dāsagāmake.
 Pañcadāśasatānunā, nivasanti tahiṃ tadā.
 Sabbesaṃ tattha yo jeṭṭho, tassa jāyā ahosamaṃ.
 Sayambhumo pañcasatā, gāmaṃ piṇḍāya pāvisuṃ.
 Te disvāna ahaṃ tuṭṭhā, saha sabbāhi itthibhi.
 Pūgā hutvāva sabbāyo, catumāse upaṭṭhahuṃ.
 Ticīvarāni datvāna, saṃsarimha sasāmīkā.
 Tato cutā sabbāpi tā, Tāvatiṃsagatā mayaṃ.
 Pacchime ca bhava dāni, jātā Devadahe pure.
 Pitā Añjanasakko me, mātā mama Sulakkhaṇā.
 Tato Kapilavatthusmiṃ, Suddhodanaghamaṃ gatā.

Sesā Sakyakule jātā, Sakyānaṃ gharamāgamuṃ.
 Ahaṃ visiṭṭhā sabbāsaṃ, Jinassāpādikā ahuṃ.
 Mama puttobhinikkhamma, Buddho āsi vināyako.
 Pacchāhaṃ pabbajitvāna, satehi saha pañcahi.
 Sākiyānīhi dhīrāhi, saha santisukhaṃ phusiṃ.
 Ye tadā pubbajātiyaṃ, amhākaṃ āsu sāmīno.
 Sahapuññassa kattāro, mahāsamayakārakā.
 Phusiṃsu arahattaṃ te, sugatenānukampitā.
 Tadetarā bhikkhuniyo, āruhiṃsu nabhattalaṃ.
 Saṃgatā viya tārāyo, virocīṃsu mahiddhikā.
 Iddhī anekā dassesuṃ, piḷandhavikatiṃ yathā.
 Kammāro kanakasseva, kammaññassa susikkhito.
 Dassetvā pāṭihīrāni, vicittāni bahūni ca.
 Tosetvā vādipavaraṃ, Munīṃ sapariṣaṃ tadā.
 Orohitvāna gaganā, vanditvā isisattamaṃ.
 Anuññātā naraggena, yathāṭṭhāne nisīdisuṃ.
 Ahonukampikā amhaṃ, sabbāsaṃ cira Gotamī.
 Vāsītā tava puññehi, pattā no āsavakkhayaṃ.
 Kilesā jhāpitā amhaṃ, bhavā sabbe samūhatā.
 Nāgīva bandhanaṃ chetvā, viharāma anāsavā.
 Svāgataṃ vata no āsi, Buddhasetṭhassa santike.
 Tisso vijjā anuppattā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ.
 Paṭisambhidā catasso, vimokkhāpi ca aṭṭhime.
 Chaḷabhiññā sacchikatā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ.
 Iddhīsu ca vasī homa, dibbāya sotadhātuyā.
 Cetopariyaññaṃ, vasī homa Mahāmune.

Pubbenivāsaṃ jānāma, dibbacakkhu visodhitaṃ.

Sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavā.

Atthe dhamme ca nerutte, paṭibhāne ca vijjati.

Ñāṇaṃ amhaṃ mahāvīra, uppannaṃ tava santike.

Asmābhi pariciṇṇosi, mettacittā hi nāyaka.

Anujānāhi sabbāsaṃ, nibbānāya Mahāmune.

Nibbāyissāma iccevaṃ, kiṃ vakkhāmi vadantiyo.

Yassa dāni ca vo kālaṃ, maññathāti Jinobravi.

Gotamī-ādikā tāyo, tadā bhikkhuniyo Jinaṃ.

Vanditvā āsanā tamhā, vuṭṭhāya āgamimsu tā.

Mahatā janakāyena, saha Lokagganāyako.

Anusamyāyī so vīro, mātucchaṃ yāvakoṭṭhakaṃ.

Tadā nipati pādesu, Gotamī Lokabandhuno.

Saheva tāhi sabbāhi, pacchimaṃ pādavandanaṃ.

Idaṃ pacchimakam mayhaṃ, Lokanāthassa dassanaṃ.

Na puno amatākāraṃ, passissāmi mukhaṃ tava.

Na ca me vandanaṃ vīra, tava pāde sukomale.

Samphusissati lokagga, ajja gacchāmi nibbutiṃ.

Rūpena kiṃ tavānena, diṭṭhe dhamme yathātathe.

Sabbaṃ saṅkhatamevetam, anassāsikamittaraṃ.

Sā saha tāhi gantvāna, bhikkhunupassayaṃ sakaṃ.

Aḍḍhapallaṅkamābhujja, nisīdi paramāsane.

Tadā upāsikā tattha, Buddhasāsanavacchalā.

Tassā pavattiṃ sutvāna, upesum pādavandikā.

Karehi uraṃ pahantā, chinnamūlā yathā latā.

Rodantā karuṇaṃ ravaṃ, sokaṭṭā bhūmipātītā.

Mā no saraṇade nāthe, vihāya gami nibbutim.
Nipatitvāna yācāma, sabbāyo sirasā mayam.
Yā padhānatamā tāsam, saddhā paññā upāsikā.
Tassā sīsam pamajjantī, idaṃ vacanamabravi.
Alaṃ puttā visādena, mārapāsānuvattinā.
Aniccaṃ saṅkhataṃ sabbam, viyogantaṃ calācalaṃ.
Tato sā tā visajjitvā, paṭhamaṃ jhānamuttamaṃ.
Dutiyañca tatiyañca, samāpajji catutthakaṃ.
Ākāsāyatanañceva, viññāṇāyatanaṃ tathā.
Ākiñcaṃ nevaññañca, samāpajji yathākkamaṃ.
Paṭilomena jhānāni, samāpajjittha Gotamī.
Yāvataṃ paṭhamaṃ jhānaṃ, tato yāvacatutthakaṃ.
Tato vuṭṭhāya nibbāyi, dīpaccīva nirāsavā.
Bhūmicālo mahā āsi, nabhasā vijjutā pati.
Panādītā dundubhiyo, paridevimsu devatā.
Pupphavuṭṭhī ca gaganā, abhivassatha medaniṃ.
Kampito merurājāpi, raṅgamajjhe yathā naṭo.
Sokena cātiddīnova, viravo āsi sāgaro.
Devā nāgāsuraṃ brahmā, saṃviggāhimsu taṅkhaṇe.
Aniccā vata saṅkhārā, yathāyaṃ vilayaṃ gatā.
Yā ce maṃ parivāriṃsu, Satthu sāsana-kārikā.
Tāyopi anupādānā, dīpacci viya nibbutā.
Hā yogā vippayogantā, hāniccaṃ sabbasaṅkhataṃ.
Hā jīvitaṃ vināsantaṃ, iccāsi paridevanā.
Tato devā ca brahmā ca, lokadhammānuvattanaṃ.
Kālānurūpaṃ kubbanti, upetvā isisattamaṃ.

Tadā āmantayī Satthā, Ānandaṃ sutasāgaraṃ.
 Gacchānanda nivedehi, bhikkhūnaṃ mātu nibbutiṃ.
 Tadānando nirānando, assunā puṇṇalocano.
 Gaggarena sarenāha, samāgacchantu bhikkhavo.
 Pubbadakkhiṇapacchāsu, uttarāya ca santike.
 Suṇantu bhāsitaṃ mayhaṃ, bhikkhavo sugatorasā.
 Yā vaḍḍhayi payattena, sarīraṃ pacchimaṃ Mune.
 Sā Gotamī gatā santiṃ, tārāva sūriyodaye.
 Buddhamātāpi paññattiṃ, ṭhapayitvā gatāsamaṃ.
 Na yattha pañcanettopi, gatiṃ dakkhiti nāyako.
 Yassatthi Sugate saddhā, yo ca piyo Mahāmune.
 Buddhamātussa sakkāraṃ, karotu Ssugatoraso.
 Sudūraṭṭhāpi taṃ sutvā, sīghamāgacchu bhikkhavo.
 Keci Buddhānubhāvena, keci iddhīsu kovidā.
 Kūṭāgāravare ramme, sabbasoṇṇamaye subhe.
 Mañcakaṃ samāropesuṃ, yattha suttāsi Gotamī.
 Cattāro lokapālā te, aṃsehi samadhārayuṃ.
 Sesā sakkādikā devā, kūṭāgāre samaggahuṃ.
 Kūṭāgārāni sabbāni, āsuṃ pañcasatānīpi.
 Saradādiccavaṇṇāni, vissakammakatāni hi.
 Sabbā tāpi bhikkhuniyo, āsuṃ mañcesu sāyitā.
 Devānaṃ khandhamāruḥhā, niyyanti anupubbaso.
 Sabbaso chāditaṃ āsi, vitānena nabhattalaṃ.
 Satārā candasūrā ca, lañchitā kanakāmayā.
 Paṭākā ussitānekā, vitatā pupphakañcukā.
 Ogatākāsapadumā, mahiyā pupphamuggataṃ.

Dissanti candasūriyā, pajjalanti ca tārakā.
 Majjham gatopi cādicco, na tāpesi sasī yathā.
 Devā dibbehi gandhehi, mālehi surabhīhi ca.
 Vāditehi ca naccehi, saṅgitīhi ca pūjayum.
 Nāgāsūrā ca brahmāno, yathāsatti yathābalaṃ.
 Pūjayimsu ca niyyantiṃ, nibbutaṃ Buddhamātaram.
 Sabbāyo purato nītā, nibbutā Sugatorasā.
 Gotamī niyyate pacchā, sakkatā Buddhaposikā.
 Purato devamanujā, sanāgāsurasabrahmakā.
 Pacchā sasāvako Buddho, pūjattham yāti mātuyā.
 Buddhassa parinibbānaṃ, nedisaṃ āsi yādisaṃ.
 Gotamīparinibbānaṃ, atevacchariyaṃ ahu.
 Buddho Buddhassa nibbāne, nopāṭiyādi bhikkhavo.
 Buddho Gotaminibbāne, Sāriputtādikā tathā.
 Cītakāni karitvāna, sabbagandhamayāni te.
 Gandhacuṇṇapakiṇṇāni, jhāpayimsu ca tā tahiṃ.
 Sesabhāgani ḍayhimsu, aṭṭhī sesāni sabbaso.
 Ānando ca tadāvoca, saṃvegajanaṃ vaco.
 Gotamī nidhanaṃ yātā, ḍayhañcassa sarīraṃ.
 Saṅketaṃ Buddhanibbānaṃ, na cirena bhavissati.
 Tato Gotamidhātūni, tassā pattagatāni so.
 Upanāmesi Nāthassa, Ānando Buddhacodito.
 Pāṇinā tāni paggayha, avoca isisattamo.
 Mahato sāvantaṃ, yathā rukkhassa tiṭṭhato.
 Yo so mahattaro khandho, palujjeyya aniccatā.
 Tathā bhikkhunisamghassa, Gotamī parinibbutā.

Aho acchariyaṃ mayhaṃ, nibbutāyapi mātuyā.

Sārīramattasesāya, natthi sokapariddavo.

Na sociyā paresaṃ sā, tiṇṇasaṃsārasāgarā.

Parivajjitasantāpā, sītībhūtā sunibbutā.

Paṇḍitāsi mahāpaññā, puthupaññā tatheva ca.

Rattaññū bhikkhūnīnaṃ sā, evaṃ dhāretha bhikkhavo.

Iddhīsu ca vasī āsi, dibbāya sotadhātuyā.

Cetopariyaññāssa, vasī āsi ca Gotamī.

Pubbenivāsamaññāsi, dibbacakkhu visodhitaṃ.

Sabbāsavaparikkhīnā, natthi tassā punabbhavo.

Atthadhammaniruttīsu, paṭībhāne tatheva ca.

Parisuddhaṃ ahu ñāṇaṃ, tasmā socaniyā na sā.

Ayoghanahatasseva, jalato jātavedassa.

Anupubbūpasantassa, yathā na ñāyate gati.

Evaṃ sammā vimuttānaṃ, kāma-bandhohatārinaṃ.

Paññāpetuṃ gati natthi, pattānaṃ acalaṃ sukhaṃ.

Attadīpā tato hotha, satipaṭṭhānagocarā.

Bhāvetvā sattabojjhaṅge, dukkhassantaṃ karissathā”ti.

Mahāpajāpatigotamītherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Guttātherīgāthāvaṇṇanā

Gutte yadatthaṃ pabbajjāti-ādikā Guttāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī anukkamena sambhatavimokkhasambhārā hutvā paripakkakusalamūlā sugatīsu yeva saṃsarantī imasmim Buddhuppāde Sāvatthiyaṃ brāhmaṇakule nibbattā, **Guttā**tissā nāmaṃ ahoṣi. Sā viññutaṃ patvā upanissayasampattiyā codiyamānā gharāvāsaṃ jigucchantī mātāpitāro anujānāpetvā Mahāpajāpatigotamiyā santike pabbaji.

Pabbajitvā ca vipassanaṃ paṭṭhapetvā bhāvanaṃ anuyuñjantiyā tassā cittaṃ cirakālaparicayena bahiddhārammaṇe vidhāvati, ekaggaṃ nāhosi. Sattā disvā taṃ anuggaṇhanto gandhakuṭiyāṃ yathānisinnova obhāsaṃ pharitvā tassā āsanne ākāse nisinnaṃ viya attānaṃ dassetvā ovadanto—

163. “Gutte yadatthaṃ pabbajjā, hitvā puttaṃ vasuṃ piyaṃ.
Tameva anubrūhehi, mā cittassa vasaṃ gami.

164. Cittena vañcitā sattā, mārassa visaye ratā.
Anekajāṭisaṃsāraṃ, sandhāvanti aviddasū.

165. Kāmacchandaṅca byāpādaṃ, sakkāyadiṭṭhimeva ca.
Sīlabbataparāmāsaṃ, vicikicchaṃ ca pañcamaṃ.

166. Saṃyojanāni etāni, pajahitvāna bhikkhunī.
Orambhāgamanīyāni, nayidaṃ punarehisi.

167. Rāgaṃ mānaṃ avijjaṅca, uddhaccaṅca vivajjiya.
Saṃyojanāni chetvāna, dukkhassantaṃ karissasi.

168. Khepetvā jāṭisaṃsāraṃ, pariññāya punabbhavaṃ.
Diṭṭheva dhamme nicchātā, upasantā carissasī”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **tameva anubrūhehīti yadatthaṃ** yassa kilesaparinibbānassa khandhaporinibbānassa ca atthāya. **Hitvā puttaṃ vasuṃ piyanti** piyāyitabbaṃ nātiparivaṭṭaṃ bhogakkhandhaṅca hitvā mama sāsane **pabbajjā** brahmacariyavāso icchito, tameva vaḍḍheyyāsī sampādeyyāsī. **Mā cittassa vasaṃ gamīti** dīgharattaṃ¹ rūpādi-ārammaṇavasena vaḍḍhitassa kūṭacittassa vasaṃ mā gacchi.

Yasmā cittaṃ nāmetaṃ māyūpamaṃ, yena vañcitā andhaputhujjanā māravasānugaṃ saṃsāraṃ nātivattanti. Tena vuttaṃ “**cittena vañcitā**”ti-ādi.

1. Dīgharassa (Sī, I)

Saṃyojanāni etānī etāni “**kāmacchandañca byāpādan**”ti-ādinā yathāvuttāni pañca bandhanaṭṭhena saṃyojanāni. **Pajahitvānāti** anāgāmi maggena samucchinditvā. **Bhikkhunī**ti tassā ālapanam. **Orambhāgamanīyānī**ti rūpārūpadhātuto heṭṭhābhāge kāmādhātuyam manussajīvassa hitāni upakārāni tattha paṭisandhiyā paccayabhāvato. Ma-kāro padasandhikaro. “**Oramāgamanīyānī**”ti Pāli, so evattho. **Nayidam punarehisī**ti orambhāgiyānam saṃyojanānam pahānena idam kāmāṭṭhānam kāmabhavam paṭisandhivasena puna nāgamissasi. Ra-kāro padasandhikaro. “**Itthan**”ti vā Pāli, itthattam kāmabhavamicceva attho.

Rāganti rūparāgañca arūparāgañca. **Mānanti** aggamaggavajjham mānam. **Avijañca uddhaccañcāti** etthāpi eseva nayo. **Vivajjiyāti** vipassanāya vikkhambhetvā. **Saṃyojanāni chetvānāti** etāni rūparāgādāni pañcuddhambhāgiyāni saṃyojanāni arahattamaggena samucchinditvā. **Dukkassantam karissasī**ti sabbassāpi vaṭṭadukkhassa pariyantam pariyosānam pāpuñissasi.

Khepetvā jātisamsāranti jāti¹ samūlikasamsārapavattim pariyosāpetvā. **Nicchātāti** nittaṅhā. **Upasantāti** sabbaso kilesānam vūpasamena upasantā. Sesam vuttanayameva.

Evam Satthārā imāsu gāthāsu bhāsītāsu gāthāpariyosāne therī saha paṭisambhidāhi arahattam patvā udānavasena Bhagavatā bhāsitanīyāmeneva imā gāthā abhāsī. Teneva tā² Theriyā gāthā nāma jātā.

Guttātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Vijayātherīgāthāvaṇṇanā

Catukkhattunti-ādikā Vijayāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayam kusalam upacinantī anukkamena paribrūhitakusalamulā devamanussesu samsarantī imasmim Buddhuppāde Rājagehe aññatarasmim kulagehe nibbattitvā viññutam patvā

1. Jātiyā (Sī)

2. Tenetā (Ka)

Khemāya theriyā gihikāle sahāyikā ahoṣi. Sā tassā pabbajitabhāvaṃ sutvā “sāpi nāma rājamaheṣī pabbajissati kimaṅgaṃ¹ panāhan”ti pabbajitukāmāyeva hutvā Khemātheriyā santikaṃ upasaṅkami. Therī tassā ajjhāsayaṃ ñatvā tathā dhammaṃ desesi, yathā saṃsāre saṃviggamānasā sāsane sā abhippasannā bhavissati. Sā taṃ dhammaṃ sutvā saṃvegajātā paṭiladdhasaddhā ca hutvā pabbajjaṃ yāci. Therī taṃ pabbājesi. Sā pabbajitvā katapubbakiccā vipassanaṃ paṭṭhapetvā hetusampannatāya na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā attano paṭipattim paccavekkhitvā udānavasena—

169. “Catukkhattuṃ pañcakkhattuṃ, viharā upanikkhamim.
Aladdhā cetaso santim, citte avasavattinī.

170. Bhikkhunim upasaṅkamma, sakkaccaṃ paripuccha’ham.
Sā me dhammadesesi, dhātu-āyatanāni ca.

171. Cattāri ariyasaccāni, indriyāni balāni ca.
Bojjhaṅgaṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ, uttamatthassa pattiya.

172. Tassāham vacanaṃ sutvā, karontī anusāsanim.
Rattiyā purime yāme, pubbaḷātīmanussarim.

173. Rattiyā majjhime yāme, dibbacakkhum visodhayim.
Rattiyā pacchime yāme, tamokhandham padālayim.

174. Pītisukhena ca kāyaṃ, pharitvā viharim tadā.
Sattamiyā pāde pasāresim, tamokhandham padāliya”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **bhikkhuninti** Khemātherim sandhāya vadati.

Bojjhaṅgaṭṭhaṅgikaṃ magganti satta bojjhaṅgaṅca aṭṭhaṅgikaṅca ariyamaggaṃ. **Uttamatthassa pattiya**ti arahattassa nibbānasseva vā pattiya adhigamāya.

1. Kimaṅga (Sī)

Pītisukhenāti phalasangāhāyā pītiyā sukhena ca. **Kāyanti** taṃsampayuttaṃ nāmakāyaṃ tadanusāreṇa rūpakāyaṃca. **Pharivā**ti phusitvā byāpetvā vā. **Sattamiyā pāde pasāresinti** vipassanāya āradhadivasato sattamiyaṃ pallaṅkaṃ bhinditvā pāde pasāresim. Kathaṃ? **Tamokhandham padāliya**, appadālitapubbaṃ mohakkhandham aggamaggañāṇāsinaṃ padāletvā. Sesam heṭṭhā vuttanayameva.

Vijayātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Chakkanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Sattakanipāta

1. Uttarātherīgāthāvaṇṇanā

Sattakanipāte **musalāni gahetvānāti** Uttarāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī anukkamena sambhāvita¹kusalamūlā samupacitavimokkhasambhārā paripakkavimuttiparipācanīyadhammā hutvā imasmiṃ Buddhuppāde Sāvatthiyaṃ aññatarasmiṃ kulagehe nibbattitvā **Uttarā**ti laddhanāmā anukkamena viññutaṃ patvā Paṭācārāya theriyā santikaṃ upasaṅkami. Therī tassā dhammaṃ kathesi. Sā dhammaṃ sutvā saṃsāre jātasamvegā sāsane abhippasannā hutvā pabbaji. Pabbajitvā ca katapubbakiccā Paṭācārāya theriyā santike vipassanaṃ paṭṭhapetvā bhāvanamanuyuñjantī upanissayasampannatāya indriyānaṃ paripākaṃ gatattā ca na cirasseva vipassanaṃ ussukkāpetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Arahattaṃ pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena—

175. “Musalāni gahetvāna, dhaññaṃ koṭṭenti māṇavā.
Puttadārāni posentā, dhanam vindanti māṇavā.
176. Ghaṭetha Buddhasāsane, yaṃ katvā nānutappati.
Khippaṃ pādāni dhovitvā, ekamantaṃ nisīdatha.
177. Cittaṃ upaṭṭhapetvāna, ekaggaṃ susamāhitaṃ.
Paccavekkhatha saṅkhāre, parato no ca attato.
178. Tassāhaṃ vacanaṃ sutvā, Paṭācārānusāsaniṃ.
Pāde pakkhālayitvāna, ekamante upāvisiṃ.
179. Rattiyā purime yāme, pubbaḷāṭṭhimanussariṃ.
Rattiyā majjhime yāme, dibbacakkhuṃ visodhayiṃ.
180. Rattiyā pacchime yāme, tamokkhanthaṃ padālayiṃ.
Tevijjā atha vuṭṭhāsiṃ, katā te anusāsani.

181. Sakkaṃva devā tidasā, saṅgāme aparājitaṃ.

Purakkhatvā vihassāmi, tevijjāmi anāsava”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **cittaṃ upaṭṭhapetvānāti** bhāvanācittaṃ kammaṭṭhāne upaṭṭhapetvā. Kathaṃ? **Ekaggaṃ susamāhitaṃ paccavekkhathāti** paṭipattiṃ¹ avekkhatha, saṅkhāre aniccātipi dukkhātipi anattātipi lakkhaṇattayaṃ vipassathāti attho. Idañca ovādakāle attano aññesañca bhikkhunīnaṃ theriyādīnaṃ ovādassa anuvādavasena vuttaṃ, **Paṭācārānusāsanti** Paṭācārāya theriyā anusitṭhiṃ. “Paṭācārāya sāsanaṃ”tipi vā pāṭho².

Atha vuṭṭhāsanti tevijjābhāvappattito pacchā āsanato vuṭṭhāsiṃ. Ayampi therī ekadivasaṃ Paṭācārāya theriyā santike kammaṭṭhānaṃ sodhetvā attano vasanaṭṭhānaṃ pavisitvā pallaṅkaṃ ābhujitvā nisīdi. “Na tāvimaṃ pallaṅkaṃ bhindissāmi, yāva me na anupādāya āsavehi cittaṃ vimuccatī”ti nicchayaṃ katvā sammasanaṃ ārabhitvā anukkamena vipassanaṃ ussukkāpetvā maggapaṭipāṭiyā abhiññāpaṭisambhidāparivāraṃ arahattaṃ patvā ekūnavāsatiyā paccavekkhaññāyā pavattāya “idānimhi katakicca”ti somanassajātā imā gāthā udānetvā pāde pasāresi aruṇuggamanavelāyaṃ. Tato sammadeva vibhātāya rattiyā theriyā santikaṃ upagantvā imā gāthā paccudāhāsi. Tena vuttaṃ “katā te anusāsanti”ti-ādi. Sesam sabbaṃ heṭṭhā vuttanayameva.

Uttarātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Cālātherīgāthāvaṇṇanā

Satiṃ upaṭṭhapetvānāti-ādikā Cālāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinitvā imasmim Buddhuppāde Magadhesu Nālakagāme Rūpasāribrahmaṇiyā kucchimhi nibbatti, tassā nāmaggaṇadivase **Cālāti** nāmaṃ akaṃsu, tassā kaniṭṭhāya **Upacālāti**, atha tassā kaniṭṭhāya

1. Paṭipāṭiyā (Sī)

2. Sāsanaṃtipi pāṭho (I)

Sīsūpacālāti. Imā tissopi Dhammasenāpatissa kaniṭṭhabhaginiyo, imāsaṃ puttānampi tiṇṇaṃ idameva nāmaṃ. Ye sandhāya theragāthāya “cāle Upacāle Sīsūpacāle”ti¹ āgataṃ.

Imā pana tissopi bhaginiyo “Dhammasenāpati pabbajī”ti² sutvā “na hi nuna³ so orako dhammavinayo, na sā orikā pabbajjā, yattha amhākaṃ ayyo pabbajito”ti ussāhajātā tibbacchanda assumukhaṃ rudamānaṃ nātīparijanaṃ pahāya pabbajimsu. Pabbajitvā ca ghaṭentiyo vāyamaṅgiyo na cirasseva arahattaṃ pāpuṇimsu. Arahattaṃ pana patvā nibbānasukhena phalasukhena viharanti.

Tāsu Cālā bhikkhunī ekadivasaṃ pacchābhattaṃ piṇḍapātaṭṭhikāntā Andhavanaṃ pavisitvā divāvihāraṃ nisīdi. Atha naṃ māro upasaṅkamtivā kāmehi upanesi⁴. Yaṃ sandhāya sutte vuttaṃ—

“Atha kho Cālā bhikkhunī pubbaṅhasamayāṃ nivāsetvā pattaṅgavāraṃ ādāya Sāvattimā piṇḍāya pāvīsī, sāvattimā piṇḍāya caritvā pacchābhattaṃ piṇḍapātaṭṭhikāntā yena Andhavanaṃ, tenupasaṅkami divāvihārāya. Andhavanaṃ ajjhogāhetvā aññatarasmiṃ rukkhamaṅgule divāvihāraṃ nisīdi. Atha kho māro pāpimā yena Cālā bhikkhunī, tenupasaṅkami, upasaṅkamtivā Cālāṃ bhikkhuniṃ etadavocā”ti⁵.

Andhavanamhi divāvihāraṃ nisinnaṃ māro upasaṅkamtivā brahmacariyavāsato vicchinditukāmo⁶ “kaṃ nu uddissa muṇḍāsī”ti-ādim pucchi. Athassa Satthu guṇe dhammassa ca niyyānikabhāvaṃ pakāsetvā attano katakiccabhāvavibhāvanena tassa visayātikkaṃ pavedesi. Taṃ sutvā māro dukkhī dummano tatthevantaradhāyī. Atha sā attanā mārena ca bhāsītā gāthā udānavasena kathenti—

182. “Satiṃ upaṭṭhapetvāna, bhikkhunī bhāvitindriyā.

Paṭivijjhi padaṃ santaṃ, saṅkhārūpasamaṃ sukhaṃ.

1. Khu 2. 229 piṭṭhe.

3. Suttvā na ha nūna (Sī), sutvā na nūna (I)

5. Saṃ 1. 133 piṭṭhe.

2. Pabbajitaṃ (I, Ka)

4. Upacchadesi (Sī, I)

6. Viveceturāmo (Sī)

183. **Kaṃ nu uddissa muṇḍāsi**, Samaṇī viya dissati.
Na ca rocesi pāsaṇḍe, kimidaṃ carasi momuhā.
184. Ito bahiddhā pāsaṇḍā, diṭṭhiyo upanissitā.
Na te dhammaṃ vijānanti, na te dhammassa kovidā.
185. Atthi Sakyakule jāto, Buddho appaṭipuggalo.
So me dhammadesesi, diṭṭhīnaṃ samatikkamaṃ.
186. Dukkhaṃ dukkhasamuppādaṃ, dukkhassa ca atikkamaṃ.
Ariyaṃ caṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ, dukkhūpasamagāminaṃ.
187. Tassāhaṃ vacanaṃ sutvā, vihariṃ sāsane ratā.
Tisso vijjā anupattā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ.
188. Sabbattha vihatā nandī, tamokkhandho padālito.
Evaṃ jānāhi pāpima, nihato tvamasi antakā”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **satim upaṭṭhapetvānāti** satipaṭṭhānabhāvanāvasena kāyādīsu asubhadukkhāniccānattavasena satim suṭṭhu upaṭṭhitaṃ katvā. **Bhikkhunīti** attānaṃ sandhāya vadati. **Bhāvitindriyāti** ariyamaggabhāvanāya bhāvitasaddhādīpaṅcīndriyā. **Paṭivijjhi padaṃ santanti** santaṃ padaṃ nibbānaṃ sacchikiriyāpaṭivedhena paṭivijjhi sacchākāsi. **Saṅkhārūpasamanti** sabbasaṅkhārānaṃ upasamaḥetubhūtaṃ. **Sukhanti** accantasukhaṃ.

“**Kaṃ nu uddissā**”ti gāthā mārena vuttā. Tatrāyaṃ saṅkhepattho—
imasmim loke bahū samayā tesaṅca desetāro bahū eva titthakarā, tesu kaṃ
nu kho tvam uddissa **muṇḍāsi** muṇḍitakesā asi. Na kevalaṃ muṇḍāva, atha
kho kāsāvadhāraṇena ca Samaṇī viya dissati. **Na ca rocesi pāsaṇḍeti**
tāpasaparibbājakādīnaṃ ādāsabhūte pāsaṇḍe te te samayantare neva rocesi.
Kimidaṃ carasi momuhāti kim nāmidam, yaṃ pāsaṇḍavihitaṃ ujum
nibbānamaggaṃ pahāya ajja kālikaṃ kumaggaṃ paṭipajjanti ativiya mūḷhā
carasi paribbhamasīti.

Taṃ sutvā therī paṭivacanadānamukhena taṃ tajjenti “**ito bahiddhā**”ti-ādimāha. Tattha ito bahiddhā pāsaṇḍā nāma **ito** Sammāsambuddhassa sāsanato **bahiddhā** kuṭisakabahukārādikā¹, te hi sattānaṃ taṇhāpāsaṃ diṭṭhipāsaṅca ḍenti oḍḍentīti **pāsaṇḍā**ti vuccati. Tenāha “**diṭṭhiyo upanissitā**”ti sassatadiṭṭhigatāni upecca nissitā, diṭṭhigatāni ādiyimsūti attho. Yadaggena ca diṭṭhisannissitā, tadaggena pāsaṇḍasannissitā. **Na te dhammaṃ vijānantī**ti ye pāsaṇḍino sassatadiṭṭhigatasannissitā “ayaṃ pavatti evaṃ pavattatī”ti pavattidhammampi yathābhūtaṃ na vijānanti. **Na te dhammassa kovidā**ti “ayaṃ nivatti evaṃ nivattatī”ti nivattidhammassāpi akusalā, pavattidhammaggepi hi te saṃmūlḥā, kimaṅgaṃ² pana nivattidhammeti.

Evaṃ pāsaṇḍavādānaṃ aniyyanikataṃ dassetvā idāni kaṃ nu uddissa muṇḍāsīti pañhaṃ vissajjetuṃ “**atthi Sakyakule jāto**”ti-ādivuttaṃ. Tattha **diṭṭhīnaṃ samatikkamanti** sabbāsaṃ diṭṭhīnaṃ samatikkamanupāyaṃ diṭṭhijalaviniveṭhanaṃ. Sesāṃ vuttanayameva.

Cālātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Upacālātherīgāthāvaṇṇanā

Satimatī-ādikā Upacālāya theriyā gāthā. Tassā vatthu Cālāya theriyā vatthuhi vuttameva. Ayampi hi Cālā viya pabbajitvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā arahattaṃ patvā udānenti—

189. “Satimatī cakkhumatī, bhikkhunī bhāvitindriyā.

Paṭivijjhi padaṃ santaṃ, akāpurisasevitan”ti—

imaṃ gāthaṃ abhāsi.

Tattha **satimatī**ti satisampannā, pubbabhāge paramena satinepakkena samannāgatā hutvā pacchā ariyamaggassa bhāvitattā sativepullappattiyā uttamāya satiyā samannāgatāti attho. **Cakkhumatī**ti paññācakkhunā samannāgatā, ādito udayatthagāminiyā paññāya ariyāya nibbedhikāya

1. Bahiddhā ekabāhirakappavedikāti (Ka)

2. Kimaṅga (Sī, I)

samannāgatā hutvā paññāvepullappattiyā paramena paññācakkhunā samannāgatāti vuttaṃ hoti. **Akāpurisasevanti** alāmakapurisehi uttamapurisehi ariyehi Buddhādīhi sevitāṃ.

“Kinu jātiṃ na rocesi”ti gāthā theriṃ kāmesu upahāretukāmena mārena vuttā. “Kiṃ nu tvaṃ bhikkhuni na rocesi”ti¹ hi mārena puṭṭhā therī āha “jātiṃ khvāhaṃ āvuso na rocemī”ti¹. Atha naṃ māro jātassa kāmā paribhogā, tasmā jātipi icchitabbā, kāmāpi paribhuñjitabbāti dassento—

190. “Kinu jātiṃ na rocesi, jāto kāmāni bhuñjati.

Bhuñjāhi kāmaratiyo, māhu pacchānutāpinī”ti—

gāthamāha.

Tassattho—kiṃ nu taṃ kāraṇaṃ, yena tvaṃ Upacāle jātiṃ **na rocesi** na roceyyāsi, na taṃ kāraṇaṃ atthi. Yasmā **jāto kāmāni bhuñjati** idha jāto kāmaguṇasaṃhitāni rūpādīni paṭisevanto kāmasukhaṃ paribhuñjati. Na hi ajātassa taṃ atthi, tasmā **bhuñjāhi kāmaratiyo** kāmakiḍḍaratiyo anubhava. **Māhu pacchānutāpinī** “yobbaññe sati vijjamānesu bhogesū na mayā kāmāsukhamanubhūtan”ti pacchānutāpinī mā ahosi, imasmim loke dhammā nāma yāvadeva atthādhigamattho² attho ca kāmāsukhatthoti pākaṭoyamatthoti adhippāyo.

Taṃ sutvā therī jātiyā dukkhanimittataṃ attano ca tassa visayātikkamaṃ vibhāvetvā tajjentī—

191. “Jātassa maraṇaṃ hoti, hatthapādāna chedanāṃ.

Vadhabandhapariklesaṃ, jāto dukkhaṃ nigacchati.

192. Atthi Sakyakule jāto, Sambuddho aparājito.

So me dhammadesesi, jātiyā samatikkamaṃ.

1. Saṃ 1. 133 piṭṭhe.

2. Atthāgamatthā (Sī)

193. Dukkhaṃ dukkhasamuppādaṃ, dukkhassa ca atikkamaṃ.
Ariyaṃ caṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ, dukkhūpasamagāminaṃ.

194. Tassāhaṃ vacanaṃ sutvā, vihariṃ sāsane ratā.
Tisso vijjā anuppattā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ.

195. Sabbattha vihatā nandī, tamokkhandho padālito.
Evaṃ jānāhi pāpima, nihato tvamasi antakā”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **jātassa maraṇaṃ hotī**ti yasmā jātassa sattassa maraṇaṃ hoti, na ajātassa. Na kevalaṃ maraṇameva, atha kho jarārogādayo yattakā’natthā, sabbe pi te jātassa honti jātihetukā. Tenāha Bhagavā “jātipaccayā jarāmarāṇaṃ sokaparidevadukkhadomanassupāyāsā sambhavanti”ti¹. Tenevāha “**hatthapādāna chedanā**”ti hatthapādānaṃ chedanāṃ jātasseva hoti, na ajātassa. Hatthapādachedanāpadesena cettha bāttimsa kammakāraṇāpi dassitā evāti daṭṭhabbaṃ. Tenevāha “**vadhabandhapariklesaṃ, jāto dukkhaṃ nigacchatī**”ti. Jīvitaviyojanamuṭṭhippahārādisaṅkhātāṃ vadhapariklesaṃ ceva andubandhanādisaṅkhātāṃ bandhapariklesaṃ aññaṅca yaṃkiñci dukkhaṃ nāma taṃ sabbaṃ jāto eva nigacchatī, na ajāto, tasmā jātiṃ na rocemīti.

Idāni jātiyā kāmānaṅca accantameva attanā samatikkantabhāvaṃ mūlato paṭṭhāya dassentī “**atthi Sakyakule jāto**”ti-ādimāha. Tattha **aparājito** kilesamārādinā kenaci na parājito. Satthā hi sabbābhivhū sadevakaṃ lokaṃ aññadatthu abhibhavivā ṭhito, tasmā aparājito. Sesāṃ vuttanayattā uttānameva.

Upacālātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Sattakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Vi 3. 1; Abhi 2. 142; Khu 1. 77 piṭṭhesu.

8. Aṭṭhakanipāta

1. Sīsūpacālātherīgāthāvaṇṇanā

Aṭṭhakanipāte **bhikkhunī sīlasampannā**ti-ādikā Sīsūpacālāya theriyā gāthā, imissāpi vatthu Cālāya theriya vatthumhi vuttanayameva. Ayampi hi āyasmato Dhammasenāpatissa pabbajitabhāvaṃ sutvā sayampi ussāhajātā pabbajitvā katapunnakiccā vipassanaṃ paṭṭhapetvā ghaṭenti vāyamantī nacirasseva arahattaṃ pāpuṇi. Arahattaṃ patvā phalasaṃpattisukhena viharantī ekadivasaṃ attano paṭipattim paccavekkhitvā katakiccāti¹ somanassajātā udānavasena—

196. “Bhikkhunī sīlasampannā, indriyesu susāmvutā.

Adhigacche padaṃ santaṃ, asecanakamojavan”ti—

gāthamāha.

Tattha **sīlasampannā**ti parisuddhena bhikkhunīsīlena samannāgatā paripuṇṇā. **Indriyesu susāmvutā**ti manacchaṭṭhesu indriyesu suṭṭhu saṃvutā, rūpādi-ārammaṇe iṭṭhe rāgaṃ, aniṭṭhe dosaṃ, asaṃpekkhane mohaṇca pahāya suṭṭhu pihitindriyā. **Asecanakamojavanti** kenaci anāsittakaṃ ojavantaṃ sabhāvamadhuraṃ sabbassāpi kilesarogassa vūpasamanosadhabhūtaṃ ariyamaggam, nibbānameva vā. Ariyamaggampi hi nibbānatthikehi paṭipajjitabbato kilesapariḷāhābhāvato ca padaṃ santanti vattum vaṭṭati.

197. “Tāvatiṃsā ca Yāmā ca, Tusitā cāpi devatā.

Nimmānaratino devā, ye devā Vasavattino.

Tattha cittaṃ paṇidhehi, yattha te vusitaṃ pure”ti—

Ayaṃ gāthā kāmasaggesu nikantiṃ uppādehīti tattha uyyojanavasena therim samāpattiyā cāvetukāmena mārena vuttā.

Tattha sahapuññakārino tettimsa janā yattha upapannā, taṃ ṭhānaṃ Tāvatiṃsanti. Tattha nibbattā sabbepi devaputtā **Tāvatiṃsā**. Keci pana

1. Katapubbakiccā (I, Ka)

“Tāvatiṃsāti tesam devānam nāamevā”ti vadanti. Dvīhi devalokehi visiṭṭham dibbam sukham yātā upayātā sampannāti¹ **Yāmā**. Dibbāya sampattiyā tuṭṭhā pahaṭṭhāti **Tusitā**. Pakatipaṭiyattārammaṇato atirekena ramitukāmatākāle yathārucite bhoge nimminivā ramantīti **Nimmānaratino**. Cittarucim ña tvā parehi nimmitesu bhogesu vasam vattenti **Vasavattino**. **Tattha cittaṃ paṇidhehī**ti tasmim Tāvatiṃsādike devanikāye tava cittaṃ ṭhapehi, upapajjanāya nikaṇṭhaṃ karohi. Cātumahārājikānam bhogā itarehi nihīnāti adhippāyena Tāvatiṃsādayova vuttā. **Yattha te vusitaṃ pureti** yesu devanikāyesu tayā pubbe vuttham². Ayaṃ kira pubbe devesu uppajjantī Tāvatiṃsato paṭṭhāya pañcakāmasagge sodhetvā puna heṭṭhato otarantī Tusitesu ṭhatvā tato cavitvā idāni manusseṣu nibbattā.

Tam sutvā therī “tiṭṭhatu māra tayā vuttakāmaloko. Aññopi sabbo loko rāgaggi-ādīhi āditto sampajjalito. Na tattha viññūnam cittaṃ ramatī”ti kāmato ca lokato ca attano vinivattitamānasataṃ dassetvā māraṃ tajjenti—

198. “Tāvatiṃsā ca Yāmā ca, Tusitā cāpi devatā.

Nimmānaratino devā, ye devā Vasavattino.

199. Kālaṃ kālaṃ bhavā bhavaṃ, sakkāyasmim purakkhatā.

Avītivattā sakkāyaṃ, jātimaraṇasārino.

200. Sabbo ādīpito loko, sabbo loko padīpito.

Sabbo pajjalito loko, sabbo loko pakampito.

201. Akampiyam atuliyam, aputhujjanasevitaṃ.

Buddho dhammadesesi, tattha me nirato mano.

202. Tassāham vacanam sutvā, viharim sāsanē ratā.

Tisso vijā anuppattā, katam Buddhassa sāsanam.

1. Upapannāti (Sī)

2. Upapannā (Ka)

203. Sabbattha vihatā nandī, tamokkhandho padālito.

Evam jānāhi pāpima, nihato tvamasi antakā”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **kālam** **kālanti** tam tam kālam. **Bhavā bhavanti** bhavato bhavam. **Sakkāyasminti** khandhapañcake. **Purakkhatāti** purakkhārakārino. Idam vuttam hoti—māra tayā vuttā Tāvatisādayo devā bhavato bhavam upagacchantā aniccatādi-anekādīnavākule sakkāye patiṭṭhitā, tasmā tasmim bhave uppattikāle, vemajjhakāle, pariyosānakāleti tasmim tasmim kāle sakkāyameva purakkhatvā ṭhitā. Tato eva avītivattā sakkāyam nissaraṇābhimukhā ahutvā sakkāyatīrameva anuparidhāvanta jātimaraṇasārino rāgādīhi¹ anugatattā punappunam² jātimaraṇameva anussaranti, tato na vimuccantīti.

Sabbo ādīpito lokoti māra na kevalam tayā vuttakāmalokoyeva dhātuttayasaññito, sabbopi loko rāgaggi-ādīhi ekādasahi āditto. Tehiyeva punappunam ādīpitatāya **padīpito**. Nirantaram ekajālībhūtāya **pajjalito**. Taṇhāya sabbakilesehi ca ito cito ca kampitatāya calitatāya **pakampito**.

Evam āditte pajjalite pakampite ca loke kenacipi kampetum cāletum asakkuṇeyyatāya **akampiyan** guṇato “ettako”ti tuletum asakkuṇeyyatāya attanā sadisassa abhāvato ca **atuliyam** Buddhādīhi ariyehi eva gocarabhāvanābhigamato sevittā **aputhujjanasevitam** **Buddho** Bhagavā maggaphalanibbānappabhedam navavidham lokuttaradhammam mahākaruṇāya sañcoditamānaso **adisesi** sadevakassa lokassa kathesi pavedesi. **Tattha** tasmim ariyadhamme mayham mano **nirato** abhirato, na tato vinivattatīti attho. Sesam heṭṭhā vuttanayameva.

Sīsūpacālātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Aṭṭhakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Jarādīhi (Ka)

2. Anuppannam (Ka)

9. Navanīpāta

1. Vaḍḍhamātutherīgāthāvaṇṇanā

Navanīpāte **mā su te vaḍḍha lokamhī**ti-ādikā Vaḍḍhamātāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhave vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī anukkamena sambhatavimokkhasambhārā hutvā imasmiṃ Buddhuppāde Bhārukacchakanagare kulagehe nibbattitvā vayappattā patikulaṃ gatā ekaṃ puttaṃ vijāyi, tassa **Vaḍḍhoti** nāmaṃ ahoṣi. Tato paṭṭhāya sā **Vaḍḍhamātā**ti voharīyittha. Sā bhikkhūnaṃ¹ santike dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddhā puttaṃ ñātīnaṃ niyyādetvā bhikkhunupassayaṃ gantvā pabbaji. Ito paraṃ yaṃ vattabbaṃ, taṃ Vaḍḍhattherassa vatthumhi² āgatameva. Vaḍḍhattheraṃ hi attano puttaṃ santaruttaraṃ ekakaṃ bhikkhunupassaye attano dassanattāya upagataṃ ayaṃ therī “kasmā tvaṃ ekako santaruttarova idhāgato”ti codetvā ovadantī—

204. “Mā su te Vaḍḍha lokamhi, vanatho ahu kudācanaṃ.
Mā puttaka punappunaṃ, ahu dukkhassa bhāgimā.

205. Sukhaṃ hi Vaḍḍha munayo, anejā chinnaśāyā.
Sītībhūtā damappattā, viharanti anāsavā.

206. Tehā’nuciṇṇaṃ isihi, maggaṃ dassanapattiyā.
Dukkassantakiriyāya, tvaṃ Vaḍḍha anubrūhayā”ti—

imā tisso gāthā abhāsi.

Tattha **mā su te Vaḍḍha lokamhi, vanatho ahu kudācananti sūti** nipātamattaṃ. Vaḍḍha puttaka sabbasmimpi sattaloke saṅkhāraloke ca kilesavanatho tuyhaṃ kadācīpi mā ahu mā ahoṣi. Tattha kāraṇamāha “**mā puttaka punappunaṃ, ahu dukkhassa bhāgimā**”ti vanathaṃ anucchindanto taṃnimittassa³ punappunaṃ aparāparaṃ jāti-ādidukkhassa bhāgī mā ahoṣi.

1. Bhikkhunīnaṃ (I) 2. Thera-Ṭṭha 2. 50 piṭṭhādīsu. 3. Anucinanto cittassa (Sī)

Evam vanathassa asamucchede ādīnavam dassetvā idāni samucchede ānisaṃsam dassentī “**sukhaṃ hi Vaḍḍhā**”ti-ādimāha. Tassātho—puttaka **Vaḍḍha** moneyyadhammasamannāgatena **munayo** ejāsankhātāya taṇhāya abhāvena **anejā** dassanamaggeneva pahīnavicikicchātāya **chinnasaṃsayā** sabbakilesapariḷāhābhāvena **sītibhūtā** uttamassa damathassa adhigatattā **damappattā anāsavā** khīṇāsavā sukhaṃ viharanti, na tesam etarahi cetodukkhaṃ atthi, āyatim pana sabbampi dukkhaṃ na bhavissateva.

Yasmā cetevam¹, tasmā **tehā’nuciṇṇam isīhi -pa- anubrūhayāti** tehi khīṇāsavehi isīhi anuciṇṇam paṭipannaṃ samathavipassanāmaggaṃ ṇāṇadassanassa adhigamāya sakalassāpi vaṭṭadukkhassa antakiriyyāya Vaḍḍha tvam anubrūhaya vaḍḍheyyāsīti.

Tam sutvā Vaḍḍhatthero “addhā mama mātā arahatte patiṭṭhitā”ti cintetvā tamattham pavedento—

207. “Visāradāva bhaṇasi, etamattham janetti me.

Maññāmi nuna māmike, vanatho te na vijjatī”ti—

gāthāmāha.

Tattha **visāradāva bhaṇasi, etamattham janetti meti** “mā su te Vaḍḍha lokamhi, vanatho ahu kudācanan”ti etamattham etam ovādam amma vigatasārajjā kathaci alaggā anallīnāva² hutvā mayham vadasi. Tasmā **maññāmi nūna māmike, vanatho te na vijjatī**ti, nūna **māmike** mayham amma gehasitapemamattopi **vanatho** tuyham mayi na vijjatīti maññāmi, na māmikāti attho.

Tam sutvā therī “aṇumattopi kilesa kathacipi visaye mama na vijjatī”ti vatvā attano katakiccatam pakāsentī—

208. “Ye keci Vaḍḍha saṅkhārā, hīnā ukkaṭṭhamajjhimā.

Aṇūpi aṇumattopi, vanatho me na vijjati.

1. Yasmā na bhava (Sī), yasmā ce te deva (I)

2. Anālittāva (Sī), anālīnāva (I)

209. Sabbe me āsavā khīṇā, appamattassa jhāyato.

Tisso vijjā anuppattā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti—

imaṃ gāthādvayamāha.

Tattha **ye kecīti** aniyamavacanaṃ. **Saṅkhārāti** saṅkhatadhammā. **Hīṇāti** lāmakā patikuṭṭhā. **Ukkaṭṭhamajjhimāti** paṇītā ceva majjhimā ca. Tesu vā asaṅkhatā hīṇā jātisaṅkhatā¹ ukkaṭṭhā, ubhayavimissitā majjhimā. Hīnehi vā chandādīhi nibbattitā hīṇā, majjhimēhi majjhimā, paṇītehi ukkaṭṭhā. Akusalā dhammā vā hīṇā, lokuttarā dhammā ukkaṭṭhā, itarā majjhimā. **Aṇūpi aṇumattopīti** na kevalaṃ tayi eva, atha kho ye keci hīṇādibhedabhinnā saṅkhārā, tesu sabbesu aṇūpi aṇumattopi atiparittakopi vanatho mayhaṃ na vijjati.

Tattha kāraṇamāha “**sabbe me āsavā khīṇā, appamattassa jhāyato**”ti. Tattha **appamattassa jhāyatoti** appamattāya jhāyantiyā, līngavipallāsena hetam vuttaṃ. Ettha ca yasmā tisso vijjā anuppattā, tasmā kataṃ Buddhassa sāsanaṃ. Yasmā appamattā jhāyini, tasmā sabbe me āsavā khīṇā, aṇūpi aṇumattopi vanatho me na vijjatīti yojanā.

Evam vutta-ovādaṃ aṅkusaṃ katvā sañjātasamvego thero vihāraṃ gantvā divāṭṭhāne nisinno vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā sañjātasomanasso mātu santikaṃ gantvā aññaṃ byākaronto—

210. “Uḷāraṃ vata me mātā, patodaṃ samavassari.

Paramatthasañhitā gāthā, yathāpi anukampikā.

211. Tassāhaṃ vacanaṃ sutvā, anusitṭhiṃ janettiyā.

Dhammasamvegamāpādim, yogakkhemassa pattiyā.

212. Sohaṃ padhānapahitatto, rattindivamatandito.

Mātārā codito santo, aphaṣiṃ santimuttamaṃ”ti—

imā tisso gāthā abhāsi.

1. Parisaṅkhatā (Sī)

Atha therī attano vacanaṃ aṅkusaṃ katvā puttassa arahattappattiyā ārādhitacittā tena bhāsita-gāthā sayam paccanubhāsi. Evaṃ tāpi theriyā gāthā nāma jātā.

Tattha **uḷāranti** vipulaṃ mahantaṃ. **Patodanti** ovādapatodaṃ. **Samavassarīti** sammā pavattesi vatāti yojanā. Ko pana so patodoti āha “**paramatthasañhitā gāthā**”ti. Taṃ “mā su te Vaḍḍha lokamhī”ti-ādikā gāthā sandhāya vadati. **Yathāpi anukampikāti** yathā aññāpi anuggāhikā, evaṃ mayhaṃ mātā pavattinivattivibhāvanagāthāsankhātā uḷāraṃ patodaṃ pājanadaṇḍakaṃ mama ñāṇavegasamuttejaṃ pavattesīti attho.

Dhammasaṃvegamāpādinti ñāṇabhayāvahattā¹ ativiya mahantaṃ bhimsanaṃ saṃvegaṃ āpajjīṃ.

Padhānapahitattoti catubbidhasammappadhānayogena nibbānaṃ paṭipesitacitto. **Aphusim santimuttamanti** anuttaraṃ santiṃ nibbānaṃ phusim adhigacchinti attho.

Vaḍḍhamātutherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Navanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. ...vahantaṃ (Sī, I)

10. Ekādasanipāta

1. Kisāgotamītherīgāthavaṇṇanā

Ekādasanipāte **kalyāṇamittatāti**-ādikā Kisāgotamiyā theriyā gāthā. Ayaṃ kira Padumuttarassa Bhagavato kāle Haṃsavatīnagare kulagehe nibbattitvā viññutaṃ patvā ekadivasam Sattu santike dhammaṃ suṇantī Satthāraṃ ekaṃ bhikkhunim lūkhacīvaradhārīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhiḱārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsarantī imasmiṃ Buddhuppāde Sāvatthiyaṃ duggatakule nibbatti, **Gotamī**tissā nāmaṃ ahoṣi. Kisasarīratāya pana “Kisāgotamī”ti voharīyittha. Taṃ patikulaṃ gataṃ duggatakulassa dhītāti paribhaviṃsu. Sā ekaṃ puttaṃ vijāyi. Puttalābhena cassā sammānaṃ akaṃsu. So panassā putto ādhāvitvā paridhāvitvā kīḷanakāle kālamakāsi. Tenassā sokummādo uppajji.

Sā “ahaṃ pubbe paribhavapattā hutvā puttassa jātakā lato paṭṭhāya sakkāraṃ pāpuṇim, ime mayhaṃ puttaṃ bahi chaḍḍetumpi vāyamantī”ti sokummādavasena matakāḷevaraṃ aṅkenādāya “puttassa me bhesajjaṃ dethā”ti gehadvārapaṭipāṭiyā nagare vicarati. Manussā “bhesajjaṃ kuto”ti paribhāsanti. Sā tesam katham na gaṇhāti. Atha naṃ eko paṇḍitapuriso “ayaṃ puttasokena cittavikkhepaṃ pattā, etissā bhesajjaṃ Dasabaloyeva jānissatī”ti cintetvā “amma tava puttassa bhesajjaṃ Sammāsambuddhaṃ upasaṅkamitvā pucchā”ti āha. Sā Sattu dhammaḍesaṇāvelāyaṃ vihāraṃ gantvā “puttassa me bhesajjaṃ detha Bhagavā”ti āha. Satthā tassā upanissayaṃ disvā “gaccha nagaraṃ pavisitvā yasmiṃ gehe koci matapubbo natthi, tato Siddhatthakaṃ āharā”ti āha. Sā “sādhu bhante”ti tuṭṭhamānasā nagaraṃ pavisitvā paṭhamageheya “Satthā mama puttassa bhesajjatthāya Siddhatthakaṃ āharāpeti. Sace etasmiṃ gehe koci matapubbo natthi, Siddhatthakaṃ me dethā”ti āha. Ko idha mate gaṇetuṃ sakkotīti. Kim tena hi alaṃ Siddhatthakehīti dutiyaṃ tatiyaṃ gharaṃ gantvā Buddhānubhāvena vigatummadā pakaticitte ṭhitā cintesi

“sakalanagare ayameva niyamo bhavissati, idaṃ hitānukampinā Bhagavatā diṭṭhaṃ bhavissatī”ti saṃvegaṃ labhitvā tatova bahi nikkhamitvā puttāṃ āmakasusāne chaḍḍetvā imaṃ gāthamāha—

“Na gāmadhammo nigamassa dhammo¹,
Na cāpiyaṃ ekakulassa dhammo.
Sabbassa lokassa sadevakassa,
Eseva dhammo yadidaṃ aniccatā”ti².

Evañca pana vatvā Satthu santikaṃ agamāsi. Atha naṃ Satthā “laddho te Gotami Siddhatthako”ti āha. “Niṭṭhitaṃ bhante Siddhatthakena kammaṃ, patiṭṭhā pana me hothā”ti āha. Athassā Satthā—

“Taṃ puttapasusammattaṃ, byāsattamanasaṃ naraṃ.
Suttamaṃ gāmaṃ mahoghova, maccu ādāya gacchatī”ti³—

gāthamāha.

Gāthāpariyosāne yathāṭṭhitāva sotāpattiphale patiṭṭhāya Satthāraṃ pabbajjaṃ yāci. Satthā pabbajjaṃ anujāni. Sā Satthāraṃ tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā vanditvā bhikkhunupassayaṃ gantvā pabbajitvā upasampadaṃ labhitvā nacirasseva yonisomanasikārena kammaṃ karontī vipassanaṃ vadḍhesi. Athassā Satthā—

“Yo ca vassasataṃ jīve, apassaṃ amataṃ padaṃ.
Ekāhaṃ jīvitaṃ seyyo, passato amataṃ padan”ti⁴—

imaṃ obhāsagāthamāha.

Sā gāthāpariyosāne arahattaṃ pāpuṇitvā parikkhāravalaṅge paramukkaṭṭhā hutvā lūkhehi samannāgataṃ cīvaraṃ pārupitvā vicari. Atha naṃ Satthā Jetavane nisinno bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ṭhānantare ṭhapento lūkhacīvaradhārīnaṃ aggatṭhāne ṭhapesi. Sā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā “Satthāraṃ nissāya mayā ayaṃ viseso laddho”ti kalyāṇamittatāya pasaṃsāmukhena imā gāthā abhāsi—

1. No nigamassa dhammo (Aṃ-Ṭṭha 1. 292 piṭṭhe.)

2. Khu 4. 246 piṭṭhe.

3. Khu 1. 54 piṭṭhe Dhammapade.

4. Khu 1. 30 piṭṭhe Dhammapade.

213. “Kalyāṇamittatā Muninā, lokam ādissa vaṇṇitā.
Kalyāṇamitte bhajamāno, api bālo paṇḍito assa.
214. Bhajitabbā sappurisā, paññā tathā vaḍḍhati bhajantānam.
Bhajamāno sappurise, sabbehipi dukkhehi pamucceyya.
215. Dukkhañca vijāneyya, dukkhassa ca samudayaṃ nirodham.
Aṭṭhaṅgiṅkañca maggaṃ, cattāripi ariyasaccāni.
216. Dukkho itthibhāvo, akkhāto purisadammasārathinā.
Sapattikampi hi dukkham, appekaccā sakiṃ vijātāyo.
217. Galake api kantanti, sukhumāliniyo visāni khādanti.
Janamāarakamajjhagatā, ubhopi byasanāni anubhonti.
218. Upavijaññā gacchantī, addasāham patim mataṃ.
Panthamhi vijāyitvāna, appattāva sakaṃ gharaṃ.
219. Dve puttā kālakatā, patī ca panthe mato kapaṇikāya.
Mātā pitā ca bhātā, ḍayhanti ca ekacitakāyaṃ.
220. Khīṇakulīne kapaṇe, anubhūtaṃ te dukhaṃ aparimāṇam.
Assū ca te pavattaṃ, bahūni ca jātisahassāni.
221. Vasitā susānamajjhe, athopi khādītāni puttamamsāni.
Hatakulikā sabbagarahitā, matapatikā amatamadhigacchim.
222. Bhāvito me maggo, ariyo aṭṭhaṅgiko amatagāmī.
Nibbānaṃ sacchikataṃ, dhammādāsaṃ avekkhim’ham.
223. Ahamamhi kantasallā, ohitabhārā kataṃ hi karaṇīyaṃ.
Kisāgotamī therī, vimuttacittā imam bhaṇī”ti.

Tattha **kalyāṇamittatā**ti kalyāṇo bhaddo sundaro mitto etassāti kalyāṇamitto. Yo yassa silādiguṇasamādapetā,¹ aghassa ghātā, hitassa vidhātā evaṃ sabbākārena upakāro

1. Silādiguṇasampanno (I)

mitto hoti, so puggalo kalyāṇamitto, tassa bhāvo kalyāṇamittatā,
kalyāṇamittavantatā. **Munināti** Satthārā. **Lokaṃ ādissa vaṇṇitāti**
kalyāṇamitte anugantabbanti sattalokaṃ uddissa—

“Sakalamevidam̐ Ānanda brahmacariyam̐ yadidam̐ kalyāṇamittatā
kalyāṇasahāyatā kalyāṇasampavaṅkatā”¹ “kalyāṇamittassetam̐ Meghiya
bhikkhuno pāṭikaṅkham̐ kalyāṇasahāyassa kalyāṇasampavaṅkassa yam̐
sīlavā bhavissati pātīmokkhasam̐varasam̐vuto viharissati”² ca
evamādinā pasamsitā.

Kalyāṇamitte bhajamānoti-ādi kalyāṇamittatāya ānisamsadassanam̐.
Tattha **api bālo paṇḍito assāti** kalyāṇamitte bhajamāno puggalo pubbe
sutādivirahena bālopi samāno assutasavanādinā paṇḍito bhaveyya.

Bhajitabbā sappurisāti bālassāpi paṇḍitabhāva hetuto Buddhādayo
sappurisā kālena kālam̐ upasaṅkamanādinā sevitabbā. **Paññā tathā**
pavaḍḍhati bhajantānanti kalyāṇamitte bhajantānam̐ tathā paññā vaḍḍhati
brūhati pāripūrim̐ gacchati. Yathā tesu yo koci khattiyādiko bhajamāno
sappurise sabbehipi jāti-ādidukkhehi pamucceyyāti yojanā.

Muccanavidhim̐ pana kalyāṇamittavidhinā³ dassetuṃ “**dukkhañca**
vijāneyyā”^{ti}-ādi vuttam̐. Tattha **cattāri ariyasaccānīti** dukkhañca
dukkhasamudayañca nirodhañca aṭṭhaṅgikaṃ maggañcāti imāni cattāri
ariyasaccāni **vijāneyya** paṭivijjheyāti yojanā.

“**Dukkho itthibhāvo**”^{ti}-ādikā dve gāthā aññatarāya yakkhiniyā
itthibhāvam̐ garahantiyā bhāsītā. Tattha **dukkho itthibhāvo akkhātoti**
capalatā, gabbhadhāraṇam̐, sabbakālam̐ parapaṭibaddhavuttitāti evamādīhi
ādinavehi itthibhāvo dukkhoti **purisadammasārathinā** Bhagavatā kathito.
Sapattikampi dukkhanti sapattavāso sapattiyā saddhim̐

1. Sam̐ 3. 2 piṭṭhe. 2. Khu 1. 120 piṭṭhe Udāne. 3. Kalyāṇamittavidhim̐ (Ka)

saṁvāsopi dukkho, ayampi itthibhāve ādīnavoti adhippāyo. **Appekaccā sakim vijātāyoti** ekaccā itthiyo ekavārameva vijātā paṭhamagabbhe vijāyanadukkhāṁ asahantiyo. **Galake api kantantīti** attano gīvampi chindanti. **Sukhumāliniyo visāni khānantīti** sukhumālasarīrā attano sukhamālabhāvena khedaṁ avisahantiyo visānipi khānantī.

Janamāarakamajjhagatāti janamārako vuccati mūḷhagabbho.

Mātugāmajanassa¹ mārako, majjhagatā janamārakā kucchigatā, mūḷhagabbhātī attho. **Ubhopi byasanāni anubhontīti** gabbho gabbhinī cāti dvepi janā maraṇaṅca mārānantikabyasanāni ca pāpuṇanti. Apare pana bhaṇanti “janamārakā nāma kilesā, tesāṁ majjhagatā kilesasantānapatitā ubhopi jāyāpatikā idha kilesapariḷāhavasena, āyatim duggatiparikkilesavasena byasanāni pāpuṇanti”ti. Imā kira dve gāthā sā yakkhinī purimattabhāve attano anubhūta dukkhāṁ anussarivā āha. Therī pana itthibhāve ādīnavavibhāvanāya paccanubhāsantī avoca.

“**Upavijaññā gacchantī**”ti-ādikā dve gāthā Paṭācārāya theriyā pavattim ārabha bhāsītā. Tattha **upavijaññā gacchantīti** upagatavijāyanakālā maggaṁ gacchantī, apattāva sakam geham panthe vijāyitvāna patim matam addasam ahanti yojanā.

Kapaṇikāyāti varākāya. Imā kira dve gāthā Paṭācārāya tadā sokummādapattāya vuttākārassa anukaraṇavasena itthibhāve ādīnavavibhāvanatthameva theriyā vuttā.

Ubhayampetaṁ udāharaṇabhāvena ānetvā idāni attano anubhūtaṁ dukkhāṁ vibhāventī “**khīṇakuline**”ti-ādimāha. Tattha **khīṇakulineti** bhogādīhi pārijuññapattakulike. **Kapaṇeti** parama-avaññātaṁ patte. Ubhayañcetaṁ attano eva āmantanavacanaṁ. **Anubhūtaṁ te dukkhāṁ aparimāṇanti** imasmim attabhāve, ito purimattabhāvesu vā anappakaṁ dukkhāṁ tayā anubhavitam. Idāni taṁ dukkhāṁ ekadesena vibhajitvā dassetuṁ “**assū ca te pavattan**”ti-ādi vuttam. Tassattho—imasmim anamatagge

1. Mātugāmajanātāya (Sī)

saṃsāre paribbhamantiyā bahukāni jātisahassāni sokābhibhūtāya assu ca pavattam, avisesitam katvā vuttañcetam, mahāsamuddassa udakatopi bahukameva siyā.

Vasitā susānamajjheti manussamaṃsakhādikā sunakhī siṅgālī ca hutvā susānamajjhe vusitā. **Khāditāni puttamaṃsāni**ti byagghadīpibīlārādikāle puttamaṃsāni khāditāni. **Hatakulikāti** vinaṭṭhakulavaṃsā. **Sabbagarahitāti** sabbehi gharavāsīhi garahitā garahappattā. **Matapatikāti** vidhavā. Ime pana tayo pakāre purimattabhāve¹ attano anuppatte gahetvā vadati. Evaṃbhūtāpi hutvā adhicca² laddhāya kalyāṇamittasevāya **amatamadhiḡacchi** nibbānaṃ anupattā.

Idāni tameva amatādhigamaṃ pākāṭam katvā dassetuṃ “**bhāvito**”ti-ādi vuttaṃ. Tattha **bhāvito**ti vibhāvito uppādito vaḍḍhito bhāvanābhisamayavasena paṭividdho³. **Dhammādāsaṃ avekkhīṃ’hanti** dhammamayaṃ ādāsaṃ addakkhīṃ apassīṃ ahaṃ.

Ahamamhi kantasallāti ariyamaggena samucchinnarāgādisallā ahaṃ amhi. **Ohitabhārāti** oropitakāmakhandhakilesābhisaṅkhārabhārā. **Kataṃ hi karaṇīyanti** pariññādibhedam soḷasavidhampi kiccaṃ kataṃ pariyositam. **Suvimuttacittā imaṃ bhaṇīti** sabbaso vimuttacittā Kisāgotamī therī imamattham “kalyāṇamittatā”ti-ādinā gāthābandhavasena abhaṇīti attānaṃ paraṃ viya therī vadati. Tatrīdam imissā theriyā **Apadānaṃ**⁴—

“Padumuttaro nāma Jino, sabbadhammāna pāragū.

Ito satasahassamhi, kappe uppajji nāyako.

Tadāham Hamsavatiyaṃ, jātā aññatare kule.

Upetvā taṃ naravaraṃ, saraṇaṃ samupāgamiṃ.

Dhammañca tassa assosiṃ, catusaccūpasañhitaṃ.

Madhuraṃ paramassādam, vaṭṭasantisukhāvahaṃ.

Tadā ca bhikkhuniṃ vīro, lūkhacīvaradhāriniṃ.

Ṭhapento etadaggamhi, vaṇṇayī purisuttamo.

1. Carimattabhāve (Ka)

3. Paṭiladdho (Sī, I)

2. Ādissa (St)

4. Khu 4. 244 piṭṭhādīsu.

Janetvānappakaṃ pīṭhā, sutvā bhikkhuniyā guṇe.
 Kāraṃ katvāna Buddhassa, yathāsatti yathābalaṃ.
 Nipacca Munivaraṃ taṃ, taṃ ṭhānamabhipatthayim.
 Tadānumodi Sambuddho, ṭhānalābhāya nāyako.
 Satasahassito kappe, Okkākakulasambhavo.
 Gotamo nāma gottena, Satthā loke bhavissati.
 Tassa dhammesu dāyādā, orasā dhammanimmitā.
 Kisāgotamī nāmena, hessasi Satthu sāvika.
 Taṃ sutvā muditā hutvā, yāvajīvaṃ tadā Jinaṃ.
 Mettacittā paricariṃ, paccayehi vināyakaṃ.
 Tena kammaṃ sukatenā, cetanāpaṇidhīhi ca.
 Jahitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvatiṃsamagacchahaṃ.
 Imamhi Bhaddake kappe, Brahmabandhu mahāyaso.
 Kassapo nāma gottena, uppajji vadatāṃ varo.
 Upaṭṭhāko Mahesissa, tadā āsi narissaro.
 Kāsiraṅgā Kikī nāma, Bārāṇasipuruttame.
 Pañcamī tassa dhītāsīm, dhammā nāmena vissutā.
 Dhammaṃ sutvā jinaggassa, pabbajjāṃ samarocayim.
 Anujāni na no tāto, agāreva tadā mayaṃ.
 Vīsavassasahassāni, vicarimha atanditā.
 Komāribrahmacariyaṃ, rājakaññā sukhedhitā.
 Buddhopaṭṭhānaniratā, muditā satta dhītaro.
 Samaṇī samaṇaguttā ca, bhikkhūnī bhikkhudāyikā.
 Dhammā ceva sudhammā ca, sattamī saṃghadāyikā.
 Khemā Uppalavaṇṇā ca, Paṭācārā ca Kuṇḍalā.
 Ahañca Dhammadinnā ca, Visākhā hoti sattamī.

Tehi kammehi sukatehi, cetanāpaṇidhīhi ca.
 Jahitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvatiṃsamagacchahaṃ.
 Pacchime ca bhava dāni, jātā seṭṭhikule ahaṃ.
 Duggate adhane naṭṭhe, gatā ca sadhanaṃ kulaṃ.
 Patim̐ ṭhapetvā sesā me, dessanti adhanā iti.
 Yadā ca pasūtā āsim̐, sabbesaṃ dayitā tadā.
 Yadā so taruṇo bhaddo, komalako sukhedhito.
 Sapāṇamiva kanto me, tadā yamavasam̐ gato.
 Sokaṭṭādīnavadanā, assunettā rudammukhā.
 Mataṃ kuṇapamādāya, vilapantī gamāmahaṃ.
 Tadā ekena sandiṭṭhā, upetvābhisakkuttamaṃ.
 Avocaṃ dehi bhesajjaṃ, puttasañjīvananti bho.
 Na vijjante matā yasmim̐, gehe Siddhatthakaṃ tato.
 Āharāti Jino āha, vinayoṇyako vido.
 Tadā gamitvā Sāvattim̐, na labhim̐ tādisaṃ gharaṃ.
 Kuto Siddhatthakaṃ tasmā, tato laddhā satim̐ ahaṃ.
 Kuṇapaṃ chaḍḍayitvāna, upesim̐ Lokanāyakaṃ.
 Dūratova mamaṃ disvā, avoca madhurassaro.
 Yo ca vassasataṃ jīve, apassaṃ udayabbayaṃ.
 Ekāhaṃ jīvitaṃ seyyo, passato udayabbayaṃ.
 Na gāmadhammo nigamassa dhammo,
 Na cāpiyaṃ ekakulassa dhammo.
 Sabbassa lokassa sadevakassa,
 Eseva dhammo yadidaṃ aniccata.
 Sāhaṃ sutvānimā gāthā, dhammacakkhuṃ visodhayim̐.
 Tato viññātasaddhammā, pabbajim̐ anagāriyaṃ.
 Tathā pabbajitā santī, yuñjanti Jinasāsane.
 Na cireneva kālena, arahattamaṃ puṇim̐.

Iddhīsu ca vasī homi, dibbāya sotadhātuyā.
 Paracittāni jānāmi, Satthusāsanakārikā.
 Pubbenivāsaṃ jānāmi, dibbacakkhu visodhitā.
 Khepetvā āsave sabbe, visuddhāsiṃ sunimmalā.
 Pariciṇṇo mayā Satthā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ.
 Ohito garuko bhāro, bhavanetti samūhatā.
 Yassatthāya pabbajitā, agārasmānagāriyaṃ.
 So me attho anuppatto, sabbasaṃyojanakkhayo.
 Atthadhammaniruttīsu, paṭibhāne tatheva ca.
 Ñāṇaṃ me vimalaṃ suddhaṃ, Buddhasatṭhassa vāhasā.
 Saṅkārakūṭā āhitvā, susānā rathiyāpi ca.
 Tato saṃghāṭikaṃ katvā, lūkhaṃ dhāremi cīvaraṃ.
 Jino tasmīṃ guṇe tuṭṭho, lūkhacīvaradhāraṇe.
 Ṭhapesi etadaggamhi, parisāsu vināyako.
 Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

Kisāgotamītherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Ekādasanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

11. Dvādasanipāta

1. Uppalavaṇṇātherīgāthāvaṇṇanā

Dvādasanipāte **ubho mātā ca dhītā cāti-ādikā** Uppalavaṇṇāya theriyā gāthā. Ayampi Padumuttarassa Bhagavato kāle Haṁsavatīnagare kulagehe nibbattivā viññutaṃ patvā mahājanena saddhiṃ Satthu santikaṃ gantvā dhammaṃ suṇantī Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ iddhimantānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā sattāhaṃ Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ datvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsarantī Kassapabuddhakāle Bārāṇasīnagare Kikissa Kāsirañño gehe paṭisandhiṃ gahetvā sattannaṃ bhagiṇīnaṃ abhantarā hutvā vīsativassasahassāni brahmacariyaṃ caritvā bhikkhusaṃghassa pariveṇaṃ katvā devaloke nibbattā.

Tato cavitvā puna manussalokaṃ āgacchantī ekasmiṃ gāmake sahatthā kammaṃ katvā jīvanakaṭṭhāne nibbattā. Sā ekadivasāṃ khettakuṭiṃ gacchantī antarāmagge ekasmiṃ sare pātova pupphitaṃ padumapupphaṃ disvā taṃ saraṃ oruyha tañceva pupphaṃ lājapakkhipanattāya paduminipattañca gahetvā kedāre sālīsīsāni chinditvā kuṭikāya nisinnā lāje bhajjitvā pañca lājasatāni katvā ṭhapesi. Tasmīṃ khaṇe Gandhamādanapabbate nirodhasamāpattito vuṭṭhito eko Paccekabuddho āgantvā tassā avidūre ṭhāne aṭṭhāsi. Sā Paccekabuddhaṃ disvā lājehi saddhiṃ padumapupphaṃ gahetvā kuṭito oruyha lāje Paccekabuddhassa patte pakkhipitvā padumapupphena pattaṃ pidhāya adāsi. Athassā Paccekabuddhe thokaṃ gate etadahosi “pabbajitā nāma pupphena anattikā, ahaṃ pupphaṃ gahetvā piḷandhissāmī”ti gantvā Paccekabuddhassa hatthato pupphaṃ gahetvā puna cintesi “sace ayyo pupphena anattiko abhavissā, pattamatthake ṭhapetuṃ nādassa, addhā ayyassa attho bhavissatī”ti puna gantvā pattamatthake ṭhapetvā Paccekabuddhaṃ khamāpetvā “bhante imesaṃ me lājānaṃ nissandena lājagaṇanāya puttā assu, padumapupphassa nissandena nibbattanibbattaṭṭhāne pade pade padumapupphaṃ uṭṭhahatū”ti patthanaṃ akāsi. Paccekabuddho tassā passantiyāva

ākāsenā Gandhamādanapabbataṃ gantvā taṃ padumaṃ
Nandamūlakapabbhāre Paccekabuddhānaṃ akkamanasopānasamīpe
pādapuñchanāṃ katvā ṭhapesi.

Sāpi tassa kammaṃ nissandena devaloke paṭisandhiṃ gaṇhi,
nibbattakālato paṭṭhāya cassā pade mahāpadumapupphaṃ uṭṭhāsi. Sā tato
cavitvā pabbatapāde ekasmiṃ padumasare padumagabbhe nibbatti. Taṃ
nissāya eko tāpasō vasati, so pātova mukhadhovanatthāya saraṃ gantvā taṃ
pupphaṃ disvā cintesi “idaṃ pupphaṃ sesehi mahantataraṃ, sesāni ca
pupphitāni, idaṃ makulitameva, bhavitabbamettha kāraṇena”ti udakaṃ
otaritvā taṃ pupphaṃ gaṇhi. Taṃ tena gahitamattameva pupphitaṃ. Tāpasō
antopadumagabbhe nipannadārikaṃ addasa. Diṭṭhakālato paṭṭhāya ca
dhītusinehaṃ labhitvā padumeneva saddhiṃ paṇṇasālaṃ netvā mañcake
nipajjāpesi. Athassā¹ puññānubhāvena aṅguṭṭhake khīraṃ nibbatti. So
tasmīṃ pupphe milāte aññaṃ navāṃ pupphaṃ āharitvā taṃ nipajjāpesi.
Athassā ādhāvanavidhāvanena kīlitaṃ samatthakālato paṭṭhāya padavāre
padavāre padumapupphaṃ uṭṭhāti, kuṅkumarāsissa viya assā sarīravaṇṇo
hoti. Sā apattā devavaṇṇaṃ, atikkantā mānusaṇṇaṃ ahoṣi. Sā pitari
phalāphalathāya gate paṇṇasālāyaṃ ohiyati.

Athekadivasāṃ tassā vayappattakāle pitari phalāphalathāya gate eko
vanacarako taṃ disvā cintesi “manussānaṃ nāma evaṃvidhaṃ rūpaṃ
natthi, vīmaṃsissāmi naṃ”ti tāpasassa āgamaṇaṃ udikkhanto nisīdi. Sā
pitari āgacchante paṭipathaṃ gantvā tassa hatthato kājakamaṇḍalūṃ
aggahesi, āgantvā nisinnassa cassa attano karaṇavattaṃ dassesi. Tadā so
vanacarako manussabhāvaṃ ñatvā tāpasāṃ abhivādetvā nisīdi. Tāpasō taṃ
vanacarakāṃ vanamūlaphalehi ca pānīyena ca nimantetvā “bho purisa
imasmiṃyeva ṭhāne vasissasi, udāhu gamissasi”ti pucchi. Gamissāmi
bhante, idha kiṃ karissāmi. Idaṃ tayā diṭṭhakāraṇaṃ etto gantvā²
akathetuṃ sakkhissasi. “Sace ayyo na icchati, kiṃkāraṇā kathessāmi”ti
tāpasāṃ vanditvā puna āgamanakāle maggasañjānanatthaṃ sākhasaññaṃ
rukkhasaññaṃ karonto pakkāmi.

1. Athassa tassā (Sī)

2. Gataṭṭhāne (Ka)

So Bārānasim gantvā rājānam addasa. Rājā “kasmā āgatosi”ti pucchi. “Ahaṃ deva tumhākaṃ vanacarako pabbatapāde acchariyaṃ itthiratanam disvā āgatomhi”ti sabbam pavattim kathesi. So tassa vacanam sutvā vegena pabbatapādam gantvā avidūre thāne khandhāvāram nivāsetvā vanacarakena ceva aññehi¹ ca purisehi saddhim tāpasassa bhattakiccam katvā nisinnavelāya tattha gantvā abhivādetvā paṭisanthāram katvā ekamantanam nisīdi. Rājā tāpasassa pabbajitaparikkhārabhaṇḍam pādamūle thapetvā “bhante imasmim thāne kim karoma, gamissāmā”ti āha. Gaccha mahārājāti. “Āma gacchāmi bhante, ayyassa pana samīpe visabhāgaparisā atthi”ti assumhā, asāruppā esā pabbajitānam, mayā saddhim gacchatu bhanteti. Manussānam nāma cittam duttosayam, katham bahūnam majjhe vasissatīti. Amhākaṃ rucitakālato paṭṭhāya sesānam jeṭṭhakaṭṭhāne thapetvā paṭijaggissāma² bhanteti.

So rañño katham sutvā daharakāle gahitanāmaseneva “amma Padumavatī”ti dhītarānam pakkosi. Sā ekavacaneneva paṇṇasālato nikkhamitvā pitaram abhivādetvā aṭṭhāsi. Atha nam pitā āha “tvam amma vayappattā, imasmim thāne raññā diṭṭhakālato paṭṭhāya vasitum ayuttā³, raññā saddhim gaccha ammā”ti. Sā “sādhu tātā”ti pitu vacanam sampaṭicchitvā abhivādetvā rodamanā aṭṭhāsi. Rājā “imissā pitu cittam gaṇhissāmi”ti tasmimyeva thāne kahāpaṇarāsīmhi thapetvā abhisekam akāsi. Atha nam gahetvā attano nagaram ānetvā āgatakālato paṭṭhāya sesitthiyo anoloketvā tāya saddhimyeva ramati. Tā itthiyo issāpakatā tam rañño antare paribhinditukāmā evamāhaṃsu “nāyam mahārāja manussajātikā, kham nāma tumhehi⁴ manussānam vicaraṇaṭṭhāne Padumāni uṭṭhahantāni diṭṭhapubbāni, addhā ayam yakkhinī, nīharatha nam mahārājā”ti. Rājā tāsam katham sutvā tuṅhī ahoṣi.

Athassāparena samayena paccanto kupito, so “garugabbhā Padumavatī”ti⁵ nagare thapetvā paccantanam agamāsi. Atha tā itthiyo tassā upaṭṭhāyikāya lañjam datvā “imissā dāraḥkaṃ jātamattameva

1. Appakehi (Sī)

2. Paṭajaggitum sakkhissāmi (Sī)

3. Aphāsukam (Sī)

4. Na amhehi (Ka)

5. Garubhārā Padumavatīti (Sī), garubhāram Padumavatim (Ka)

apanetvā ekaṃ dāruḡhaṭikaṃ lohiteṇa makkhitvā santike ṭhapehī”ti āhaṃsu. Padumavatiyāpi nacirasseva gabbhavuṭṭhānaṃ ahoṣi. Mahāpadumakumāro ekakova kucchiyaṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Avasesā ekūṇapañcasatā dāraḡkā Mahāpadumakumārassa mātukucchito nikkhamitvā nipannakāle¹ saṃsedajā hutvā nibbattiṃsu. Athassā “na tāva ayaṃ satim paṭilabhatī”ti ṇatvā sā upaṭṭhāyikā ekaṃ dāruḡhaṭikaṃ lohiteṇa makkhitvā samīpe ṭhapetvā tāsaṃ itthīnaṃ saññaṃ adāsi. Tāpi pañcasatā itthiyo ekekā ekekaṃ dāraḡkaṃ gahetvā cundakāraḡkaṇaṃ santikaṃ² pesetvā karaṇḡake āharāpetvā attanā attanā gahitadāraḡke tattha nipajjāpetvā bahi lañchanaṃ katvā ṭhapyiṃsu.

Padumavatiṃpi kho saññaṃ labhitvā taṃ upaṭṭhāyikaṃ “kiṃ vijātamhi ammā”ti pucchi. Sā taṃ santajjetvā “kuto tvaṃ dāraḡkaṃ labhissasi”ti vatvā “ayaṃ tava kucchito nikkhantadāraḡko”ti lohitaṃ makkhitaṃ dāruḡhaṭikaṃ purato ṭhapesi. Sā taṃ disvā domanassappattā “sīghaṃ taṃ phāletvā apanehi, sace koci passeyya, lajjitabbaṃ bhavyeyyā”ti āha. Sā tassā kathaṃ sutvā atthakāma viya dāruḡhaṭikaṃ phāletvā uddhane pakkhipi.

Rājāpi paccantato āgantvā nakkhattaṃ paṭimānento bahinagare khandhāvāraṃ bandhitvā³ nisīdi. Atha tā pañcasatā itthiyo raññaṃ paccuggamaṃ āgantvā āhaṃsu “tvaṃ mahārāja na amhākaṃ saddhasi, amhehi vuttaṃ akāraṇaṃ viya hoti, tvaṃ mahesiyā upaṭṭhāyikaṃ pakkosāpetvā paṭipuccha, dāruḡhaṭikaṃ te devī vijātā”ti. Rājā taṃ kāraṇaṃ anupaparikkhitvāva “amanussajātikā bhavissati”ti taṃ gehato nikkadḡhi. Tassā rājagehato saha nikkhamaneneva padumapupphāni antaradhāyiṃsu, sarīracchavīpi vivaṇṇā ahoṣi. Sā ekikāva antaravīthiyā pāyāsi. Atha naṃ ekā vayappattā mahallikā itthī disvā dhītusinehaṃ uppādetvā “kahaṃ gacchasi ammā”ti āha. Āgantukamhi, vasanaṭṭhānaṃ oloketī vicarāmīti. “Idhāgaccha ammā”ti vasanaṭṭhānaṃ datvā bhojanaṃ paṭiyādesi.

Tassā imināva niyāmena tattha vasamānāya tā pañcasatā itthiyo ekacittā hutvā rājānaṃ āhaṃsu “mahārāja tumhesu

1. Nisinnakāle (Sī)

2. Cundānaṃ santikaṃ (Sī), cundakāraḡkaṇaṃ santike (Syā)

3. Nivāsetvā (Sī)

yuddham¹ gatesu amhehi Gaṅgādevatāya ‘amhākaṃ deve vijitasāṅgāme āgate balikammaṃ katvā udakakīlaṃ karissāmā’^{ti} patthitaṃ atthi, etamatthaṃ deva jānāpema²’^{ti}. Rājā tāsāṃ vacanena tuṭṭho Gaṅgāya udakakīlaṃ kātum agamāsi. Tāpi attanā attanā gahitakaraṇḍakam paṭicchannaṃ katvā ādāya nadiṃ gantvā tesāṃ karaṇḍakānaṃ paṭicchādanatthaṃ pārupitvā pārupitvā uduke patitvā karaṇḍake vissajjesuṃ. Tepi kho karaṇḍakā sabbe saha gantvā heṭṭhāsote pasāritajālamhi laggimsu. Tato udakakīlaṃ kīlitvā rañño uttiṇṇakāle jālaṃ ukkhipantā te karaṇḍake disvā rañño santikaṃ ānayimsu.

Rājā karaṇḍake oloketvā “kiṃ tātā karaṇḍakesū”^{ti} āha. Na jānāma devāti. So te karaṇḍake vivarāpetvā olokento paṭhamaṃ Mahāpadumakumārassa karaṇḍakaṃ vivarāpesi. Tesāṃ pana sabbesampi karaṇḍakesu nipajjāpitadivasesuyeva puññiddhiyā aṅguṭṭhato² khīraṃ nibbatti. Sakko devarājā tassa rañño nikkakhabhāvattaṃ antokaraṇḍake akkharāni likhāpesi “ime kumārā Padumavatiyā kucchimhi nibbattā Bārāṇasirañño puttā, atha ne Padumavatiyā sapattiyo pañcasatā itthiyo karaṇḍakesu pakkhipitvā uduke khipimsu, rājā imaṃ kāraṇaṃ jānātū”^{ti}. Karaṇḍake vivaṭamatte rājā akkharāni vācetvā dārake disvā Mahāpadumakumāraṃ ukkhipitvā vegena rathe yojetvā “asse kappetha, ahaṃ ajja antonagaraṃ pavisitvā ekaccānaṃ mātugāmānaṃ piyaṃ karissāmī”^{ti} pāsādavaraṃ āruya³ hatthigīvāya sahasasabhaṇḍikaṃ ṭhapetvā nagare bheriṃ carāpesi “yo Padumavatiṃ passati, so imaṃ sahasaṃ gaṇhātū”^{ti}.

Taṃ kathaṃ sutvā Padumavatiṃ mātū saññaṃ adāsi “hatthigīvato sahasaṃ gaṇha ammā”^{ti}. “Nāhaṃ evarūpaṃ gaṇhitum visahāmī”^{ti} āha. Sā dutiyampi tatiyampi vutte “kiṃ vatvā gaṇhāmī ammā”^{ti} āha. “Mama dhītā Padumavatiṃ devim passati”^{ti} vatvā gaṇhāhīti. Sā “yaṃ vā taṃ vā hotū”^{ti} gantvā sahasacaṅkoṭakaṃ gaṇhi. Atha naṃ manussā pucchimsu “Padumavatiṃ devim passasi ammā”^{ti}. “Ahaṃ na passāmi, dhītā kira me passati”^{ti} āha. Te “kahaṃ pana sā ammā”^{ti} vatvā tāya saddhim

1. Khandhāvāraṃ (Sī)

2. Aṅguṭṭhake (Sī)

3. Āruya heṭṭhā (Sī)

gantvā Padumavatim sañjānitvā pādesu nipatimsu. Tasmim kāle sā
 “Padumavatī devī ayan”ti ñatvā “bhāriyam vata itthiyā kammaṃ kataṃ, yā
 evaṃvidhassa rañño mahesī samānā evarūpe ṭhāne nirārakkhā vasi”ti āha.

Tepi rājapurisā Padumavatiyā nivesanaṃ setasāñhi parikkhipāpetvā
 dvāre ārakkhaṃ ṭhapetvā gantvā rañño ārocesuṃ. Rājā suvaṇṇasivikaṃ
 pesesi. Sā “ahaṃ evaṃ na gamissāmi, mama vasanaṭṭhānato paṭṭhāya yāva
 rājagehaṃ etthantare varapotthakacittattharaṇe attharāpetvā upari
 suvaṇṇatārakavicittam celavitānaṃ bandhāpetvā pasādhanatthāya
 sabbālaṅkāresu pahitesu padasāva gamissāmi, evaṃ me nāgarā sampattim
 passissantī”ti āha. Rājā “Padumavatiyā yathārucciṃ karoṭhā”ti āha. Tato
 Padumavatī sabbapasādhanam pasādhetvā “rājageham gamissāmi”ti
 maggaṃ paṭipajji. Athassā akkanta-akkantaṭṭhāne
 varapotthakacittattharaṇāni bhinditvā padumapupphāni utṭhahimsu. Sā
 mahājanassa attano sampattim dassetvā¹ rājanivesanaṃ āruya sabbepi te
 celacittattharaṇe tassā mahallikāya posāvanikamūlam katvā dāpesi.

Rājāpi kho tā pañcasatā itthiyo pakkosāpetvā “imāyo te devi dāsiyo
 katvā demī”ti āha. Sādhu mahārāja, etāsam mayham dinnabhāvaṃ
 sakalanagare jānāpehīti. Rājā nagare bherim carāpesi “Padumavatiyā
 dubbhikā² pañcasatā itthiyo etissāva dāsiyo katvā dinnā”ti. Sā “tāsam
 sakalanāgarena dāsibhāvo sallakkhito”ti ñatvā “ahaṃ mama dāsiyo bhujissā
 kātum labhāmi devā”ti rājānaṃ pucchi. Tava icchā devīti. “Evaṃ sante
 tameva bhericārikaṃ pakkosāpetvā ‘Padumavatideviyā attano dāsiyo katvā
 dinnā pañcasatā itthiyo sabbāva bhujissā katā’ti puna bherim carāpethā”ti
 āha. Sā tāsam bhujissabhāve kate ekūnāni pañcaputtasatāni tāsamyeva hatthe
 posanattāya datvā sayam Mahāpadumakumāramyeva gaṇhi.

Athāparabhāge tesam kumārānaṃ kīḷanavaye sampatte rājā uyyāne
 nānāvidham kīḷanaṭṭhānaṃ kāresi. Te attano soḷasavassuddesikakāle sabbeva
 ekato hutvā uyyāne Padumasañchannāya

1. Dassentī (Sī)

2. Dūbhitā (Sī)

maṅgalapokkharāṇiyā kīlantā navapadumāni pupphitāni purāṇapadumāni ca vaṇṭato patantāni disvā “imassa tāva anupādinnakassa evarūpā jarā pāpuṇāti, kimaṅgaṃ pana amhākaṃ sarīrassa. Idampi hi evaṃgatikameva bhavissatī”ti ārammaṇaṃ gahetvā sabbeva paccekabodhiññaṇaṃ nibbattetvā uṭṭhāyūṭṭhāya padumakaṇṇikāsu pallaṅkena nisīdimṃsu.

Atha tehi saddhimṃ gatarājapurisā bahugataṃ divasaṃ ñatvā “ayyaputtā tumhākaṃ velaṃ jānāthā”ti āhaṃsu. Te tuṇhī ahesuṃ. Purisā gantvā rañño ārocesuṃ “kumārā deva padumakaṇṇikāsu nisinnā, amhesu kathentesupi vacībhedaṃ na karontī”ti. Yathāruciyaṃ nesaṃ nisīdituṃ dethāti. Te sabbarattimṃ gahitārakkhā padumakaṇṇikāsu nisinnaniyāmeneva aruṇaṃ uṭṭhāpesuṃ. Purisā punadivase upasaṅkamitvā “devā velaṃ jānāthā”ti āhaṃsu. Na mayaṃ devā, Paccekabuddhā nāma mayaṃ amhāti. Ayyā tumhe bhāriyaṃ kathaṃ kathetha, Paccekabuddhā nāma tumhādisā na honti, dvaṅgulakesamassudharā kāye paṭimukka-aṭṭhaparikkhārā hontīti. Te dakkhiṇahatthena sīsaṃ parāmasiṃsu, tāvadeva gihiliṅgaṃ antaradhāyi. Aṭṭha parikkhārā kāye paṭimukkā ca ahesuṃ. Tato passantasseva mahājanassa ākāseṇa Nandamūlakapabbhāraṃ agamaṃsu.

Sāpi kho Padumavatī devī “ahaṃ bahuputtā hutvā niputtā jātā”ti hadayasokaṃ patvā teneva sokena kālaṅkatvā Rājagahanagare dvāragāmake sahatthena kammaṃ katvā jīvanaṭṭhāne nibbatti. Athāparabhāge kulagharaṃ gatā ekadivasaṃ sāmikassa khettaṃ yāguṃ haramānā tesāṃ attano puttānaṃ antare aṭṭha Paccekabuddhe bhikkhācāraṇelāya ākāseṇa gacchante disvā sīghaṃ sīghaṃ gantvā sāmikassa ārocesi “passa ayya Paccekabuddhe, ete¹ nimantetvā bhojessāmā”ti. So āha “samaṇasakuṇā nāmete aññatthāpi² evaṃ caranti, na ete Paccekabuddhā”ti te tesāṃ kathentānaṃyeva avidūre ṭhāne otarimṃsu. Sā itthī taṃ divasaṃ attano bhattakhajjabhojanaṃ³ tesāṃ datvā “svepi aṭṭha janā mayhaṃ bhikkhaṃ gaṇhathā”ti āha. Sādhu upāsike, tava sakkāro ettakova hotu, āsanāni ca aṭṭheva hontu, aññepi bahū

1. Eteṭi (Sī)

2. Aññadāpi (Sī)

3. Attanā labhanakaṃ khajjabhojanaṃ (Sī)

Paccekabuddhe disvā tava cittaṃ pasīdeyyāsīti¹. Sā punadivase aṭṭha āsanāni paññāpetvā aṭṭhannaṃ sakkārasammānaṃ paṭiyādetvā nisīdi.

Nimantitapaccekabuddhā sesānaṃ saññaṃ adamsu “mārisā ajja aññattha agantvā sabbeva tumhākaṃ mātu saṅghaṃ karoṭhā”ti. Te tesam vacanaṃ sutvā sabbeva ekato ākāseṇa āgantvā mātugharadvāre pāturaheṣuṃ. Sāpi paṭhamaṃ laddhasaññatāya bahūpi disvā na kampittha. Sabbepi te gehaṃ paveṣevā āsanesu nisīdāpesi. Tesu paṭipāṭiyā nisīdantesu navamo aññāni aṭṭha āsanāni māpetvā sayāṃ dhurāsane² nisīdati, yāva āsanāni vaḍḍhanti, tāva gehaṃ vaḍḍhati. Evaṃ tesu sabbesupi nisīnesu sā itthī aṭṭhannaṃ Paccekabuddhānaṃ paṭiyāditaṃ sakkāraṃ pañcasatānampi yāvadatthaṃ datvā aṭṭha nīluppalahatthake āharitvā nimantitapaccekabuddhānaṃyeva pādamaḷe ṭhapetvā āha “mayhaṃ bhante nibbattanibbattaṭṭhāne sarīravaṇṇo imesaṃ nīluppalaṇaṃ antogabbhavaṇṇo viya hotū”ti patthanaṃ akāsi. Paccekabuddhā mātu anumodanaṃ katvā Ganthamādanaṃyeva agamaṃsu.

Sāpi yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā tato cutā devaloke nibbattitvā imasmiṃ Buddhuppāde Sāvattiyaṃ seṭṭhikule paṭisandhiṃ gaṇhi. Nīluppalagabbhasamānavaṇṇatāya cassā **Uppalavaṇṇā**veva nāmaṃ akaṃsu. Athassā vayappattakāle sakalajambudīpe rājāno ca seṭṭhino ca seṭṭhissa santikaṃ³ dūtaṃ paḥiṇiṃsu “dhītaraṃ amhākaṃ detū”ti. Apaḥiṇanto nāma nāhosi. Tato seṭṭhi cintesi “ahaṃ sabbesaṃ manaṃ gaheṭuṃ na sakkhissāmi, upāyaṃ paṇekaṃ karissāmi”ti dhītaraṃ pakkosāpetvā “pabbajitūṃ amma sakkhissasi”ti āha. Tassā pacchimabhavikattā pitu vacanaṃ sīse āsittasatapākatelaṃ viya ahosi. Tasmā pitaraṃ “pabbajissāmi tātā”ti āha. So tassā sakkāraṃ katvā bhikkhunupassayaṃ netvā pabbājesi. Tassā acirapabbajitāya eva uposathāgāre kālavāro pāpuṇi. Sā padīpaṃ jāletvā uposathāgāraṃ sammajitvā dīpasikhāya nimittaṃ gaṇhitvā ṭhitāva punappunaṃ olokayamānā tejakasiṇārammaṇaṃ jhānaṃ nibbattetvā tadeva pādakaṃ katvā arahattaṃ pāpuṇi. Arahattaphalena

1. Sandhāreyyāsīti (Sī)

2. Dūrāsane (Sī)

3. Santike (Sī)

saddhimyeva ca abhiññāpaṭisambhidāpi ijjhimsu. Visesato pana iddhivikubbane ciñṇavasī ahoṣi. Tena vuttam **Apadāne**¹—

“Padumuttaro nāma Jino, sabbadhammāna pāragū.
 Ito satasahassamhi, kappe uppajji nāyako.
 Tadāhaṃ Haṃsavatīyaṃ, jātā seṭṭhikule ahuṃ.
 Nānāratanapajjote, mahāsukhasamappitā.
 Upetvā taṃ mahāvīraṃ, assosiṃ dhammadesanaṃ.
 Tato jātappasādāhaṃ, upemi saraṇaṃ Jinaṃ.
 Bhagavā iddhimantīnaṃ, aggaṃ vaṇṇesi nāyako.
 Bhikkhuniṃ lajjiniṃ tādīṃ, samādhijhānakovidā.
 Tadā muditacittāhaṃ, taṃ ṭhānaṃ abhikaṅkhinī.
 Nimantitvā Dasabalaṃ, sasamghaṃ Lokanāyakaṃ.
 Bhojayitvāna sattāhaṃ, datvāna ca ticīvaraṃ.
 Sattamālaṃ gahetvāna, uppalādevagandhikaṃ.
 Satthu pāde ṭhapetvāna, nāṇamhi abhipūjayiṃ.
 Nipacca sirasā pāde, idaṃ vacanamabravim.
 Yādisā vaṇṇitā vīra, ito aṭṭhamake Muni.
 Tādisāhaṃ bhavissāmi, yadi sijjhati nāyaka.
 Tadā avoca maṃ Satthā, vissatṭhā hohi dārike.
 Anāgatamhi addhāne, lacchase taṃ manorathaṃ.
 Satasahassito kappe, Okkākakulasambhavo.
 Gotamo nāma gottena, Satthā loke bhavissati.
 Tassa dhammesu dāyādā, orasā dhammanimmitā.
 Nāmenuppalavaṇṇāti, rūpena ca yasassinī.
 Abhiññāsu vasippattā, Satthusāsanakārīkā.
 Sabbāsavaparikkhīṇā, hessasī Satthu sāvīkā.

1. Khu 4. 229 piṭṭhādīsu aññamaññavisadisam.

Tadāhaṃ muditā hutvā, yāvajīvaṃ tadā Jinaṃ.
 Mettacittā paricariṃ, sasaṃghaṃ Lokanāyakaṃ.
 Tena kammaṇa sukateṇa, cetanāpaṇidhīhi ca.
 Jahitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvatiṃsamacchahaṃ.
 Tato cutāhaṃ manuje, upapannā Sayambhuno.
 Uppalehi paṭicchannaṃ, piṇḍapātamadāsahaṃ.
 Ekanavutito kappe, Vipassī nāma nāyako.
 Uppajji cārudassano, sabbadhammesu cakkhumā.
 Seṭṭhidhītā tadā hutvā, Bārāṇasipuruttame.
 Nimantetvāna Sambuddhaṃ, sasaṃghaṃ Lokanāyakaṃ.
 Mahādānaṃ daditvāna, uppalehi vināyakaṃ.
 Pūjayitvā cetasāva, vaṇṇasobhaṃ apatthayim.
 Imamhi Bhaddake kappe, Brahmabandhu mahāyaso.
 Kassapo nāma gottena, uppajji vadatāṃ varo.
 Upaṭṭhāko Mahesissa, tadā āsi narissaro.
 Kāsirājā Kikī nāma, Bārāṇasipuruttame.
 Tassāsīm dutiyā dhītā, samaṇaguttasavhayā.
 Dhammaṃ sutvā jinaggassa, pabbajjāṃ samarocayim.
 Anujāni na no tāto, agāreva tadā mayāṃ.
 Vīsavassasahassāni, vicarimha atanditā.
 Komāribrahmacariyaṃ, rājakaññā sukhedhitā.
 Buddhopaṭṭhānaniratā, muditā sattadhītaro.
 Samaṇī samaṇaguttā ca, bhikkhunī bhikkhudāyikā.
 Dhammā ceva sudhammā ca, sattamī saṃghadāyikā.
 Ahaṃ Khemā ca sappaññā, Paṭācārā ca Kuṇḍalā.
 Kisāgotamī Dhammadinnā, Visākhā hoti sattamī.

Tehi kammehi sukatehi, cetanāpaṇidhīhi ca.
 Jahitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvatisamagacchahaṃ.
 Tato cutā manussesu, upapannā mahākule.
 Pītaṃ maṭṭhaṃ varaṃ dussaṃ, adañ Arahato ahaṃ.
 Tato cutā'riṭṭhapure, jātā vippakule ahaṃ.
 Dhītā tiriṭṭivacchassa, Ummādanṭī manoharā.
 Tato cutā janapade, kule aññatare ahaṃ.
 Pasūtā nātiphītamhi, sāliṃ gopemahaṃ tadā.
 Disvā paccekasambuddhaṃ, pañcalājasatānihaṃ.
 Datvā Padumacchannāni, pañca puttasaṭānihaṃ.
 Patthayim̐ tepi patthesuṃ, madhuṃ datvā Sayambhuno.
 Tato cutā araññehaṃ, ajāyim̐ Padumodare.
 Kāsirañño mahesīhaṃ, hutvā sakkatapūjita.
 Ajaniṃ rājaputtānaṃ, anunaṃ satapañcakaṃ.
 Yadā te yobbanappattā, kiṃṇantā jalakīḷitaṃ.
 Disvā opattapadumaṃ, āsuṃ paccekanāyakā.
 Sāhaṃ tehi vinābhūtā, sutavīrehi sokinī.
 Cutā isigilipasse, gāmakamhi ajāyihā.
 Yadā Buddhā sutamatī, sutānaṃ bhattunopi ca.
 Yāguṃ ādāya gacchantī, aṭṭha paccekanāyake.
 Bhikkhāya gāmaṃ gacchante, disvā putte anussariṃ.
 Khīradhārā viniggacchi, tadā me puttapemasā.
 Tato tesāṃ adañ yāguṃ, pasannā sehi pāṇibhi.
 Tato cutāhaṃ tidasaṃ, nandanaṃ upapajjahaṃ.
 Anubhotvā sukhaṃ, dukkhaṃ saṃsaritvā bhavābhave.
 Tavatthāya mahāvīra, pariccattañca jīvitaṃ.

Dhītā tuyhaṃ mahāvīra, paññavanta jutindhara.
 Bahuñca dukkaraṃ kammaṃ, kataṃ me atidukkaraṃ.
 Rāhulo ca ahañceva, nekajātisate bahū.
 Ekasmim sambhave jātā, samānacchandamānasā.
 Nibbatti ekato hoti, jātiyāpi ca ekato.
 Pacchime bhava sampatte, ubhopi nānāsambhavā.
 Purimānaṃ jinaggānaṃ, saṅgamaṃ te nidassitaṃ.
 Adhikāraṃ bahuṃ mayhaṃ, tuyhatthāya Mahāmuni.
 Yaṃ mayā pūritaṃ kammaṃ, kusalaṃ sara me Muni.
 Tavatthāya mahāvīra, puññaṃ upacitaṃ mayā.
 Abhabbatthāne vajjetvā, vārayanti anācāraṃ.
 Tavatthāya mahāvīra, cattaṃ me jīvitaṃ bahuṃ.
 Evaṃ bahuvidhaṃ dukkhaṃ, sampatti ca bahubbidhā.
 Pacchime bhava sampatte, jātā Sāvattiyaṃ pure.
 Mahādhanaseṭṭhikule, sukhite sajjite tathā.
 Nānāratanapajjote, sabbakāmasamiddhine.
 Sakkatā pūjitā ceva, mānitāpacitā tathā.
¹Rūpasīrimanuppattā, kulesu abhisakkatā¹.
 Atīva patthitā cāsīm, rūpasobhasirīhi ca.
 Patthitā seṭṭhiputtehi, anekehi satehipi.
 Agāraṃ pajahitvāna, pabbajim anagāriyaṃ.
 Aḍḍhamāse asampatte, catusaccamapāpuṇim.
 Iddhiyā abhinimmitvā, caturassaṃ rathaṃ ahaṃ.
 Buddhassa pāde vandissaṃ, Lokanāthassa tādino.
 Iddhīsu ca vasī homi, dibbāya sotadhātuyā.
 Cetopariyañāṇassa, vasī homi Mahāmune.

1-1. Rūpasobhaggasampannā, kulesu abhisammatā. (Sī)

Pubbenivāsaṃ, jānāmi, dibbacakkhu visodhitaṃ.

Sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.

Atthadhammaniruttīsu, paṭibhāne tatheva ca.

Ñāṇaṃ me vimalaṃ suddhaṃ, pabhāvena Mahesino.

Cīvaraṃ piṇḍapātañca, paccayaṃ sayanāsaṇaṃ.

Khaṇena upanāmenti sahaṣṣāni samantato.

Jino tamhi guṇe tuṭṭho, etadagge ṭhapesi maṃ.

Aggā iddhimatīnanti, parisāsu vināyako.

Pariciṇṇo mayā Satthā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ.

Ohito garuko bhāro, bhavanettisamūhatā.

Yassatthāya pabbajitā, agārasmānagāriyaṃ.

So me attho anupatto, sabbasaṃyojanakkhayo.

Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

Ayaṃ pana therī yadā Bhagavā Sāvattihinagaradvāre
yamakapāṭihāriyaṃ kātuṃ kaṇḍamba¹ rukkhamaṇaṃ upagañchi, tadā
Satthāraṃ upasaṅkamtivā vanditvā evamāha “ahaṃ bhante pāṭihāriyaṃ
karissāmi, yadi Bhagavā anujānāti”ti sīhanādaṃ nadi. Satthā idaṃ kāraṇaṃ
aṭṭhuppattiṃ katvā Jetavanamahāvihāre ariyagaṇamaṃjhe nisinna paṭipāṭiyā
bhikkhuniyo ṭhānantare ṭhapento imaṃ theriṃ iddhimantīnaṃ aggaṭṭhāne
ṭhapesi. Sā jhānasukhena phalasukhena nibbānasukhena ca vītināmentī
ekadivasaṃ kāmaṇaṃ ādīnavaṃ okāraṃ saṅkilesaṇca paccavekkhamānā
Gaṅgātīriyattherassa mātuyā dhītāya saddhiṃ sapattivāsaṃ uddissa
saṃvegajātāya vuttagāthā² paccanubhāsanti—

224. “Ubho mātā ca dhītā ca, mayāṃ āsuṃ sapattiyo.

Tassā me ahu saṃvego, abbhuto lomahaṃsano.

225. Dhiratthu kāmaṃ asucī, duggandhā bahukaṇṭakā.

Yattha mātā ca dhītā ca, sabhāriyā mayāṃ ahuṃ.

1. Gaṇḍamba (Sī)

2. Yathāvuttā (Ka)

226. Kāmesvādīnavam̐ disvā, nekkhammaṃ daṭṭhu khemato.

Sā pabbajim̐ Rājagahe, agārasmānagāriyan”ti—

imā tisso gāthā abhāsi.

Tattha **ubho mātā ca dhītā ca, mayam̐ āsurim̐ sapattiyoti** mātā ca dhītā cāti ubho mayam̐ aññamaññam̐ sapattiyoti ahumha.

Sāvatthiyam̐ kira aññatarassa vāṇijassa bhariyāya paccūsavelāyam̐ kucchiyam̐ gabbho saṅṭhāsi, sā tam̐ na aññāsi. Vāṇijo vibhātāya rattiyā sakaṭesu bhaṇḍam̐ āropetvā Rājagaham̐ uddissa gato. Tassā gacchante kāle gabbho vaḍḍhetvā¹ paripākam̐ agamāsi. Atha nam̐ sassu evamāha “mama putto cirappavuttho tvaṅca gabbhinī, pāpakam̐ tayā katan”ti. Sā “tava puttato aññam̐ purisam̐ na jānāmī”ti āha. Tam̐ sutvāpi sassu asaddahantī tam̐ gharato nikkadḍhi. Sā sāmikam̐ gavesantī anukkamena Rājagaham̐ sampattā. Tāvadeva cassā kammajavātesu calantesu maggasamīpe aññataram̐ sālām̐ pavitṭhāya gabbhavuṭṭhānam̐ ahosi. Sā suvaṇṇabimbasadisam̐ puttam̐ vijāyitvā anāthasālāyam̐ sayāpetvā udakakiccattham̐² bahi nikkhantā. Athaññataro aputtako satthavāho tena maggena gacchanto “assāmikāya dārako, mama putto bhavissatī”ti tam̐ dhātīyā hatthe adāsi. Athassa mātā udakakiccam̐ katvā udakam̐ gahetvā paṭinivattitvā puttam̐ apassantī sokābhībūtā paridevitvā Rājagaham̐ appavisitvāva maggam̐ paṭipajji. Tam̐ aññataro corajeṭṭhako antarāmagge disvā paṭibaddhacitto attano pajāpatim̐ akāsi. Sā tassa gehe vasantī ekam̐ dhītaram̐ vijāyi. Atha sā ekadivasam̐ dhītaram̐ gahetvā ṭhitā sāmikena bhaṇḍitvā dhītaram̐ mañcake khipi. Dārikāya sīsam̐ thokam̐ bhindi. Tato sāpi sāmikam̐ bhāyitvā Rājagahameva paccāgantvā serivicārena³ vicarati. Tassā putto paṭhamayobbane ṭhito “mātā”ti ajānanto attano pajāpatim̐ akāsi. Aparabhāge tam̐ corajeṭṭhakadhītaram̐ bhaginibhāvam̐ ajānanto vivāham̐ katvā attano geham̐ ānesi. Evam̐ so attano mātaram̐ bhaginiṅca pajāpatī katvā vāsesi. Tena tā ubhopi sapattivāsam̐ vasimsu. Athakadivasam̐

1. Avaḍḍhitova (Sī)

2. Udakakiccam̐ kātum̐ (Sī)

3. Serīvihāreneva (Sī)

mātā dhītu kesavaṭṭim mocetvā ūkaṃ oloketi sise vaṇaṃ disvā
 “appevanāmāyaṃ mama dhītā bhaveyyā”ti pucchitvā saṃvegajātā hutvā
 Rājagahe bhikkhunupassayaṃ gantvā pabbajitvā katapubbakiccā
 vivekavāsaṃ vasantī attano ca pubbapaṭipattim paccavekkhitvā “ubho
 mātā”ti-ādikā gāthā abhāsi. Tā pana tāya vuttagāthāva kāmesu
 ādinavadassanavasena paccanubhāsantī ayaṃ therī “**ubho mātā ca dhītā
 cā**”ti-ādimāha. Tena vuttaṃ “sā jhānasukhena phalasukhena nibbānasukhena
 ca vītināmentī imā tisso gāthā abhāsī”ti.

Tattha **asucī**ti kilesāsucipaggharaṇena asucī. **Duggandhāti**
 visagandhavāyanena pūtigandhā. **Bahukaṇṭakāti** visūyikappavattiyā
 sucaritavinivijjhanaṭṭhena bahuvidhakilesakaṇṭakā. Tathā hi te
sattisūlūpamākāmāti vuttā. **Yatthāti** yesu kāmesu paribhuñjitabbesu.
Sabhariyāti samānabhariyā, sapattiyoti attho.

227-8. “**Pubbenivāsan**”ti-ādikā dve gāthā attano adhigatavisesaṃ
 paccavekkhitvā pītisomanassajātāya theriyā vuttā. Tattha **cetopariccañāṇanti**
 cetopariyañāṇaṃ, sacchikataṃ, pattanti vā sambandho.

229. “Iddhiyā abhinimmitvā, caturassaṃ rathaṃ ahaṃ.

Buddhassa pāde vanditvā, Lokanāthassa tādino”ti—

Ayaṃ gāthā yadā Bhagavā yamakapāṭihāriyaṃ kātum
 kaṇḍambarukkhamaṃ upasaṅkami, tadā ayaṃ therī evarūpaṃ rathaṃ
 nimminivā tena saddhim Satthu santikaṃ gantvā Bhagavā “ahaṃ
 pāṭihāriyaṃ karissāmi titthiyamadanimmathanāya¹, anujānāthā”ti vatvā
 Satthu santike aṭṭhāsi, taṃ sandhāya vuttā. Tattha **iddhiyā abhinimmitvā,**
caturassaṃ rathaṃ ahaṃ catūhi assehi yojitaṃ rathaṃ iddhiyā
 abhinimminivā **Buddhassa** Bhagavato pāde vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsinti
 adhippāyo.

1. Nimmadanāya (Sī)

230. Supupphitaggaṃ upagamma pādapaṃ,
 Ekā tuvaṃ tiṭṭhasi sālamūle.
 Na cāpi te dutiyo atthi koci,
 Bāle na tvaṃ bhāyati dhuttakānaṃ¹.

Tattha **supupphitagganti** suṭṭhu pupphita-aggam, aggato paṭṭhāya sabbaphālīpullanti attho. **Pādapanti** rukkhamaṃ, idha pana sālarukkho adhippeto. **Ekā tuvanti** ekikā tvaṃ idha tiṭṭhasi. **Na cāpi te dutiyo atthi kocīti** tava saḥāyabhūto ārakkhako kocipi natthi, rūpasampattiyā vā tuyhaṃ dutiyo kocipi natthi, asadisarūpā ekikāva imasmim̃ janavivitte thāne tiṭṭhasi. **Bāle na tvaṃ bhāyasi dhuttakānanti** taruṇike tvaṃ dhuttapurisānaṃ kathaṃ na bhāyasi, sakiñcanakārino² dhuttāti adhippāyo. Imaṃ kira gāthaṃ māro ekadivasaṃ therim̃ supupphite Sālavane divāvihāraṃ nisinnaṃ disvā upasaṅkamitvā vivekato vicchinditukāmo vīmaṃsanto āha. Atha naṃ therī santajjentī attano ānubhāvavasena—

231. “Sataṃ saḥassānipi dhuttakānaṃ,
 Samāgatā edisakā bhaveyyuṃ.
 Lomaṃ na iñje napi sampavedhe,
 Kim̃ me tvaṃ māra karissase’ko.

232. Esā antaradhāyāmi, kucchim̃ vā pavisāmi te.
 Bhamukantare tiṭṭhāmi, tiṭṭhantiṃ maṃ na dakkhasi.

233. Cittamhi vasībhūtāhaṃ, iddhipādā subhāvitā.
 Chaḷabhiññā sacchikatā, kataṃ Bbuddhassa sāsanaṃ.

234. Sattisūlūpamā kāmā, khandhā’saṃ adhikuṭṭanā.
 Yaṃ tvaṃ kāmaratiṃ brūsi, aratī dāni sā mama.

235. Sabbattha vihatā nandī, tamokhandho padālito.
 Evaṃ jānāhi pāpima, nihato tvamasi antakā”ti—

imā gāthā abhāsi.

1. Na tvaṃ bāle (Therīpāḷiyam)

2. Kiñcanakārino hi (Sī)

Tattha **sataṃ sahaṣṣānīpi dhuttakānaṃ, samāgatā edisakā bhaveyyunti** yādisako tvaṃ edisakā evarūpā anekasatasahassamattāpi dhuttakā samāgatā yadi bhaveyyum. **Lomaṃ na iñje napi sampavedheti** lomamattampi na iñjeyya na sampavedheyya. **Kim me tuvaṃ māra karissase'**koti māra tvaṃ ekakova mayhaṃ kim karissasi.

Idāni mārassa attano kiñcīpi kātuṃ asamatthataṃyeva vibhāventī “**esā antaradhāyāmi**”ti gāthamāha. Tassāttho—māra esāhaṃ tava purato ṭhitāva antaradhāyāmi adassanaṃ gacchāmi, ajānantasseva te kucchiṃ vā pavisāmi, bhamukantare vā tiṭṭhāmi. Evaṃ tiṭṭhantiṃ ca maṃ tvaṃ na passasi.

Kasmāti ce? **Cittamhi vasībhūtāhaṃ, iddhipādā subhāvitā**, ahaṃ camhi¹ māra mayhaṃ cittaṃ vasībhāvappattam, cattāropi iddhipādā mayā suṭṭhu bhāvitā bahulikata, tasmā ahaṃ yathāvuttāya iddhivisayatāya² pahomīti. Sesam sabbam heṭṭhā vuttanayattā uttānameva.

Uppalavaṇṇātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Dvādasanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Ahañhi (Ka)

2. Iddhivasiṭāya (Ka)

12. Soḷasanipāta

1. Puṇṇātherīgāthāvaṇṇanā

Soḷasanipāte **udahāri ahaṃ sītetī**-ādikā Puṇṇāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭupanissayaṃ kusalaṃ upacinantī Vipassissa Bhagavato kāle kulagehe nibbattitvā viññutaṃ patvā hetusampannatāya sañjātasamvegā bhikkhunīnaṃ santikaṃ gantvā dhammaṃ sutvā laddhappasādā pabbajitvā parisuddhasilā Tīṇi Piṭṭakāni uggahetvā bahussutā dhammadharā dhammakathikā ca ahosi. Yathā ca Vipassissa Bhagavato sāsane, evaṃ Sikhissa Vessabhussa Kakusandhassa Koṇāgamanassa Kassapassa ca Bhagavato sāsane pabbajitvā sīlasampannā bahussutā dhammadharā dhammakathikā ca ahosi. Mānadhātukattā pana kilese samucchindituṃ nāsakkhi. Mānopanissayavasena kammaṃ katattā imasmiṃ Buddhuppāde Anāthapiṇḍikassa seṭṭhino gharadāsiyā kucchimhi nibbatti, **Puṇṇātissā** nāmaṃ ahosi. Sā **Sīhanādasuttanta desanāya**¹ sotāpannā hutvā pacchā udakasuddhikaṃ brāhmaṇaṃ dametvā seṭṭhinā sambhāvitā hutvā tena bhujissabhāvaṃ pāpitā taṃ pabbajjaṃ anujānāpetvā pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karontī na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**²—

“Vipassino Bhagavato, Sikhino Vessabhussa ca.
Kakusandhassa Munino, Koṇāgamanatādino.

Kassapassa ca Buddhassa, pabbajitvāna sāsane.
Bhikkhunī sīlasampannā, nipakā saṃvutindriyā.

Bahussutā dhammadharā, dhammatthapaṭipucchikā.
Uggahetā ca dhammānaṃ, sotā payirupāsītā.

Desentī janamajjhehaṃ, ahosiṃ Jinasāsane.
Bāhusaccena tenāhaṃ, pesalā abhimaññisaṃ.

1. Ma 1. 97 piṭṭhādīsu.

2. Khu 4. 293 piṭṭhādīsu.

Pacchime ca bhavē dāni, Sāvattthiyam puruttame.
 Anāthapiṇḍino gehe, jātāham kumbhadāsiyā.
 Gatā udakahāriyam, sotthiyam dijamaddasam.
 Sītaṭṭam toyamajjhamhi, tam disvā idamabravim.
 Uдахārī aham sīte, sadā udakamotarim.
 Ayyānam daṇḍabhayabhītā, vācādosabhayaṭṭitā.
 Kassa brāhmaṇa tvam bhīto, sadā udakamotari.
 Vedhamānehi gattehi, sītam vedayase bhusam.
 Jānantī vata mam bhoti, puṇṇike paripucchasi.
 Karontam kusalam kammam, rundhantam katapāpakam.
 Yo ce¹ vuḍḍho daharo vā, pāpakammam pakubbati.
 Dakābhisecanā² sopi, pāpakammā pamuccati.
 Uttarantassa akkhāsīm, dhammatthasamhitam padam.
 Taṅca sutvā sa samviggo, pabbajitvārahā ahu.
 Pūrentī unakasatam, jātā dāsikule yato.
 Tato Puṇṇāti nāmam me, bhujissam mam akamsu te.
 Setṭhim tatonujānetvā, pabbajim anagāriyam.
 Na cireneva kālena, arahattamapāpuṇim.
 Iddhīsu ca vasī homi, dibbāya sotadhātuyā.
 Cetopariyañāṇassa, vasī homi Mahāmune.
 Pubbenivāsam jānāmi, dibbacakkhu visodhitam.
 Sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.
 Atthadhammaniruttīsu, paṭibhāne tatheva ca.
 Ñāṇam me vimalam suddham, Buddhasetṭhassa vāhasā.

1. Yo ce (Pāli)

2. Dakābhisiṇcanā (Pāli)

Bhāvanāya mahāpaññā, suteneva sutāvinī.
Mānena nīvakulajā, na hi kammaṃ vinassati.

Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanan”ti.

Arahattaṃ pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena—

236. “Udahārī ahaṃ sīte, sadā udakamotariṃ.
Ayyānaṃ daṇḍabhayaabhītā, vācādosabhayaṭṭhitā.
237. Kassa brāhmaṇa tvaṃ bhīto, sadā udakamotari.
Vedhamānehi gattehi, sītaṃ vedayase bhusaṃ.
238. Jānantī vata maṃ¹ bhoti, puṇṇike paripucchasi.
Karontaṃ kusalaṃ kammaṃ, rundhantaṃ katapāpakam.
239. Yo ca vuḍḍho daharo vā, pāpakammaṃ pakubbati.
Dakābhisecanā sopi, pāpakammā pamuccati.
240. Ko nu te idamakkhāsi, ajānantassa ajānako.
‘Dakābhisecanā nāma, pāpakammā pamuccati’.
241. Saggam nuna gamissanti, sabbe maṇḍūkakacchapā.
Nāgā ca susumārā ca, ye caññe udake carā.
242. Orabbhikā sūkarikā, macchikā migabandhakā.
Corā ca vajjhaghātā ca, ye caññe pāpakammīno.
Dakābhisecanā tepi, pāpakammā pamuccare.
243. Sace imā nadiyo te, pāpaṃ pubbe kataṃ vahuṃ.
Puññampi’ mā vaheyyuṃ te, tena tvaṃ paribāhiro.
244. Yassa brāhmaṇa tvaṃ bhīto, sadā udakamotari.
Tameva brahme mākāsi, mā te sītaṃ chaviṃ hane.
245. Kummaggapaṭipannaṃ maṃ, ariyamaggaṃ samānaya.
Dakābhisecanā bhoti, imam sālāṃ dadāmi te.

1. Jānantī ca tuvaṃ (Pāli)

246. Tuyheva sālako hotu, nāhamicchāmi sāṭakam.
Sace bhāyasi dukkhassa, sace te dukkhamappiyam.
247. Mākāsi pāpakam kammaṃ, āvi vā yadi vā raho.
Sace ca pāpakam kammaṃ, karissasi karosi vā.
248. Na te dukkhā pamutyatthi, upeccāpi palāyato.
Sace bhāyasi dukkhassa, sace te dukkhamappiyam.
249. Upehi saraṇam Buddham, dhammam saṅghaṅca tādinaṃ.
Samādiyāhi sīlāni, tam te atthāya hehiti.
250. Upemi saraṇam Buddham, dhammam saṅghaṅca tādinaṃ.
Samādiyāmi sīlāni, tam me atthāya hehiti.
251. Brahmabandhu pure āsim, ajja'mhi saccabrāhmaṇo.
Tevijjo vedasampanno, sottiyo camhi nhātako”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **udahārī**ti ghaṭena udakam vāhikā¹. **Sīte tadā udakamotarinti** sītakālepi sabbadā rattindivam udakam otarim. Yadā yadā ayyakānam udakena attho, tadā tadā udakam pāvisim, udakamotaritvā udakam upanesinti adhippāyo. **Ayyānam daṇḍabhayabhītā**ti ayyakānam daṇḍabhayena bhītā. **Vācādosabhayatṭitā**ti vacīdaṇḍabhayena ceva dosabhayena ca atṭitā pīṭitā, sītepi udakamotarinti yojanā.

Athekadivasam Puṇṇā dāsī ghaṭena udakam ānetum udakatittham gatā tattha addasa aññataram brāhmaṇam udakasuddhikam himapātasamaye mahati sīte vattamāne pātova udakam otaritvā sasīsam nimujjitvā mante jappitvā udakato uṭṭahitvā allavattham allakesam pavedhantam dantavīṇam vādayamānam. Tam disvā karuṇāya sañcoditamānasā tato nam diṭṭhigatā vivecetukāmā **“kassa brāhmaṇa tvam bhīto”**ti gāthamāha. Tattha kassa brāhmaṇa tvam kuto ca nāma bhayahetuto bhīto hutvā

1. Ghaṭena udakāharaṇam akāsim (Sī)

sadā udakamotarīsabbakālaṃ sāyaṃ pātaṃ udakaṃ otari. Otaritvā ca vedhamānehi kampamānehi **gattehi** sarīrāvayavehi **sītaṃ vedayase bhusaṃ** sītadukkhāṃ ativiya dussahaṃ¹ paṭisaṃvedayasi paccanubhvasi.

Jānanti vata maṃ bhotīti bhoti puṇṇike tvaṃ taṃ upacitaṃ pāpakammaṃ **rundhantaṃ** nivāraṇasamatthaṃ kusalaṃ kammaṃ iminā udakoroḥanaena **karontaṃ** maṃ jānanti vata² paripucchasi.

Nanu ayamattho loke pākaṭo eva, tathāpi mayaṃ tuyhaṃ vadāmāti dassento **“yo ca vuḍḍho”**ti gāthamāha. Tassattho—vuḍḍho vā daharo vā majjhimo vā yo koci hiṃsādibhedāṃ **pāpakammaṃ pakubbati** ativiya karoti, sopi bhusaṃ pāpakammanirato³ **dakābhisecana** sinānena tato pāpakammā **pamuccati** accantameva vimuccatīti.

Taṃ sutvā puṇṇikā tassa paṭivacanaṃ dentī **“ko nu te”**ti-ādimāha. Tattha **ko nu te idamakkhāsi, ajānantassa ajānakoti** kammavipākaṃ ajānantassa te sabbena sabbaṃ kammavipākaṃ ajānato ajānako aviddasu bālo udakābhisecanaḥetu pāpakammato pamuccatīti **idam** atthajātaṃ ko nu nāma akkhāsi, na so saddheyyavacano, nāpi cetāṃ yuttanti adhippāyo.

Idānissa tameva yutti-abhāvaṃ vibhāventī **“saggaṃ nuna gamissanti”**ti-ādimāha. Tattha **nāgāti** vijjhasā⁴. **Susumārāti** kumbhīlā. **Ye caññe udake carāti** ye caññepi vārigocarā macchamakaraṇandiyāvattādayo ca, tepi **saggaṃ nuna gamissanti** devalokaṃ upapajjissanti maññe, udakābhisecanaṃ pāpakammato mutti hoti ceti attho.

Orabbhikāti urabbhaghātakā. **Sūkarikāti** sūkaraghātakā. **Macchikāti** kevaṭṭā. **Migabandhakāti** māgavikā. **Vajjhaghātāti** vajjhaghātakamme niyuttā.

Puñṇampi’ mā vaheyyunti imā Aciravati-ādayo nadiyo yathā tayā pubbe kataṃ pāpaṃ tattha udakābhisecanaena sace vahaṃ nīhareyyuṃ, tathā tayā kataṃ puñṇampi imā nadiyā vaheyyuṃ pavāheyyuṃ. **Tena tvaṃ**

1. Dukkāvahaṃ (Ka)

2. Janantī ca (Ka)

3. Pāpakammanivārato (Ka)

4. Nakkāti jhasā (Sī)

paribāhiro assa tathā sati tena puññakammena tvaṃ paribāhiro virahitova bhaveyyāti na cetam yuttanti adhippāyo. Yathā vā udakena udakorohakassa puññapavāhanam na hoti, evam pāpapavāhanampi na hoti eva. Kasmā? Nhānassa pāpahetūnam appaṭipakkhabhāvato. Yo yaṃ vināseti, so tassa paṭipakkho. Yathā āloko andhakārassa, vijjā ca avijjāya, na evam nhānam pāpassa. Tasmā niṭṭhamettha gantabbam “na udakābhisecanā pāpato parimuttī”ti. Tenāha Bhagavā—

“Na udakena sucī hoti,
Bahvettha nhāyatī jano.
Yamhi saccañca dhammo ca,
So sucī so ca brāhmaṇo”ti¹.

Idāni yadi pāpam pavāhetukāmosi, sabbena sabbam pāpam mā karohīti dassetuṃ “**yassa brāhmaṇā**”ti gāthamāha. Tattha **tameva brahme mākāsīti** yato pāpato tvaṃ bhīto, tameva pāpam brahme brāhmaṇa tvaṃ mā akāsi. Udakorohanam pana īdise sītakāle kevalam sarīrameva bādhati. Tenāha “**mā te sītam chaviṃ hane**”ti, idise sītakāle udakābhisecanena jātasītam tava sarīracchaviṃ mā haneyya mā bādhesīti attho.

Kummaggapaṭipannam manti “udakābhisecanena suddhi hotī”ti imam kummaggaṃ micchāgāham paṭipannam paggayha ṭhitam maṃ. **Ariyamaggaṃ samānayīti** “sabbapāpassa akaraṇam, kusalassa upasampadā”ti² imam Buddhādīhi ariyehi gatamaggaṃ samānayi sammadeva upanesi, tasmā bhoti imam sātakaṃ tuṭṭhidānam ācariyabhāgaṃ tuyham dadāmi, tam paṭiggaṇhāti attho.

Sā tam paṭikkhipitvā dhammam kathetvā saraṇesu sīlesu ca paṭiṭṭhāpetuṃ “**tuyheva sātako hotu, nāhamicchāmi sātakan**”ti vatvā “**sace bhāyasi dukkhassā**”ti-ādīmāha. Tassattho—yadi tuvaṃ sakalāpāyike sugatiyañca³ aphāsukatādobhaggaṭādibhedā dukkhā bhāyasi. Yadi te tam appiyam na iṭṭham. **Āvi vā** paresam pākatabhāvena

1. Khu 1. 84; Khu 10. 130 piṭṭhesu.

2. Dī 2. 42; Khu 1. 41; Khu 10. 37, 148, 161, 205 piṭṭhesu.

3. Jāṭiyā ca (Sī)

appaṭicchannaṃ katvā kāyena vācāya paṇātipātādivasena vā **yadi vā raho** apākaṭabhāvena paṭicchannaṃ katvā manodvāreyeva abhijjhādivasena vā aṇumattampi **pāpakam** lāmakam kammaṃ **mākāsi** mā kari. Atha pana taṃ pāpakammaṃ āyatim karissasi. Etarahi karosi vā, “nirayādīsu catūsu apāyesu manussesu ca tassa phalabhūtaṃ dukkhaṃ ito etto vā palāyante mayi nānubandhissatī”ti adhippāyena **upecca** sañcicca palāyatopi te tato pāpato mutti mokkhā natthi, gatikālādipaccayantarasamavāye sati vipaccate evāti attho. “Uppaccā”ti vā pāṭho, uppativāti attho. Evaṃ pāpassa akaraṇena dukkhābhāvaṃ dassetvā idāni puññassa karaṇenapi taṃ dassetuṃ “**sace bhāyasī**”ti-ādi vuttaṃ. Tattha **tādinanti** diṭṭhādīsu tādibhāvappattaṃ. Yathā vā purimakā Sammāsambuddhā passitabbā, tathā passitabbato tādi, taṃ¹ Buddhaṃ saraṇaṃ upehīti yojanā. Dhammasaṃghesupi e seva nayo. Tādināṃ varabuddhānaṃ dhammaṃ aṭṭhannaṃ ariyapuggalānaṃ saṃghaṃ samūhanti yojanā. **Tanti** saraṇagamanāṃ sīlānaṃ samādānaṃca. **Hehitīti** bhavissati.

So brāhmaṇo saraṇesu sīlesu ca paṭiṭṭhāya aparabhāge Satthu santike dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddho pabbajitvā ghaṭento vāyamanto na cirasseva tevijjo hutvā attano paṭipattim paccavekkhitvā udānento “**brahmabandhū**”ti gāthamāha.

Tassattho—ahaṃ pubbe brāhmaṇakule uppattimattena brahmanandhu nāmāsīm. Tathā irubbedādīnaṃ ajjhenādimmattena tevijjo vedasampanno sottiyo nhātako ca nāmāsīm. Idāni sabbaso bāhitapāpatāya **saccabrāhmaṇo** paramatthabrāhmaṇo, vijjattayādhigamena **tevijjo**, maggañāṇasaṅkhātena vedena samannāgatattā **vedasampanno**, nittharasabbapāpatāya **nhātako** ca amhīti. Ettha ca brāhmaṇena vuttagāthāpi attanā vuttagāthāpi pacchā theriyā paccemaṃ bhāsītāti sabbā theriyā gāthā eva jātāti.

Puṇṇātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Soḷasanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

13. Vīsatinipāta

1. Ambapālītherīgāthāvaṇṇanā

Vīsatinipāte **kālakā bhamaravaṇṇasādisāti**-ādikā Ambapāliyā theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhave vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī Sikhissa Bhagavato sāsane pabbajitvā upasampannā hutvā bhikkhunīsikkhāpadaṃ samādāya viharantī ekadivasaṃ sambahulāhi bhikkhunīhi saddhiṃ cetiyaṃ vanditvā padakkhiṇaṃ karontī puretaraṃ gacchantiyā khīṇāsavattheriyā khipantiyā sahasā kheḷapiṇḍaṃ cetiyaṅgaṇe patitaṃ khīṇāsavattheriyā apassitvā gatāya¹ ayaṃ pacchato gacchantī taṃ kheḷapiṇḍaṃ disvā “kā nāma gaṇikā imasmiṃ ṭhāne kheḷapiṇḍaṃ pātesi”ti akkosi. Sā bhikkhunikāle sīlaṃ rakkhantī gabbhavāsaṃ jigucchitvā opapātikattabhāve cittaṃ ṭhapesi. Tena carimattabhāve Vesāliyaṃ rājuyyāne ambarukkhamūle opapātikā hutvā nibbatti. Taṃ disvā uyyānapālo nagaraṃ upanesi. Ambarukkhamūle nibbattatāya sā **Ambapālī**veva vohariyittha. Atha naṃ abhirūpaṃ dassanīyaṃ pāsādikaṃ vilāsakantatādiguṇavisesasamuditaṃ disvā sambahulā rājakumārā attano attano pariggahaṃ kātukāmā aññaṃaññaṃ kalahaṃ akaṃsu. Tesāṃ kalahavūpasamatthaṃ tassā kammasaṅcoditā vohārikā “sabbesaṃ hotū”ti gaṇikāṭṭhāne ṭhapesuṃ. Sā Satthari paṭiladdhasaddhā attano uyyāne vihāraṃ katvā Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa niyyādetvā pacchā attano puttassa Vimalakoṇḍaññattherassa santike dhammaṃ sutvā pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karontī attano sarīrassa jarājiṇṇabhāvaṃ nissāya saṃvegajātā saṅkhārānaṃ aniccataṃ vibhāventī—

252. “Kālakā bhamaravaṇṇasādisā,
Vellitaggā mama muddhajā ahum.
Te jarāya sāṇavākasādisā,
Saccavādivacanaṃ anaññathā.

1. Khīṇāsavattherī apassitvā gatā (Si)

253. Vāsitova surabhī karaṇḍako,
 Pupphapūra mama uttamaṅgajo.
 Taṃ jarāya'tha salomagandhikaṃ,
 Saccavādivacanaṃ anaññathā.
254. Kānanaṃ sahitaṃ suropitaṃ,
 Kocchasūcivicitaggasobhitaṃ.
 Taṃ jarāya viralamaṃ tahiṃ tahiṃ,
 Saccavādivacanaṃ anaññathā.
255. Kaṇhakhandhakasuvaṇṇamaṇḍitaṃ,
 Sobhate suveṇihi'laṅkataṃ.
 Taṃ jārāya khalitaṃ siramaṃ kataṃ,
 Saccavādivacanaṃ anaññathā.
256. Cittakārasukatāva lokhikā,
 Sobhare su bhamukā pure mama.
 Tā jarāya valibhippalambitā,
 Saccavādivacanaṃ anaññathā.
257. Bhassarā surucirā yathā maṇī,
 Netta'hesu'mabhinīlamāyatā.
 Te jarāya'bhihatā na sobhare,
 Saccavādivacanaṃ anaññathā.
258. Saṇhatuṅgasadisī ca nāsikā,
 Sobhate su abhiyobbanamaṃ pati.
 Sā jarāya upakūlitā viya,
 Saccavādivacanaṃ anaññathā.
259. Kaṅkaṇamaṃva sukataṃ suniṭṭhitaṃ,
 Sobhare su mama kaṇṇapāḷiyo.
 Tā jarāya valibhippalambitā,
 Saccavādivacanaṃ anaññathā.

260. Pattalīmakulavaṇṇasādisā,
Sobhare su dantā pure mama.
Te jarāya khaṇḍitā cāsītā,
Saccavādivacanaṃ anaññathā.
261. Kānanamhi vanasaṇḍacārīnī,
Kokilāva madhuraṃ nikūji'haṃ.
Taṃ jarāya khalitaṃ tahiṃ tahiṃ,
Saccavādivacanaṃ anaññathā.
262. Saṇhakamburiva suppamajjitā,
Sobhate su gīvā pure mama.
Sā jarāya bhaggā vināmitā,
Saccavādivacanaṃ anaññathā.
263. Vaṭṭapalighasadisopamā ubho,
Sobhare su bāhā pure mama.
Tā jarāya yatha pāṭalibbalitā,
Saccavādivacanaṃ anaññathā.
264. Saṇhamuddikasuvaṇṇamaṇḍitā,
Sobhare su hatthā pure mama.
Te jarāya yathā mūlamūlikā,
Saccavādivacanaṃ anaññathā.
265. Pīnavatṭasahibhuggatā ubho,
Sobhare¹ su thanakā pure mama.
Thevikīva lambanti nodakā,
Saccavādivacanaṃ anaññathā.
266. Kañcanassaphalakaṃva sammatṭhaṃ,
Sobhate su kāyo pure mama.
So valīhi sukhamāhi otato,
Saccavādivacanaṃ anaññathā.

267. Nāgabhogasadisopamā ubho,
Sobhare su ūrū pure mama.
Te jarāya yathā veḷunāḷiyo,
Saccavādivacanaṃ anaññathā.
268. Saṅhanupurasuvaṇṇamaṇḍitā,
Sobhare su jaṅghā pure mama.
Tā jarāya tiladaṇḍakāriva,
Saccavādivacanaṃ anaññathā.
269. Tūlapuṇṇasadisopamā ubho,
Sobhare su pādā pure mama.
Te jarāya phuṭitā valīmatā,
Saccavādivacanaṃ anaññathā.
270. Ediso ahu ayaṃ samussayo,
Jajjaro bahudukhānamālayo.
So 'palepapatito jarāgharo,
Saccavādivacanaṃ anaññathā"ti—

imā gāthāyo abhāsi.

Tattha **kāḷakā**ti kāḷakavaṇṇā. **Bhamaravaṇṇasādisāti** kāḷakā hontāpi bhamarasadisavaṇṇā, siniddhanīlāti attho. **Vellitaggāti** kuñcitaggā, mūlato paṭṭhāya yāva aggā kuñcitā vellitāti attho. **Muddhajāti** kesā. **Jarāyāti** jarāhetu jarāya upahatasobhā. **Sāṇavākasādisāti** sāṇasadisā vākasadisā ca, sāṇavākasadisā ceva makacivākasadisā cātipi attho. **Saccavādivacanaṃ anaññathāti** saccavādino avitathavādino Sammāsambuddhassa “sabbam rūpaṃ aniccaṃ jarābhibhūtan”ti-ādivacanaṃ anaññathā yathābhūtameva, na tatta vitathaṃ atthīti.

Vāsitova surabhī karaṇḍakoti pupphagandhavāsacuṇṇādīhi vāsito vāsam gāhāpito pasādhanasamuggo viya sugandhi. **Pupphapūramama uttamaṅgajoti** Campakasumanamallikādīhi pupphehi pūrīto pubbe mama kesakalāpo

nimmaloti attho. **Tanti** uttamaṅgajam. **Atha** pacchā etarahi **salomagandhikam** pākatikalomagandhameva jātam. Atha vā **salomagandhikanti** meṇḍakalomehi¹ samānagandham. “Eḷakalomagandhan”tipi vadanti.

Kānanamva sahitam suropitanti suṭṭhu ropitam sahitam ghanasannivesam uddhameva uṭṭhitam ujukadīghasākham upavanam viya. **Kocchasūcivicitaggasobhitanti** pubbe kocchena suvaṇṇasūciyā ca kesajaṭāvijaṭanena vicitaggaṃ hutvā sobhitam, ghanabhāvena vā kocchasadisam hutvā paṇadantasūcihi² vicitaggaṭāya sobhitam. **Tanti** uttamaṅgajam. **Viralam tahim tahinti** tatha tatha viralam vilūnakesam.

Kaṇhakhandhakasuvaṇṇamaṇḍitanti suvaṇṇavajirādīhi vibhūsitam kaṇhakesapuñjakam. Ye pana “saṇhakaṇḍakasuvaṇṇamaṇḍitan”ti paṭhanti, tesam saṇhāhi suvaṇṇasūcihi jaṭāvijaṭanena maṇḍitanti attho. **Sobhate suveṇīhi’laṅkatanti** sundarehi rājarukkhamālā³ sadisehi kesaveṇīhi alaṅkatam hutvā pubbe virājate. **Tam jarāya khalitam siram katanti** tam tathā sobhitam siram idāni jarāya khalitam khaṇḍitākhaṇḍitam⁴ vilūnakesam katam.

Cittakārasukatāva lekhikāti cittakārena sippinā nīlāya vaṇṇadhātuyā suṭṭhu katā lekhā viya sobhate. **Su bhamukā pure mamāti** sundarā bhamukā pubbe mama sobhanam gatā. **Valibhippalambitāti** nalāṭante uppannāhi valīhi palambantā ṭhitā.

Bhassarāti bhāsurā⁵. **Surucirāti** suṭṭhu rucirā. **Yathā maṇīti** maṇimuddikā viya. **Netta’hesunti** sunettā ahesum. **Abhinīlamāyatāti** abhinīlā hutvā āyatā. **Teti nettā. Jarāya’bhihatāti** jarāya abhihatā.

Saṇhatuṅgasadisī cāti saṇhā tuṅgā sesamukhāvayavānam anurūpā ca. **Sobhateti** vaṭṭetvā ṭhapitaharītālavaṭṭi viya mama nāsikā sobhate. **Su abhiyobbanam patīti** sundare abhinavayobbanakāle sā nāsikā idāni jarāya nivāritasobhatāya pariseditā⁶ viya varattā viya ca jātā.

1. Matthakalomehi (Sī)

3. Rājarukkaphala (I)

5. Pabhassarā (Sī, I)

2. Phaladantasūcihi (Sī, I)

4. Khallātikam (Ka)

6. Paṭisedhikā (Ka)

Kaṅkaṇaṃva sukataṃ suniṭṭhanti suparikammakataṃ
 suvaṇṇakaṅkaṇaṃ viya vaṭṭulabhāvaṃ sandhāya vadati. **Sobhareti** sobhante.
 “Sobhante”ti vā pāṭho. **Su**-iti nipātamattam. **Kaṅṇapāḷiyoti** kaṅṇagandhā¹.
Valibhippalambitāti tahiṃ tahiṃ uppannavalīhi valitā hutvā vaṭṭaniyā²
 paṇāmitavattakhandhā viya bhassantā³ olambanti.

Pattalīmakulavaṇṇasādisāti kadalimakulasadisavaṇṇasaṅṭhānā.
Khaṇḍitāti bhedanapatanehi khaṇḍitā khaṇḍabhāvaṃ gatā. **Asitāti**
 vaṇṇabhedena asitabhāvaṃ gatā.

Kānanamhi vanasaṇḍacārīnī, kokilāva madhuraṃ nikūji’hanti
 vanasaṇḍe gocaracarena⁴ vanasaṇḍacārīnī kānane anusamgītanivāsīnī
 kokilā viya madhurālāpaṃ nikūjīhaṃ. **Tanti** taṃ nikūjitaṃ ālāpaṃ.
Khalitaṃ tahiṃ tahinti khaṇḍadantādibhāvena tattha tattha pakkhalitaṃ
 jātaṃ.

Sanhakamburiva suppamajjitāti suṭṭhu pamajjitā saṅhā suvaṇṇasaṅkhā
 viya. **Bhaggā vināmitāti** māmsaparikkhayena vibhūtasirājālatāya bhaggā
 hutvā vinatā.

Vaṭṭapalighasadisopamāti vaṭṭena palighadaṇḍena samasamā. **Tāti** tā
 ubhopi bāhāyo. **Yathā pāṭalibbalitāti** jajjarabhāvena palitapāṭalisākhāsadisā.

Sanhamuddikasuvaṇṇamaṇḍitāti suvaṇṇamayāhi maṭṭhabhāsuraḥi⁵
 muddikāhi vibhūsitā. **Yathā mūlamūlikāti** mūlakakaṇḍa⁶sadisā.

Pīnavatṭasahituggatāti pīnā vaṭṭā aññamaññaṃ sahitāva hutvā uggatā
 uddhamukhā. **Sobhate su thanakā pure mamāti** mama ubhopi thanā
 yathāvuttarūpā hutvā suvaṇṇakalasiyo viya sobhimsu. Puthutte hi idaṃ
 ekavacanaṃ, atītatthe ca vattamānavacanaṃ. **Thevikīva lambanti nodakāti** te
 ubhopi me thanā nodakā galitajalā veṇudaṇḍake ṭhapita-udakabhastā viya
 lambanti.

1. Kaṅṇapattā (Sī), kaṅṇabandhā (Ka)

3. Āsattā (Sī)

5. Maṭṭabhāsuraḥi (Sī)

2. Vaddhaniyā (Sī)

4. Gocaraṃ caratīti (Sī)

6. Mūlakakaṇḍa... (Sī)

Kaṅcanaphalakaṃva sammatṭhanti jātihiṅgulakena makkhitvā ciraparimajjitasovaṇṇaphalakaṃ viya sobhate. **So valīhi sukhumāhi otatoti** so mama kāyo idāni sukhumāhi valīhi tahiṃ tahiṃ vitato valittacataṃ āpanno.

Nāgabhogasadisopamāti hatthināgassa hatthena samasamā. Hattho hi idha bhuñjati etenāti bhogoti vutto. **Teti ūruyo. Yathā veḷunāliyoti** idāni veḷupabbasadisā ahesuṃ.

Saṅhanupurasuvaṇṇamaṇḍitāti siniddhamatṭhehi¹ suvaṇṇanupurehi vibhūsitā. **Jaṅghāti** aṭṭhijaṅghāyo. **Tāti** tā jaṅghāyo. **Tiladaṇḍakārīvāti** appamaṃsalohitattā kisabhāvena lūnāvasiṭṭhavisukkhatiladaṇḍakā viya ahesuṃ. Ra-kāro padasandhikaro.

Tūlapuṇṇasadisopamāti mudusiniddhabhāvena simbalitūlapuṇṇapali²guṇṭhita-upāhanasadisā. Te mama pādā idāni phuṭitā phalitā **valīmatā** valimanto jātā.

Edisoti evarūpo. **Ahu** ahosi yathāvuttappakāro. **Ayaṃ samussayoti** ayaṃ mama kāyo. **Jajjaroti** sithilābandho. **Bahudukhānamālayoti** jarādihetukānaṃ bahūnaṃ dukkhānaṃ ālayabhūto. **So'palepapatitoti** so ayaṃ samussayo apalepapatito abhisāṅkhārāleparikkhayena patito pātābhimukhoti attho. Sopi alepapatitoti vā padavibhāgo, so evattho. **Jarāgharoti** jīṇṇagharasadisō. Jarāya vā gharabhūto ahosi. Tasmā **sacevādino** dhammānaṃ yathābhūtaṃ sabhāvaṃ sammadeva ñatvā kathanato avitathavādino Sammāsambuddhassa mama Satthuvacanaṃ anaññathā.

Evam ayaṃ therī attano attabhāve aniccatāya sallakkhaṇamukhena sabbesupi tebhūmakadhammesu aniccatam upadhāretvā tadanusārena tattha dukkhalakkhaṇaṃ anattalakkhaṇaṃ āropetvā vipassanaṃ ussukkāpentī maggapaṭipāṭiyā arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**³—

“Yo raṃsiphusitāveḷo, Phusso nāma Mahāmuni.
Tassāhaṃ bhaginī āsiṃ, ajāyim khattiye kule.

1. Siniddhamatṭhehi (Sī)

2. Tūlapuṇṇapali (Sī)

3. Khu 4. 295 piṭṭhādīsu.

Tassa dhammaṃ suṇitvāhaṃ, vip̄pasannena cetasā.

Mahādānaṃ daditvāna, patthayim̄ rūpasampadaṃ.

Ekatiṃse ito kappe, Sikhī Lokagganāyako.

Uppanno lokapajjoto, tilokasaraṇo Jino.

Tadāruṇapure ramme, brahmaññakulasambhavā.

Vimuttacittaṃ kupitā, bhikkhuniṃ abhisāpayim̄.

Vesikāva anācārā, Jinasāsanadūsikā.

Evaṃ akkosayitvāna, tena pāpena kammunā.

Dāruṇaṃ nirayaṃ gantvā, mahādukkhasamappitā.

Tato cutā manussesu, upapannā tapassinī.

Dasajātisahassāni, gaṇikattamakārayim̄.

Tamhā pāpā na muccissaṃ, bhutvā duṭṭhaviṣaṃ yathā.

Brahmacariyamasevissaṃ, Kassape Jinasāsane.

Tena kammavipākena, ajāyim̄ tidase pure.

Pacchime bhave sampatte, ahoṣim̄ opapātikā.

Ambasākhantare jātā, Ambapālīti tenahaṃ.

Parivutā pāṇakoṭṭhi, pabbajim̄ Jinasāsane.

Pattāhaṃ acalaṃ ṭhānaṃ, dhītā Buddhassa orasā.

Iddhīsu ca vasī homi, sotadhātuvisuddhiyā.

Cetopariyañāṇassa, vasī homi Mahāmuni.

Pubbenivāsaṃ jānāmi, dibbacakkhu visodhitaṃ.

Sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.

Atthadhammaniruttīsu, paṭibhāne tatheva ca.

Ñāṇaṃ me vimalaṃ suddhaṃ, Buddhaseṭṭhassa vāhasā.

Kilesā jhāpitā mayhaṃ, bhavā sabbe samūhatā.

Nāgīva bandhanaṃ chetvā, viharami anāsavā.

Svāgataṃ vata me āsi, Buddhasettḥassa santike.
 Tisso vijjā anuppattā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ.
 Paṭisambhidā catasso, vimokkhāpi ca aṭṭhime.
 Chaḷabhiññā sacchikatā, kataṃ Buddhassa sāsanan”ti.

Arahattaṃ pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena tā
 eva gāthā paccudāhāsīti.

Ambapālītherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Rohinītherīgāthāvaṇṇanā

Samaṇāti bhoti supīti-ādikā Rohiniyā theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī ito ekanavutikappe Vipassissa Bhagavato kāle kulagehe nibbattitvā viññutaṃ patvā ekadivasam Bandhumatīnagare Bhagavantam piṇḍāya carantaṃ disvā pattaṃ gahetvā pūvassa pūretvā Bhagavato datvā pītisomanassajātā pañcapatiṭṭhitena vandi¹. Sā tena puññakammena devamanussesu saṃsarantī anukkamena upacitavimokkhasambhārā hutvā imasmim Buddhuppāde Vesāliyaṃ Mahāvibhavassa brāhmaṇassa gehe nibbattitvā **Rohinī**ti laddhanāmā viññutaṃ patvā Satthari Vesāliyaṃ viharante vihāraṃ gantvā dhammaṃ sutvā sotāpannā hutvā mātāpitūnaṃ dhammaṃ desetvā sāsane pasādaṃ uppādetvā te anujānāpetvā sayam pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karontī na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**²—

“Nagare Bandhumatiyā, Vipassissa Mahesino.

Piṇḍāya vicarantassa, pūvedāsimaḥaṃ tadā.

Tena kammena sukatenā, cetanāpaṇidhīhi ca.

Tattha cittaṃ pasādetvā, Tāvatiṃsamagacchahaṃ.

1. Vanditvā (Sī)

2. Natthi Apadāne.

Chattimsadevarājūnaṃ, Mahesittamakārayiṃ.
Paññāsacakkavattīnaṃ, Mahesittamakārayiṃ.

Manasā patthitā nāma, sabbā mayhaṃ samijjhatha.
Sampattiṃ anubhotvāna, devesu manujesu ca.

Pacchime bhavasampatte, jātā vippakule ahaṃ.
Rohinī nāma nāmena, ñātakehi piyāyitā.

Bhikkhūnaṃ santikaṃ gantvā, dhammaṃ sutvā yathātathaṃ.
Saṃviggamānasā hutvā, pabbajiṃ anagāriyaṃ.

Yoniso padahantīnaṃ, arahattamapāpuṇiṃ.
Ekanavutito kappe, yaṃ dānamadadiṃ tadā.

Duggatiṃ nābhijānāmi, pūvadānassidaṃ phalaṃ.
Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

Arahattaṃ pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā pubbe
sotāpannakāle pitarā attanā ca vacanapaṭivacanasena vuttagāthā
udānavasena bhāsanti—

271. “Samaṇāti bhoti supi, samaṇāti pabujjhasi.
Samaṇāeva kittesi, samaṇī nūna bhavissasi.
272. Vipulaṃ annaṅca pānaṅca, samaṇānaṃ pavecchasi.
Rohinī dāni pucchāmi, kena te samaṇā piyā.
273. Akammakāmā alasā, paradattūpajīvino.
Āsaṃsukā sādukāmā, kena te samaṇā piyā.
274. Cirassaṃ vata maṃ tāta, samaṇānaṃ paripucchasi.
Tesaṃ te kittayissāmi, paññāsilaparakkamaṃ.
275. Kammakāmā analasā, kammasetṭhassa kārakā.
Rāgaṃ dosaṃ pajahanti, tena me samaṇā piyā.
276. Tīṇi pāpassa mūlāni, dhunanti sucikārino.
Sabbāṃ pāpaṃ pahīne’saṃ, tena me samaṇā piyā.

277. Kāyakammaṃ suci nesaṃ, vacīkammañca tādisaṃ.
Manokammaṃ suci nesaṃ, tena me samaṇā piyā.
278. Vimalā saṅkhamuttāva, suddhā santarabāhirā.
Puṇṇā sukkāna dhammānaṃ, tena me samaṇā piyā.
279. Bahussutā dhammadharā, ariyā dhammajīvino.
Atthaṃ dhammañca desenti, tena me samaṇā piyā.
280. Bahussutā dhammadharā, ariyā dhammajīvino.
Ekaggacittā satimanto, tena me samaṇā piyā.
281. Dūraṅgamā satimanto, mantabhāṇī anuddhatā.
Dukkhasantaṃ pajānanti, tena me samaṇā piyā.
282. Yasmā gāmā pakkamanti, na vilokenti kiñcanaṃ.
Anapekkhāva gacchanti, tena me samaṇā piyā.
283. Na te saṃ koṭṭhe openti, na kumbhiṃ na khaḷopiyam.
Pariniṭṭhitamesānā, tena me samaṇā piyā.
284. Na te hiraññaṃ gaṇhanti, na suvaṇṇaṃ na rūpiyam.
Paccuppanna yāpenti, tena me samaṇā piyā.
285. Nānākulā pabbajitā, nānājanapadehi ca.
Aññaamaññaṃ pihayanti, tena me samaṇā piyā.
286. Atthāya vata no bhoti, kule jātāsi Rohinī.
Saddhā Buddhē ca dhamme ca, saṃghe ca tibbagāravā.
287. Tuvaṃ hetam pajānāsi, puññakkhettaṃ anuttaram.
Amhampi ete samaṇā, paṭiggaṇhanti dakkhiṇaṃ.
288. Patiṭṭhito hettha yañño, vipulo no bhavissati.
Sace bhāyasi dukkhassa, sace te dukkhamappiyam.
289. Upehi saraṇaṃ Buddham, dhammaṃ saṃghaṇca tādinaṃ.
Samādiyāhi sīlāni, taṃ te atthāya hehiti.

290. Upemi saraṇaṃ Buddhaṃ, dhammaṃ saṃghaṇca tādinaṃ.

Samādiyāmi silāni, taṃ me atthāya hehiti.

291. Brahmabandhu pure āsīm, so idānimhi brāhmaṇo.

Tevijjo sottiyo camhi, vedagū camhi nhātako”ti—

imā gāthā paccudāhāsi.

Tattha ādito tisso gāthā attano dhītu bhikkhūsu sammutiṃ anicchantena¹ vuttā. Tattha **samaṇāti bhoti supīti**² bhoti tvaṃ supanakālepi “samaṇā samaṇā”ti kittentī samaṇapaṭibaddhaṃyeva kathaṃ kathentī supasi. **Samaṇāti pabujjhasīti** supanato uṭṭhahantīpi “samaṇā” iccevaṃ vatvā pabujjhasi³ niddāya vuṭṭhāsi⁴. **Samaṇāneva kittesīti** sabbakālampi samaṇe eva samaṇānameva vā guṇe kittesi abhitthavasi. **Samaṇī nūna bhavissasīti** gihirūpena ṭhitāpi cittena samaṇī eva maññe bhavissasi. Atha vā **samaṇī nūna bhavissasīti** idāni gihirūpena ṭhitāpi na cireneva samaṇī eva maññe bhavissasi samaṇesu eva ninnapoṇabhāvato.

Paveccasīti desi. **Rohinī dāni pucchāmīti** amma rohini taṃ ahaṃ idāni pucchāmīti brāhmaṇo attano dhītaraṃ pucchanto āha. **Kena te samaṇā piyāti** amma rohini tvaṃ sayantīpi pabujjhantīpi aññadāpi samaṇānameva guṇe kittayasi, kena nāma kāraṇena tuyhaṃ samaṇā piyāyitabbā jātāti attho.

Idāni brāhmaṇo samaṇesu dosaṃ dhītu ācikkhanto “**akammakāmā**”ti gāthamāha. Tattha **akammakāmāti** na kammakāmā, attano paresaṇca atthāvahaṃ kiñci kammaṃ na kātukāmā. **Alasāti** kusītā. **Paradattūpajīvinoti** parehi dinneneva upajīvanasīlā. **Āsānsukāti** tato eva ghāsacchādanādīnaṃ⁵ āsīsanakā. **Sādukāmāti** sāduṃ madhurameva āhāraṃ icchanakā. Sabbametaṃ brāhmaṇo samaṇānaṃ guṇe ajānanto attanāva parikappitaṃ dosamāha.

1. Anicchantena tena (Sī)

3. Paṭibujjhasi (Sī)

5. Tato vuḍḍhāpacāyanādīnaṃ (Ka)

2. Bhoti tvaṃ sayasīti (Sī)

4. Vuṭṭhahasi (Sī)

Taṃ sutvā Rohinī “laddho dāni me okāso ayyānaṃ guṇe kathetun”ti tuṭṭhamānasā bhikkhūnaṃ guṇe kittetukāmā paṭhamāṃ tāva tesāṃ kittane somanassaṃ pavedentī **“cirassaṃ vata maṃ tātā”**ti gāthamāha. Tattha **cirassaṃ vatā**ti cirena vata. **Tātā**ti pitaraṃ ālapati. **Samaṇānanti** samaṇe samaṇānaṃ vā mayhaṃ piyāyitabbam¹ paripucchasi. **Tesanti** samaṇānaṃ. **Paññāsīlaparakkamanti** paññañca sīlañca ussāhañca.

Kittayissāmīti kathayissāmi. Paṭijānetvā te kittentī “akammakāmā alasā”ti tena vuttamā dosamā tāva nibbethetvā tappaṭipakkhabhūtamā guṇamā dassetum **“kammakāmā”**ti-ādimāha. Tattha **kammakāmā**ti vattapaṭivattātibhedam² kammaṃ samaṇakiccaṃ paripūraṇavasena kāmenti icchantīti kammakāmā. Tattha yuttappayuttā hutvā uṭṭhāya samuṭṭhāya vāyamanato na alasāti **anulasā**. Taṃ pana kammaṃ seṭṭhamā uttamamā nibbānāvahameva karontīti **kammasetṭhassa kārakā**. Karontā pana taṃ paṭipattiyā anavajjabhāvato **rāgamā dosamā pajahanti**, yathā rāgadosā pahīyanti, evamā samaṇā kammaṃ³ karonti. **Tena me samaṇā piyā**ti tena yathāvuttena sammāpaṭipajjanena mayhaṃ samaṇā piyāyitabbāti attho.

Tīṇi pāpassa mūlānīti lobhadosaṃmohasaṅkhātāni akusalassa tīṇi mūlāni. **Dhunantīti** nigghātenti⁴, pajahantīti attho. **Sucikārinoti** anavajjakammakārino. **Sabbarā pāparā pahīne’santi** aggamaggādhiḡamena esaṃ sabbampi pāparā pahīnaṃ.

Evamā “samaṇā sucikārino”ti saṅkhepato vuttamatthamā vibhajitvā dassetum **“kāyakammaṃ”**ti gāthamāha. Taṃ suviññeyyameva.

Vimalā saṅkhamuttāvāti sudhotasaṅkhā viya muttā viya ca vigatamalārāgādimalarahitā. **Suddhā santarabāhirā**ti santarañca bāhirañca santarabāhiraṃ. Tato santarabāhirato suddhā, suddhāsayaḡapayogāti attho. **Puṇṇā sukkāna dhammānanti** ekantasukkehi anavajjadhammehi paripuṇṇā, asekkhehi sīlakkhandhādīhi samannāgatāti attho.

1. Piyāyitam (Sī)

3. Samaṇakammaṃ (Sī)

2. Vattapaṭipatti-ātibhedam (Ka)

4. Nicchādentī (I)

Suttageyyādibahuṃ sutam̐ etesaṃ, sutena vā uppannāti **bahussutā**,
pariyattibāhusaccena paṭivedhabāhusaccena ca samannāgatāti attho. Tameva
duvidhampi dhammam̐ dhārentīti **dhammadharā**. Sattānam̐
ācārasamācārasikkhāpadena arīyantīti **ariyā**. Dhammena ñāyena jīvantīti
dhammajīvino. **Attham̐ dhammañca desentīti** bhāsitatthañca
desanādhammañca kathenti pakāsenti. Atha vā atthato anapetaṃ dhammato
anapetañca desenti ācikkhanti.

Ekaggacittāti samāhitacittā. **Satimantoti** upaṭṭhitasatino.

Dūraṅgamāti araṅṅagatā, manussūpacāram̐ muñcitvā dūram̐ gacchantā,
iddhānubhāvena vā yathārucitam̐ dūram̐ ṭhānam̐ gacchantīti dūraṅgamā.
Mantā vuccati paññā, tāya bhaṇanasīlatāya **mantabhāṇī**. Na uddhatāti
anuddhatā, uddhaccarahitā vūpasantacittā. **Dukkassantaṃ pajānantīti**
vaṭṭadukkhassa pariyaṅtabhūtam̐ nibbānam̐ paṭivijjhanti.

Na vilokenti kiñcananti yato gāmato pakkamanti, tasmim̐ gāme kañci
sattam̐ vā saṅkhāram̐ vā apekkhāvasena na olokenti, atha kho pana
anapekkhāva gacchanti pakkamanti.

Na te sam̐ koṭṭhe opentīti te samaṇā sam̐ attano santakam̐ sāpateyyam̐
koṭṭhe na openti na paṭisāmetvā ṭhapenti tādisassa pariggahassa abhāvato.
Kumbhinti kumbhiyam̐. **Khaḷopiyaṅti** pacchiyam̐. **Pariniṭṭhitamesānāti**
parakulesu paresam̐ atthāya siddhameva ghāsam̐ pariyesantā.

Hiraññanti kahāpaṇam̐. **Rūpiyaṅti** rajatam̐. **Paccuppanna yāpentīti**
atītam̐ ananusocantā anāgatañca apaccāsīsantā paccuppanna yāpenti
attabhāvam̐ pavattenti.

Aññamaññam̐ pihayaṅtīti aññamaññasmim̐ mettim̐ karonti.
“Pihāyaṅti”pi¹ pāḷho, so eva attho.

Evam̐ so brāhmaṇo dhītuyā santike bhikkhūnam̐ guṇe sutvā
pasannamānaso dhītaṃ pasamsanto “**atthāya vatā**”ti-ādimāha.

Amhampīti amhākampi. **Dakkhiṅanti** deyyadhammam̐.

1. Piyāsantipi (Sī)

Etthāti etesu samaṇesu. **Yaññoti** dānadhammo. **Vipuloti** vipulaphalo.
Sesaṃ vuttanayameva.

Evam brāhmaṇo saraṇesu sīlesu ca paṭiṭṭhito aparabhāge
sañjātasamvego pabbajitvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahatte paṭiṭṭhāya attano
paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānento **Brahmabandhū**”ti gāthamāha. Tassattho
heṭṭhā vuttoyeva.

Rohinītherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Cāpātherīgāthāvaṇṇanā

Laṭṭhihattho pure āsīti-ādikā Cāpāya theriyā gāthā. Ayampi
purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ
upacinantī anukkamena upacitakusalamūlā sambhatavimokkhasambhārā
hutvā imasmim̃ Buddhuppāde Vaṅkahāra¹ janapade aññatarasmim̃
Migaluddakagāme jeṭṭhakamigaluddakassa dhītā hutvā nibbatti, **Cāpāti**² ssā
nāmaṃ ahosi. Tena ca samayena Upako ājīvako Bodhimaṇḍato
dhammacakkaṃ pavattetuṃ Bārāṇasim̃ uddissa gacchantena Satthārā
samāgato “vippasannāni kho te āvuso indriyāni, parisuddho chavivaṇṇo
pariyodāto, kaṃsi tvaṃ āvuso uddissa pabbajito, ko vā te Satthā, kassa vā
tvaṃ dhammaṃ rocesi”ti³ pucchitvā—

“Sabbābhibhū sabbavidūhamasmi,
Sabbesu dhammesu anupalitto.
Sabbañjaho taṇhākkhaye vimutto,
Sayam abhiññāya ka’ muddiseyyam⁴.

Na me ācariyo atthi, sadiso me na vijjati.
Sadevakasmim̃ lokasmim̃, natthi me paṭipuggalo.

1. Vaṅkahāra (Ka) 2. Chāvā (Suttanipāta-Ṭṭha 1. 248; Ma-Ṭṭha 2. 94 piṭṭhesu.)

3. Vi 3. 12; Abhi 4. 218; Ma 1. 227 piṭṭhesu.

4. Khu 1. 64; Vi 3. 12; Ma 1. 227 piṭṭhesu.

Ahaṃ hi Arahā loke, ahaṃ Satthā anuttaro.

Ekomhi Sammāsambuddho, sītibhūtomhi nibbuto.

Dhammacakkaṃ pavattetuṃ, gacchāmi Kāsināṃ purāṃ.

Andhībhūtasmiṃ lokasmiṃ, āhañchaṃ amatadundubhin”ti¹—

Satthārā attano sabbaññubuddhabhāve dhammacakkapavattane ca pavedite pasannacitto so “hupeyyapāvuso arahasi Anantajino”ti² vatvā ummaggaṃ gahetvā pakkanto Vaṅgahārajanapadaṃ agamāsi. So tattha ekaṃ Migaluddakagāmaṃ upanissāya vāsaṃ kappesi, taṃ tattha jetṭhakamigaluddako upaṭṭhāsi. So ekadivasaṃ dūraṃ migavaṃ gacchanto “mayhaṃ arahante mā pamajji”ti attano dhītaraṃ Cāpaṃ āṇāpetvā agamāsi saddhiṃ puttabhātukehi. Sā cassa dhītā abhirūpā hoti dassanīyā.

Atha kho Upako ājīvako bhikkhācāraṇelāyaṃ migaluddakassa gharaṃ gato parivisitum upagataṃ Cāpaṃ disvā rāgena abhibhūto bhuñjitumpi asakkonto bhājanena bhattaṃ ādāya vasanaṭṭhānaṃ gantvā bhattaṃ ekamante nikkhipitvā “sace cāpaṃ labhissāmi, jīvāmi, no ce, marissāmi”ti nirāhāro nipajji. Sattame divase migaluddako āgantvā dhītaraṃ pucchi “kiṃ mayhaṃ arahante na pamajji”ti. Sā “ekadivaseva āgantvā puna nāgatapubbo”ti āha. Migaluddako ca tāvadevassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā “kiṃ bhante aphāsukan”ti pāde parimajjanto pucchi. Upako nitthunanto parivattatiyeva. So “vadatha bhante yaṃ mayā sakkā kātum, sabbaṃ taṃ karissāmi”ti āha. Upako ekena pariyāyena attano ajjhāsayaṃ ārocesi. Itaro jānāsi pana bhante kiñci sippanti. Na jānāmi. Na bhante kiñci sippaṃ ajānantaṃ sakkā gharaṃ āvasitunti. So āha “nāhaṃ kiñci sippaṃ jānāmi, apica tumhākaṃ maṃsaṃ bhavissāmi, maṃsañca vikkiṇissāmi”ti. Māgaviko “amhākaṃ etadeva rucati”ti uttarasāṭakaṃ datvā attano saḥāyakassa gehe katipāhaṃ vasāpetvā tādisse divase gharaṃ ānetvā dhītaraṃ adāsi

1. Vi 3. 12; Abhi 4. 218; Ma 1. 227 piṭṭhesu.

2. Vi 3. 12; Ma 1. 228 piṭṭhesu thokaṃ visadisāṃ.

Atha kāle gacchante tesaṃ saṃvāsamanvāya putto nibbatti,
Subhaddotissa nāmaṃ akaṃsu. Cāpā tassa rodanakāla “Upakassa putta,
 Ājīvakassa putta, maṃsahāarakassa putta, mā rodi mā rodī”ti-ādinā
 puttatosanagītena Upakaṃ uppaṇḍesi. So “mā tvaṃ Cāpe maṃ ‘anātho’ti
 maññi, atthi me sahāyo Anantajino nāma, tassāhaṃ santikaṃ gamissāmi”ti
 āha. Cāpā “evamayaṃ aṭṭiyati”ti ñatvā punappunaṃ tathā kathesiyeva. So
 ekadivasaṃ tāya tathā vutto kujjhitvā gantumāraddho. Tāya taṃ taṃ vatvā
 anunīyamānopi saññattim anāgacchanto pacchimadisābhimukho pakkāmi.

Bhagavā ca tena samayena Sāvattthiyaṃ Jetavane viharanto bhikkhūnaṃ
 ācikkhi “yo bhikkhave ajja ‘kuhiṃ Anantajino’ti idhāgantvā pucchati, taṃ
 mama santikaṃ pesethā”ti. Upakopi “kuhiṃ Anantajino vasati”ti tattha
 tattha pucchanto anupubbena Sāvattthim gantvā vihāraṃ pavisitvā
 vihāramajjhe thatvā “kuhiṃ Anantajino”ti pucchi. Taṃ bhikkhū Bhagavato
 santikaṃ nayimsu. So Bhagavantam disvā “jānātha maṃ Bhagavā”ti āha.
 Āma jānāmi, kuhiṃ pana tvaṃ ettakaṃ kālaṃ vasīti. Vaṅgahārajanapade
 bhanteti. Upaka idāni mahallako jāto pabbajitum sakkhissasīti. Pabbajissāmi
 bhanteti. Satthā aññataraṃ bhikkhum āṇāpesi “ehi tvaṃ bhikkhu imaṃ
 pabbājehi”ti. So taṃ pabbājesi. So pabbajito Satthu santike kammaṭṭhānaṃ
 gahetvā bhāvanaṃ anuyuñjanto na cirasseva anāgāmiphale patiṭṭhāya kālaṃ
 katvā aviheṣu nibbatto, nibbattakkhaṇeyeva arahattaṃ pāpuṇi. Aviheṣu
 nibbattamattā satta janā arahattaṃ pattā, tesaṃ ayaṃ aññataro. Vuttaṃ
 hetam—

“Avihaṃ upapannāse, vimuttā satta bhikkhavo.

Rāgadosaparikkhīṇā, tiṇṇā loke visattikaṃ.

Upakopalaṅgaṇo ca, Pakkusāti ca te tayo.

Bhaddiyo khaṇḍadevo ca, bāhuraggi ca siṅgiyo.

Te hitvā mānusaṃ dehaṃ, dibbayogaṃ upaccagun”ti¹.

1. Saṃ 1. 59 piṭṭhe.

Upake pana pakkante nibbindahadayā Cāpā dāraḥaṃ ayyakassa
niyyādetvā pubbe Upakena gatamaggaṃ gacchantī Sāvattimā gantvā
bhikkhunīnaṃ santike pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karontī
maggapaṭipāṭiyā arahatte paṭiṭṭhitā attano paṭipattim paccavekkhitvā pubbe
Upakena attanā ca kathitagāthāyo udānavasena ekajjhaṃ katvā—

292. “Laṭṭhihattho pure āsi, so dāni migaluddako.
Āsāya palipā ghorā, nāsakkhi pārametave.
293. Sumattaṃ maṃ maññaṃānā, Cāpā putta’matosayi.
Cāpāya bandhanaṃ chetvā, pabbajissaṃ punopahaṃ.
294. Mā me kujjhi mahāvīra, mā me kujjhi Mahāmuni.
Na hi kodhaparetassa, suddhi atthi kuto tapo.
295. Pakkamissaṅca nāḷāto, ko’ dha nāḷāya vacchati.
Bandhantī itthirūpena, samaṇe dhammajīvino.
296. Ehi kāḷa nivattassu, bhuñja kāme yathā pure.
Ahaṃ ca te vasīkatā, ye ca me santi nātakā.
297. Etto cāpe catubbhāgaṃ, yathā bhāsasi tvaṃ ca me.
Tayā rattassa posassa, uḷāraṃ vata taṃ siyā.
298. Kāḷa’nginimva takkāriṃ, pupphitaṃ girimuddhani.
Phullaṃ dālimalaṭṭhimva, antodīpeva Pāṭalim.
299. Haricandalittaṅgim, kāsikuttamadhārinim.
Taṃ maṃ rūpavatiṃ santiṃ, kassa ohāya gacchasi.
300. Sākuntikova sakuṇim, yathā bandhitumicchati.
Āharimena rūpena, na maṃ tvaṃ bādhayissasi.
301. Imaṃ ca me puttaphalaṃ, kāḷa uppāditaṃ tayā.
Taṃ maṃ puttavatiṃ santiṃ, kassa ohāya gacchasi.

302. Jahanti putte sappaññā, tato ñātī tato dhanam.
Pabbajanti mahāvīrā, nāgo chetvāva bandhanam.
303. Idāni te imam puttam, daḍḍena churikāya vā.
Bhūmiyam vā nisumbhissam, puttasokā na gacchasi.
304. Sace puttam siṅgālānam, kukkurānam padāhisi.
Na mam puttakatte jammi, punarāvattayissasi.
305. Handa kho dāni bhaddante, kuhiṃ kāḷa gamissasi.
Katamam gāmanigamam, nagaram rājadhāniyo.
306. Ahumha pubbe gaṇino, assamaṇā samaṇamānino.
Gāmena gāmam vicarimha, nagare rājadhāniyo.
307. Eso hi Bhagavā Buddho, nadim Neraṇjaram pati.
Sabbadukkhappahānāya, dhammam deseti paṇinam.
Tassāham santikam gaccham, so me Satthā bhavissati.
308. Vandanam dāni me vajjasi, Lokanātham anuttaram.
Padakkhiṇaṇca katvāna, ādiseyyasi dakkhiṇam.
309. Etam kho lambhamamehi, yathā bhāsasi tvaṇca me.
Vandanam dāni te vajjam, Lokanātham anuttaram.
Padakkhiṇaṇca katvāna, ādisissāmi dakkhiṇam.
310. Tato ca kāḷo pakkāmi, nadim Neraṇjaram pati.
So addasasi Sambuddham, desentam amatham padam.
311. Dukkham dukkhasamuppādam, dukkhassa ca atikkamam.
Ariyam caṭṭhaṅgikam maggam, dukkhūpasamagāminam.
312. Tassa pādāni vanditvā, katvāna nam padakkhiṇam.
Cāpāya ādisitvāna, pabbajim anagāriyam.
Tisso vijjā anuppattā, katam Buddhassa sāsanan”ti—
imā gāthā abhāsi.

Tattha **laṭṭhihattho** daṇḍahattho. **Pureti** pubbe paribbājakakāle caṇḍaḅaṅakukkurādīnaṃ parihaṇaṇatthaṃ daṇḍaṃ hatthena gahetvā vicaraṇako ahoṣi. **So dāni migaluddakoti** so¹ idāni migaluddehi saddhiṃ sambhogasaṃvāsehi migaluddo māgaviko jāto. **Āsāyāti** taṇhāya. “Āsāyā”tipi pāḥo, ajjhāsayahetūti attho. **Palipāti** kāmapaṅkato diṭṭhipaṅkato ca. **Ghorāti** aviditavipulānatthāvahattā dāruṇato ghorā. **Nāsakkhi pārametaveti** tasseva palipassa pārabhūtaṃ nibbānaṃ etaṃ gantaṃ na asakkhi na abhisambhunīti attānameva sandhāya Upako vadati.

Sumattaṃ maṃ maññaṃ mānāti attani suṭṭhu mattaṃ madappattaṃ kāmagedhavasena laggāṃ pamattaṃ vā katvā maṃ sallakkhanti. **Cāpā putta’matosayīti** migaluddassa dhītā Cāpā “Ājīvakkassa puttā”ti-ādinā maṃ ghaṭṭenti puttaṃ tosesi keḷāyasi². “Supati maṃ maññaṃ mānāti”ti ca paṭṭanti, supatīti maṃ maññaṃ mānāti attho. **Cāpāya bandhanaṃ chetvāti** Cāpāya tayi uppannaṃ kilesabandhanaṃ chinditvā. **Pabbajissaṃ punopahanti** puna dutiyavārampi ahaṃ pabbajissāmi.

Idāni tassā “mayhaṃ attho natthī”ti vadati, taṃ sutvā Cāpā khamāpentī “**mā me kujjhī**”ti gāthamāha. Tattha **mā me kujjhīti** keḷikaraṇamattena mā mayhaṃ kujjhī. **Mahāvīra Mahāmunīti** Upakaṃ ālapati. Taṃ hi sā pubbepi pabbajito, idānipi pabbajitukāmoti katvā khantiñca paccāsīsanti “Mahāmunī”ti āha. Tenevāha “**na hi kodhaparetassa, suddhi atthi kuto tapo**”ti, tvaṃ ettakampi asahanto kathaṃ cittaṃ damessasi, kathaṃ vā tapaṃ carissasīti adhippāyo.

Atha nālaṃ³ gantvā jīvitukāmosīti Cāpāya vutto āha “**pakkamissañca nālāto, ko’ dha nālāya vacchatī**”ti ko idha nālāya vasissati, nālātova ahaṃ pakkamissāmeva. So hi tassa jātagāmo, tato nikkhamitvā pabbaji, so ca Magadharaṭṭhe Bodhimaṇḍassa āsannaṇapadesa, taṃ sandhāya vuttaṃ. **Bandhanti itthirūpena, samaṇe dhammajīvinoti** cāpe tvaṃ dhammena jīvante dhammike pabbajite attano itthirūpena itthikuttākappehi bandhanti tiṭṭhasi. Yenāhaṃ idāni ediso jāto, tasmā taṃ pariccajāmīti adhippāyo.

1. So eso (Sī)

2. Keḷhāpayi (Sī)

3. Nālaṃ (Sī)

Evam vutte Cāpā taṃ nivattetukāmā “**ehi kālā**”ti gāthamāha.
Tassattho—kāḷavaṇṇatāya **kāḷa** Upaka ehi **nivattassu** mā pakkami, pubbe
viya kāme paribhuñja, ahañca ye ca me santi ñātakā, te sabbeva tuyhaṃ mā¹
pakkamitukāmatāya **vasīkatā** vasavattino katāti.

Taṃ sutvā Upako “**etto cāpe**”ti gāthamāha. Tattha **cāpeti** Cāpe.
Cāpasadisa-aṅgalaṭṭhitāya hi² sā Cāpāti nāmaṃ labhi, tasmā Cāpāti vuccati.
Tvam Cāpe yathā bhāsasi, idāni yādisaṃ kathesi, ito **catubbhāgameva**
piyasamudācāraṃ kareyyāsi. Tayi **rattassa** rāgābhībhūtassa purisassa uḷāraṃ
vata taṃ siyā, ahaṃ panetaraḥi tayi kāmesu ca viratto, tasmā Cāpāya vacane
na tiṭṭhāmīti adhippāyo.

Puna Cāpā attani tassa āsattim uppādetukāmā “**kāḷa’ṅginin**”ti āha.
Tattha **kāḷāti** tassālapanaṃ. **Aṅganinti** aṅgalaṭṭhisampannaṃ. **Ivāti** upamāya
nipāto. **Takkārīm pupphitaṃ girimuddhanīti** pabbatamuddhani ṭhitam
supupphitadālimalaṭṭhim³ viya. “Ukkāgārīn”ti⁴ ca keci paṭṭanti,
aṅgathilaṭṭhim⁵ viyāti attho. Girimuddhanīti ca idaṃ kenaci
anupahatasobhatādassanattamaṃ vuttam. Keci “kāḷiṅginin”ti⁶ pāṭham vatvā
tassa kumbhaṇḍalaṭṭhasadisanti attham vadanti. **Phullaṃ dālimalaṭṭhim vāti**
pupphitaṃ bijapūralataṃ viya. **Antodīpeva Pāṭalinti** dīpakabbhantare⁷
pupphitapāṭalirukkham viya, dīpaggaḥaṇaṇcetta
sobhāpāṭihāriyadassanattameva.

Haricandalittāṅginti lohitacandanena anulittasabbaṅgim.
Kāsikuttamadhārininti uttamakāsikavatthadharam. **Tam manti** tādisaṃ maṃ.
Rūpavatiṃ santinti rūpasampannaṃ samānaṃ. **Kassa ohāya gacchasīti** kassa
nāma sattassa, kassa vā hetuno kena kāraṇena ohāya pahāya pariccajitvā
gacchasi.

Ito parampi tesam vacanapaṭivacanagāthāva ṭhapetvā pariyosāne tisso
gāthā. Tattha **sākuntikovāti** sakuṇaluddo viya. **Āharimena rūpenāti**
kesamaṇḍanādinā sarīrajaganena ceva

1. Imāya (Sī)

3. Supupphitagaṇikāḷikalatṭhim (Sī)

6. Kakkārīnti (Sī)

2. Aṅkalaṭṭhitāya (Sī), aṅgasaṅṭhitāya (Ka)

4. Ukkāhārīnti (Sī)

7. Dīpakassantare (Sī)

5. Aggilaṭṭhim (Sī)

vatthābharaṇādinā ca abhisāṅkhārikena rūpena vaṇṇena kittimena cāturiyenāti attho. **Na maṃ tvaṃ bādhayissasīti** pubbe viya idāni maṃ tvaṃ na bādhituṃ sakkhissasi.

Puttaphalanti puttasaṅkhātāṃ phalaṃ puttapasavo.

Sappaññāti paññavanto, saṃsāre ādīnavavibhāviniyā paññāya samannāgatāti adhippāyo. Te hi appaṃ vā mahantaṃ vā ñātiparivaṭṭaṃ bhogakkhandhaṃ vā pahāya pabbajanti. Tenāha “**pabbajanti mahāvīrā, nāgo chetvāva bandhanan**”ti, ayabandhanaṃ viya hatthināgo ghibandhanaṃ chinditvā mahāvīriyāva pabbajanti, na nihīnavīriyāti attho.

Daṇḍenāti yena kenaci daṇḍena. **Churikāyāti** khurena¹. **Bhūmiyaṃ vā nisumbhissanti** pathaviyaṃ pātetvā pothanavijjhanādinā vibādhisāmi. **Puttasokā na gacchasīti** puttasokanimittaṃ na gacchissasi.

Padāhisīti dassasi. **Puttakatteti** puttakāraṇā. **Jammīti** tassā ālapanāṃ, lāmaketi attho.

Idāni tassa gamaṇaṃ anujānitvā gamaṇaṭṭhānaṃ jānituṃ “**handā kho**”ti gāthamāha.

Itaro pubbe ahaṃ aniyyānikaṃ sāsanaṃ paggayha aṭṭhāsīm, idāni pana niyyānike Anantajinassa sāsane ṭhātukāmo, tasmā tassa santikaṃ gamissāmīti dassento “**ahumhā**”ti-ādimāha. Tattha **gaṇinoti** gaṇadharā. **Assamaṇāti** na samitapāpā. **Samaṇamāninoti** samitapāpāti evaṃ saññino. **Vicarimhāti** pūraṇādīsu attānaṃ pakkhipitvā vadati.

Nerañjaraṃ patīti Nerañjarāya nadiyā samīpe tassā tīre. **Buddhoti** abhisambodhiṃ patto, abhisambodhiṃ patvā dhammaṃ desento sabbakālaṃ Bhagavā tattheva vasīti adhippāyena vadati.

Vandanāṃ dāni me vajjāsīti mama vandanāṃ vadeyyāsī, mama vacanena Lokanāthaṃ anuttaraṃ vadeyyāsīti attho. **Padakkhiṇaṅca katvāna, ādiseyyāsī dakkhiṇanti** Buddhaṃ Bhagavantaṃ tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvāpi catūsu

1. Khuriyā (Sī)

ṭhānesu vanditvā tato puññato mayhaṃ pattidānaṃ dento padakkhiṇaṃ
ādiseyyāsi Buddhaguṇānaṃ sutapubbattā hetusampannatāya ca evaṃ vadati.

Etam kho labbhamamhehīti etaṃ padakkhiṇakaraṇaṃ puññaṃ amhehi
tava dātuṃ sakkā, na nivattanaṃ, pubbe viya kāmūpabhogo ca na sakkāti
adhippāyo¹. **Te vajjanti** tava vandaṇaṃ vajjaṃ vakkhāmi.

Soti kāḷo **addasāsī**ti addakkhi.

Satthudesanāyaṃ saccakathāya padhānattā tabbinimuttāya abhāvato
“**dukkhaṇ**”ti-ādi vuttaṃ, sesaṃ vuttanayameva.

Cāpātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Sundarītherīgāthāvaṇṇanā

Petāni bhoti puttānīti-ādikā Sundariyā theriyā gāthā. Ayampi
purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ
upacinantī ito ekatimsakappe Vessabhussa Bhagavato kāle kulagehe
nibbattitvā viññutaṃ patvā ekadivasam Satthāraṃ piṇḍāya carantaṃ disvā
pasannamānasā bhikkhaṃ davā pañcapatiṭṭhitena vandi². Satthā tassā
cittappasādaṃ ña tvā anumodanaṃ katvā pakkāmi. Sā tena puññakamma
Tāvatisesū nibbattitvā tattha yāvatāyukaṃ ṭhatvā dibbasampattim
anubhavitvā tato cutā aparāparaṃ sugatīsuyeva saṃsarantī paripakkaññā
hutvā imasmiṃ Buddhuppāde Bārāṇasiyaṃ Sujātassa nāma brāhmaṇassa
dhītā hutvā nibbatti, tassā rūpasampattiyā **Sundarī**ti nāmaṃ ahoṣi,
vayappattakāle cassā kaniṭṭhabhātā kālamakāsi. Athassā pitā puttasaṅgā
abhibhūto tattha tattha vicaranto Vāsiṭṭhittheriyā samāgantvā taṃ
sokavinodanakāraṇaṃ pucchanto “petāni bhoti puttānī”ti-ādikā dve gāthā
abhāsi. Therī taṃ sokābhibhūtaṃ ña tvā sokaṃ vinodetukāmā “bahūni
puttasatānī”ti-ādikā dve gāthā vatvā attano asokabhāvaṃ kathesi.

1. Adhippāyo. Tvaṇca meti tvaṃ cāpe (Ka)

2. Vanditvā ṭhitā (Sī)

taṃ sutvā brāhmaṇo “kathaṃ tvaṃ ayye evaṃ asokā jātā”ti āha. Tassa therī ratanattayagunaṃ kathesi¹.

Atha brāhmaṇo “kuhiṃ Satthā”ti pucchitvā “idāni Mithilāyaṃ viharatī”ti taṃ sutvā tāvadeva rathaṃ yojetvā rathena Mithilaṃ gantvā Satthāraṃ upasaṅkamtivā vanditvā sammodayāyaṃ kathaṃ katvā ekamantaṃ nisīdi. Tassa Satthā dhammaṃ desesi. So dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddho pabbajitvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā ghaṭento vāyamanto tatiye divase arahattaṃ pāpuṇi. Atha sārathi rathaṃ ādāya Bārāṇasiṃ gantvā brāhmaṇiṃ taṃ pavattim ārocesi. Sundarī attano pitu pabbajitabhāvaṃ sutvā “amma ahampi pabbajissāmī”ti mātaraṃ āpucchi. Mātā² “yaṃ imasmim gehe bhogajātaṃ, sabbaṃ taṃ tuyhaṃ santakaṃ, tvaṃ imassa kulassa dāyādikā paṭipajja, imaṃ sabbabhogaṃ paribhuñja, mā pabbajī”ti āha. Sā “na mayhaṃ bhogehi attho, pabbajissāmevāhaṃ ammā”ti mātaraṃ anujānāpetvā mahatiṃ sampattiṃ kheḷapiṇḍaṃ viya chaḍḍetvā pabbaji. Pabbajitvā ca sikkhamānāyeva hutvā vipassanaṃ vadḍhetvā ghaṭentī vāyamantī hetusampannatāya ñāṇassa paripākaṃ gatattā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**³—

“Piṇḍapātaṃ carantassa, Vessabhussa Mahesino.

Kaṭacchubbhikkhamuggayha, Buddhasettḥassadāsahaṃ.

Paṭiggahetvā Sambuddho, Vessabhū Lokanāyako.

Vīthiyā saṅṭhito Satthā, akā me anumodanaṃ.

Kaṭacchubbhikkhaṃ datvāna, Tāvatiṃsaṃ gamissasi.

Chattimsadevarājūnaṃ, Mahesittaṃ karissasi.

Paññāsaṃ cakkavattīnaṃ, Mahesittaṃ karissasi.

Manasā paṭthitaṃ sabbaṃ, paṭilacchasi sabbadā.

Sampattiṃ anubhotvāna, pabbajissasi kiñcana.

Sabbāsava pariññāya, nibbāyissasināsava.

1. Ratanattayassa guṇe vaṇṇesi (Sī)

2. Sā (Sī)

3. Natthi Apadāne.

Idaṃ vatvāna Sambuddho, Vessabhū Lokanāyako.
 Nabhaṃ abbhuggamī vīro, haṃsarājāva ambare.
 Sudinnaṃ me dānavaraṃ, suyitṭhā yāgasampadā.
 Kaṭacchubhikkhaṃ datvāna, pattāhaṃ acalaṃ padaṃ.
 Ekatimse ito kappe, yaṃ dānamadadiṃ tadā.
 Duggatiṃ nābhijānāmi, bhikkhādānassidaṃ phalaṃ.
 Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

Arahattaṃ pana patvā phalasukhena nibbānasukhena ca viharantī
 aparabhāge “Satthu purato sīhanādaṃ nadissāmī”ti upajjhāyaṃ āpucchitvā
 Bārāṇasito nikkhamitvā sambahulāhi bhikkhunīhi saddhiṃ anukkamena
 Sāvattiṃ gantvā Satthu santikaṃ upasaṅkamitvā Satthāraṃ vanditvā
 ekamantaṃ ʒhitā Satthārā katapaṭisanthārā Satthu
 orasadhītubhāvādivibhāvanena aññaṃ byākāsi. Athassā mātaraṃ ādiṃ katvā
 sabbo ñātigaṇo pariṇāso ca pabbaji. Sā aparabhāge attano paṭipattiṃ
 paccavekkhitvā pitarā vuttagāthaṃ ādiṃ katvā udānavasena—

313. “Petāni bhoti puttāni, khādamānā tuvaṃ pure.
 Tuvaṃ divā ca ratto ca, atīva paritappasi.
314. Sā’jja sabbāni khāditvā, sataputtāni brāhmaṇī.
 Vāseṭṭhi kena vaṇṇena, na bālhaṃ paritappasi.
315. Bahūni puttāsātāni, ñātisaṅghasātāni ca.
 Khāditāni atītamse, mama tuyhaṅca brāhmaṇa.
316. Sāhaṃ nissaraṇaṃ ñatvā, jātiyā maraṇassa ca.
 Na socāmi na rodāmi, na cāpi paritappayim.
317. Abbhutaṃ vata vāseṭṭhi, vācaṃ bhāsasi edisim.
 Kassa tvaṃ dhammamaññāya, giram bhāsasi edisim.
318. Esa brāhmaṇa Sambuddho, nagaram Mithilam pati.
 Sabbadukkhappahānāya, dhammam desesi pāṇinam.

319. Tassa brahme Arahato, dhammaṃ sutvā nirūpadhiṃ.
Tattha viññātasaddhammā, puttaso kaṃ byapānudhiṃ.
320. So ahampi gamissāmi, nagaraṃ Mithilaṃ pati.
Appeva maṃ so Bhagavā, sabbadukkhā pamocaye.
321. Addasa brāhmaṇo Buddhaṃ, vippamuttaṃ nirūpadhiṃ.
Svassa dhammadesesi, Muni dukkhassa pāragū.
322. Dukkhaṃ dukkhasamuppādaṃ, dukkhassa ca atikkamaṃ.
Ariyaṃ caṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ, dukkhūpasamagāmiṃ.
323. Tattha viññātasaddhammo, pabbajjaṃ samarocayi.
Sujāto tīhi rattīhi, tisso vijjā aphassayi.
324. Ehi sārathi gacchāhi, rathaṃ niyyādayāhi'maṃ.
Ārogyaṃ brāhmaṇiṃ vajja, 'pabbaji dāni brāhmaṇo.
Sujāto tīhi rattīhi, tisso vijjā aphassayi'.
325. Tato ca rathamādāya, sahassañcāpi sārathi.
Ārogyaṃ brāhmaṇiṃ'voca, 'pabbaji dāni brāhmaṇo.
Sujāto tīhi rattīhi, tisso vijjā aphassayi'.
326. Etañcāhaṃ assarathaṃ, sahassañcāpi sārathi.
Tevijjaṃ brāhmaṇaṃ sutvā, puṇṇapattaṃ dadāmi te.
327. Tuyheva hotvassaratho, sahassañcāpi brāhmaṇi.
Ahampi pabbajissāmi, varapaññassa santike.
328. Hatthī gavassaṃ Maṇikuṇḍalañca,
Phitañcimaṃ gahavibhavaṃ pahāya.
Pitā pabbajito tuyhaṃ, bhuñja bhogaṇi Sundarī.
Tuvaṃ dāyādikā kule.

329. Hatthī gavassam Maṇikuṇḍalañca,
Rammaṃ cimam gahavibhavam pahāya.
Pitā pabbajito mayham, puttasokena aṭṭito.
Ahampi pabbajissāmi, bhātusokena aṭṭitā.
330. So te ijhathu saṅkappo, yaṃ tvam patthesi Sundarī.
Uttiṭṭhapiṇḍo uñcho ca, paṃsukūlañca cīvaram.
Eṭāni abhisambhontī, paraloke anāsavā.
331. Sikkhamānāya me ayye, dibbacakkhu visodhitam.
Pubbenivāsam jānāmi, yattha me vusitam pure.
332. Tuvaṃ nissāya kalyāṇi, theri saṃghassa sobhane.
Tisso vijjā anuppattā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ.
333. Anujānāhi me ayye, icche Sāvatti gantave.
Sīhanādam nadissāmi, Buddhasettṭhassa santike.
334. Passa Sundari Sattḥaram, hemavaṇṇam harittacam.
Adantānam dametāram, Sambuddhamakutobhayaṃ.
335. Passa sundari'māyantim, vippamuttam nirūpadhim.
Vitarāgam visamyuttam, katakiccamanāsavam.
336. Bārāṇasito nikkamma, tava santikamāgatā.
Sāvika te mahāvīra, pāde vandati Sundarī.
337. Tuvaṃ Buddho tuvaṃ Sattḥā, tuyham dhītāmi brāhmaṇa.
Orasā mukhato jātā, katakiccā anāsavā.
338. Tassā te svāgataṃ bhadde, tato te adurāgataṃ.
Evaṃ hi dantā āyanti, Sattu pādāni vandikā.
Vitarāgā visamyuttā, katakiccā anāsavā'ti—

imā gāthā paccudāhāsi.

Tattha **petānī**ti matāni. **Bhotī**ti taṃ ālapati. **Puttānī**ti līṅgavipallāseṇa vuttaṃ, pete putteti attho. Eko eva ca tassā putto mato, brāhmaṇo pana “cirakālaṃ ayaṃ sokena aṭṭā hutvā vicari, bahū maññe imissā puttā matā”ti evaṃsaññī hutvā bahuvacanenāha. Tathā ca “sā’jja sabbāni khāditvā sataputtānī”ti. **Khādamānā**ti lokavohāravaseṇa khusānavacanametaṃ. Loke hi yassā itthiyā jātajātā puttā maranti, taṃ garahantā “puttakhādini”ti-ādini vadanti. **Atīvā**ti ativiya bhusaṃ. **Paritappasī**ti santappasi, pureti yojanā. Ayaṃ hettha sankhepattho—bhoti vāseṭṭhi pubbe tvaṃ mataputtā hutvā socantī paridevantī ativiya sokāya samappitā¹ gāmanigamarājadhāniyo āhiṇḍasi.

Sā’jjāti sā ajja, sā tvaṃ etarahīti attho. “Sajjā”ti vā pāṭho. **Kena vaṇṇenā**ti kena kāraṇeṇa.

Khāditānīti therīpi brāhmaṇeṇa vuttapariyāyeneva vadati. Khāditāni vā byagghadīpibīlārādijātiyo sandhāyevamāha. **Atītamseti** atītakotṭhāse, atikkantabhavesūti attho. **Mama tuyhañcā**ti mayā ca tayā ca.

Nissaraṇaṃ ña tvā jātiyā maraṇassa cāti jātijarāmarāṇaṇaṃ nissaraṇabhūtaṃ nibbānaṃ maggañāṇeṇa paṭivijjhivā. **Na cāpi paritappayinti** na cāpi upāyāsasiṃ, ahaṃ upāyāsaṃ na āpajjinti attho.

Abbhutaṃ vatāti acchariyaṃ vata. Taṃ hi abbhutaṃ pubbe abhūtaṃ abbhutanti vuccati. **Edisinti** evarūpiṃ, “na socāmi na rodāmi, na cāpi paritappayin”ti evaṃ socanādīnaṃ abhāvadīpaniṃ vācaṃ. **Kassa tvaṃ dhammamaññāyāti** kevalaṃ yathā² ediso dhammo laddhuṃ na sakkā, tasmā kassa nāma Satthuno dhammamaññāya girāṃ³ bhāsasi edisanti Satthāraṃ sāsanañca pucchati.

Nirūpadhinti niddukkhaṃ. **Viññātasaddhammā**ti paṭividdha-ariyasaccadhammā. **Byapānudinti** nīharim pajahim.

1. Sokasamappitā (Sī)

2. Yasmā (?)

3. Thiraṃ vācaṃ (Sī)

Vippamuttanti sabbaso vimuttaṃ, sabbakilesehi sabbabhavehi ca viṣaṃyuttaṃ. **Svassāti** so Sammāsambuddho assa brāhmaṇassa.

Tatthāti tassaṃ catusaccadhammadesanāyaṃ¹.

Rathaṃ niyyādayāhi’manti imaṃ rathaṃ brāhmaṇiyā niyyādehi.

Sahassañcāpīti maggaparibbayatthaṃ nītaṃ kahāpaṇasahassañcāpi ādāya niyyādehīti yojanā.

Assarathanti assayuttarathaṃ. **Puṇṇapattanti** tuṭṭhidānaṃ.

Evam brāhmaṇiyā tuṭṭhidāne diyyamāne taṃ asampaṭicchanto sārathi “tuyheva hotū”ti gāthaṃ vatvā Satthu santikameva gantvā pabbaji. Pabbajite pana sārathimhi brāhmaṇī attano dhītaraṃ Sundariṃ āmantetvā gharāvāse niyojenti **“hatthī gavassan”**ti gāthamāha. Tattha **hatthīti** hatthino. **Gavassanti** gāvo ca assā ca. **Maṇikuṇḍalañcāti** maṇi ca Kuṇḍalāni ca. **Phītañcīmaṃ gahavibhavaṃ pahāyāti** imaṃ hatthi-ādippabhedam yathāvuttaṃ avuttañca khettavatthuhiraññasuvaṇṇādibhedam phītam pahūtañca gahavibhavaṃ gehūpakaraṇam aññañca dāsīdāsādīkaṃ sabbam pahāya tava pitā pabbajito. **Bhuñja bhogaṇi Sundarīti** Sundari tvaṃ ime bhoge bhuñjassu. **Tuvaṃ dāyādīkā kuleti** tuvaṃ hi imasmim kule dāyajjārahāti.

Taṃ sutvā Sundarī attano nekkhammajjhāsayaṃ pakāsentī **“hatthīgavassan”**ti-ādimāha.

Atha naṃ mātā nekkhammeyeva niyojenti **“so te ijhatū”**ti-ādinā² diyadḍhagāthamāha. Tattha **yaṃ tvaṃ patthesi Sundarīti** Sundari tvaṃ idāni yaṃ patthesi ākaṅkhasi. So tava pabbajjāya **saṅkappo** pabbajjāya chando **ijjhatu** anantarāyena sijjhatu. **Uttiṭṭhapiṇḍoti** ghare ghare patiṭṭhitvā laddhabbabhikkhāpiṇḍo. **Uñchoti** tadatthaṃ gharapaṭipāṭiyā āhiṇḍanaṃ uddissa ṭhānañca³. **Etānīti** uttiṭṭhapiṇḍādīni. **Abhisambhontīti** anibbinnarūpā jaṅghabalaṃ nissāya abhisambhavanti, sādhentīti attho.

Atha Sundarī “sādhu amma”ti mātuyā paṭissuṇitvā nikkhamitvā bhikkhunupassayaṃ gantvā sikkhamānāyeva samānā tisso vijjā sacchikatvā

1. Dhammanti catusaccadhammadesanaṃ (Sī)

2. Ādikaṃ (Sī)

3. Āhiṇḍantā uttiṭṭhānañca (I)

“Satthu santikaṃ gamissāmi”ti upajjhāyaṃ ārocetvā bhikkhunīhi saddhiṃ Sāvattiṃ agamāsi. Tena vuttaṃ “**sikkhamānāya me ayye**”ti-ādi. Tattha **sikkhamānāya meti** sikkhamānāya samānāya mayā. **Ayyeti** attano upajjhāyaṃ ālapati.

Tuvaṃ nissāya kalyāṇi, theri saṃghassa sobhaneti bhikkhunisaṃghe vuddhatarabhāvena thiraguṇayogena ca saṃghattheri sobhanehi sīlādīhi samannāgatattā sobhane kalyāṇi kalyāṇamitte ayye taṃ nissāya mayā tisso vijjā anuppattā kataṃ Buddhassa sāsanaṃti vōjanā.

iccheti icchāmi. Sāvatti gantaveti Sāvattiṃ gantum. **Sihanādam nadissāmīti** aññābyākaraṇameva sandhāyāha.

Atha Sundarī anukkamena Sāvattiṃ gantvā vihāraṃ pavisitvā Sathhāraṃ dhammāsane nisinnaṃ disvā uḷāraṃ pītisomanassaṃ paṭisaṃvedayamānā attānameva ālapantī āha “**passa Sundarī**”ti. **Hemavaṇṇanti** suvaṇṇavaṇṇaṃ. **Harittacanti** kañcanaṣaṇṇibhattacaṃ. Ettha ca Bhagavā pītavaṇṇena “suvaṇṇavaṇṇo”ti vuccati. Atha kho sammadeva ghaṃsitvā jātihiṅgulakena anulimpitvā suparimajjitakañcanaḍāsasannibhoti dassetuṃ “hemavaṇṇaṃ”ti vatvā “harittacaṃ”ti vuttaṃ.

Passa Sundarī’ māyantinti taṃ Sundarināmikaṃ maṃ Bhagavā āgacchantiṃ passa. “**Vippamuttan**”ti-ādinā aññaṃ byākarontī pītivipphāravasena vadati.

Kuto pana āgatā, kattha ca āgatā, kīdisā cāyaṃ Sundarīti āsaṅkantānaṃ āsaṅkaṃ nivattetuṃ “Bārāṇasito”ti gāthaṃ vatvā tattha “sāvika cā”ti vuttamatthaṃ pākaṭataraṃ kātuṃ “**tuvaṃ Buddho**”ti gāthamāha. Tassattho—imasmīṃ sadevake loke tuvameveko sabbaññubuddho, diṭṭhadhammikasamparāyikaparamatthehi yathārahaṃ anusāsanato tuvaṃ me **Satthā**, ahañca khīṇāsavabrāhmaṇī Bhagavā tuyhaṃ ure vāyāma¹ janitābhijātīyā **orasā**, mukhato pavattadhammaghosena sāsanaṃ ca mukhabhūtena ariyamaggena jātattā **mukhato jātā**, niṭṭhitapariññātādikaraṇīyatāya **katakiccā**, sabbaso āsavānaṃ khepitattā **anāsavāti**.

1. Urasā manasā (Sī), ure tassā maṃ (I)

Athassā Satthā āgamanam abhinandanto “**tassā te svāgatan**”ti gāthamāha. Tassattho—yā tvaṃ mayā adhigataṃ dhammaṃ yāthāvato adhigacchi. Tassā te **bhadde** sundari idha mama santike āgataṃ āgamanam su-āgataṃ. Tato eva taṃ **adurāgataṃ** na durāgataṃ hoti. Kasmā? Yasmā **evaṃ hi dantā āyantūti**, yathā tvaṃ Sundari, evaṃ hi uttamena ariyamaggadamathena dantā tato eva sabbadhi **vītarāgā** sabbesaṃ saṃyojanānaṃ samucchinnatā **visaṃyuttā** katakiccā anāsavā Satthu pādānaṃ vandikā āgacchanti, tasmā tassā te svāgataṃ adurāgataṃ yojanā.

Sundarītherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Subhākammāradhītutherīgāthāvaṇṇanā

Daharāhanti-ādikā Subhāya Kammāradhītāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivatṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī anukkamena sambhāvita¹ kusalamūlā upacitavimokkhasambhārā sugatīsuyeva saṃsarantī paripakkaññā hutvā imasmiṃ Buddhuppāde Rājagahe aññatarassa suvaṇṇakārassa dhītā hutvā nibbatti, rūpasampattisobhāya **Subhāti** tassā nāmaṃ ahoṣi. Sā anukkamena viññutaṃ patvā Satthu Rājagahappavesane Satthari sañjātappasādā ekadivasam Bhagavantaṃ upasaṅkamtivā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā tassā indriyapariṭṭhānaṃ disvā ajjhāsayanurūpaṃ catusaccagabbhadhammaṃ desesi. Sā tāvadeva saḥassanayaṭṭhāṇḍite sotāpattiphale patiṭṭhāsi. Sā aparabhāge gharāvāse dosaṃ disvā Mahāpajāpatiyā Gotamiyā santike pabbajitvā bhikkhunisīle patiṭṭhitā uparimaggatthāya bhāvanamanuyuñji². Taṃ ñātakā kālena kālaṃ upasaṅkamtivā kāmehi nimantentā pahūtdhanaṃ vibhavajātaṃ dassetvā palobhenti. Sā ekadivasam attano santikaṃ upagātānaṃ gharāvāsesu kāmesu ca ādīnavaṃ pakāsentī “daharāhan”ti-ādīhi catuvīsatiyā gāthāhi dhammaṃ kathetvā te nirāse katvā vissajjetvā vipassanāya kammaṃ karontī indriyāni

1. Saṃropita (I, Ka)

2. Anuyuñjati (Sī, I)

pariyodapentī bhāvanam ussukkāpetva na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattam pāpuṇi. Arahattam pana patvā—

339. “Daharāham suddhavasana, yam pure dhammamassuṇim.
Tassā me appamattāya, saccābhisamayo ahu.
340. Tatham sabbakāmesu, bhusam aratimajjhagam.
Sakkāyasmim bhayam disvā, nekkhammameva pīhaye.
341. Hitvāna’ham nātigaṇam, dāsakammakarāni ca.
Gāmakhattāni phītāni, ramaṇīye pamodite.
342. Pahāya’ham pabbajitā, sāpateyya’manappakam.
Evaṃ saddhāya nikkamma, saddhamme suppavedite.
343. Netam assa patirūpam, ākiṇcaññam hi patthaye.
Yo jātarūpam rajatam, chaḍḍetvā punarāgame.
344. Rajatam jātarūpam vā, na bodhāya na santiyā.
Netam samaṇasārūpam, na etam ariyaddhanam.
345. Lobhanam madanam cetam, mohanam rajavaḍḍhanam.
Sāsaṅkam bahuṇasārūpam, natthi cetha dhuvam ṭhiti.
346. Ettha rattā pamattā ca, saṅkiliṭṭhamanā narā.
Aññaṃaññaena byāruddhā, puthū kubbanti medhagam.
347. Vadho bandho parikleso, jāni sokapariddavo.
Kāmesu adhipannānam, dissate byasanam bahum.
348. Tam mam nātī amittāva, kim vo kāmesu yuñjatha.
Jānātha mam pabbajitam, kāmesu bhayadassinim.
349. Na hiraññasuvaṇṇena, parikkhīyanti āsavā.
Amittā vadhakā kāmā, sapattā sallabandhanā.
350. Tam mam nātī amittāva, kim vo kāmesu yuñjatha.
Jānātha mam pabbajitam, muḍḍam saṅghāṭipārutam.

351. Uttiṭṭhapiṇḍo uñcho ca, paṁsukūlañca cīvaram.
Etaṁ kho mama sāruppaṁ, anagārūpanissayo.
352. Vantā Mahesīhi kāmā, ye dibbā ye ca mānūsā.
Khematṭhāne vimuttā te, pattā te acalaṁ sukhaṁ.
353. Māhaṁ kāmehi saṁgacchīm, yesu tāṇaṁ na vijjati.
Amitṭā vadhakā kāmā, aggikkhandhūpamā dukhā.
354. Paripantho esa bhayo, savighāto sakaṇṭako.
Gedho suvisamo ceso, mahanto mohanāmukho.
355. Upasaggo bhīmarūpo, kāmā sappasirūpamā.
Ye bālā abhinandanti, andhabhūtā puthujjanā.
356. Kāmapaṅkena sattā hi, bahū loke aviddasū.
Pariyantaṁ na jānanti, jātiyā maraṇassa ca.
357. Duggatigamaṇaṁ maggaṁ, manussā kāmahetukaṁ.
Bahū ve paṭipajjanti, attano rogamāvahaṁ.
358. Evaṁ amittajananā, tāpanā saṁkilesikā.
Lokāmisā bandhaniyā, kāmā maraṇabandhanā.
359. Ummādanā ullapanā, kāmā cittappamāthino.
Sattānaṁ saṁkilesāya, khippaṁ mārena oḍḍitaṁ.
360. Anantādīnavā kāmā, bahudukkhā mahāvisā.
Appassādā raṇakarā, sukkaṇṭhavisosaṇā.
361. Sāhaṁ etādisaṁ katvā, byasaṇaṁ kāmahetukaṁ.
Na taṁ paccāgamissāmi, nibbānābhiratā sadā.
362. Raṇaṁ taritvā kāmānaṁ, sītibhāvābhikaṅkhinī.
Appamattā vihassāmi, sabbasaṁyojanakkhaye.
363. Asokaṁ virajaṁ khemaṁ, ariyatṭhaṅgikaṁ ujum.
Taṁ maggaṁ anugacchāmi, yena tiṇṇā Mahesino.

364. Imaṃ passatha dhammaṭṭhaṃ, subhaṃ kammāradhītaṃ.
Anejaṃ upasampajja, rukkhamaḷamhi jhāyati.

365. Ajja'ṭṭhamī pabbajitā, saddhā saddhammasobhanā.
Vinītu'ppalavaṇṇāya, tevijjā maccuhāyinī.

366. Sāyaṃ bhujissā aṇaṇā, bhikkhunī bhāvitindriyā.
Sabbayogavisamīyuttā, katakiccā anāsavā.

367. Taṃ Sakko devasaṃghena, upasaṅkamma iddhiyā.
Namassati bhūtapati, subhaṃ kammāradhītaṃ”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **daharāhaṃ suddhavasanaṃ, yaṃ pure dhammamassuṇṇinti** yasmā ahaṃ pubbe daharā taruṇī eva suddhavasanaṃ suddhavatthanivatthā alaṅkatappaṭiyattā Satthu santike dhammaṃ assosiṃ. **Tassā me appamattāya, saccābhisamayo ahūti** yasmā ca tassā me mayhaṃ yathāsutaṃ dhammaṃ paccavekkhitvā appamattāya upaṭṭhitassatiyā silaṃ adhiṭṭhahitvā bhāvanāṃ anuyuṇṇantiyāva catunnaṃ ariyasaccānaṃ abhisamayo “idaṃ dukkhaṃ”ti-ādinā¹ paṭivedho ahosi.

Tatohaṃ sabbakāmesu, bhusaṃ aratimajjhaganti tato tena kāraṇena Satthu santike dhammassa sutattā saccānaṅca abhisamitattā manussesu dibbesu cāti sabbesupi kāmesu bhusaṃ ativiya aratiṃ ukkaṇṭhiṃ adhigacchim. **Sakkāyasmim** upādānakkhandhapaṅcake **bhayaṃ** sappaṭibhayabhāvaṃ ṇāṇacakkhunā disvā **nekkhammeva** pabbajjaṃ nibbānameva **pīhaye** pihayāmi patthayāmi.

Dāsakammakarāni cāti dāse ca kammakāre ca, liṅgavipallāsena hetāṃ vuttaṃ. **Gāmakhettāni**ti gāme ca pubbaṇṇāparaṇṇaviruhanakkhettāni ca, gāmapariyāpannāni vā khettāni. **Phītāni**ti samiddhāni. **Ramaṇīyeti** manuṇṇe. **Pamoditeti** pamudite², bhogakkhandhe hitvāti sambandho. **Sāpateyyanti** santakaṃ dhanāṃ, maṇikanakaraajatādīpariggahavatthum. **Anappakanti** mahantaṃ, pahāyāti yojanā. **Evaṃ saddhāya nikkhamāti** “hitvānaṃ ṇātigaṇaṃ”ti-ādinā

1. Khu 9. 36 piṭṭhe.

2. Pamudane (Sī)

vuttappakārena mahantaṃ ṇātiparivaṭṭaṃ mahantañca bhogakkhandhaṃ
pahāya kammakammaphalāni ratanattayañcāti saddheyyavatthum saddhāya
saddahitvā gharato nikkhamma **saddhamme suppedite**
Sammāsambuddhena suṭṭhu pavedite ariyavinaye ahaṃ pabbajitā.

Evam pabbajitāya pana **netam assa patirūpaṃ**, yadidaṃ chaḍḍitānaṃ
kāmaṇaṃ paccāgamaṇaṃ. **Ākiñcaññaṃ hi patthayeti** ahaṃ akiñcanabhāvaṃ
apariggahabhāvameva patthayāmi. **Yo jātarūparajataṃ, chaḍḍetvā**
punarāgameti yo puggalo suvaṇṇaṃ rajataṃ aññaṃpi vā kiñci dhanajātaṃ
chaḍḍetvā puna taṃ gaṇheyya, so paṇḍitānaṃ antare kathaṃ sīsaṃ
ukkhipeyya.

Yasmā **rajataṃ jātarūpaṃ vā, na bodhāya na santiyā** na maggañāṇāya
na nibbānāya hotīti attho. **Netam samaṇasāruppanti** etaṃ
jātarūparajataḍḍipariggahavatthu, tassa vā pariggaṇhaṇaṃ samaṇānaṃ
sārūpaṃ na hoti. Tathā hi vuttaṃ “na kappati samaṇānaṃ Sakyaputtiyānaṃ
jātarūparajataṃ”ti-ādi¹. **Na etaṃ ariyaddhananti** etaṃ
yathāvuttapariggahavatthu saddhādidhanaṃ viya ariyadhammamayampi
dhanam na hoti na ariyabhāvāvahato. Tenāha “lobhanaṃ”ti-ādi.

Tattha **lobhananti** lobhuppādanaṃ. **Madananti** madāvahaṃ. **Mohananti**
sammohajanaṇaṃ². **Rajavaḍḍhananti** rāgarajādisaṃvaḍḍhanaṃ. Yena
pariggahitaṃ, tassa āsaṅkāvahattā saha āsaṅkāya vattatīti **sāsaṅkaṃ**, yena
pariggahitaṃ, tassa yato kuto āsaṅkāvahanti attho. **Bahu-āyāsanti**
sajjanarakkhaṇādivasena bahuparissamaṃ³. **Natthi cettha dhuvam ṭhitīti**
etasmim dhane⁴ dhuvabhāvo ca ṭhitibhāvo ca natthi,
cañcalamanavaṭṭhitamevāti⁵ attho.

Ettha rattā pamattā cāti etasmim dhane rattā sañjātarāgā
dasakusaladhammesu satiyā vippavāsena pamattā. **Samkiliṭṭhamaṇā**
lobhādisamkilesena samkiliṭṭhacittāva nāma honti. Tato ca **aññaṃaññaṃhi**
byāruddhā, puthū kubbanti medhagaṃ antamaso mātāpi puttana, puttopi
mātarāti evam aññaṃaññaṃ paṭiruddhā hutvā puthū sattā medhagaṃ

1. Vi 4. 491 piṭṭhe.

2. Sammohanaṃ (Sī, I)

3. Bahu āyāsaṃ (I, Ka)

4. Ṭhāne (I)

5. Calācala... (Sī, I)

kalahaṃ karonti. Tenāha Bhagavā “puna caparaṃ bhikkhave kāmahetu kāmanidānaṃ kāmādhikaraṇaṃ -pa- mātāpi puttana vivadati puttopi mātārā vivadatī”ti-ādi¹.

Vadhoti maraṇaṃ. **Bandhoti** addubandhanādibandhanaṃ. **Pariklesoti** hatthacchedādiparikilesāpatti. **Jānīti** dhanajāni ceva parivārajāni ca. **Sokapariddavoti** soko ca paridevo ca. **Adhipannānanti** ajjhositānaṃ. **Dissate byasanaṃ bahunti** yathāvuttavadhabandhanādibhedam avuttañca domanassupāyāsādim diṭṭhadhammikaṃ samparāyikañca bahuṃ bahuvidham byasanaṃ anatto kāmesu dissateva.

Tam maṃ nātī amittāva, kim vo kāmesu yuñjathāti tādisaṃ maṃ yathā kāmesu virattaṃ tumhe nātī nātakā samānā anattakāmā amittā viya kim kena kāraṇena kāmesu yuñjatha niyojetha. **Jānātha maṃ pabbajitaṃ, kāmesu bhayadassininti** kāme bhayato passantiṃ pabbajitaṃ maṃ ājānātha, kim ettakaṃ tumhehi anaññātanti adhippāyo.

Na hiraññasuvaṇṇena, parikkhīyanti āsavāti kāmāsavādayo hiraññasuvaṇṇena na kadāci parikkhayaṃ gacchanti, atha kho tehi eva parivaḍḍhanteva. Tenāha “**amittā vadhakā kāmā, sapattā sallabandhanā**”ti. Kāmā hi ahitāvahattā mettiyā abhāvena **amittā** maraṇahetutāya ukkhittāsikavadhakasadisattā **vadhakā** anubandhitvāpi anattāvahanatāya verānubandhasapattasadisattā **sapattā** rāgādīnaṃ sallānaṃ bandhanato **sallabandhanā**.

Muḍanti muḍitakesaṃ. Tattha tattha nantakāni gahetvā saṃghāṭicivarapārupanena **saṃghāṭi pārutaṃ**.

Uttiṭṭhapinḍoti vivaṭadvāre ghare ghare patiṭṭhitvā labhanakapiṇḍo. **Uñchoti** tadatthaṃ uñchācariyā. **Anagārūpanissayoti** anagārānaṃ pabbajitānaṃ upagantvā nissitabbato upanissayabhūto jīvitaparikkhāro. Tam hi nissāya pabbajitā jīvanti.

1. Ma 1. 120, 128 piṭṭhādīsu.

Vantāti chaḍḍitā. **Mahesīhīti** Buddhādīhi Mahesīhi. **Khematṭhāneti** kāmāyogādīhi anupaddavaṭṭhānabhūte nibbāne. **Teti mahesayo. Acalaṃ sukhanti** nibbānasukhaṃ pattā. Tasmā taṃ patthentena kāmā pariccajitabbāti adhippāyo.

Māhaṃ kāmehi saṃgacchinti ahaṃ kadācipi kāmehi na samāgaccheyyaṃ. Kasmāti ce āha “**yesu tāṇaṃ na vijjati**”ti-ādi, yesu kāmesu upaparikkhiyamānesu ekasmimpi anattaparittāṇaṃ nāma natthi. **Aggikkhandhūpamā** mahābhītapaṭṭhena. **Dukkhā dukkhamatṭhena**¹.

Paripantho esa bhayo yadidaṃ kāmā nāma aviditavipulānattāhāvahattā. **Savighāto** cittavighātakarattā. **Sakaṇṭako** vinivijjhanattā. **Getho suvisamo cesoti** giddhihetutāya gedho. Suṭṭhu visamo mahāpalibodho so². Duratikkamanaṭṭhena **mahanto. Mohanāmukho** mucchāpattihetuto.

Upasaggo bhīmarūpoti atitimsanakasabhāvo, mahanto devatūpasaggo viya anattakādīdukkhāvahanato³. **Sappasirūpamā kāmā** sappaṭibhayaṭṭhena.

Kāmapaṅkena sattāti kāmasaṅkhātena paṅkena sattā laggā.

Duggatigamaṇaṃ magganti nirayādi-apāyagāmināṃ maggaṃ. **Kāmahetukanti** kāmopabhogahetukāṃ. **Bahunti** paṇātipātādibhedena bahuvidhaṃ. **Rogaṃāvahanti** rujjanaṭṭhena rogasāṅkhātassa diṭṭhadhammakādibhedassa dukkhassa āvahanakāṃ.

Evanti “amittā vadhakā”ti-ādinā vuttappakārena. **Amittajananāti** amittabhāvassa nibbattanakā. **Tāpanāti** santāpanakā, tapanīyāti attho. **Samkilesikāti** samkilesāvahā. **Lokāmisāti** loke āmisabhūtā. **Bandhanīyāti** bandhabhūtehi saṃyojanehi vaḍḍhitabbā, saṃyojanīyāti attho. **Maraṇabandhanāti** bhavādīsu nibbattinimittatāya pavattakāraṇato ca maraṇavibandhanā.

1. Dukkhāpanaṭṭhena (Sī)

2. Mahāpalipālepo (Sī)

3. Appaṭikāra... (Sī)

Ummādanāti vipariṇāmadhammānaṃ¹ viyogavasena sokummādarkarā, vaḍḍhiyā² vā uparūparimadāvahā. **Ullapanāti** “aho sukhaṃ aho sukhaṃ”ti uddhaṃ uddhaṃ lapāpanakā. “Ullolanā”tipi pāṭho, bhattapiṇḍanimittam naṅguṭṭhaṃ ullolento sunakho viya āmisahetu satte uparūparilālanā, parābhavāvaññātapāpanakāti attho. **Cittappamāthinoti** pariḷāhuppādanādinā sampati āyatiṅca cittassa pamathanasīlā. “Cittappamaddino”ti vā pāṭho, so evattho. Ye pana “cittappamādinō”ti vadanti, tesam cittassa pamādāvahāti attho. **Samkilesāyāti** vibādhanāya upatāpanāya vā. **Khippaṃ mārena oḍḍitanti** kāmā nāmete mārena oḍḍitaṃ kuminanti daṭṭhabbā sattānaṃ anattāhāvahanato.

Anantādīnavāti “lobhanaṃ madanañcetan”ti-ādinā, “idha sītassa purakkhato uṇhassa purakkhato”ti-ādinā ca dukkhakkhandhasuttādīsū³ vuttanayena apariyantādīnavā bahudosā. **Bahudukkhāti** āpāyikādibahuvidhadukkhānubandhā. **Mahāvisāti** kaṭukāsayhaphalatāya halāhalādimahāvisasadisā⁴. **Appassādāti** satthadhārāgatamadhubindu viya parittassādā. **Raṇakarāti** sārāgādisaṃvaḍḍhakā⁵. **Sukkapakkhavisosanāti** sattānaṃ anavajjakotṭhāsassa vināsakā.

Sāhanti sā ahaṃ, heṭṭhā vuttanayeneva Satthu santike dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddhā kāme pahāya pabbajitvā ṭhitāti attho. **Etādisanti** evarūpaṃ vuttapakāraṃ. **Katvāti** iti katvā, yathāvuttakāraṇenāti attho. **Na taṃ paccāgamissāmīti** taṃ mayā pubbe vantakāme puna⁶ na paribhuñjissāmi. **Nibbānābhiratā sadāti** yasmā pabbajitakālato paṭṭhāya sabbakālaṃ nibbānābhiratā, tasmā na taṃ paccāgamissāmīti yojanā.

Raṇaṃ taritvā kāmānanti kāmānaṃ raṇaṃ taritvā taṅca mayā kātabbaṃ ariyamaggasaṃpahāraṃ katvā. **Sītibhāvābhikaṅkhinīti** sabbakilesadarathapariḷāhavūpasamena sītibhāvāsaṅkhātāṃ arahattaṃ abhikaṅkhanṭī. **Sabbasaṃyojanakkhayeti** sabbesaṃ saṃyojanānaṃ khayabhūte nibbāne abhiratā.

1. Dhammatā (I, Ka)

3. Ma 1. 120 piṭṭhe.

5. Rāgādisambandhato (Ka)

2. Bandhiyā (I, Ka)

4. Kaṇṭakāpassena phalakādīsū (Sī)

6. Pubbe vantaṃ kāmamethunaṃ (Sī)

Yena tiṇṇā Mahesinoti yena ariyamaggena Buddhādayo Mahesino saṃsāramahoghaṃ tiṇṇā, ahampi tehi gatamaggaṃ anugacchāmi, sīlādipaṭṭipattiyā anupāpuṇāmīti attho.

Dhammaṭṭhanti ariyaphaladhamme ṭhitaṃ. **Anejanti** paṭṭipassaddha¹ ejaṭāya anejanti laddhanāmaṃ aggaphalaṃ. **Upasampajjāti** sampādetvā aggamaggādhigamena adhigantvā. **Jhāyatīti** tameva phalaṃjjhānaṃ upaniṃjjhāyati.

Ajja'ṭṭhamī pabbajitāti pabbajitā hutvā pabbajitato paṭṭhāya ajja aṭṭhamadivaso, ito atīte aṭṭhamiyaṃ pabbajitāti attho. **Saddhāti** saddhāsammaṇṇā. **Saddhammasobhanāti** saddhammādhigamena sobhanā.

Bhujissāti dāsabhāvasadisānaṃ kilesānaṃ pahānena bhujissā. Kāmacchandādi-ṇāpagamena **añāṇā**.

Imā kira tisso gāthā pabbajitvā aṭṭhame divase arahattaṃ patvā aññatarasmiṃ rukkhamūle phalasaṃpattim samāpajjitvā nisinnaṃ therim bhikkhunaṃ dassetvā pasamsantena Bhagavatā vuttā.

Atha Sakko Devānamindo taṃ pavattim dibbena cakkhunā disvā “evaṃ Satthārā pasamsiyamānā ayaṃ therī yasmā devehi ca payirupāsitaṃ”ti tāvadeva Tāvatiṃsehi devehi saddhim upasaṅkamtvā abhivādetvā añjalim paggayha aṭṭhāsi. Taṃ sandhāya saṅgītikārehi vuttaṃ—

“Taṃ Sakko devasaṅghena, upasaṅkamma iddhiyā.
Namassati bhūtapati, subhaṃ kammāradhītaṃ”ti.

Tattha tīsu kāmabhavesu bhūtānaṃ sattānaṃ pati issaroti katvā **bhūtapatīti** laddhanāmo Sakko devarājā devasaṅghena saddhim taṃ subhaṃ kammāradhītaṃ attano deviddhiyā upasaṅkamma namassati, pañcapaṭṭipattitena vandatīti attho.

Subhākammāradhītutherīgāthavaṇṇanā niṭṭhitā.

Vīsatīnipātaṃ vaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Paṭṭipassambhita (Sī)

14. Timsanipāta

1. Subhājīvakambavanikātherīgāthāvaṇṇanā

Timsanipāte **Jīvakambavanam** rammanti-ādikā Subhāya Jīvakambavanikāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhave vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī sambhāvita¹kusalamūlā anukkamena paribrūhitavimokkhasambhārā paripakkañāṇā hutvā imasmim Buddhuppāde Rājagahe brāhmaṇamahāsālakule nibbatti, **Subhātissā** nāmamahosi. Tassā kira sarīrāvayavā sobhanavaṇṇayuttā ahesuṃ, tasmā Subhāti anvatthameva nāmaṃ jātāṃ. Sā Satthu Rājagahappavesane paṭiladdhasaddhā upāsikā hutvā aparabhāge saṃsāre jātasaṃvegā kāmesu ādīnavaṃ disvā nekkhammañca khemato sallakkhantī Mahāpajāpatiyā Gotamiyā santike pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karontī katipāhe neva anāgāmiphale patiṭṭhāsi.

Atha naṃ ekadivasam aññataro Rājagahavāsī dhuttapuriso taruṇo paṭhamayobbane ṭhito Jīvakambavane divāvihārāya gacchantim disvā paṭibaddhacitto hutvā maggaṃ ovaranto² kāmehi nimantesi. Sā tassa nānappakārehi kāmānaṃ ādīnavaṃ attano ca nekkhammajjhāsayaṃ pavedentī dhammaṃ kathesi. So dhammakathaṃ sutvāpi na paṭikkamati, nibandhatiyeva. Therī naṃ attano vacane atīṭṭhantaṃ akkhiṃhi ca abhirattaṃ disvā “handa tayā³ sambhāvitaṃ akkhiṃ”ti attano ekaṃ akkhiṃ uppāṭetvā tassa upanesi. Tato so puriso santāso⁴ saṃvegajāto tattha vigatarāgo va hutvā therim khamāpetvā gato. Therī Satthu santikaṃ agamāsi. Satthuno saha dassanenevassā akkhi paṭipākatikaṃ ahosi. Tato sā Buddhagatāya pītiyā nirantaraṃ phuṭā hutvā aṭṭhāsi. Satthā tassā cittācāraṃ ña tvā dhammaṃ desetvā aggamaggaṭṭhāya kammaṭṭhānaṃ ācikkhi. Sā pītim vikkhambhetvā tāvadeva vipassanaṃ vaḍḍhetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Arahattaṃ pana patvā phalasukhena nibbānasukhena viharantī attano paṭipattim paccavekkhitvā attanā tena ca dhuttapurisena vuttagāthā udānavasena—

1. Saṃropita... (Ka)

2. Vārento (Ka)

3. Tassa (Sī)

4. Santāsī (Sī)

368. “Jīvakambavanaṃ rammaṃ, gacchantiṃ bhikkhuniṃ subhaṃ.
Dhuttako sannivāresi, tamenāṃ abravī subhā.
369. Kiṃ te aparādhitāṃ mayā, yaṃ maṃ ovariyāna tiṭṭhasi.
Na hi pabbajitāya āvuso, puriso samphusanāya kappati.
370. Garuke mama Satthusāsane,
Yā sikkhā Sugatena desitā.
Parisuddhapadaṃ anaṅgaṇaṃ,
Kiṃ maṃ ovariyāna tiṭṭhasi.
371. Āvilacitto anāvilaṃ,
Saraḷo vītarajaṃ anaṅgaṇaṃ.
Sabbattha vimuttamānaṃ,
Kiṃ maṃ ovariyāna tiṭṭhasi.
372. Daharā ca apāpikā caṣi,
Kiṃ te pabbajjā karissati.
Nikkhipa kāṣayacīvaraṃ,
Ehi ramāma supupphite vane.
373. Madhuraṅca pavanti sabbaso,
Kusumarajena samuṭṭhitā dumā.
Paṭhamavasanto sukho utu,
Ehi ramāma supupphite vane.
374. Kusumitasikharā ca pādapā,
Abhigajjantiva māluteritā.
Kā tuyhaṃ rati bhavissati,
Yadi ekā vanamogahissasi.
375. Vāḷamigaṣaṃghasevitaṃ,
Kuṅjaramattakareṇuloḷitaṃ.
Asahāyikā gantumicchasi,
Rahitaṃ bhimsanakaṃ mahāvanaṃ.

376. Tapanīyakatāva dhītikā,
 Vicarasi Cittalateva¹ accharā.
 Kāsikasukhumehi vaggubhi,
 Sobhasī suvasanehi nupame.
377. Aham tava vasānugo siyam,
 Yadi viharemase kānanantare.
 Na hi ma'tthi tayā piyattaro,
 Pāṇo kinnarimandalocane.
378. Yadi me vacanam karissasi,
 Sukhitā ehi agāramāvasa.
 Pāsādanivātavāsini,
 Parikammaṃ te karontu nāriyo.
379. Kāsikasukhumāni dhāraya,
 Abhiropehi ca mālavaṇṇakam.
 Kañcanamaṇimuttakam bahuṃ,
 Vividham ābharaṇam karomi te.
380. Sudhotarajapacchadam subham,
 Gonakatūlikasanthatam navam.
 Abhiruha sayanam mahāraham,
 Candanamaṇḍitasāragandhikam.
381. Uppalam cudakā samuggatam,
 Yathā tam amanussasevitam.
 Evam tvaṃ brahmacārinī,
 Sakesa'ṅgesu jaram gamissasi.
382. Kiṃ te idha sārasammataṃ,
 Kuṇapapūramhi susānavaḍḍhane.
 Bhedanadhamme kaḷevare,
 Yam disvā vimano udikkhasi.

1. Cittaratheva (Sī)

383. Akkhīni ca tūriyāriṇa,
Kinnariyāriṇa pabbatantare.
Tava me nayanāni dakkhiya,
Bhiyyo kāmaratī pavaḍḍhati.
384. Uppalasikharopamāni te,
Vimale hāṭakasannibhe mukhe.
Tava me nayanāni dakkhiya,
Bhiyyo kāmaguṇo pavaḍḍhati.
385. Api dūragatā saramhase,
Āyatapamhe visuddhadassane.
Na hi matthi tayā piyattaro,
Nayanā kinnarimandalocane.
386. Apathena payātumicchasi,
Candaṃ kīlanakaṃ gavesasi.
Meruṃ laṅghetumicchasi,
Yo tvaṃ Buddhasutaṃ maggayasi.
387. Natthi hi loke sadevake,
Rāgo yatthapi dāni me siyā.
Napi naṃ jānāmi kīriso,
Atha maggena hato samūlako.
388. Ingālakuyāva ujjhito,
Visapattoriva aggito kato¹.
Napi naṃ passāmi kīriso,
Atha maggena hato samūlako.
389. Yassā siyā apaccavekkhitāṃ,
Sathā vā anupāsito siyā.
Tvaṃ tādisikaṃ palobhaya,
Jānantim so imaṃ vihaññasi.

1. Agghato hato (Sī)

390. Mayhaṃ hi akkuṭṭhavandite,
Sukhadukkhe ca safī upaṭṭhitā.
Saṅkhatamasubhanti jāniya,
Sabbattheva mano na limpati.
391. Sāhaṃ Sugatassa sāvīkā,
Maggatṭhaṅgikayānayāyinī.
Uddhaṭasallā anāsavā,
Suññāgāragatā ramāma'haṃ.
392. Diṭṭhā hi mayā sucittitā,
Sombhā dārukapillakāni vā.
Tantīhi ca khīlakehi ca,
Vinibaddhā vividhaṃ panaccakā.
393. Tamhuddhaṭe tantikhīlake,
Vissaṭṭhe vikale parikrite.
Na vindeyya khaṇḍaso kate,
Kimhi tattha manaṃ nivesaye.
394. Tathūpamā dehakāni maṃ,
Tehi dhammehi vinā na vattanti.
Dhammehi vinā na vattati,
Kimhi tattha manaṃ nivesaye.
395. Yathā haritālena makkhitam,
Addasa cittikaṃ bhittiyā kataṃ.
Tamhi te viparītadassanaṃ,
Saññā mānusikā niratthikā.
396. Māyaṃ viya aggato kataṃ,
Supinanteva suvaṇṇapādapaṃ.
Upagacchasi andha rittakaṃ,
Janamajjheriva rupparūpakaṃ.

397. Vaṭṭaniriva koṭarohitā,
Majjhe pubbuḷakā sa-assukā.
Piḷakoḷikā cettha jāyati,
Vividhā cakkhuvidhā ca piṇḍitā.
398. Uppāṭiya cārudassanā,
Na ca pajjittha saṅgamānasā.
Handa te cakkhuṃ harassu taṃ,
Tassa narassa adāsi tāvade.
399. Tassa ca viramāsi tāvade,
Rāgo tattha khamāpayī ca naṃ.
Sotthi siyā brahmacārinī,
Na puno edisakaṃ bhavissati.
400. Āsādiya edisaṃ janam,
Aggiṃ pajjalitaṃ'va liṅgiya.
Gaṇhiya āsīvisaṃ viya,
Api nu sotthi siyā khamehi no.
401. Muttā ca tato sā bhikkhunī,
Agamī Buddhavarassa santikaṃ.
Passiya varapuññalakkhaṇaṃ,
Cakkhu āsi yathā purāṇakaṃ”ti—

imā gāthā paccudāhāsi.

Tattha **Jīvakambavananti** Jīvakassa Komārabhaccassa ambavanaṃ.
Rammanti ramaṇīyaṃ. Taṃ kira bhūmibhāgasampattiyā
chāyūdakasampattiyā ca rukkhānaṃ ropitākārena ativiya manuññaṃ
manoramaṃ. **Gacchantinti** ambavanaṃ uddissa gataṃ, divāvihārāya
upagacchantiṃ. **Subhanti** evaṃnāmikaṃ. **Dhuttakoti** itthidhutto.
Rājagahavāsī kireko Mahāvibhavassa suvaṇṇakārassa putto yuvā abhirūpo
itthidhutto puriso matto¹ vicarati. So taṃ

1. Purisamadamatto (Sī)

paṭipathe disvā paṭibaddhacitto maggaṃ uparundhitvā aṭṭhāsi. Tena vuttamā “dhuttako sannivāresi”ti, mama gamanaṃ nisedhesīti attho. **Tamenam abravī subhāti** tamenam nivāretvā ṭhitam dhuttam subhā bhikkhunī kathesi. Ettha ca “gacchantim bhikkhunim subham, abravi subhā”ti ca attānameva therī aññaṃ viya katvā vadati. Theriyā vuttagāthānaṃ sambandhadassanavasena saṅgītikārehi ayaṃ gāthā vuttā.

“Abravī subhā”ti vatvā tassā vuttākāradassanattham āha **“kim te aparādhitan”**ti-ādi. Tattha **kim te aparādhitaṃ mayāti** kim tuyham āvuso mayā aparaddham. **Yaṃ maṃ ovariyāna tiṭṭhasīti** yena aparādhena maṃ gacchantim ovaritvā gamanaṃ nisedhetvā tiṭṭhasi, so nathevāti adhippāyo. Atha itthīsaññāya evaṃ paṭipajjasi, evampi na yuttanti dassenti āha **“na hi pabbajitāya āvuso, puriso samphusanāya kappatī”**ti, āvuso suvaṇṇakāraputta lokiyacārittenapi purisassa pabbajitānaṃ samphusanāya na kappati, pabbajitāya pana puriso tiracchānagatopi samphusanāya na kappati, tiṭṭhatu tāva purisaphusanā¹, rāgavasenassā nissaggiyena purisassa nissaggiyassāpi phusanā na kappateva.

Tenāha **“garuke mama Satthusāsane”**ti-ādi. Tassattho—**garuke** pāsāṇacchattam viya garukātabbe mayham Satthu sāsane yā sikkhā bhikkhuniyo uddissa **Sugatena** Sammāsambuddhena **desitā** paññattā. Tāhi **parisuddhapadam** parisuddhakusalakoṭṭhāsam rāgādi-aṅgaṇānaṃ sabbaso abhāvena **anaṅgaṇam** evambhūtam maṃ gacchantim kena kāraṇena āvaritvā tiṭṭhasīti.

Āvilacittoti cittassa āvilabhāvakarānaṃ kāmavitakkādīnaṃ vasena āvilacitto tvaṃ tadabhāvato **anāvilam** rāgarajādīnaṃ vasena **sarajo** sāṅgaṇo tadabhāvato **vītarajam anaṅgaṇam sabbattha** khandhapañcake samucchedavimuttiyā **vimuttamānasam** maṃ kasmā ovaritvā tiṭṭhasīti.

Evaṃ theriyā vutte dhuttako attano adhippāyaṃ vibhāvento **“daharā cā”**ti-ādinā dasa gāthā abhāsi. Tattha **daharāti** taruṇī paṭhame yobbane ṭhitā. **Apāpikā casīti** rūpena alāmikā ca

1. Sarīraphusanā (Ka)

asi, uttamarūpadharā cāhosīti adhippāyo. **Kim te pabbajjā karissatīti** tuyham evam paṭhamavaye thitāya rūpasampannāya pabbajjā kim karissati, vuḍḍhāya bībhaccharūpāya vā pabbajjittabanti adhippāyena vadati. **Nikkhipāti** chaḍḍehi. “Ukkhipā”ti vā pāṭho, apanehīti attho.

Madhuranti subham, sugandhanti attho. **Pavantīti** vāyanti. **Sabbasoti** samantato. **Kusumarajena samuṭṭhitā dumāti** ime rukkhā mandavātena samuṭṭhahamānakusumareṇujātena attano kusumarajena sayam samuṭṭhitā viya hutvā samantato surabhī vāyanti. **Paṭhamavasanto sukho utūti** ayam paṭhamo vasantamāso sukhasamphasso ca utu vattatīti attho.

Kusumitasikharāti supupphitagga. **Abhigajjantiva māluteritāti** vātena sañcalitā abhigajjantiva abhitthanitā¹ viya tiṭṭhanti. **Yadi ekā vanamogahissasīti** sace tvaṃ ekikā vanamogāhissasi, kā nāma te tattha rati bhavissatīti attanā baddhasukhābhirattatā evamāha.

Vālamigasamghasevanti sīhabyagghādivālamigasamūhehi tattha tattha upasevitaṃ. **Kuñjaramattakareṇuloḷitanti** mattakuñjarehi hatthinīhi ca migānaṃ cittatāpanena rukkhagacchādīnaṃ sākhābhañjanena ca āloḷitapadesaṃ. Kiñcāpi tasmim vane īdisaṃ tadā natthi, vanaṃ nāma evarūpanti taṃ bhimsāpetukāmo evamāha. **Rahitanti** janarahitaṃ vijanaṃ. **Bhimsanakanti** bhayajanakaṃ.

Tapanīyakatāva dhītikāti rattasuvaṇṇena vicaritā dhītalikā viya sukusalena yantācariyena yantayogavasena sajjitā suvaṇṇapaṭimā viya vicarasi, idāneva² ito cito ca sañcarasi. **Cittalateva accharāti** Cittalatā³ nāmake uyyāne devaccharā viya. **Kāsikasukhumehīti** Kāsiraṭṭhe uppannehi ativiya sukhumehi. **Vaggubhīti** siniddhamaṭṭhehi⁴. **Sobhasī suvasanehi nūpameti** nivāsanapārūpanavatthehi anupame upamārahite tvaṃ idāni me vasānugo sobhasīti bhāvinam attano adhippāyavasena ekantikam vattamānaṃ viya katvā vadati.

Aham tava vasānugo siyanti ahampi tuyham vasānugo kimkārapaṭissāvī bhaveyyam. **Yadi viharemase kānanantareti** yadi mayam ubhopi

1. Abhitthunantā (Sī)

3. Cittaratha (Sī)

2. Idāni tvaṃ (Sī)

4. Siniddhamaṭṭhehi (Sī)

vanantare saha vasāma ramāma. **Na hi ma'tthi tayā piyattaroti** vasānugabhāvassa kāraṇamāha. **Pāṇoti** satto, añño kocipi satto tayā piyatara mayham na hi atthīti attho. Atha vā **pāṇoti** attano jīvitam sandhāya vadati, mayham jīvitam tayā piyataram na hi atthīti attho. **Kinnarimandalocaneti** kinnariyā viya mandaputhuvilocane.

Yadi me vacanam karissasi, sukhitā ehi agāramāvasāti sace tvam mama vacanam karissasi, ekāsanam ekaseyyam brahmacariyadukkham pahāya ehi kāmabhogehi sukhitā hutvā agāram ajjhāvasa. “Sukhitā hetī agāramāvasantī”ti keci paṭhanti, tesam sukhitā bhavissati, agāram ajjhāvasantīti attho. **Pāsādanivātavāsini**ti nivātesu pāsādesu vāsini. “Pāsādavimānavāsini”ti ca pāṭho, vimānasadisese pāsādesu vāsini attho. **Parakammanti** veyyāvaccam.

Dhārayāti paridaha, nivāsehi ceva uttariyañca karohi. **Abhiropehīti** maṇḍanavibhūsanavasena vā sarīram āropaya, alaṅkarohīti attho. **Mālavaṇṇakanti** mālañceva gandhavilepanañca. **Kañcanamaṇimuttakanti** kañcanena maṇimuttāhi ca yuttam, suvaṇṇamayamaṇimuttāhi khacitanti attho. **Bahunti** hatthūpagādibhedato bahuppakāram. **Vividhanti** karaṇavikatiyā nānāvidham.

Sudhotarajapacchadanti sudhotatāya pavāhitarajam uttaracchadam. **Subhanti** sobhanam. **Gonakatūlikasanthatanti** dīghalomakāḷakojevana ceva haṁsalomādipuṇṇāya tūlikāya ca santhatam. **Navanti** abhinavam. **Mahārahanti** mahaggham. **Candanamaṇḍitasāragandhikanti** gosīsakādisāracandanena maṇḍitatāya surabhigandhikam, evarūpaṁ sayanamāruha, tam āruhitvā yathāsukham sayāhi ceva nisīda cāti attho.

Uppalam cudakā samuggatanti ca-kāro nipātamattam, udakato uggatam uṭṭhitam accuggamma ṭhitam suphullamuppalam. **Yathā tam amanussasevanti** tañca rakkhasapariggahatāya pokkharaniyā jātatā nimmanussehi sevitam kenaci aparibhuttameva bhaveyya. **Evam tvam brahmacārinīti** evameva tam suṭṭhu phullamuppalam viya tuvam brahmacārinī. **Sakesaṅgesu** attano sarīrāvayavesu kenaci aparibhuttasueva jaram gamissasi, mudhāyeva jarājiṇṇā bhavissasi.

Evam dhuttakena attano adhippāye pakāsite therī sarīrasabhāvavibhāvanena tam tattha vicchindentī “**kiṃ te idhā**”ti gāthamāha. Tassattho—āvuso suvaṇṇakāraputta kesādikuṇapapūre ekantena bhedanadhamme susānavaḍḍhane **idha** imasmim kāyasaññite asucikaḷevare kiṃ nāma tava sāranti sammataṃ sambhāvitam, yaṃ disvā vimano aññatarasmim ārammaṇe vigatamanasaṅkappo, ettheva vā avimano somanassiko hutvā udikkhasi, tam mayham kathehīti.

Tam sutvā dhuttako kiñcāpi tassā rūpaṃ cāturiyasobhitam, paṭhamadassanato pana paṭṭhāya yasmim diṭṭhipāte¹ paṭibaddhacitto, tameva apadisanto “**akkhīni ca tūriyārivā**”ti-ādimāha. Kāmañcāyaṃ therī suṭṭhu samyatatāya santindriyā, tāya thiravippasannasommasantanayananiṭpātesu kammānubhāvanipphanesu pasannapañcappasādapaṭimaṇḍitesu nayanesu labbhamāne pabhāvisiṭṭha² cāturiye diṭṭhipāte yasmā sayam caritahāvabhāvavilāsādiparikappavañcito so dhutto jāto, tasmāssa³ diṭṭhirāgo savisesam vepullam agamāsi. Tattha **akkhīni ca tūriyārivāti** tūri vuccati migī, ca-saddo nipātamattam, migacchāpāya viya te akkhīnīti attho. “Koriyārivā”ti⁴ vā Pāḷi, kuñcakāra⁵ kukkuṭiyāti vuttam hoti. **Kinnariyāriya pabbatantareti** pabbatakucchiyaṃ vicaramānāya kinnarivanitāya viya ca te akkhīnīti attho. **Tava me nayanāni dakkhiyāti** tava vuttaguṇavisesāni nayanāni disvā, **bhiyyo** uparūpari me kāmābhirati pavaḍḍhati.

Uppalasikharopamāni teti rattuppala-aggasadisāni pamhāni tava. **Vimaleti** nimmale. **Hāṭakasannibheti** kañcanarūpakassa mukhasadise te mukhe, nayanāni dakkhiyāti yojanā.

Api dūragatāti dūram ṭhānam gatāpi. **Saramhaseti** aññaṃ kiñci acintetvā tava nayanāni eva anussarāmi. **Āyatapamheti** dīghapakhume. **Visuddhadassaneti** nimmalalocane. **Na hi ma’tthi tayā piyattaro nayanāti** tava nayanato añño koci mayham piyattaro natthi. Tayāti hi sāmi-atthe eva karaṇavacanam.

1. Diṭṭhipāse (I)

2. Sabhāvasiddha... (Sī)

3. Yasmā yaṃ (I)

4. Cakoriyārivāti (Sī)

5. Cakora... (Sī)

Evam cakkhusampattiyā ummāditassa viya taṃ taṃ vippalapato tassa purisassa manoratham viparivattenti therī “**apathenā**”ti-ādinā dvādasagāthā abhāsi. Tattha **apathena payātumicchāsīti** āvuso suvaṇṇakāraputta sante aññasmiṃ itthijane yo tvaṃ **Buddhasutam** Buddhassa Bhagavato orasadhītaram maṃ **maggayasi** patthesi, so tvaṃ sante kheme ujumagge apathena kaṇṭakanivutena sabhayena kummaggena payātumicchasi paṭipajjitukāmosi, **candaṃ kīḷanakaṃ gavesasi** candamaṇḍalaṃ kīḷāgoḷakaṃ kātukāmosi, **meruṃ laṅghetumicchasi** caturāsītiyojanasahassubbedham Sinerupabbatarājam laṅghayitvā aparabhāge ṭhātukāmosi, so tvaṃ maṃ Buddhasutam maggayasīti yojanā.

Idāni tassa attano avisayabhāvaṃ patthanāya ca vighātāvahataṃ dassetuṃ “**natthi**”ti-ādi vuttaṃ. Tattha **rāgo yatthapi dāni me siyāti** yattha idāni me rāgo siyā bhavye, taṃ ārammaṇaṃ sadevake loke natthi eva. **Napi naṃ jānāmi kīrisoti** naṃ rāgaṃ kīrisotipi na jānāmi. **Atha maggena hato samūlakoti athāti** nipātamattaṃ. Ayonisomanasikārasaṅkhātena mūlena samūlako rāgo ariyamaggena hato samugghātito.

Īngālakuyāti āngarakāsuyā. **Ujjhitoti** vātukkhitto viya yo koci, dahaniyā indhanaṃ viyāti attho. **Visapattorivāti** visagatabhājanaṃ viya. **Aggito katoti** aggito āngārato apagato kato¹, visassa lesampi asesetvā apanīto² vināsitoti attho.

Yassā siyā apaccavekkhitanti yassā itthiyā idaṃ khandhapañcakaṃ nāṇena appaṭivekkhitam aparīññātam siyā. **Sattā vā anusāsito siyāti** sattā³ vā dhammasarīrassa adassanena yassā itthiyā ananusāsito⁴ siyā. **Tvaṃ tādisikaṃ palobhayāti** āvuso tvaṃ tathārūpaṃ aparimadditasāṅkhāram apaccavekkhitalokuttaradhammaṃ kāmehi palobhaya upagaccha⁵. **Jānantim so imaṃ vihaññasīti** tvaṃ⁶ pavattim

1. Agghato hatoti agghato abhahato, appagghanako kato (Sī, I)

3. Sattā (Sī)

5. Upacchandaya (Sī)

2. Apanihito (Sī)

4. Anupāsito (Sī)

6. Imaṃ (Sī)

nivattiñca yāthāvato jānantim paṭividdhasaccam imam subham bhikkhunim āgamma vihaññasi, sampati āyatiñca vighātam dukkham āpajjasi.

Idānissa vighātāpattitam kāraṇavibhāvanena dassenti “**mayhamhī**”ti-ādimāha. Tattha **hī**ti hetu-atthe nipāto. **Akkutthavanditeti** akkose vandanāya ca. **Sukhadukkheti** sukhe ca dukkhe ca, iṭṭhāniṭṭhavisayasamāyoge vā. **Satī upaṭṭhitāti** paccavekkhaṇayuttā sati sabbakālam upaṭṭhitā.

San̄khatamasubhanti jāniyāti tebhūmakam san̄khāragatam kilesāsucipaggharaṇena asubhanti ñatvā. **Sabbatthevāti** sabbasmimyeva bhavattaye mayham mano taṇhālepādīnā na upalimpati.

Maggaṭṭhaṅgikayānayāyiniti aṭṭhaṅgikamaggasaṅkhātena ariyayānena nibbānapuram yāyini upagatā. **Uddhaṭasallāti** attano santānato samuddhaṭarāgādisallā.

Sucittitāti hatthapādamukhādi-ākārena suṭṭhu cittitā viracitā. **Sombhāti** sumbhakā. **Dārukapillakāni vāti** dārudaṇḍādihi uparacitarūpakāni. **Tantiḥīti** nhārusuttakehi. **Khīlakehīti** hatthapādapiṭṭhikaṇṇādi-atthāya ṭhapitadaṇḍehi. **Vinibaddhāti** vividhenākārena baddhā¹. **Vividham panaccakāti** yantasuttādīnam añchanavissajjanādīnā paṭṭhapitanaccakā, panaccantā viya diṭṭhāti yojanā.

Tamhuddhaṭe tanti khīlaketi sannivesavisiṭṭharacanāvisesayuttam upādāya rūpakasamaññā tamhi tantimhi khīlake ca ṭhānato uddhaṭe bandhato **vissatthe** visum karaṇena aññamaññam **vikale** tahim tahim khipanena **parikrite** vikirite. **Na vindeyya khaṇḍaso kateti** potthakarūpassa avayave khaṇḍākhaṇḍite kate potthakarūpam na vindeyya na upalabheyya. Evaṃ sante **kimhi tattha manam nivesaye** tasmim potthakarūpāvayave kimhi kim khāṇuke, udāhu rajjuke, mattikāpiṇḍādike vā manam manasaññam niveseyya, visaṅkhāre avayave sā saññā kadācipi napateyyāti attho.

Tathūpamāti taṃsadisā tena potthakarūpena sadisā. Kinti ce āha “**dehakāni**”ti-ādi. Tattha **dehakāni**ti hatthapādamukhādehāvayavā. **Manti** me paṭibaddhā upaṭṭhahanti. **Tehi dhammehīti** tehi

pathavi-ādīhi ca cakkhādīhi ca dhammehi. **Vinā na vattantīti** na hi tathā tathā sanniviṭṭhe pathavi-ādiddhamme muñcitvā dehā nāma santi. **Dhammehi vinā na vattatīti** deho avayavehi avayavadhammehi vinā na vattati na upalabbhati. Evaṃ sante **kimhi tattha manam nivesayeti** kimhi kim pathaviyam, udāhu āpādike dehoti vā hatthapādādīnīti vā manam manasaññam niveseyya. Yasmā pathavi-ādipasādadhammamatte esā samaññā, yadidaṃ dehoti vā hatthapādādīnīti vā sattoti vā itthīti vā purisoti vā, tasmā na ettha jānato koci abhiniveso hotīti.

Yathā haritālena makkhitam, addasa cittikam bhittiyā katanti yathā kusalena cittakārena bhittiyam haritālena makkhitam littam tena lepaṃ datvā kataṃ ālikhitam cittikam itthirūpaṃ addasa passeyya. Tattha yā upathambhanakhepanādikiriyāsampattiyā mānusikā nu kho ayam bhitti apassāya ṭhitāti saññā, sā niratthakā manussabhāvasaṅkhātassa atthassa tattha abhāvato, mānusīti pana kevalam tahiṃ tassa ca viparītadassanam, yāthāvato gahaṇam na hoti, dhammapuñjamatte itthipurisādīgahaṇampi evaṃ sampadamidaṃ daṭṭhabbanti adhippāyo.

Māyam viya aggato katanti māyākārena purato upaṭṭhāpitaṃ māyāsadisam. **Supinanteva suvaṇṇapādapanti** supinameva supinantam, tattha upaṭṭhitasuvaṇṇamayarukkham viya. **Upagaccha'si andha rittakanti** andhabāla rittakam tucchakam antosārarahitam imam attabhāvam “etaṃ mamā”ti sāravantam viya upagacchasi abhinivisasi. **Janamajjheriva rupparūpakanti** māyākārena mahājanamajjhe dassitam rūpiyarūpasadisam sāram viya upaṭṭhahantam, asāranti attho.

Vaṭṭanirivāti lākhāya guḷikā viya. **Koṭarohitāti** koṭare rukkhasusire ṭhapitā. **Majjhe pubbuḷakāti** akkhidalamajjhe ṭhitajalapubbuḷasadisā. **Sa assukāti** assujalasaḥitā. **Pīlakolīkāti** akkhigūthako. **Ettha jāyatīti** etasmim akkhimaṇḍale ubhosi koṭisu visagandham vāyanto nibbattati. **Pīlakolīkāti** vā akkhidalesu nibbattanakā pīlakā vuccati. **Vividhāti** setanīlamaṇḍalānañceva rattapītādīnam sattannam paṭalānañca vasena anekavidhā. **Cakkhuvividhāti** cakkhubhāgā cakkhuppakārā vā tassa anekakalāpagata¹ bhāvato. **Piṇḍitāti** samuditā.

1. Anekakuṇapaggahāṇa (Sī)

Evam cakkhusmim sārājantassa cakkhuno asubhataṃ anavaṭṭhitatāya aniccatañca vibhāvesi. Vibhāvetvā ca yathā nāma koci lobhanīyaṃ bhaṇḍaṃ gahetvā corakantāraṃ paṭipajjanto corehi palibuddho taṃ lobhanīyabhaṇḍaṃ datvā gacchati, evameva cakkhumhi sārattena tena purisena palibuddhā therī attano cakkhum uppāṭetvā tassa adāsi. Tena vuttaṃ “**uppāṭiya cārudassanā**”ti-ādi. Tattha **uppāṭiyāti** uppāṭetvā cakkhukūpato nīharitvā. **Cārudassanāti** piyadassanā manoharadassanā. **Na ca pajjitthāti** tasmiṃ cakkhusmim saṅgaṃ nāpajji. **Asaṅgamānasāti** katthacipi ārammaṇe anāsattacittā. **Handa te cakkhanti** tayā kāmitaṃ tato eva mayā dinnatā te cakkhusaññitaṃ asucipiṇḍaṃ gaṇha, gahetvā harassu pasādayuttaṃ icchitaṃ ṭhānaṃ nehi.

Tassa ca viramāsi tāvadeti tassa dhuttapurisassa tāvadeva akkhimhi uppāṭitakkhaṇe eva rāgo vigacchi. **Tatthāti** akkhimhi, tassaṃ vā theriyaṃ. Atha vā **tatthāti** tasmiṃyeva ṭhāne. **Khamāpayīti** khamāpesi. **Sotthi siyā brahmacārīnīti** seṭṭhacārīni mahesike tuyhaṃ ārogyameva bhavēyya. **Na puno edisakaṃ bhavissatīti** ito paraṃ evarūpaṃ anācāracaraṇaṃ na bhavissati, na karissāmīti attho.

Āsādiyāti ghaṭṭetvā. **Edisanti** evarūpaṃ sabbattha vītarāgaṃ. **Aggim pajjalitaṃ’va līngiyāti** pajjalitaṃ aggim āliṅgetvā viya.

Tatoti tasmā dhuttapurisā. **Sā bhikkhunīti** sā subhā bhikkhunī. **Agamī Buddhavarassa santikanti** Sammāsambuddhassa santikaṃ upagacchi upasaṅkami. **Passiya varapuññalakkhaṇanti** uttamehi puññasambhārehi nibbattamahāpurisalakkhaṇaṃ disvā. **Yathā purāṇakanti** porāṇaṃ viya uppāṭanato pubbe viya cakkhu paṭipākātikaṃ ahosi. Yamettha antarantārā na vuttaṃ, taṃ vuttanayattā suviññeyyameva.

Subhājīvakambavanikātherīgāthavaṇṇanā niṭṭhitā.

Timsanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

15. Cattālīsanipāta

1. Isidāsītherīgāthāvaṇṇanā

Cattālīsanipāte **nagaramhi Kusumanāmeti**-ādikā Isidāsiyā theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava purisattabhāve ṭhatvā vivaṭṭupanissayam kusalam upacinantī carimabhavato sattame bhave akalyāṇasannissayena paradārikakammaṃ¹ katvā kāyassa bhedaṃ niraye nibbattivā tattha bahūni vassasatāni niraye paccitvā tato cutā tīsu jātīsu tiracchānayanīyam nibbattivā tato cutā dāsiyā kucchimim napuṃsako hutvā nibbatti. Tato pana cutā ekassa daliddassa sākaṭṭikassa dhītā hutvā nibbatti. Tam vayappattam Giridāso nāma aññatarassa satthavāhassa putto attano bhariyam katvā geham ānesi. Tassa ca bhariyā atthi sīlavatī kalyāṇadhammā. Tassam issāpakatā sāmīno tassā viddesanakammaṃ akāsi. Sā tattha yāvajīvam ṭhatvā kāyassa bhedaṃ imasmim Buddhuppāde Ujjeniyam kulapadesasīlācārādiguṇehi abhisammattassa vibhavasampannassa seṭṭhissa dhītā hutvā nibbatti, **Isidāsītissā** nāmam ahoṣi. Tam vayappattakāle mātāpitaro kularūpavayavibhavādisadisassa aññatarassa seṭṭhiputtassa adaṃsu. Sā tassa gehe patidevatā hutvā māsammattam vasi. Athassā kammabalena sāmiko virattarūpo hutvā tam gharato nīhari. Tam sabbam Pālito eva viññāyati. Tesam tesam pana sāmikānam aruccaneyyatāya samvegajātā pitaram anujānāpetvā Jinadattāya theriyā santike pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karontī nacirasseva saha paṭisambhidāhi arahattam patvā phalasukhena nibbānasukhena ca vītināmentī ekadivasam Pāṭaliputtanagare piṇḍāya caritvā pacchābhattam piṇḍapātapāṭikkantā Mahāgaṅgāyam vālukapuline nisīditvā Bodhittheriyā nāma attano sahāyattheriyā pubbapaṭipattim pucchitā tamattham gāthābandhavasena vissajjesi “Ujjeniyā puravare”ti-ādinā. Tesam pana pucchāvissajjanānam sambandham dassetuṃ—

402. “Nagaramhi Kusumanāme, Pāṭaliputtamhi pathaviyā maṇḍe.
Sakyakulakulīnāyo, dve bhikkhuniyo hi guṇavatiyo.

1. Pāradāriya... (Sī, I)

403. Isidāsī tattha ekā, dutiyā bodhīti sīlasampannā ca.
Jhānajjhāyanaratāyo, bahussutāyo dhutakilesāyo.

404. Tā piṇḍāya caritvā bhattatthaṃ kariya dhotapattāyo.
Rahitamhi sukhanisinnā, imā girā abbhudīresun'ti—
imā tisso gāthā saṅgītikārehi ṭhapitā.

405. Pāsādikāsi ayye, isidāsi vayopi te aparihīno.
Kim disvāna byālikam, athāsi nekkhammanuyuttā.

406. Evamanuyuñjijyamānā sā, rahite dhammadesanākusalā.
Isidāsī vacanamabravi, suṇa bodhi yathāhamhi pabbajitā.

Ito param vissanjanagāthā.

407. Ujjeniyā puravare, mayhaṃ pitā sīlasamvuto seṭṭhi.
Tassa'mhi ekadhītā, piyā manāpā ca dayitā ca.

408. Atha me Sāketato varakā, āgacchu'muttamakulīnā.
Seṭṭhī pahūtaratano, tassa mamaṃ suṇha'madāsi tāto.

409. Sassuyā sasurassa ca, sāyaṃ pātāṃ paṇāmamupagamma.
Sirasā karomi pāde, vandāmi yathāhamhi anusīṭṭhā.

410. Yā mayhaṃ sāmikassa, bhaginiyo bhātuno parijano vā.
Tamekavarakampi disvā, ubbiggā āsanāṃ demi.

411. Annena ca pānena ca, khajjena ca yaṃ ca tattha sannihitaṃ.
Chāдеми upanayāmi ca, demi ca yaṃ yassa patirūpaṃ.

412. Kālena upaṭṭhahitvā, gharaṃ samupagamāmi ummāre.
Dhavantī hatthapāde, pañjalikā sāmikamupemi.

413. Kocchaṃ pasādaṃ añjaniñca, ādāsakañca gaṇhitvā.
Parikkammakārikā viya, sayameva patim vibhūsemi.

414. Sayameva odanaṃ sādha,yāmi sayameva bhājanāṃ dhavantī.
Mātāva ekaputtakaṃ, tathā bhattāraṃ paricarāmi.

415. Evaṃ maṃ bhattikataṃ, anurattaṃ kārīkaṃ nihataṃānaṃ.
Uṭṭhāyikaṃ analasaṃ, sīlavatīṃ dussate bhattā.
416. So mātaṛaṇca pitaraṇca, bhaṇati āpuccha’haṃ gamissāmi.
Isidāsiyā na saha vacchaṃ, ekāgārechaṃ saha vatthum.
417. Mā evaṃ putta avaca, Isidāsī paṇḍitā paribyattā.
Uṭṭhāyikā analasā, kiṃ tuyhaṃ na rocate putta.
418. Na ca me himsati kiñci, na cahaṃ isidāsiyā saha vacchaṃ.
Dessāva me alaṃ me, apucchāhaṃ gamissāmi.
419. Tassa vacanaṃ suṇitvā, sassu sasuro ca maṃ apucchiṃsu.
Ki’ssa tayā aparaddhaṃ, bhaṇa vissaṭṭhā yathābhūtaṃ.
420. Napihaṃ aparajjhaṃ kiñci, napi himsemi na bhaṇāmi dubbacanaṃ.
Kiṃ sakkā kātu’yeye, yaṃ maṃ viddessate bhattā.
421. Te maṃ pitugharaṃ paṭi, nayiṃsu vīmaṇā dukhena adhibhūtā.
Puttamanurakkhamānā, jītāmhase rūpiṇiṃ lakkhiṃ.
422. Atha maṃ adāsi tāto, aḍḍhassa gharamhi dutiyakulikassa.
Tato upaḍḍhasuṅkena, yena maṃ vindatha seṭṭhi.
423. Tassāpi gharamhi māsaṃ, avasiṃ atha sopi maṃ paṭiccharayi.
Dāsīva upaṭṭhahantiṃ, adūsikaṃ sīlasampannaṃ.
424. Bhikkhāya ca vicarantaṃ, damakaṃ dantaṃ me pitā bhaṇati.
“Hohisi me jāmatā, nikkhipa poṭṭhiṇca ghaṭikaṇca”.
425. Sopi vasitvā pakkhaṃ, atha tātaṃ bhaṇati “dehi me poṭṭhiṃ.
Ghaṭikaṇca mallakaṇca, punapi bhikkhaṃ carissāmi”.
426. Atha naṃ bhaṇatī tāto, ammaṃ sabbo ca me ñātigaṇavaggo.
Kiṃ te na kīrati idha, bhaṇa khippaṃ taṃ te karihiti.
427. Evaṃ bhaṇito bhaṇati, yadi me attā Sakkoti alaṃ mayhaṃ.
Isidāsiyā na saha vacchaṃ, ekagharechaṃ saha vatthum.

428. Vissajjito gato so, ahampi ekākinī vicintemi.
Āpucchitūna gacchaṃ, marituye vā pabbajissaṃ vā.
429. Atha ayyā Jinadattā, āgacchī gocarāya caramānā.
Tāta kulaṃ vinayadhārī, bahussutā sīlasampannā.
430. Taṃ disvāna amhākaṃ, uṭṭhāyāsanaṃ tassā paññāpayim.
Nisinnāya ca pāde, vanditvā bhojanamadāsīm.
431. Annena ca pānena ca, khajjena ca yañca tattha sannihitaṃ.
Santappayitvā avacaṃ, ‘ayye icchāmi pabbajitum’.
432. Atha maṃ bhaṇatī tāto, idheva puttaka carāhi tvaṃ dhammaṃ.
Annena ca pānena ca, tappaya samaṇe dviḷātī ca.
433. Atha ’haṃ bhaṇāmi tātaṃ, rodantī añjaliṃ paṇāmetvā.
Pāpaṃ hi mayā pakataṃ, kammaṃ taṃ nijjaessāmi.
434. Atha maṃ bhaṇatī tāto, ‘pāpuṇa bodhiṅca aggadhammaṅca.
Nibbānaṅca labhassu, yaṃ sacchikarī dviḷadasetṭho’.
435. Mātāpitū abhivāda, yitvā sabbaṅca nātigaṇavaggaṃ.
Sattāhaṃ pabbajitā, tisso vijjā aphassayim.
436. Jānāmi attano satta, jātiyo yassa ’yaṃ phalavipāko.
Taṃ tava ācikkhissaṃ, taṃ ekamaṇā nisāmehi.
437. Nagaramhi erakacche, suvaṇṇakāro ahaṃ pahūtadhano.
Yobbanamadena matto, so paradāraṃ asevi ’haṃ.
438. Sohaṃ tato cavitvā, nirayamhi apaccisaṃ ciram.
Pakko tato ca uṭṭhahitvā, makkaṭṭiyā kucchimokkamim.
439. Sattāhajātakaṃ maṃ, mahākapi yūthapo nillacchesi.
Tassettaṃ kammaphalaṃ, yathāpi gantvāna paradāraṃ.
440. Sohaṃ tato cavitvā, kālaṃ karitvā sindhavāraññe.
Kāṇāya ca khañjāya ca, eḷakiyā kucchimokkamim.

441. Dvādasa vassāni ahaṃ, nillacchito dārake parivahitvā.
Kimināva’ṭṭo akallo, yathāpi gantvāna paradāraṃ.
442. Sohaṃ tato cavitvā, givāṇijakassa gāviyā jāto.
Vaccho lākhātambo, nillacchito dvādase māse.
443. Voḍhūna naṅgala’ mahaṃ, sakaṭaṃ ca dhārayāmi.
Andhova’ṭṭo akallo, yathāpi gantvāna paradāraṃ.
444. Sohaṃ tato cavitvā, vīthiyā dāsiyā ghare jāto.
Neva mahilā na puriso, yathāpi gantvāna paradāraṃ.
445. Timsativassamhi mato, sākaṭikakulamhi dārikā jātā.
Kapaṇamhi appabhote, dhanikapurispātabahulamhi.
446. Taṃ maṃ tato satthavāho, ussannāya vipulāya vaḍḍhiyā.
Okaddhati vilapantiṃ, acchinditvā kulagharasmā.
447. Atha soḷasame vasse, disvā maṃ pattayobbanam kaññaṃ.
Orundhata’ssa putto, Giridāso nāma nāmena.
448. Tassapi aññā bhariyā, sīlavatī guṇavatī yasāvatī ca.
Anurattā bhattāraṃ, tassāhaṃ viddesanamakāsiraṃ.
449. Tassetam kammaphalaṃ, yaṃ maṃ apakīritūna gacchanti.
Dāsīva upaṭṭhahantiṃ, tassapi anto kato mayā”ti.

Tattha **nagaramhi Kusumanāmeti** “Kusumapuran”ti evaṃ kusumasaddena gahitanāmake nagare, idāni taṃ nagaraṃ **Pāṭaliputtamhīti** sarūpato dasseti. **Pathaviyā maṇḍeti** sakalāya pathaviyā maṇḍabhūte. **Sakyakulakulīnāyoti** Sakyakule kuladhītaro, Sakyaputtassa Bhagavato sāsane pabbajitatāya evaṃ vuttam.

Tatthāti tāsū dvīsū bhikkhunīyū. **Bodhīti** evaṃnāmikā therī. **Jhānajjhāyanaratāyoti** lokiyalokuttarassa jhānassa jhāyane abhiratā. **Bahussutāyoti** pariyaṭṭibāhusaccena bahussutā. **Dhutakilesāyoti** aggamaggena sabbaso samugghātitakilesā. **Bhattatthaṃ**

kariyāti bhattakiccaṃ niṭṭhāpetvā. **Rahitamhī**ti janarahitamhi vivittaṭṭhāne. **Sukhanisinnā**ti pabbajjāsukhena vivekasukhena ca sukhanisinnā. **Imā girā**ti idāni vuccamānā sukhā lāpanā. **Abbhudiresunti** pucchāvissajjanavasena kathayimsu.

“**Pāsādikāsī**”ti gāthā bodhittheriyā¹ pucchāvasena vuttā. “**Evamanuyuñjijyamānā**”ti gāthā saṅgītikāreheva vuttā. “**Ujjeniyā**”ti-ādikā hi sabbāpi Isidāsiyāva vuttā. Tattha **pāsādikāsī**ti rūpasampattiyā passantānaṃ pasādāvahā asi. **Vayopi te aparihī**noti tuyhaṃ vayopi na parihīno, paṭhamavaye ṭhitāsīti attho. **Kim disvāna byālikanti** kīdisaṃ byālikam dosaṃ gharāvāse ādīnavaṃ disvā. **Athāsi nekkhammanuyuttāti athā**ti nipātamattaṃ, nekkhammaṃ pabbajjaṃ anuyuttā asi.

Anuyuñjijyamānāti pucchijyamānā, sā Isidāsīti yojanā. **Rahiteti** suññatṭhāne. **Suṇa bodhi yathā**mhi pabbajitāti Bodhittheri ahaṃ yathā pabbajitā amhi, taṃ taṃ purāṇaṃ suṇa suṇāti.

Ujjeniyā puravareti Ujjenīnāmake Avantiraṭṭhe Uttamanagare. **Piyā**ti ekadhītubhāvena piyāyitabbā. **Manāpā**ti sīlācāraguṇena manavaḍḍhanakā. **Dayitā**ti anukampitabbā.

Athāti pacchā mama vayappattakāle. **Me Sāketato varakā**ti Sāketanagarato mama varakā maṃ vārentā āgacchuṃ. **Uttamakulīnā**ti tasmim nagare aggakulikā, yena te pesitā, so seṭṭhi pahūtaratano. **Tassa mamaṃ suṇha’madāsi tātoti** tassa sāketaseṭṭhino suṇisaṃ puttassa bhariyaṃ katvā mayhaṃ pitā maṃ adāsi.

Sāyaṃ pātanti sāyanhe pubbaṇhe ca. **Paṇāmamupagamma sirasā** **karomī**ti sassuyā sasurassa ca santikaṃ upagantvā sirasā paṇāmaṃ karomi, tesam pāde vandāmi. **Yathā**mhi **anusitṭhā**ti tehi yathā anusitṭhā amhi, tathā karomi, tesam anusitṭhim na atikkamāmi.

Tamekavarakampīti ekavallabhampi. **Ubbiggā**ti tasantā². **Āsanam demī**ti yassa puggalassa yaṃ anucchavikaṃ, taṃ tassa demi.

1. Bodhitarītheriyā (Sī)

2. Sabhantā (Sī)

Tatthāti parivesanaṭṭhāne. **Sannihitanti** sajjitaṃ hutvā vijjamānaṃ. **Chādemīti** upacchādemī, upacchādetvā upanayāmi ca, upanetvā demi, dentīpi yaṃ yassa patirūpaṃ, tadeva demīti attho.

Ummāreti dvāre. **Dhavantī hatthapādeti** hatthapāde dhovinī āsīm, dhovivā gharaṃ samupagamāmīti yojanā.

Kocchanti massūnaṃ kesānañca ullikhanakocchaṃ. **Pasādanti** gandhacuṇṇādimukhavilepanaṃ. “Pasādhanan”tipi pāṭho, pasādhanabhaṇḍaṃ. **Añjaninti** añjananāḷim. **Parikammakārikā viyāti** aggakulikā vibhavasampannāpi patiparicārikā ceṭikā viya.

Sādhayāmīti pacāmi. **Bhājananti** lohabhājanañca. Dhavantī paricarāmīti yojanā.

Bhattikatanti katasāmibhatikaṃ. **Anurattanti** anurattavantiṃ. **Kārikanti** tassa tasseva iti kattabbassa kārikaṃ. **Nihatamānanti** apanītamānaṃ. **Uṭṭhāyikanti** uṭṭhānavīriyasampannaṃ. **Analasanti** tato eva akusītaṃ. **Sīlavatinti** sīlācārasampannaṃ. **Dussateti** dussati, kujjhivā bhaṇati.

Bhaṇati āpuccha’haṃ gamissāmīti “ahaṃ tumhe āpucchivā yattha katthaci gamissāmī”ti so mama sāmiko attano mātarañca pitarañca bhaṇati. Kiṃ bhaṇatīti ce āha “**Isidāsiyā na saha vacchaṃ, ekāgārehaṃ saha vatthun**”ti. Tattha **vacchanti** vasissaṃ.

Dessāti appiyā. **Alaṃ meti** payojanaṃ me tāya natthīti attho. **Apucchāhaṃ gamissāmīti** yadi me tumhe tāya saddhiṃ saṃvāsaṃ icchatha, ahaṃ tumhe apucchivā videsaṃ pakkamissāmi.

Tassāti mama bhattuno. **Ki’ssāti** kiṃ assa tava sāmikassa. **Tayā aparaddhaṃ** byālikam katam.

Napihaṃ aparajjhanti napi ahaṃ tassa kiñci aparajjhiṃ. Ayameva vā pāṭho. **Napi himsemīti** napi bādhehi. **Dubbacananti** duruttavacanaṃ. **Kiṃ sakkā kātu’yyeti** kiṃ mayā kātuṃ ayye sakkā. **Yaṃ maṃ viddessate bhattāti** yasmā akāraṇeneva bhattā mayhaṃ viddessate viddesaṃ karoti.

Vimanāti domanassikā. **Puttamanurakkhamānāti** attano puttam mayham sāmikam cittamanurakkhaṇena anurakkhantā. **Jitāmhase rūpinim lakkhinti** jitā amhase jitā vatāmhā rūpavatim sirim, manussavesena carantiyā siridevatāya parihīnā vatāti attho.

Aḍḍhassa gharamhi dutiyakulikassāti paṭhamasāmikam upādāya dutiyassa aḍḍhassa kulaputtassa gharamhi mam adāsi, dento ca tato paṭhamasuṅkato upaḍḍhasuṅkena adāsi. **Yena mam vindatha seṭṭhīti** yena suṅkena mam paṭhamam seṭṭhi vindatha paṭilabhi, tato upaḍḍhasuṅkenāti yojanā.

Sopīti dutiyasāmikopi. **Mam paṭiccharayīti** mam nīhari, so mam gehato nikkadḍhi. **Upaṭṭhahantinti** dāsī viya upaṭṭhahantim upaṭṭhānam karontim. **Adūsikanti** adubbhanakam.

Damakanti kāruṇṇādhiṭṭhānatāya paresam cittassa damakam. Yathā pare kiñci dassanti, evam attano kāyam vācaṅca **dantam** vūpasantam katvā paradattabhikkhāya vicaraṅakam. **Jāmātāti** duhitupati. **Nikkhipa potṭhiṅca ghaṭikaṅcāti** tayā paridahitam pilotikākhaṇḍaṅca bhikkhākapālaṅca chaḍḍehi.

Sopi vasitvā pakkhanti sopi bhikkhako puriso mayā saddhim addhamāsamattam vasitvā pakkāmi.

Atha nam bhaṇatī tātoti tam bhikkhakam mama pitā mātā sabbo ca me nīatigaṇo vaggavaggo hutvā bhaṇati. Katham? **Kim te na kīrati idha** tuyham kim nāma na kirati na sādhiyati, bhaṇa khippam. **Tam te karihitīti** tam tuyham karissati¹.

Yadi me attā sakkotīti yadi mayham attā attādhīno bhujisso ca hoti, **alam mayham Isidāsiyā** tāya payojanam natthi, tasmā **na saha vaccham** na saha vasissam, ekaghare aham tāya saha vatthunti yojanā.

Vissajjito gato soti so bhikkhako pitaro vissajjito yathārucci gato. **Ekākinīti** ekikāva. **Āpucchitūna**

1. Na sādhiyati tvam bhaṇa, tam te khippam karihiti karissatīti (Ka)

gacchanti mayhaṃ pitaraṃ vissajjetvā gacchāmi. **Marituyeti** maritum. **Vāti** vikappatthe nipāto.

Gocarāyāti bhikkhāya, tāta kulam āgacchīti yojanā.

Tanti taṃ Jinadattatherim. **Uṭṭhāyāsanam tassā paññāpayinti** uṭṭhahitvā āsanam tassā theriyā paññāpesim.

Idhevāti imasmim eva gehe ʒhitā. **Puttakāti** sāmaññavohārena dhītaram anukampento ālapati. **Carāhi tvaṃ dhammanti** tvaṃ pabbajitvā caritabbaṃ brahmacariyādidhammaṃ cara. **Dvijātīti** brāhmaṇajātī.

Nijjaressāmīti jīrāpessāmi vināsessāmi.

Bodhinti saccābhisambodhim, maggañāṇanti attho. **Aggadhammanti** phaladhammaṃ, arahattaṃ. **Yaṃ sacchikarī dvipadasetṭhoti** yaṃ maggaphalanibbānasaññitaṃ lokuttaradhammaṃ dvipadānam seṭṭho Sammāsambuddho sacchi akāsi, taṃ labhassūti yojanā.

Sattaham pabbajitāti pabbajitā hutvā sattāhena. **Aphassayinti** phusim sacchākāsim.

Yassa'yaṃ phalavipākoti yassa pāpakammaassa yaṃ sāmikassa amanāpabhāvasaṅkhāto nissandaphalabhūto vipāko. **Taṃ tava ācikkhissanti** taṃ kammaṃ tava kathessāmi. **Tanti** ācikkhiyamānam tameva kammaṃ, taṃ vā mama vacanam. **Ekamanāti** ekaggamanā. Ayameva vā pāṭho.

Nagaramhi erakaccheti evaṃnāmake nagare. **So paradāram asevi'hanti** so aham parassa dāram asevim.

Ciraṃ pakkoti bahūni vassasatasahassāni nirayagginā daḍḍho. **Tato ca uṭṭhahitvāti** tato nirayato vuṭṭhito cuto. **Makkaṭiyā kucchimokkaminti** vānariyā kucchimhi paṭisandhim gaṇhim.

Yūthapoti yūthapati. **Nillacchesīti** purisabhāvassa lakkhaṇabhūtāni bījakāni nillacchesi nīhari. **Tassetam kammaphalanti** tassa mayham etaṃ atīte katassa kammaassa phalam. **Yathāpi gantvāna paradāranti** yathā taṃ paradāram atikkamitvā.

Tatoti makkaṭṭayonito. **Sindhavāraññeti** Sindhavaraṭṭhe araññatṭhāne¹.
Eḷakiyāti ajiyā.

Dārake parivahitvāti piṭṭhim āruyha kumārake vahitvā. **Kimināva’ṭṭoti**
abhijātattṭhāne kimiparigatova hutvā aṭṭho aṭṭito. **Akalloti** gilāno, ahoṣīti
vacanaseso.

Govāṇijakassāti gāviyo vikkiṇitvā Jīvakassa. **Lākhātamboti**
lākhārasarattehi viya tambehi lomēhi samannāgato.

Voḍhūnāti vahitvā. **Naṅgalanti** sīraṃ, sakaṭaṅca dhārayāmīti attho.
Andhova’ṭṭoti kāṇova hutvā aṭṭo piḷito.

Vithiyāti nagaravithiyāṃ. **Dāsiyā ghare jātoti** gharadāsiyā kucchimhi
jāto. “Vaṇṇadāsiyā”tipi² vadanti. **Neva mahilā na purisoti** itthīpi purisopi na
homī, jātinapuṃsakoti attho.

Timsativassamhi matoti napuṃsako hutvā timsavassakāle mato.
Sākaṭikakulamhīti sūtakakule³. **Dhanikapurisapātabahulamhīti** iṇāyikānaṃ
purisānaṃ adhipatanabahule bahūhi iṇāyikehi abhibhavitabbe.

Ussannāyāti upacitāya. **Vipulāyāti** mahatiyā. **Vaḍḍhiyāti** iṇavaḍḍhiyā.
Okaddhatīti avakaddhati. **Kulagharasmāti** mama jātakulagehato.

Orundhata’ssa puttoti assa sathavāhassa putto mayi paṭibaddhacitto
nāmena Giridāso nāma avarundhati attano pariggahabhāvena gehe karoti.

Anurattā bhattāranti bhattāraṃ anuvattikā⁴. **Tassāhaṃ**
viddesanamakāsinti tassa bhattuno taṃ bhariyaṃ sapattim
viddesanakammaṃ⁵ akāsīm. Yathā taṃ so kujjhati, evaṃ paṭipajjim.

1. Aññataraṭṭhāne (Ka)

3. Senakakule (I, Ka)

5. Bhariyaṃ paṭividdesanakammaṃ (Sī, I)

2. Vaṇṇajātiyātipi (Sī)

4. Anurāgavatī (Sī)

Yaṃ maṃ apakīritūna gacchantī yaṃ dāsī viya sakkaccaṃ
 upaṭṭhahantiṃ maṃ tattha tattha patino apakiritvā chaḍḍetvā anapekkhā
 apagacchanti. Etaṃ tassā mayhaṃ tadā katassa paradārikakammaṃ
 sapattiṃ viddesanakammaṃ¹ ca nissandaphalaṃ. **Tassapi anto kato mayā**
 tassapi tathā anunayapāpakakammaṃ dāruṇassa pariyanto idāni mayā
 aggamaggaṃ adhigacchantiyā kato, ito param kiñci dukkhaṃ natthīti. Yaṃ
 panettha antarantarā na vibhattaṃ, taṃ vuttanayattā uttānatthameva.

Isidāsītherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Cattālīsanitapāvaṇṇanā niṭṭhitā.

16. Mahānipāta

1. Sumedhātherīgāthavaṇṇanā

Mahānipāte **mantāvatiyā nagareti**-ādikā Sumedhāya theriyā gāthā.
Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ
kusalaṃ upacinantī sakkaccaṃ vimokkhasambhāre sambhārentī
Koṇāgamanassa Bhagavato kāle kulagehe nibbattitvā viññutaṃ patvā attano
sakhīhi kuladhītāhi saddhiṃ ekajjhāsayā hutvā mahantaṃ āramaṃ kāretvā
Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa niyyādesi. Sā tena puññakamma
kāyassa bheda Tāvatiṃsaṃ upagacchi. Tattha yāvatāyukaṃ dibbasampattim
anubhavitvā tato cutā Yāmesu upapajji. Tato cutā Tusitesu, tato cutā
Nimmānaratīsu, tato cutā Paranimmitavasavattīsūti anukkamena pañcasu
kāmasaggesu uppajjitvā tattha tattha devarājūnaṃ mahesī hutvā tato cutā
Kassapassa Bhagavato kāle Mahāvibhavassa seṭṭhino dhītā hutvā
anukkamena viññutaṃ patvā sāsane abhippasannā hutvā ratanattayaṃ
uddissa uḷārapuññakammaṃ akāsi.

Tattha yāvajīvaṃ dhammūpajīvinī kusaladhammaniratā hutvā tato cutā
Tāvatiṃsesu nibbattitvā aparāparaṃ sugatīsuyeva saṃsarantī imasmiṃ
Buddhuppāde Mantāvatinagare Koñcassa nāma rañño dhītā hutvā nibbatti,
tassā mātāpitaro **Sumedhā**ti nāmaṃ akaṃsu. Taṃ anukkamena
vuddhippattavayappattakāle mātāpitaro “Vāraṇavatīnagare Anikarattassa¹
nāma rañño dassāmā”ti sammantesuṃ². Sā pana daharakālato paṭṭhāya
attano samānavayāhi rājakaññāhi dāsijanehi ca saddhiṃ bhikkhunupassayaṃ
gantvā bhikkhunīnaṃ santike dhammaṃ sutvā cirakālato paṭṭhāya
katādhikāratāya saṃsāre jātasamvegā sāsane abhippasannā hutvā
vayappattakāle kāmehi vinivattitamānasā ahosi. Tena sā mātāpitūnaṃ
ñātīnaṃ sammantanaṃ sutvā “na mayhaṃ gharāvāsena kiccaṃ,
pabbajissāmaṃ”ti āha. Taṃ mātāpitaro gharāvāse niyojenta
nānappakārena yācantāpi saññāpetuṃ nāsakkhiṃsu. Sā “evaṃ

1. Anikadattassa (Sī)

2. Amantesuṃ (I)

me pabbajitum labbhatī”ti khaggaṃ gahetvā sayameva attano kese chinditvā te eva kese ārabba paṭikkūlamanasikāraṃ pavattentī tattha katādhikāratāya bhikkhunīnaṃ santike manasikāravidhānassa sutapubbattā ca asubhanimittam uppādetvā tattha paṭhamajjhānaṃ adhigacchi. Adhigatapaṭhamajjhānā ca attanā gharāvāse uyyojetum upagate mātāpitaro ādim katvā anto janaparijanaṃ sabbaṃ rājakulaṃ sāsane abhippasannaṃ kāretvā gharato nikkhamitvā bhikkhunupassayaṃ gantvā pabbaji. Pabbajitvā ca vipassanaṃ paṭṭhapetvā sammadeva paripakkañāṇā¹ vimutti paripācanīyānaṃ dhammaṇaṃ visesitāya² na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**¹—

“Bhagavati Koṇāgamane, saṃghārāmaṃhi navanivesamhi.
Sakhiyo tisso janiyo, vihāradānaṃ adāsīmha.

Dasakkhattum satakkhattum, dasasatakkhattum satāni ca satakkhattum.
Devesu upapajjimhi, ko pana vādo manussesu.

Devesu mahiddhikā ahumha, mānusakamhi ko pana vādo.
Sattaratanassa mahesī, itthiratanam aham āsim.

Idha sañcitakusalā, Susamiddhakulappajā.
Dhanañjānī ca Khemā ca, ahampi ca tayo janā.

Ārāmaṃ sukataṃ katvā, sabbāvayavamaṇḍitaṃ.
Buddhappamukhasaṃghassa, niyyādetvā pamoditā.

Yattha yatthūpapajjāmi, tasmā kammaṃ vāhasā.
Devesu aggataṃ pattā, manussesu tattheva ca.

Imasmimyeva kappamhi, Brahmabandhu mahāyaso.
Kassapo nāma gottena uppajji vadantaṃ varo.

Upaṭṭhāko Mahesissa, tadā āsi narissaro.
Kāsirājā Kikī nāma, Bārāṇasipuruttame.

1. Paripakkattā (Ka)

2. Visadabalatāya ca (Sī)

3. Khu 4. 187 piṭṭhādīsu.

Tassāsum satta dhītarō, rājakaññā sukhedhitā.
 Buddhopaṭṭhānaniratā, brahmacariyaṃ carimsu tā.
 Tāsāṃ saḥāyikā hutvā, sīlesu susamāhitā.
 Datvā dānāni sakkaccaṃ, agāreva vataṃ carim.
 Tena kammena sukatenā, cetanāpaṇidhīhi ca.
 Jahitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvatiṃsūpagā ahaṃ.
 Tato cutā Yāmamagaṃ, tatohaṃ Tusitaṃ gatā.
 Tato ca Nimmānaratiṃ, vasavattipurāṃ gatā.
 Yattha yatthūpapajjāmi, puññakammasamohitā.
 Tattha tattheva rājūnaṃ, Mahesittamakārayim.
 Tato cutā manussatte, rājūnaṃ cakkavattinaṃ.
 Maṇḍalīnañca rājūnaṃ, Mahesittamakārayim.
 Sampattimanubhotvāna, devesu mānusesu ca.
 Sabbattha sukhitā hutvā, nekajātīsu saṃsarim.
 So hetu so pabhavo, tammūlaṃ sāva sāsane khantī.
 Taṃ paṭhamasamodhānaṃ, taṃ dhammaratāya nibbānaṃ.
 Kilesā jhāpitā mayhaṃ, bhavā sabbe samūhatā.
 Nāgīva bandhanaṃ chetvā, viharāmi anāsavā.
 Svāgataṃ vata me āsi, Buddhasaṭṭhassa santike.
 Tisso vijjā anuppattā, kataṃ buddhassa sāsanaṃ.
 Paṭisambhidā catasso, vimokkhāpi ca aṭṭhime.
 Chaḷabhiññā sacchikatā, kataṃ buddhassa sāsanaṃ”ti.

Arahattaṃ pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena—

450. “Mandāvatiyā nagare, rañño Koṅcassa aggamaḥesiyā.
 Dhītā āsim Sumedhā, pasāditā sāsanaḥkarehi.
451. Sīlavatī cittakathā, bahussutā Buddhasāsane vinitā.
 Mātāpitaro upagamma, bhaṇati ubhayo nisāmetha.

452. Nibbānābhiratāhaṃ, asassataṃ bhavagataṃ yadipi dibbaṃ.
Kimaṅgaṃ pana tucchā kāmā, appassādā bahuvighatā.
453. Kāmā kaṭukā āsī, visūpamā yesu mucchitā bālā.
Te dīgharattaṃ niraye, samappitā haññante dukkhitā.
454. Socanti pāpakammā, vinipāte pāpavaddhino sadā.
Kāyena ca vācāya ca, manasā ca asaṃvutā bālā.
455. Bālā te duppaññā, acetanā dukkhasamudayoruddho.
Desente ajānantā, na bujjhare ariyasaccāni.
456. Saccāni ‘amma’ Buddhavaradesi, tāni te bahutarā ajānantā ye.
Abhinandanti bhagavataṃ, pihenti devesu upapattiṃ.
457. Devesupi upapatti, asassatā bhavagare aniccamhi.
Na ca santasanti bālā, punappunaṃ jātitaḥḥassa.
458. Cattāro vinipātā, duve ca gatiyo kathañci labbhanti.
Na ca vinipatagātānaṃ, pabbajjā atthi nirayesu.
459. Anujānātha maṃ ubhayo, pabbajitum Dasabalassa pāvacane.
Appossukkā ghaṭṭissam, jātimaraṇappahānāya.
460. Kim bhavagate abhinandi, tena kāyakalinā asārena.
Bhavataṇhāya nirodhā, anujānātha pabbajissāmi.
461. Buddhānaṃ uppādo, vivajjito akkhaṇo khaṇo laddho.
Sīlāni brahmacariyaṃ, yāvajjivaṃ na dūseyyaṃ.
462. Evaṃ bhaṇati Sumedhā, mātāpitaro ‘na tāva āhāraṃ.
Āharissam gahaṭṭhā, maraṇavasam gatāva hessāmi’.
463. Mātā dukkhitā rodati pitā ca,
Assā sabbaso samabhihato.
Ghaṭenti saññāpetum, pāsādātale chamāpatitaṃ.

464. Uṭṭhehi puttaka kiṃ soci, tena dinnāsi vāraṇavatimhi.
Rājā anīkaratto, abhirūpo tassa tvaṃ dinnā.
465. Aggamahesī bhavissasi, anikarattassa rājino bhariyā.
Sīlāni brāhmacariyaṃ, pabbajjā dukkarā puttaka.
466. Rajje āṇā danamissa, riyam bhogā sukhā daharikāsi.
Bhuñjāhi kāmabhoge, vāreyyam hotu te putta.
467. Atha ne bhaṇati Sumedhā, mā edisikāni bhavagata'masāram.
Pabbajjā vā hohiti, maraṇam vā me na ceva vāreyyam.
468. Kimiva pūtikāyamasucim, savanagandham bhayānakam kuṇapam.
Abhisamvisseyyam bhastam, asakim paggharitam asucipuṇṇam.
469. Kimiva ta'ham jānantī, vikūlakam mamsasonitupalittam.
Kimikulalayaṃ¹ sakuṇabhattam, kaḷevaram kisa diyatīti.
470. Nibbuyhati susānam, aciram kāyo apetaviññāṇo.
Chuddho kaḷiṅgaram viya, jigucchamānehi nātīhi.
471. Chuddhūna nam susāne, parabhattam nhāyanti jigucchantā.
Niyakā mātāpitaro, kiṃ pana sādharmaṇā janatā.
472. Ajjhositā asāre, kaḷevare aṭṭhinhārusamghāte.
Kheḷassuccārassava, paripuṇṇe pūtikāyamhi.
473. Yo nam vinibbhujitvā, abbhantaramassa bāhiram kayirā.
Gandha'ssa asahamānā, sakāpi mātā jiguccheyya.
474. Khandhadhātu-āyatanam, saṅkhataṃ jātimūlakam dukkham.
Yoniso anuvicinantī, vāreyyam kissa iccheyyam.
475. Divase divase tisatti, satāni navanavā pateyyum kāyamhi.
Vassasatampi ca ghāto, seyyo dukkhassa cevaṃ khayō.

1. Kimikulalaya (?)

476. Ajjhūpagacche ghātaṃ, yo viññāyevaṃ Satthuno vacanaṃ.
Dīgho tesāṃ saṃsāro, punappunaṃ haññamānānaṃ.
477. Devesu manussesu ca, tiracchānayoniyā asurakāye.
Petesu ca nirayesu ca, aparimitā dissante ghātā.
478. Ghātā nirayesu bahū, vinipātagatassa pīḷiyamānassa.
Devesupi attāṇaṃ, nibbānasukhā paraṃ natthi.
479. Pattā te nibbānaṃ, ye yuttā Dasabalassa pāvacane.
Appossukkā ghaṭenti, jātimaraṇappahānāya.
480. Ajjeva tāta ’bhinikkha, missaṃ bhogehi kiṃ asārehi.
Nibbinnā me kāmā, vantaṃ tālavatthukatā.
481. Sā cevaṃ bhaṇati pita, ramanīkaratto ca yassa sā dinnā.
Upayāsi vāraṇavate, vāreyya ’mupaṭṭhite kāle.
482. Atha asitanicitamuduke, kese khaggena chindiya Sumedhā.
Pāsādaṃ pidahitvā, paṭhamajjhānaṃ samāpajji.
483. Sā ca tahiṃ samāpannā, anīkaratto ca āgato nagaraṃ.
Pāsāde ca Sumedhā, aniccasaññaṃ subhāveti.
484. Sā ca manasi karoti, anīkaratto ca āruhī turitaṃ.
Maṇikanakabhūsitāṅgo, katañjalī yācati Sumedham.
485. Rajje āṇādhanaṃ, riyāṃ bhogā sukhā daharikā ’si.
Bhuñjāhi kāmabhoge, kāmasukhā dullabhā loke.
486. Nissatṭhaṃ te rajjaṃ, bhoge bhuñjassu dehi dānāni.
Mā dummanā ahoṣi, mātāpitaro te dukkhitā.
487. Taṃ taṃ bhaṇati Sumedhā, kāmehi anattikā vigatamohā.
Mā kāme abhinandi, kāmesvādīnavaṃ passa.
488. Cātuddīpo rājā, mandhātā āsi kāmabhogina ’maggo.
Atitto kālaṅkato, na cassa paripūritā icchā.

489. Satta ratanāni vasseyya, vuṭṭhimā dasadisā samantena.
Na catthi titti kāmānaṃ, atittāva maranti narā.
490. Asisūnūpamā kāmā, kāmā sappasiropamā.
Ukkopamā anudahanti, aṭṭhikaṅkalasannibhā.
491. Aniccā adhuvā kāmā, bahudukkhā mahāvisā.
Ayoguḷova santatto, aghamūlā dukhapphalā.
492. Rukkhaphalūpamā kāmā, maṃsapesūpamā dukhā.
Supinopamā vañcaniyā, kāmā yācitakūpamā.
493. Sattisūlūpamā kāmā, rogo gaṇḍo aghaṃ nighaṃ.
Aṅgārakāsusadisā, aghamūlaṃ bhayaṃ vadho.
494. Evaṃ bahudukkhā kāmā, akkhātā antarāyikā.
Gacchatha na me bhavagate, vissāso atthi attano.
495. Kiṃ mama paro karissati, attano sīsamhi ḍayhamānamhi.
Anubandhe jarāmarañe, tassa ghātāya ghaṭṭitabbaṃ.
496. Dvāraṃ apāpuritvānahaṃ, mātāpitaro anīkarattañca.
Disvāna chamaṃ nisinne, rodante idamavocaṃ.
497. Dīgho bālānaṃ saṃsāro, punappunaṃ ca rodamaṃ.
Anamatagge pitu marane, bhātu vadhe attano ca vadhe.
498. Assu thaññaṃ rudhiraṃ, saṃsāraṃ anamataggato saratha.
Sattānaṃ saṃsarataṃ, sarihi aṭṭhīnañca sannicayaṃ.
499. Sara caturodadhī, upanīte assuthaññaṃrudhiraṃhi.
Sara ekakappamaṭṭhīnaṃ, sañcayaṃ vipulena samaṃ.
500. Anamatagge saṃsarato, mahiṃ Jambudīpamupanītaṃ.
Kolaṭṭhimattaguḷikā, mātā mātusveva nappahonti.
501. Tiṇakaṭṭhasākhāpalāsaṃ, upanītaṃ anamataggato sara.
Caturaṅgulikā ghaṭṭikā, pituvitusveva nippahonti.

502. Sara kāṇakacchapaṃ pubba, samudde aparato ca yugachiddaṃ.
Siraṃ tassa ca paṭimukkaṃ, manussalābhamhi opammaṃ.
503. Sara rūpaṃ pheṇapiṇḍopa, massa kāyakalino asārassa.
Khandhe passa anicce, sarāhi niraye bahuvighāte.
504. Sara kaṭasiṃ vaḍḍhente, punappunaṃ tāsu tāsu jāṭisu.
Sara kumbhīlabhayāni ca, sarāhi cattāri saccāni.
505. Amatamhi vijjamāne, kiṃ tava pañcakaṭukena pītena.
Sabbā hi kāmaratiyo, kaṭukatarā pañcakaṭukena.
506. Amatamhi vijjamāne, kiṃ tava kāmehi ye pariḷāhā.
Sabbā hi kāmaratiyo, jalitā kuthitā kampitā santāpitā.
507. Asapattamhi samāne, kiṃ tava kāmehi ye bahusapattā.
Rājaggicora-udakappiyehi, sādharmaṇā kāmā bahusapattā.
508. Mokkhamhi vijjamāne, kiṃ tava kāmehi yesu vadhabandho.
Kāmesu hi asakāmā, vadhabandhadukhāni anubhonti.
509. Ādīpitā tiṇukkā, gaṇhantaṃ dahanti neva muñcantaṃ.
Ukkopamā hi kāmā, dahanti ye te na muñcanti.
510. Mā appakassa hetu, kāmasukhassa vipulaṃ jahī sukhaṃ.
Mā puthulomova baḷisaṃ, gilivā pacchā vihaññasi.
511. Kāmaṃ kāmesu damassu, tāva sunakhova vipullaṃ saṅkhalābaddho.
Kāhinti khu taṃ kāmā, chātā sunakhamva caṇḍalā.
512. Aparimitaṅca dukkhaṃ, buhūni ca cittadomanassāni.
Anubhohisi kāmayutto, paṭinissajaṃ addhase kāme.
513. Ajaramhi vijjamāne, kiṃ tava kāmehi yesu jarā.
Maraṇabyādhigahitā, sabbā sabbattha jātiyo.
514. Ida'majaramida'mamaraṃ, ida'majarāmaraṃ padamasokaṃ.
Asapatta'masambādhaṃ, akhalita'mabhayaṃ nirupatāpaṃ.

515. Adhigatamidam bahūhi, amataṃ ajjāpi ca labhanīyamidaṃ.
Yo yoniso payuñjati, na ca sakkā aghaṭamānena.
516. Evaṃ bhaṇāti Sumedhā, saṅkhāragate ratim alabhamānā.
Anunentī anikarattaṃ, kese ca chamaṃ khipi Sumedhā.
517. Uṭṭhāya anikaratto, pañjaliko yācata'ssā pitaraṃ so.
Vissajjetha Sumedhaṃ, pabbajitum vimokkhasaccadassā.
518. Vissajjitā mātāpitūhi, pabbaji sokabhayabhītā.
Cha abhiññā sacchikatā, aggaphalaṃ sikkhamānāya.
519. Acchariyamabbhutaṃ taṃ, nibbānaṃ āsi rājakaññāya.
Pubbenivāsacariṃ, yathā byākari pacchime kāle.
520. Bhagavati Koṇāgamane, saṃghārāmaṃhi navanivesamhi.
Sakhiyo tisso janiyo, vihāradānaṃ adāsimha.
521. Dasakkhattum satakkhattum,
Dasasatakkhattum satāni ca satakkhattum.
Devesu upapajjimha, ko pana vādo manussesu.
522. Devesu mahiddhikā ahumha, mānusakamhi ko pana vādo.
Sattaratanassa mahesī, itthiratanam aham āsim.
523. So hetu so pabhavo, taṃ mūlaṃ sāva sāsane khantī.
Taṃ paṭhamasamodhānaṃ, taṃ dhammaratāya nibbānaṃ.
524. Evaṃ karonti ye sadda, hanti vacanaṃ anomapaññassa.
Nibbindanti bhavagate, nibbinditvā virajjantī—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **Mantavatiyā nagareti** Mantavatīti evaṃnāmake nagare. **Rañño Koṇcassāti** Koṇcassa nāma rañño mahesiyā kucchimhi jātā dhītā āsim.
Sumedhāti nāmena Sumedhā. **Pasādītā sāsanakarehīti** Satthusāsanakarehi ariyehi dhammadesanāya sāsane pasādītā sañjātaratanattayappasādā katā.

Sīlavatīti ācārasīlasampannā. **Cittakathā**ti cittadhammakathā.
Bahussutāti bhikkhunīnaṃ santike pariyattidhammassutiyutā. **Buddhasāsane**
vinītāti evaṃ pavatti, evaṃ nivatti, iti sīlaṃ, iti samādhi, iti paññāti
suttānugatena¹ yonisomanasikārena tadaṅgato kilesānaṃ vinivattattā²
Buddhānaṃ sāsane vinītā saṃyatakāyavācācittā. **Ubhayo nisāmethā**ti tumhe
dvepi mama vacanaṃ nisāmetha, mātāpitaro upagantvā bhaṇatīti yojanā.

Yadipi dibbanti devalokapariyāpannampi bhavagataṃ nāma sabbampi
asassataṃ aniccaṃ dukkhaṃ vipariṇāmadhammaṃ. **Kimaṅgaṃ pana tucchā**
kāmāti kimaṅgaṃ pana mānusakā kāmā, te sabbepi asārakabhāvato³ tucchā
rittā, satthadhārāyaṃ madhubindu viya **appassādā**, etarahi āyatiṅca
vipuladukkhātāya **bahuvighātā**.

Kaṭukāti anitṭhā. Sappaṭibhayatṭhena **āsivisūpamā**. **Yesu** kāmesu.
Mucchitāti ajjhositā. **Samappitā**ti sakammunā sabbaso appitā khittā,
upapannāti attho. **Haññanteti** bādhiyanti.

Vinipāteti apāye.

Acetanāti attahitacetanāya abhāvena acetanā. **Dukkhasamudayoruddhā**ti
taṇhānimittasaṃsāre avaruddhā. **Desenteti** catusaccadhamme desiyamāne.
Ajānantāti atthaṃ ajānantā. **Na bujjhare ariyasaccānī**ti dukkhādīni
ariyasaccāni na paṭibujjhanti.

Ammāti mātaraṃ pamukhaṃ katvā ālapati. **Te bahutarā ajānantā**ti ye
abhinandanti bhavagataṃ pihenti devesu upapattim Buddhavaradesitāni
saccāni ajānantā, teyeva ca imasmim loke bahutarāti yojanā.

Bhavagate aniccambhīti sabbasmim bhave anicce devesu upapatti na
sattatā, evaṃ santepi na ca **santasanti** bālā na uttasanti na saṃvegaṃ
āpajjanti. **Punappunaṃ jāyitabbassā**ti aparāparaṃ upapajjamānassa.

Cattāro vinipātāti nirayo tiracchānayoni pettivisayo asurayonīti ime
cattāro sukhasamussayato vinipātatiyo.

1. Dī 2. 102 piṭṭhe.

2. Vinissatṭā (Sī)

3. Sāratābhāvato (Sī)

manussadevūpapattisaññitā pana dveva **gatiyo kathañci** kicchena kasirena labbhanti puññakammassa dukkarattā. **Nirayesūti** sukharahitesu apāyesu.

Appossukkāti aññakiccesu nirussukkā. **Ghaṭissanti** vāyamissam bhāvanam anuhuñjissāmi, kāyakalinā asārena bhavagate kim abhi-anditenāti yojanā.

Bhavataṇhāya nirodhāti bhavagatāya taṇhāya nirodhahetu nirodhattham.

Buddhānam uppādo laddho, vivajjito nirayūpapatti-ādiko aṭṭhavidho akkhaṇo, **khaṇo** navamo khaṇo laddhoti yojanā. **Sīlānīti** catupārisuddhisīlāni. **Brahmacariyanti** sāsanabrahmacariyam. **Na dūseyyanti** na kopeyyāmi.

Na tāva āhāram gahaṭṭhāti “neva tāva aham gahaṭṭhā hutvā āhāram āharissāmi, sace pabbajjam na labhissāmi, maraṇavasameva gatā bhavissāmī”ti evam Sumedhā mātāpitāro bhaṇatīti yojanā.

Assāti Sumedhāya. **Sabbaso samabhihatoti** assūhi sabbaso abhihatamukho. **Ghaṭenti saññāpetunti** pāsādātale chamāpatitam Sumedham mātā ca pitā ca gihibhāvāya saññāpetum ghaṭenti vāyamanti. “Ghaṭenti vāyamanti”tipi pāṭho, so evattho.

Kim socitenāti “pabbajjam na labhissāmī”ti kim socanena. **Dinnāsi Vāraṇavatimhīti** Vāraṇavatīnagare dinnā asi. “Dinnāsi”ti vatvā punapi “tvam dinnā”ti vacanam dalham dinnabhāvadassanattam.

Rajje āṇāti Anikarattassa rajje tava āṇā pavattati. **Dhanamissariyanti** imasmim kule patikule ca dhanam issariyañca, **bhogā sukhā-**ativiya iṭṭhā bhogāti sabbamidam tuyham upaṭṭhitam hatthagatam. **Daharikāsīti** taruṇī cāsi, tasmā bhuñjāhi kāmabhoge. tena kāraṇena vāreyyam hotu te puttāti yojanā.

Neti mātāpitāro. Mā edisikānīti evarūpāni rajje āṇādīni mā bhavantu. **Kasmāti** ce āha “**bhavagata’masāran**”ti-ādi.

Kimivāti kimi viya. **Pūtikāyanti** imaṃ pūtikaḷevaram. **Savanagandhanti** vissaṭṭhavissagandham¹. **Bhayānakanti** avītarāgānaṃ bhayāvaham. **Kuṇapam abhisamvisēyyam bhastanti** kuṇapabharitam cammapasibbakam **asakim paggharitam asucipuṇṇam** nānappakārassa asucino puṇṇam hutvā **asakim**² sabbakālam adhipaggharantam “mama idan”ti abhiniveseyyam.

Kimeva ta’ham jānanti, vikūlakanti ativiya paṭikkūlam asucīhi maṃsapesīhi soṇitehi ca upalittam anekesam kimikulānam ālayam sakuṇānam bhatabhūtam. “Kimikulāla³ sakuṇabhattan”tipi pāṭho, kimīnam avasiṭṭhasakuṇānaṃca bhatabhūtanti attho. Tam aham ḷevaram jānanti ṭhitā. Tam mam⁴ idāni vāreyyavasena **kissa** kena nāma kāraṇena diyyatīti dasseti. Tassa taṃca dānam kimiva kimviya hotīti yojanā.

Nibbuyhati susānam, aciram kāyo apetaviññāṇoti ayam kāyo acireneva apagataviññāṇo susānam nibbuyhati upanīyati. **Chuddhoti chaddito. Kaḷiṅgaram viyāti** niratthakakataṭṭhakhaṇḍasadiso. **Jigucchamānehi ñātīhīti** ñātījanehipi jigucchamānehi.

Chūddhūna nam susāneti nam ḷevaram susāne chaddetvā. **Parabhattanti** paresam soḷasiṅgālādīnam bhatabhūtam. **Nhāyanti jigucchantāti** “imassa pacchato āgatā”ti ettakenāpi jigucchamānā sasīsam nimujjantā nhāyanti, pageva phuṭṭhavanto. **Niyakā mātāpitaroti** attano mātāpitaropi. **Kim pana sādharmaṇā janatāti** itaro pana samūho jigucchati kimeva vattabam.

Ajjhositāti taṃhāvasena abhiniviṭṭhā. **Asāreti** nīccasārādisārahite.

Vinibbhujitvāti viññāṇavinibbhogaṃ katvā. **Gandha’ssa asahamānāti** gandham assa kāyassa asahantī. **Sakāpi mātāti** attano mātāpi jiguccheyya koṭṭhāsānam vinibbhujanena paṭikkūlabhāvāya suṭṭhutam upaṭṭhahanato.

1. Visaṭṭhagantham (I)

2. Hutvā kimi viya (Ka)

3. Kulāna (Sī)

4. Ṭhitā (Sī)

Khandhadhātu-āyatananti rūpakkhandhādayo ime pañcakkhandhā, cakkhudhātu-ādayo imā aṭṭhārasadhātuyo, cakkhāyatanādīni imāni dvādasāyatanānīti evaṃ khandhā dhātuyo āyatanāni cāti sabbaṃ idam rūpārūpadhammajātaṃ samecca sambhuyya paccayehi katattā **saṅkhatam**, tayidaṃ tasmim bhava pavattamānaṃ **dukkham**, jātipaccayattā **jātimūlakanti** evaṃ **yoniso** upāyena **anuvicinanti** cintayanti¹ **vāreyyam** vivāhaṃ kissa kena kāraṇena icchissāmi.

“Sīlāni brahmacariyaṃ, pabbajjā dukkarā”ti yadetaṃ mātāpitūhi vuttaṃ tassa paṭivacanaṃ dātum “**divase divase**”ti-ādi vuttaṃ. Tattha **divase divase tisattisatāni navanavā pateyyum kāyamhīti** dine dine tīṇi sattisatāni tāvadeva pītanisitabhāvena abhinavāni kāyasmim sampateyyum. **Vassasatampi ca ghāto seyyoti** nirantaraṃ vassasatampi patamāno yathāvutto sattighāto seyyo. **Dukkhassa cevaṃ khayoti** evaṃ ce vaṭṭadukkhassa parikkhayo bhaveyya, evaṃ mahantampi pavattidukkhāṃ adhivāsetvā nibbānādhigamāya ussāho karaṇīyoti adhippāyo.

Ajjhupagaccheti sampaṭiccheyya. **Evanti** vuttanayena. Idam vuttaṃ hoti—yo puggalo anamataggaṃ saṃsāraṃ aparimāṇaṃ vaṭṭadukkhāṃ dīpentaṃ Satthuno vacanaṃ viññāya ṭhito yathāvuttaṃ sattighātadukkhāṃ sampaṭiccheyya, tena ceva vaṭṭadukkhassa parikkhayo siyāti. Tenāha “**dīgho tesam saṃsāro, punappunam ca haññamānānan**”ti, aparāparaṃ jātijarābyādhimaraṇādīhi bādhiyamānānanti attho.

Asurakāyetei kālakañcikādi² petāsuranikāye. **Ghātāti** kāyacittānaṃ upaghātā vadhā.

Bahūti pañcavidhabandhanādikammakāraṇavasena pavattiyamānā bahū anekaghātā. **Vinipātagatassāti** sesāpāyasaṅkhātāṃ vinipātaṃ upagatassāpi. **Pīliyamānassāti** tiracchānādi-attabhāve abhigātādīhi ābādhiyamānassa. **Devesupi attānanti** devattabhāvesupi tāṇaṃ natthi rāgapariḷāhādīnā sadukkhāsavighātābhāvato. **Nibbānasukhā param natthīti** nibbānasukhato param aññaṃ uttamaṃ sukhaṃ nāma natthi lokiyasukhassa

1. Upāyena aruci bhaṇanti (Ka)

2. Kālakañjakādi (Sī)

vipariṇāmasaṅkhāraddukhasabhāvattā. Tenāha Bhagavā “nibbānaṃ paramaṃ sukhaṃ”ti¹.

Pattā te nibbānanti te nibbānaṃ pattāyeva nāma. Atha vā teyeva nibbānaṃ pattā. **Ye yuttā Dasabalassa pāvacaṇeti** Sammāsambuddhassa sāsane ye yuttā payuttā.

Nibbinnāti virattā. **Meti** mayā. **Vantasamāti** suvānavamathusadisā. **Tālavatthukatāti** tālassa paṭiṭṭhānasadisā² katā.

Athāti pacchā, mātāpitūnaṃ attano ajjhāsayaṃ pavedetvā anikarattassa ca āgatabhāvaṃ sutvā. **Asitanicitamuduketi** indanīlabhamarasamānavanṇatāya asite, ghanabhāvena nicite, simbalitūlasamasamphassatāya muduke. **Kese khaggena chindiyāti** attano kese sunisitena asinā chinditvā. **Pāsādaṃ pidahitvāti** attano vasanaṃ pāsāde sirigabbhaṃ pidhāya, tassa dvāraṃ thaketvāti attho. **Paṭhamajjhānaṃ samāpajjīti** khaggena chinne attano kese purato ṭhapetvā tattha paṭikkūlamanasikāraṃ pavattentī yathā-upaṭṭhite nimitte uppannaṃ paṭhamam jhānaṃ vasībhāvaṃ āpādetvā samāpajjī.

Sā ca Sumedhā tahiṃ pāsāde samāpannā jhānanti adhippāyo. **Aniccaṣāṇṇaṃ subhāvetīti** jhānato vuṭṭhahitvā jhānaṃ pādakaṃ katvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā “yaṃkiñci rūpaṃ”ti-ādinā³ aniccānupassanaṃ suṭṭhu bhāveti, aniccaṣāṇṇāgahaṇeneva cettha dukkhaṣāṇṇādinampi gahaṇaṃ katanti vedītabbāṃ.

Maṇikanakabhūsitāṅgoti maṇivicittehi hemamālālāṅkārehi vibhūsitagatto.

Rajje āṇāti-ādi yācītākāraṇidassanaṃ. Tattha **āṇāti** ādhipaccaṃ. **Issariyanti** yaso vibhavasampatti. **Bhogā sukhāti** iṭṭhā manāpiyā kāmūpabhogā. **Daharikā'sīti** tvaṃ idāni daharā taruṇī asi.

Nissatṭham te rajjanti mayhaṃ sabbampi tiyojanikaṃ⁴ rajjaṃ tuyhaṃ pariccattāṃ, taṃ paṭipajjitvā bhoge ca bhuñjassu, ayaṃ maṃ kāmehiyeva nimantetīti

1. Khu 1. 43 piṭṭhe.

2. Ṭhitaṭṭhānasadisā (Sī), chinditaṭṭhānasadisā (I)

3. Am 1. 490; Ma 1. 192; Khu 9. 51 piṭṭhesu.

4. Tisatayojanikaṃ (Ka)

mā¹ dummanā ahosi. **Dehi dānānī**ti yathāruciya mahantāni dānāni samaṇabrāhmaṇesu pavattehi, mātāpitaro te dukkhitā domanassappattā tava pabbajjādhippāyaṃ sutvā tasmā kāme paribhuñjantī tepi upaṭṭhahantī tesam cittaṃ dukkhā mocehīti evamettha padatthayojanā veditabbā.

Mā kāme abhinandīti vatthukāme kilesakāme mā abhinandi. Atha kho tesu kāmesu ādīnavam dosam mayham vacanānusārena **passa** ñāṇacakkhunā olokehi.

Cātuddīpoti Jambudīpādīnam catunnam mahādīpānam issaro. **Mandhātā**ti evamnāmo rājā, kāmabhogīnam **aggo** aggabhūto āsi. Tenāha Bhagavā “rāhuggam attabhāvīnam, Mandhātā kāmabhogīnam”ti². **Atitto kālaṅkatoti** caturāsītivassasahassāni kumārakīḷavasena caturāsītivassasahassāni oparajjivasena caturāsītivassasahassāni cakkavattī rājā hutvā devabhogasadise bhoge bhuñjitvā chattimsāya sakkānam āyupamāṇakālam Tāvatisabhavane saggasampattim anubhavivāpi kāmehi atittova kālaṅkato. **Na cassa paripūrītā icchā** assa Mandhāturañño kāmesu āsā na ca paripuṇṇā āsi.

Satta ratanāni vasseyyāti sattapi ratanāni **vuṭṭhimā** devo dasadisā byāpetvā **samantena** samantato purisassa rucivasena yadipi vasseyya, yathā tam Mandhātumahārājassa evam santepi na catthi titti kāmānam, atittāva maranti narā. Tenāha Bhagavā “na kahāpaṇavassena, titti kāmesu vijjatī”ti³.

Asisūnupamā kāmā adhikuṭṭanaṭṭhena, **sappasiropamā** sappātibhayaṭṭhena, **ukkopamā** tiṇukkūpamā anudhanaṭṭhena. Tenāha “anudahantī”ti. **Aṭṭhikaṅkalasannibhā** appassādaṭṭhena.

Mahāvisāti halāhalādīmahāvisasadisā. **Aghamūlāti** aghassa dukkhassa mūlā kāraṇabhūtā. Tenāha “**dukhapphalā**”ti.

Rukkhapphalūpamā āṅgapaccāṅgānam phalibhañjanaṭṭhena. **Maṃsapesūpamā** bhusādihāraṇaṭṭhena. **Supinopamā** ittarapaccupaṭṭhānaṭṭhena māyā viya palobhanato.

1. Kim mā (Ka)

2. Am 1. 324 piṭṭhe.

3. Khu 1. 41; Khu 5. 73 piṭṭhesu.

Tenāha “**vañcaniyā**”ti, vañcakāti¹ attho. **Yācitakūpamāti** yācitakabhaṇḍasadisā tāvakālikaṭṭhena.

Sattisūlūpamā vinivijjhanatṭhena. Rujjanatṭhena **rogo** dukkhatāsulabhattā. **Gaṇḍo** kilesāsucipaggharaṇato. Dukkhuṭṭhādanatṭhena **aghaṇṇam**. Maraṇasampāpanena **nighaṇṇam**. **Aṅḡarakāsusadisā** mahābhittāpanatṭhena. Bhayahetutāya ceva vadhakapahūtātāya ca **bhayaṇṇam** **vadhō** nāma, kāmāti yojanā.

Akkhātā antarāyikāti “saggamaggādhigamassa nibbānagāmimaggassa ca antarāyakarā”ti cakkhubhūtehi Buddhādīhi vuttā. **Gacchathāti** anikarattaṃ saparisamā vijjājeti.

Kim mama paro karissatīti paro añño mama kim nāma hitam karissati attano **sīsamhi** uttamaṅge ekādasahi aggīhi ḍayhamāne. Tenāha “**anubandhe jarāmarañe**”ti. **Tassa** jarāmarañassa sīsadhāhassa **ghātāya** samugghātāya **ghaṭṭitabbaṇṇam** vāyāmitabbaṇṇam.

Chamanti chamāyam. **Idamavocanti** idam “dīgho bālānam saṃsāro”ti-ādikam saṃvegasamvattanakam vacanam avocam.

Dīgho bālānam saṃsāroti kilesakammavipākavaṭṭabhūtānam khandhāyatanādīnam paṭipāṭipavattisaṅkhāto saṃsāro aparīṇṇātavatthukānam andhabālānam dīgho Buddhañāṇenapi aparicchindaniyo. Yathā hi anupacchinnattā avijjātāṇhānam aparicchinnattāyeva bhavapabandhassa pubbā koṭi na paññāyati, evam parāpi koṭīti. **Punappunam ca rodatanti** aparāparam sokavasena rudantānam. Imināpi avijjātāṇhānam anupacchinnatāmyeva tesam vibhāveti.

Assu thaññam rudhiranti yam nātibyasanādīnā phuṭṭhānam rodantānam assu ca dārakakāle mātuthanato pītam thaññam ca yañca paccatthikehi ghātītānam rudhiram. **Saṃsāram anamataggato** saṃsārassa anu amataggattā nāṇena anugantvāpi amata-aggattā² aviditagattā iminā dīghena addhunā sattānam **saṃsarataṇṇam** aparāparam saṃsarantānam saṃsaritam **sarāhi** tam “kīva³ bahukan”ti anussarāhi, aṭṭhīnam sannicayam sarāhi anussara, upadhārehīti attho.

1. Vañcanikāti (Ka)

2. ‘Anamataggattā anu anu amataggattā’(Ka)

3. Kīva... (Ka)

Idāni ādinavassa bahubhāvaṃ ca upamāya dassetuṃ “**sara caturodadhi**”ti gāthamāha. Tattha **sara caturodadhi upanīte assuthaññarudhiramhīti** imesaṃ sattānaṃ anamataggasāmsāre saṃsarantānaṃ ekekassapi assumhi¹ thaññe rudhiramhi ca pamāṇato upametabbe caturodadhi cattāro mahāsamudde upamāvasena Buddhehi upanīte sara sarāhi. **Ekakappamaṭṭhīnaṃ, sañcayāṃ vipulena samanti** ekassa puggalassa ekasmiṃ kappe aṭṭhīnaṃ sañcayāṃ Vepullapabbatena samaṃ upanītaṃ sara. Vuttampi cetāṃ—

“Ekassekena kappena, puggalassaṭṭhisañcayo.

Siyā pabbatasamo rāsi, iti vuttaṃ Mahesinā.

So kho pañāyāṃ akkhāto, Vepullo pabbato mahā.

Uttaro Gijjhakūṭassa, Magadhānaṃ Giribbaje”ti².

Mahim Jambudīpamupanītaṃ. Kolaṭṭhimattagūlikā, mātā mātusveva nappahontīti Jambudīpotisaṅkhātāṃ mahāpathaviṃ kolaṭṭhimattā badaraṭṭhimattā guḷikā katvā tatthekekā “ayaṃ me mātu, ayaṃ me mātumātū”ti evaṃ vibhājjyamāne tā guḷikā mātā mātusveva nappahontī, mātā mātūsu akhīṇāsveva pariyantikā tā guḷikā parikkhayaṃ pariyādānaṃ gaccheyyūṃ, na tveva anamatagge saṃsāre saṃsarato sattassa mātumātāroti. Evaṃ Jambudīpamahim saṃsārassa dīghabhāvena upamābhāvena upanītaṃ manasi karohīti.

Tiṇakatṭhasākhāpalāsanti tiṇaṅca kaṭṭhaṅca sākhāpalāsaṅca. **Upanītanti** upamābhāvena upanītaṃ. **Anamataggatoti** saṃsārassa anamataggabhāvato. **Caturaṅgulikā ghaṭikāti** caturaṅgulappamāṇāni khaṇḍāni. **Pitupitusveva nappahontīti** pitupitāmahesu eva tā ghaṭikā nappahontī. Idaṃ vuttaṃ hoti— imasmim loke sabbaṃ tiṇaṅca kaṭṭhaṅca sākhāpalāsaṅca caturaṅgulikā katvā tatthekekā “ayaṃ me pitu, ayaṃ me pitāmahassā”ti vibhājjyamāne tā ghaṭikāva parikkhayaṃ pariyādānaṃ gaccheyyūṃ, na tveva anamatagge saṃsāre saṃsarato sattassa pitupitāmahāti, evaṃ tiṇaṅca kaṭṭhaṅca sākhāpalāsaṅca saṃsārassa dīghabhāvena upanītaṃ sarāhīti. Imasmim pana ṭhāne—

1. Ekekassapi aṭṭhimhi (Sī, I)

2. Sam 1. 393 piṭṭhe.

“Anamataggoyam bhikkhave saṁsāro, pubbā koṭi na paññāyati avijjānīvaraṇānam sattānam taṇhāsamyojanānam sandhāvataṁ saṁsarataṁ. Tam kim maññatha bhikkhave, katamaṁ nu kho bahutaraṁ, yaṁ vā vo iminā dīghena addhunā sandhāvataṁ saṁsarataṁ amanāpasampayogā manāpavippayogā kandantānam rodantānam assupassannaṁ paggharitaṁ, yaṁ vā catūsu mahāsamuddesu udakan”ti-ādika¹—

Anamataggapāli āharitabbā.

Sara kāṇakacchapanti ubhayakkhikāṇaṁ kacchapaṁ anussara. **Pubbasamudde aparato ca yugachiddanti** puratthimasamudde aparato ca pacchimmuttaradakkhiṇasamudde vātavegena² paribbhamantassa yugassa ekacchiddaṁ. **Siraṁ tassa ca paṭimukkanti** kāṇakacchapassa sīsaṁ tassa ca vassasatassa vassasatassa accayena gīvaṁ ukkhipantassa sīsassa yugacchidde pavesanañca sara. **Manussalābhamhi opammanti** tayidaṁ sabbampi Buddhuppādadamadesanāsu viya manussattalābhe opammaṁ katvā paññāya sara tassa atīva dullabhasabhāvattaṁ sārājjabhayassāpi aticcasabhāvattā. Vuttaṁ hetam “seyyathāpi bhikkhave puriso mahāsamudde ekacchiggaṁ yugaṁ pakkhipeyyā”ti-ādi³.

Sara rūpaṁ pheṇapiṇḍopamassāti vimaddāsahanato⁴ pheṇapiṇḍasadisassa anekānatthasannipātato kāyasaṅkhātassa **kalino** nīccasārādivirahena **asārassa** rūpaṁ asuciduggandham jegucchapaṭikkūlabhāvaṁ sara. **Khandhe passa anicceti** pañcapi upādānakkhandhe hutvā abhāvaṭṭhena anicce passa ñāṇacakkhunā olokehi. **Sarāhi niraye bahuvighātetī** aṭṭha mahāniraye soḷasa-ussadaniraye ca bahuvighāte bahudukkhe mahādukkhe ca anussara.

Sara kaṭasim vaḍḍhenteti punappunaṁ tāsū tāsū jātīsū aparāparaṁ uppattiyā punappunaṁ kaṭasim susānaṁ āḷahanameva vaḍḍhente satte anussara. “Vaḍḍhanto”ti vā Pāli, tvaṁ vaḍḍhantoti yojanā.

Kumbhīlabhayānī udaraposaṇattham akiccakāritāvasena odarikattabhayāni. Vuttaṁ hi “kumbhīlabhayanti kho bhikkhave odarikattassetam adhivacanan”ti⁵. **Sarāhi**

1. Saṁ 1. 388 piṭṭhe.

2. Vātavasena (I)

3. Ma 3. 207; Saṁ 3. 397 piṭṭhesu.

4. Dvimattāsahanato (Sī)

5. Am 1. 440 piṭṭhe.

cattāri saccānīti “idaṃ dukkhaṃ ariyasaccaṃ -pa- ayaṃ dukkhanirodhagāminipaṭipadā ariyasaccan”ti cattāri ariyasaccāni yāthāvato anussara upadhārehi.

Evam rājaputtī anekākāravokāraṃ anussaraṇavasena kāmesu saṃsāre ca ādīnaṃ pakāsetvā idāni byatirekenapi taṃ pakāsetum “**amatamhi vijjamāne**”ti-ādimāha. Tattha **amatamhi vijjamāneti** Sammāsambuddhena mahākaraṇāya upanīte saddhammāmate upalabbhamāne. **Kim tava pañcakaṭukena pītenā**ti pariyesanā pariggaho ārakkhā paribhogo vipāko cāti pañcasupi ṭhānesu tikhiṇataradukkhānubandhatāya savighātattā sa-upāyāsattā kim tuyhaṃ pañcakaṭukena pañcakāmaguṇarasena pītena. Idāni vuttamevattham pākaṭataram karontī āha “**sabbā hi kāmaratiyo, kaṭukatarā pañcakaṭukenā**”ti, ativiya kaṭukatarā¹ti attho.

Ye pariḷāhāti ye kāmā sampati kilesapariḷāhena āyatim vipākaparīḷāhena ca saporīḷāhā mahāvighātā. **Jalitā kuthitā kampitā santāpitāti** ekādasahi aggīhi pajjalitā pakkuthitā ca hutvā taṃsamaṅginam kampanakā santāpanakā ca.

Asapattamhīti sapattarahite nekkhamme. **Samāneti** sante vijjamāne. “Bahusapattā”ti vatvā yehi bahū sapattā, te dassetum “**rājaggī**”ti-ādi vuttam. Rājūhi ca agginā ca corehi ca udakena ca dāyādādi-appiyehi ca rājaggicora-udakappiyehi sādharmaṇato tesvevopamā² vuttā.

Yesu vadhabandhoti yesu kāmesu kāmanimittam maraṇapothanādiparikkilesa andubandhanādibandho ca hotīti attho. **Kāmesūti**-ādi vuttassevatthassa pākaṭakaraṇam. Tattha **hīti** hetu-atthe nipāto. Yasmā kāmesu kāmahetu ime sattā vadhabandhanadukkhāni anubhavanti pāpuṇanti, tasmā āha “**asakāmā**”ti, kāmā nāmete asanto hīnā lāmakāti attho. “Ahakāmā”ti vā pāṭho, so evattho. Ahāti hi lāmakapariyāyo “ahalokitthiyo nāmā”ti-ādīsu viya.

1. Aniṭṭhakarā (Sī)

2. Te sapattūpamā (Ka)

Ādīpitāti pajjalitā. **Tiṇukkāti** tiṇehi katā ukkā. **Dahanti ye te na muñcantī**ti ye sattā te kāme na muñcanti, aññadatthu gaṇhanti, te dahantiyeva, sampati āyatiñca jhāpentī.

Mā appakassa hetūti pupphassādasadisassa parittakassa kāmasukhassa hetu vipulaṃ uḷāraṃ paṇītañca lokuttaraṃ sukhaṃ **mā jahi** mā chaḍḍehi. **Mā puthulomova baḷisaṃ gilitvāti** āmisalobhena baḷisaṃ gilitvā byasanaṃ pāpuṇanto “puthulomo”ti laddhanāmo maccho viya kāme apariccajitvā **mā pacchā vihaññasi** pacchā vighāṭaṃ āpajjasi.

Sunakhova saṅkhalābaddhoti yathā gaddulena¹ baddho sunakho gaddulabandhena² thambhe upanibaddho aññato gantum asakkonto tattheva paribbhamati, evaṃ tvaṃ kāmataṇhāya baddho, idāni **kāmaṃ** yadipi kāmesu tāva **damassu** indriyāni damehi. **Kāhinti khu taṃ kāmā, chātā sunakhamva caṇḍālāti khūti** nipātamattaṃ. Te pana kāmā taṃ tathā karissanti, yathā chātājhattā sapākā sunakhaṃ labhitvā anayabyasanaṃ pāpuntiṭi attho.

Aparimitañca dukkhanti aparimāṇaṃ “ettakan”ti paricchinditum asakkuṇeyyaṃ nirayādīsu kāyikaṃ dukkhaṃ. **Bahūni ca cittadomanassānīti** citte labbhamānāni bahūni anekāni domanassāni cetodukkhāni. **Anubhohisīti** anubhavissasi. **Kāmayuttoti** kāmehi yutto, te appaṭinissajjanto. **Paṭinissaja addhuve kāmēti** addhuvehi aniccehi kāmehi vinissaja³ apēhīti attho.

Jarāmarañabyādhigahitā, sabbā sabbattha jātiyoti yasmā hīnādibhedabhinnā sabbattha bhavādīsu jātiyo jarāmarañabyādhinā ca gahitā, tehi aparimuttā, tasmā **ajaramhi** nibbāne vijjamāne jarādīhi aparimuttehi kāmehi kiṃ tava payojananti yojanā.

Evaṃ nibbānaguṇadassanamukhena kāmesu bhavesu ca ādīnavaṃ pakāsetvā idāni nibbattitaṃ nibbānaguṇameva pakāsentī “**ida’majaran**”ti-ādinā dve gāthā abhāsī. Tattha **ida’majaranti** idamevekaṃ attani jarābhāvato adhigatassa ca jarābhāvahetuto ajaraṃ. **Ida’mamaranti** etthāpi

1. Daddulena (Sī)

2. Garukabandhena (Sī, I)

3. Vinissara (Sī, I)

eseva nayo. **Ida'majarāmaranti** tadubhayamekajjhaṃ katvā thomanāvasena vadati. **Padanti** vaṭṭadukkhato muccitukāmehi pabbajitabbato paṭipajjitabbato padaṃ. Sokahetūnaṃ abhāvato sokābhāvato ca **asokaṃ**. Sapattakaradhammābhāvato **asapattam**. Kilesasambādhabhāvato **asambādham**. Khalitasāṅkhātānaṃ duccharitānaṃ abhāvena **akhalitam**. Attānuvādādibhayānaṃ vaṭṭabhayassa ca sabbaso abhāvā **abhayam**. Dukkhūpatāpassa kilesassāpi abhāvena **nirupatāpam**. Sabbametaṃ amatamahānibbānameva sandhāya vadati. Taṃ hi sā anussāvādisiddhena ākārena attano upaṭṭhahantī tesam paccakkhato dassentī viya “idan”ti avoca.

Adhigatamidam bahūhi amatanti idam amatam nibbānam bahūhi ananta-aparimāṇehi Buddhādīhi ariyehi adhigatam ñātam attano paccakkham kataṃ. Na kevalam tehi adhigatameva sandhāya vadati, atha kho **ajjāpi ca labhanīyam** idānipi adhigamanīyam adhigantum sakkā. Kena labhanīyanti āha “**yo yoniso payuñjati**”ti, yo puggalo yoniso upāyena Sattārā dinna-ovāde thatvā yuñjati sammāpayogañca karoti, tena labhanīyanti yojanā. **Na ca sakkā aghaṭamānenāti** yo pana yoniso na payuñjati, tena aghaṭamānena na ca sakkā, kadācīpi laddhum na sakkāyevāti attho.

Evaṃ bhaṇati Sumedhāti evaṃ vuttappakārena Sumedhā rājakaññā saṃsāre attano saṃvegadīpaniṃ kāmesu nibbedhabhāginim dhammakatham katheti. **Saṅkhāragate ratim alabhamānāti** aṇumattepi saṅkhārapavatte abhiratim avindantī. **Anunenti anikarattanti** anikarattam rājānam saññāpentī. **Kese ca chamam khipīti** attano khaggena chinne kese ca bhūmiyam khipi chaḍḍesi.

Yācata'ssā pitaram soti so anikaratto assā Sumedhāya pitaram Koñcarājānam yācati. Kinti yācatīti āha “**vissajjetha Sumedham, pabbajitum vimokkhasaccadassā**”ti, Sumedham rājaputtim pabbajitum vissajjetha, sā ca pabbajitvā vimokkhasaccadassā aviparītanibbānadassāvinī hotūti attho.

Sokabhayabhītāti nātiviyogādihetuto sabbasmāpi saṃsārabhayato bhītā nāṇuttaravasena utrāsītā. **Sikkhamānāyā**ti sikkhamānāya samānāya cha abhiññā sacchikatā, tato eva aggaphalaṃ arahattaṃ sacchikataṃ.

Acchariyamabbhutaṃ taṃ, nibbānaṃ āsi rājakaññāyāti rājaṇṇiyā Sumedhāya kilesehi parinibbānaṃ acchariyaṃ abbhutañca āsi. Chaḷabhiññāva siddhiyā kathanti ce **pubbenivāsacaritaṃ, yathā byākari pacchime kāleti**, pacchime khandhaparinibbānakāle attano pubbenivāsapariyāpannacaritaṃ yathā byākāsi, tathā taṃ jānitabbanti.

Pubbenivāsaṃ pana tāya yathā byākataṃ, taṃ dassetuṃ “**Bhagavati Koṇāgamane**”ti-ādi vuttaṃ. Tattha **Bhagavati Koṇāgamaneti** Koṇāgamane Sammāsambuddhe loke uppanne. **Samghārāmaṃhi navanivesamhī**ti saṃghaṃ uddissa abhinavanivesite ārāme. **Sakhiyo tisso janiyo, vihāradānaṃ adāsīmhā**ti Dhanañjānī Khemā ahañcāti mayā tisso sakhiyo ārāmaṃ saṃghassa vihāradānaṃ adamha.

Dasakkhattuṃ satakkhattuṃ tassa vihāradānassa ānubhāvena dasavāre devesu upapajjimha, tato manussesu upapajjitvā puna satakkhattuṃ devesu upapajjimha, tatopi manussesu upapajjitvā puna dasasatakkhattuṃ saḥassavāraṃ devesu upapajjimha, tatopi manussesu upapajjitvā puna satāni satakkhattuṃ dasasahassavāre devesu upapajjimha, ko pana vādo manussesu, evaṃ manussesu uppannavāresu kathāva natthi, anekasahassavāraṃ upapajjimhāti attho.

Devesu mahiddhikā ahumhāti devesu upapannakāle tasmim tasmim devanikāye mahiddhikā mahānubhāvā ahumha. **Mānusakamhi ko pana vādoti** manussattalābhe mahiddhikatāya kathāva natthi. Idāni tameva manussattabhāve ukkaṃsataṃ mahiddhikataṃ dassentī “**sattaratanassa mahesī, itthiratanam aham āsin**”ti āha. Tattha cakkaranādāni satta ratanāni etassa santīti sattaratano, cakkavattī, tassa sattaratanassa.

Chadosarahitā pañcakalyāṇā atikkantamanussavaṇṇā apattadibbavaṇṇā¹
evamādiḡuṇasamannāgamena itthīsu ratanabhūtā ahaṃ ahoṣim.

So hetūti yaṃ taṃ Koṇāgamanassa Bhagavato kāle saṃghassa
vihāradānaṃ kataṃ, so yathāvuttāya dibbasampattiyā ca hetu. **So pabhavo
taṃ mūlanti** tasseva pariyāyavacanaṃ. **Sāva sāsane khantīti** sā eva idha
Satthusāsane dhamme nijjhānakkhantī. **Taṃ paṭhamasamodhānanti** tadeva
Satthusāsanadhammena paṭhamaṃ samodhānaṃ paṭhamo samāgamo, tadeva
satthusāsanadhamme abhiraṭāya pariyosāne nibbānanti phalūpacārena
kāraṇaṃ vadati. Imā pana catasso gāthā theriyā apadānassa vibhāvanavasena
pavattattā Apadānapāḷiyampi saṅgahaṃ āropitā.

Osānagāthāya **evaṃ karontīti** yathā mayā purimattabhāve etarahi ca
kataṃ paṭipannaṃ, evaṃ aññepi karonti paṭipajjanti. Ke² evaṃ karontīti āha
“**ye saddahanti vacanaṃ anomapaññassā**”ti, ñeyyapariyantikaññāṭāyā
paripuṇṇapaññassa Sammāsambuddhassa vacanaṃ ye puggalā saddahanti
“evametā”ti okappanti, te evaṃ karonti paṭipajjanti. Idāni tāya³
ukkamaṃsagatāya paṭipattiyā taṃ dassetuṃ “**nibbindanti bhavagate,
nibbinditvā virajjanti**”ti vuttaṃ. Tassattho—ye Bhagavato vacanaṃ
yāthāvato saddahanti, te visuddhipaṭipadaṃ paṭipajjantā sabbasmim
bhavagate tebhūmake saṅkhāre vipassanāpaññāyā nibbindanti, nibbinditvā
ca pana ariyamaggena sabbaso virajjanti, sabbasmāpi bhavagatā
vimuccantīti attho. Virāge ariyamagge adhigate vimuttāyeva hontīti.

Evametā therikādayo Sumedhāpariyosānā gāthāsabhāgena idha
ekajjhaṃ saṅgahaṃ ārūlhā “tisattatiparimāṇā”ti. Bhāṇavārato pana dvādhikā
chasatamattā theriyō gāthā ca. Tā sabbāpi yathā Sammāsambuddhassa
sāvikaḡbhāvena ekavidhā, tathā asekhabhāvena ukkhittapalighatāya
saṃkiṇṇaparikkhatāya abbūḷhesikatāya niraggalatāya pannabhāratāya
visaññuttatāya dasasu ariyavāsesu vuṭṭhavāsatāya ca, tathā hi tā
pañcaṅgavippahinā chaḷaṅgasamannāgatā ekārakkhā

1. Atikkantā mānussavaṇṇaṃ apattā dibbaṃ vaṇṇantī (Sī)

2. Paṭipajjanti te (Sī)

3. Tattha (I)

caturāpassenā paṇunnapaccekasaccā samavayasaṭṭhesanā anāvīlisaṅkappā
passaddhakāyasaṅkhārā suvimuttacittā suvimuttapaññā cāti evamādinā¹
nayena ekavidhā.

Sammukhāparammukhābhedato duvidhā. Yā hi Satthudharamānakāle
ariyāya jātiyā jāta Mahāpajāpatigotami-ādayo, tā sammukhāsāvikā nāma. Yā
pana Bhagavato khandhapariniḅbānato pacchā adhigatavisesā, tā satipi
Satthudhammasarīrassa paccakkhabhāve Satthusarīrassa²
apaccakkhabhāvato parammukhāsāvikā nāma. Tathā
ubhatobhāgavimuttipaññāvimuttitāvasena. Idha Pāḷiyāgatā pana
ubhatobhāgavimuttāyeva. Tathā sāpadānanāpadānabhedato. Yāsaṃ hi
purimesu Sammāsambuddhesu Paccekabuddhesu sāvakabuddhesu vā
puññakiriyaavasena katādhikāratāsaṅkhātāraṃ atthi apadānaṃ, tā sāpadānā.
Yāsaṃ taṃ natthi, tā nāpadānā. Tathā satthuladdhūpasampadā saṅghato
laddhūpasampadāti duvidhā. Garudhammapaṭiggahaṇaṃhi laddhūpasampadā
Mahāpajāpatigotamī Satthusantikāva laddhūpasampadattā
Satthuladdhūpasampadā nāma. Sesā sabbāpi saṅghato laddhūpasampadā.
Tāpi ekato-upasampannā ubhato-upasampannāti duvidhā. Tattha yā tā
Mahāpajāpatigotamiyā saddhiṃ nikkhantā pañcasatā sākiyāniyo, tā ekato-
upasampannā bhikkhusaṅghato eva laddhūpasampadattā
Mahāpajāpatigotamiṃ ṭhapetvā. Itarā ubhato-upasampannā ubhatosaṅghe
upasampadattā³.

Ehibhikkhuduko viya ehibhikkhuniduko idha na labbhati. Kasmā?
Bhikkhunīnaṃ tathā upasampadāya abhāvato. Yadi evaṃ yaṃ taṃ
therīgāthāya Subhaddāya Kuṇḍalakesāya vuttaṃ—

“Nihacca jāṇuṃ vanditvā, sammukhā añjaliṃ akaṃ.
Ehi bhaddeti maṃ avaca, sā me āsūpasampadā”ti⁴.

Tathā apadānepi—

“Āyācito tadā āha, ehi bhaddeti nāyako.
Tadāhaṃ upasampannā, parittaṃ toyamaddasan”ti⁵.

1. Dī 3. 257 piṭṭhe.

3. Ubhatosaṅghā upasampannattā (Sī)

4. Khu 2. 391 piṭṭhe.

2. Satthu ca panetāsāṃ (Sī)

5. Khu 4. 243 piṭṭhe.

Taṃ kathanti. Nayidaṃ ehibhikkhunibhāvena upasampadaṃ sandhāya vuttaṃ. Upasampadāya pana hetubhāvato yā Satthu āṇatti, sā me āsūpasampadāti vuttaṃ.

Tathā hi vuttaṃ Aṭṭhakathāyaṃ “ehi bhadde bhikkhunupassayaṃ gantvā bhikkhunīnaṃ santike pabbajja upasampajjassūti maṃ avoca āṇāpesi. Sā Satthu āṇā mayhaṃ upasampadāya kāraṇattā upasampadā ahoṣī”ti. Eteneva Apadānagāthāyapi attho saṃvaṇṇitoti daṭṭhabbo.

Evampi Bhikkhunivibhaṅge ehi bhikkhunīti idaṃ kathanti. Ehibhikkhunibhāvena bhikkhunīnaṃ upasampadāya asabhāvajotanavacanaṃ tathā upasampadāya bhikkhunīnaṃ abhāvato. Yadi evaṃ kathaṃ ehibhikkhunīti Vibhaṅge niddeso katoti. Desanāyaya¹ sotapatitabhāvena. Ayaṃ hi sotapatitatā nāma katthaci labbhamānassāpi anāhaṇaṃ² hoti.

Yathā abhidhamme manodhātuniddese³ labbhamānampi jhānaṅgaṃ pañcaviññāṇasotapatitatāya na uddhaṇaṃ katthaci desanāya asambhavato. Yathā tattheva vatthuniddese⁴ hadaya vatthu katthaci alabbhamānassāpi gahaṇavasena. Tathā ṭhitakappiniddese. Yathāha—

“Katamo ca puggalo ṭhitakappī, ayañca puggalo sotāpattiphalasacchi kiriyāya paṭipanno assa, kappassa ca uḍḍayhanavelā assa, neva tāva kappo ḍḍayheyya, yāvāyaṃ puggalo na sotāpattiphalam sacchikarotī”⁵ti.

Evamidhāpi alabbhamānagahaṇavasena veditabbaṃ, parikappavacanaṃ hetam. Sace Bhagavā bhikkhunibhāvayogyaṃ kañci mātugāmaṃ ehi bhikkhunīti vadeyya, evampi bhikkhunibhāvo siyāti. Kasmā pana Bhagavā evaṃ na kathesīti? Tathā katādhikārānaṃ abhāvato. Ye pana “anāsannasannihitabhāvato”ti kāraṇaṃ vatvā “bhikkhū eva hi Satthu āsannacārī sadā sannihitāva, tasmā te ‘ehibhikkhū’ti vattabbataṃ arahanti, na bhikkhuniyo”ti vadanti, taṃ tesam matimattaṃ. Satthu āsannadūrabhāvassa bhābhābhābhābhāvāsiddhattā. Vuttaṃ hetam Bhagavatā—

1. Desanāya (Sī)

2. Agahaṇaṃ (Sī)

3. Abhi 1. 139 piṭṭhe.

4. Abhi 1. 156 piṭṭhādīsu.

5. Abhi 3. 116 piṭṭhe.

“Saṃghāṭikaṇṇe cepi bhikkhave bhikkhu gahetvā piṭṭhito piṭṭhito anubandho assa pade padaṃ nikkhipanto, so ca hoti abhiṃjhālu kāmesu tibbasārāgo byāpannacitto paduṭṭhamanasaṅkappo muṭṭhassati asampajāno asamāhito vibbhantacitto pākatindriyo, atha kho so ārakāva mayhaṃ, ahañca tassa. Taṃ kissa hetu, dhammaṃ hi so bhikkhave bhikkhu na passati, dhammaṃ apassanto na maṃ passati.

Yojanasate cepi so bhikkhave bhikkhu vihareyya, so ca hoti anabhiṃjhālu kāmesu natibbasārāgo abyāpannacitto appaduṭṭhamanasaṅkappo upaṭṭhitassati sampajāno samāhito ekaggacitto saṃvutindriyo, atha kho so santikeva mayhaṃ, ahañca tassa. Taṃ kissa hetu, dhammaṃ hi so bhikkhave bhikkhu passati, dhammaṃ passantō maṃ passatī”¹.

Tasmā akāraṇaṃ desato Satthu āsannānāsannatā. Akatādhikāratāya pana bhikkhunīnaṃ tattha ayogyatā. Tena vuttaṃ “chibhikkhuniduko idha na labbhatī”²ti. Evaṃ duvidhā.

Aggasāvikā mahāsāvikā pakatisāvikāti tividhā. Tattha Khemā Uppalavaṇṇatī imā dve theriyā aggasāvikā nāma. Kāmaṃ sabbāpi khīṇāsavattheriyo sīlasuddhi-ādike sampādentīyo catūsu satipaṭṭhānesu supaṭṭhitacittā² sattabojjhaṅge yathābhūtaṃ bhāvetvā maggapaṭipāṭiyā anavasesato kilese khepetvā aggaphale patiṭṭhahanti. Tathāpi yathā saddhāvimuttato diṭṭhipattassa paññāvimuttato ca ubhatobhāgavimuttassa pubbhāgabhāvanāvīsesasiddho icchito vireso, evaṃ abhinīhāramahantatāpubbayogamahantatāhi³ sasantāne sātīsayaguṇavīsesassa nipphāditattā sīlādīhi guṇehi mahantā sāvīkāti mahāsāvikā. Tesuyeva pana bodhipakkhiyadhammesu pāmokkabhāvena dhurabhūtānaṃ sammādiṭṭhisammāsamādhīnaṃ sātīsayakiccānubhāvanibbattiyā kāraṇabhūtāya tajjābhīnīhāratāya sakkaccaṃ nīrantaraṃ cirakālasambhūtāya sammāpaṭipattiyā yathākkammaṃ paññāya samādhimhi ca

1. Khu 1. 256 piṭṭhe Itivuttake.

2. Supatiṭṭhitacittā (Sī)

3. Mahantatāti (Sī)

ukkaṃsapāramippattiyā savisesaṃ sabbaguṇehi aggabhāve ʘhitattā tā dvepi
 aggasāvikā nāma. Mahāpajāpatigotami-ādayo pana abhinīhāramahantatāya
 pubbayogamahantatāya ca paṭiladdhaguṇavisesavasena mahatiyo sāvīkāti
 mahāsāvikā nāma. Itarā therikā¹ tissā vīrā dhīrāti evamādikā
 abhinīhāramahantatādīnaṃ abhāvena pakatisāvikā nāma. Tā pana
 aggasāvikā viya mahāsāvikā viya ca na parimitā, atha kho anekasatāni
 anekasahassāni veditabbāni. Evaṃ aggasāvikādibhedato tividhā. Tathā
 suññatavimokkhādibhedato tividhā. Paṭipadādivibhāgena catubbidhā.
 Indriyādhikavibhāgena pañcavidhā. Tathā paṭipattiyādivibhāgena
 pañcavidhā. Animittavimuttādivasena chabbidhā. Adhimuttibhedena
 sattavidhā. Dhurapaṭipadādivibhāgena aṭṭhavidhā. Vimuttivibhāgena
 navavidhā dasavidhā ca. Tā panetā yathāvuttena dhurabhedenā vibhajjamānā
 vīsati honti. Paṭipadāvibhāgena vibhajjamānā cattālīsa honti. Puna
 paṭipadābhedenā dhurabhedenā vibhajjamānā asīti honti. Atha vā
 suññatavimuttādivibhāgena vibhajjamānā cattālīsādhikāni dvesatāni honti.
 Puna indriyādhī kavibhāgena vibhajjamānā dvisatuttarasahassaṃ² hontīti.
 Evametāsaṃ therīnaṃ attano guṇavaseneva anekabhedabhinnatā veditabbā.
 Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana heṭṭhā Theragāthāsaṃvaṇṇanāyaṃ
 vuttanayeneva³ gahetabboti.

Sumudhātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Mahānipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Therīyo (Sī)

2. Sattuttarasahassaṃ (Sī)

3. Vuttanayānusārena (Sī)

Nigamanagāthā

Ettāvata ca—

“Ye te sampannasaddhammā, Dhammarājassa Satthuno.
Orasā mukhajā puttā, dāyādā dhammanimmitā.

Silādiguṇasampannā, katakiccā anāsavā.
Subhūti-ādayo therā, theriyo therikādayo.

Tehi yā bhāsītā gāthā, aññabyākaraṇādinā.
Tā sabbā ekato katvā, theragāthāti saṅgahaṃ.

Āropesum mahātherā, Therīgāthāti tādino¹.
Tāsam atthaṃ pakāsetum, Porāṇaṭṭhakathānayaṃ.

Nissāya yā samāraddhā, atthasaṃvaṇṇanā mayā.
Sā tattha paramatthānaṃ, tattha tattha yathārahaṃ.

Pakāsanā Paramattha, dīpanī nāma nāmato.
Sampattā pariniṭṭhānaṃ, anākulavinicchayā.
Dvānavutiparimāṇā², Pāḷiyā bhāṇavārato.

Iti taṃ saṅkharontena, yaṃ taṃ adhigataṃ mayā.
Puññaṃ tassānubhāvena, Lokanāthassa sāsanaṃ.

Ogāhetvā³ visuddhāya, silādipaṭipattiyā.
Sabbepi dehino hontu, vimuttirasabhāgino.

Ciraṃ tiṭṭhatu lokasmiṃ, Sammāsambuddhasāsanaṃ.
Tasmiṃ sagāravā niccaṃ, hontu sabbepi pāṇino.

Sammā vassatu kālena, devopi jagatīpati.
Saddhammanirato lokaṃ, dhammeneva pasāsatu”ti.

Badaratitthavihāravāsīnā Ācariyadhammapālattherena katā

Therīgāthānaṃ atthasaṃvaṇṇanā niṭṭhitā.

Therīgāthā-aṭṭhakathā niṭṭhitā.

1. Theragāthāti ādito (Ka)

2. Parimāṇāya (Sī)

3. Obhāsetvā (Sī)

Therīgāthā-aṭṭhakathāya

Saṁvaṇṇitapadānaṁ anukkamaṇikā

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Akaṁ	110	Ajaraṁ	297
Akampiyaṁ	176	Ajaramhi	297
Akallo	276	Ajānantā	287
Akāpurisasevitaṁ	172	Ajjāpi	298
Akāsiṁ	80	Ajjhagaṁ	247
Akāsi	213	Ajjhositā	289
Akkuṭṭhavandite	264	Añjanaṁ	142
Akkhātā	293	Añjanim	273
Akkhāto	184	Añjalim	110
Akhalitaṁ	298	Añjasaraṁ	97
Agamī	266	Aññañca	146
Agārasmiṁ	97	Aññamaññaṁ	248
Aggadhammaṁ	275	Aññaena	127
Aggiṁ	140	Aṭṭā	129
Aggikkhandhūpamā	250	Aṭṭitā	82
Aggito	263	Aṭṭo	276
Aghaṁ	293	Aṭṭhaṅgikaṁ	165
Aghamūlā	292	Aṭṭhamiyā	51
Aṅgā	111	Aṭṭhamī	46, 252
Aṅgārakāsusadisā	293	Aṭṭhāsim	80
Aṅginim	234	Aṭṭhikaṅkalasannibhā	292
Aciraṁ	289	Aḍḍhaṁ	90
Acetanā	287	Aṇaṇā	252
Accutaṁ	97	Aṇumattopi	179
Accharā	79, 260	Aṇūpi	179
Acchare	62	Atītaṁse	241

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Atīva	241	Anamataggato	293
Atuliyam	176	Analasam	273
Atosayi	233	Anāvilam	259
Attā	274	Anāsavā	178
Attāṇam	290	Anikarattam	298
Attānam	56	Aniccamhi	287
Attham	92	Aniccasaññam	291
Atthāya	147	Anicce	295
Atrajā	143	Anibbisam	146
Atha	272	Animittassa	52
Adantam	55	Anukampikā	180
Adāsimhā	299	Anuciṇṇam	178
Adurāgatam	244	Anuññāto	127
Adūsikam	274	Anutappati	21
Adesesi	176	Anuddhatā	227
Addasam	55, 97	Anunentī	298
Addhagū	63	Anupādāya	102
Addhuve	297	Anubrūhaya	178
Adhikuṭṭanā	67	Anubrūhehi	163
Adhigaccha	56	Anubhūtam	185
Adhigacchi	186	Anubhonti	185
Adhigatam	298	Anubhohi	297
Adhipannānam	249	Anuyuñḍijyamānā	272
Anāgārūpanissayo	249	Anurakkhamānā	274
Anaṅgāṇam	259	Anurattam	273
Anaññathā	217	Anurattā	276
Anaṇā	9	Anuvattinī	82
Anantarāvimokkhā'sim	102	Anuvicinantī	290
Anantādīnavā	251	Anusāsani	123
Anappakam	142, 247	Anusāsi	51

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Anusāsito	263	Appakassa	297
Anusocasi	56	Appaṭibaddhacittā	20
Anejaṃ	252	Appaṭivānīyaṃ	63
Anejā	178	Appamattassa	179
Anopamaṃ	143	Appamattā	89
Antaṃ	164, 227	Appamādaratāya	45
Antarāyikā	293	Appassādā	251, 287
Antimaṃ	14, 77	Appekaccā	185
Anto	277	Appossukkā	288
Antodīpeva	234	Aphassayim	275
Andha	265	Aphusiṃ	180
Andhova	276	Abbahī vata	59
Annaṃ	142	Abbuyha	22
Apakīritūna	277	Abbūḷhasallā	59
Apaccavekkhitaṃ	263	Abbhutaṃ	241
Aparajjhaṃ	273	Abbhudīresuṃ	272
Aparato	295	Abravi	259
Aparaddhaṃ	273	Abhayaṃ	298
Aparājitaṃ	123	Abhaye	44
Aparājito	173	Abhigajjantiva	260
Aparādhitaṃ	259	Abhiññāya	77
Aparimāṇaṃ	185	Abhiṇhaṃ	9
Aparimitaṃ	297	Abhinimminivā	204
Aparihīno	272	Abhinīlaṃ	218
Apathena	263	Abhiyobbanam	218
Apāpikā	259	Abhirūhiyā	35
Aputtikā	124	Abhiropehi	261
Aputhujjanasevitaṃ	176	Abhisambhonti	242
Apetaviññāṇo	289	Abhisamviseyyam	289
Appakaṃ	93	Abhihārayim	142

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Amataṃ	186	Asambādham	298
Amatamhi	296	Asassataṃ	287
Amanussasevitaṃ	261	Asahamānā	289
Amarāṃ	297	Asārassa	295
Amittajanā	250	Asāre	289
Amittā	249	Asitanicitamuduke	291
Amma	287	Asitā	219
Ayācīto	127	Asisūnūpamā	292
Ayoniso	82	Asuci	204
Ayyānaṃ	210	Asucipuṇṇaṃ	289
Ariyaddhanaṃ	248	Asurakāye	290
Ariyamaggaṃ	212	Asecanakaṃ	63, 174
Ariyā	227	Aseviṃ	275
Alaṃ	274	Asokaṃ	298
Alaṅkatā	141	Assa	127, 184
Alabhamānā	298	Assamaṇā	235
Alasā	225	Assarathaṃ	242
Avaca	110	Assā	288
Avajje	110	Assuṇiṃ	247
Avasavattinī	46, 82	Ahiriko	30
Avasāyī	20	Ahu	51, 177
Avassutā	79	Aho sukhaṃ	31
Avijjañca	25		
Avekkhantī	89, 93	[Ā]	
Avekkhiṃ	186	Ākiñcaññaṃ	248
Avedi	77	Āgacchi	127
Asakiṃ	289	Āgataṃ	127
Asaṅgamānasā	266	Āgatassa	127
Asapattaṃ	298	Āgatā	93
Asapattamhi	296	Āgato	128

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ā - I]		[I]	
Ācare	83	Ichhā ca	91
Ācikkhissam	275	Ichche	243
Āṇā	291	Ijjhatu	242
Ādāya	142	Iñje	206
Ādissa	184	Ito	127
Ādīnavam	24	Itthibhāvo	69
Ādīpitā	297	Idam	211
Ādīpito	176	Indamva	123
Āpādim	180	Indriyesu	174
Āpuccha	273	Imam	80
Āyatapamhe	262	Imā	211
Āyantim	243	Ime	62
Āraddhavīriye	147	Issariyam	291
Ārādhayāhi	13	[U]	
Ālayo	220	Ukkaṭṭhamajjhimā	179
Āvasa	261	Ukkopamā	292
Āvi	212	Ukkhalikā	31
Āvilacitto	259	Ucce	143
Āsam	67	Ujjeniyā	272
Āsaṃsukā	225	Ujjhagghantī	80
Āsave	97	Ujjhito	263
Āsādiya	266	Uñcho	242, 249
Āsim	22	Uṭṭhahitvā	275
Āsīvisūpamā	287	Uṭṭhāya	123
Āsum	203	Uṭṭhāyikaṃ	273
Āsū'pasampadā	110	Uttamaṃ	180
Āharimena	234	Uttamakulīnā	272
Āḷāhane	56	Uttamaṅgajo	217
Īṅgālakuyā	263	Uttamatthassa	165
Ichhā	292	Uttiṭṭhapiṇḍo	242, 249

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[U]		[U]	
Uttiṇṇaṃ	55	Uppāṭiya	266
Uda	22	Ubbandhaṃ	83
Udake	211	Ubbiggā	272
Udahāri	210	Ubhayo	287
Uddhaṃsotā	20	Ubhopi	185
Uddhaṭasallā	264	Ummaggapaṭipannā	93
Uddhatā	82	Ummādanā	251
Upakāsim	91	Ummāre	273
Upagacchasi	265	Uyyānaṃ	142
Upagacche	290	Ullapanā	251
Upagamma	31, 272	Ussannāya	276
Upaccagā	13	Uḷāraṃ	180
Upaccaguṃ	12		
Upaṭṭhapetvāna	168	[E]	
Upaṭṭhahanti	274	Ekaggacittā	227
Upaṭṭhaddhā	80	Ekamaṇā	275
Upanikkhamim	46	Ekamante	21, 122
Upaṇissitā	171	Ekavarakampi	272
Upasantā	22, 164	Ekā	205
Upasanto	6	Ekākinī	274
Upasamaṃ	79	Ekena	40
Upasame	14	Etadantikā	130
Upasampajja	97, 252	Etave	233
Upavijaññā	185	Etādisaṃ	251
Upāgacchim	39, 51	Ettha	248
Upāsanti	63	Edisaṃ	266
Upecca	213	Edisakā	206
Upemi	59	Edisim	241
Uposathaṃ	39	Edisikāni	288
Uppalasikharopamāni	262	Ediso	220

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[E]		[Ka]	
Erakacche	275	Kaṅkaṇaṃva	219
Evaṃ	67, 250	Kaṅcanaphalakaṃva	220
Esā	147	Kaṅcanamaṇimuttakaṃ	261
Esānā	227	Kaṭasiṃ	295
Ehi	110	Kaṭukā	287
Eḷakiyā	276	Kaṇṇapāliyo	219
[O]		Kaṇṇhakhandhakasuvaṇṇama-	
Okaddhati	276	ṇḍitaṃ	218
Okassayāmi	120	Kataṃ	186
Okkamaṃ	275	Katakiccā	243
Ogāhaṃ	55	Katā	62
Oghaṃ	14	Katipāhakaṃ	127
Ojamaṃ	174	Katvā	251
Oḍḍitaṃ	251	Kathaṅci	288
Otato	220	Kantanti	185
Opammaṃ	295	Kantasallā	186
Openti	227	Kandasi	56
Orabbhikā	211	Kapaṇikāya	185
Orambhāgamaṇiyāni	164	Kapaṇe	185
Orasā	243	Kampitā	296
Orundhati	276	Kammakāmā	226
Oruhāmi	90	Kammaphalaṃ	275
Olikhiṃ	90	Kayirā	69
Olubbha	24, 35	Karaṇīyaṃ	186
Olokayitvāna	120	Karaṇḍako	217
Ovadati	9	Kariya	272
Ovariyaṇa	259	Karissasi	164
Ohāya	234	Karihiti	274
Ohitabhārā	186	Karotha	21
		Kalino	295
		Kalyāṇi	243

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]		[Ka]	
Kasaṃ	111, 119	Kimināva	276
Kaḷiṅgaram	289	Kilesānaṃ	92
Kā	128	Kisā	82
Kānanaṃva	218	Kisikā	35
Kānanantare	260	Kīrati	274
Kāmaṃ	297	Kīlanakaṃ	263
Kāmapaṅkena	250	Kucchiṃ	275
Kāmayutto	297	Kuṅjaramattakareṇuloḷitaṃ	260
Kāmaratiṃ	67	Kuṇapaṃ	289
Kāmarāgena	79, 82	Kutoci	127
Kāmahetukaṃ	250	Kuthitā	296
Kāmā	67	Kudācanaṃ	177
Kāmānaṃ	251	Kubbanti	248
Kāmāni	172	Kumbhiṃ	227
Kāmesu	20	Kumbhiyaṃ	6
Kāyaṃ	80	Kumbhīlabhayāni	295
Kāye	24	Kummaggapaṭipannaṃ	212
Kāyena	22	Kulaṃ	125
Kārikaṃ	273	Kulagharasmā	276
Kālaṃ kālaṃ	176	Kulā	125
Kāsikuttamacāriṇiṃ	234	Kule	143
Kāsijanapado	33	Kusale	13
Kāhinti	297	Kusumanāme	271
Kāḷa	234	Kusumarajena	260
Kāḷakā	217	Kusumitasikharā	260
Kiṃ	62	Kese	298
Kiñcanaṃ	227	Kocchaṃ	273
Kittesi	225	Kocchasūcivicitaggasobhitaṃ	218
Kinnarimandalocane	261	Koñcassa	286
Kinnariyāriva	262	Koṭarohitā	265

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka - Kha]		[Ga]	
Kolaṭṭhimattagūlikā	294	Gacchati	127
Klesehi	82	Gacchantim	258
Khaggena	291	Gacchasi	235
Khajjam	142	Gacchāmi	35
Khaṇātītā	13	Gaṇino	235
Khaṇo	13, 288	Gaṇḍo	293
Khaṇḍaso	264	Gatayobbanā	37
Khaṇḍitā	219	Gatassa	127
Khantī	300	Gatiyo	288
Khandhadhātu-āyatanaṁ	290	Gato	127
Khandhā	67	Gattehi	211
Khandhāyatanaadhātuyo	51	Gantave	243
Khandhe	295	Gantvā	92
Khambhesimattānaṁ	36	Gamissanti	211
Khalitaṁ	218	Gamissāmi	273
Khalu	55	Gamī	163
Khaḷopiyaṁ	227	Garuke	259
Khādamānā	241	Galake	185
Khāditāni	241	Gavassaṁ	242
Khittacittā	129	Gahavibhavaṁ	242
Khipi	298	Gahetvāna	83
Khippaṁ	122	Gāmakhattāni	247
Khīṇakuline	185	Gijjhita	143
Khīlakehi	264	Girā	272
Khu	297	Girimuddhani	234
Khujjehi	16	Gilānā	35
Khettaṁ	111	Guyhaṁ	80
Khepetvā	164	Gedho	250
Khematṭhāne	250	Gocarāya	275
		Gonakatūlikasanthataṁ	261

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ga - Gha]		[Ca]	
Govāṇijakassa	276	Cātuddīpo	292
Ghaṭikam̐	274	Cāpe	234
Ghaṭitabbam̐	293	Cārudassanā	266
Ghaṭissam̐	288	Cicciṭi cicciṭi	31
Ghaṭenti	288	Ciṇṇā	111
Ghare	25	Cittam̐	37
Ghātā	290	Cittakārasukatāva	218
Ghātāya	293	Cittadomanassāni	297
Ghorā	233	Cittappamāthino	251
[Ca]		Cittamhi	69
Ca	261	Cittalateva	260
Cakkhumatī	171	Ciram̐	275
Cakkhuvadhā	265	Cirassam̐	226
Caṇḍālā	297	Cullāsītisahassāni	56
Catukkhattur̐m̐	46	Cetasā	22
Caturaṅgulikā	294	Cetaso	46
Caturassam̐	204	Cetopariccañāṇam̐	79, 204
Caturodadhī	294	Cetosamathamānuyuttā	122
Candaṃ	263	Coḷena	6
Candañca	90	[Cha]	
Candanamaṇḍitasāra- gandhikam̐	261	Chattakam̐	30
Candanokkhitā	141	Chandaṃ	22
Cando	10	Chandajātā	20
Carasi	170	Chamaṃ	298
Carā	211	Chamā	24, 119
Carāhi	275	Chamāya	91
Caritvāna	24	Chaviṃ	212
Carissasi	22	Chātā	297
Cātuddasim̐	39	Chādemi	273

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Cha]		[Ja]	
Chindiya	291	Jāni	249
Chinnasaṁsayā	178	Jāniya	264
Chuddhūna	289	Jāmātā	274
Chuddho	289	Jāyitabbassa	287
Churikāya	235	Jigucchantā	289
Chetvāna	164	Jiṇṇā	102
Chetvāva	235	Jinasāsanam	48
[Ja]		Jivakambavanam	258
Jajjaro	220	Jivitaṁ	93
Janam	81	[Jha - Ña]	
Janamārakamajjhagatā	185	Jhānajjhāyanaratāyo	271
Janetti	178	Jhāyati	252
Jamme	102	Jhāyato	179
Jarāgharo	220	Jhāyāmi	31
Jarāmarañabyādhigahitā	297	Ñāti	249
Jarāya	217	Ñātihi	289
Jare	102	Ñatvā	241
Jalitā	296	[Tha - Da]	
Jahi	297	Ṭhiti	248
Jāṇum	110	Ḍayhantī	125
Jātarūparajataṁ	248	[Ta]	
Jātassa	173	Taṁ	127, 219
Jātā	243	Takkāriṁ	234
Jātiṁ	21	Tañham	22
Jātikkhayaṁ	77	Tañhāya	93
Jātimūlakam	290	Tato	89
Jātiṁsāram	164	Tattako	33
Jānāsi	127	Tattha	128
Jānāhi	67		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ta]		[Ta - Tha]	
Tathā	128	Tūlapuṇṇasadisopamā	220
Tathūpamā	264	Te	29
Tadā	210	Tena tena	129
Tadekaṭṭhe	97	Tevijjo	213
Tantikhīlake	264	Theri	243
Tantīhi	264	Therike	6
Tamokhandham	10, 36, 51	Thevikīva	219
Taritvā	251	[Da]	
Tare	14	Dakābhisecanā	211
Tassā	102	Dakkhiya	262
Tahim̐ tahim̐	218	Dakkhisam̐	89
Tā	219	Daḍḍhā	56
Tāṇam̐	250	Daḍḍam̐	24, 125
Tāta	226	Daḍḍabhayabhītā	210
Tāto	272	Daḍḍena	235
Tādinaṃ	213	Dantaṃ	274
Tādisikaṃ	263	Dantā	77, 244
Tāpanā	250	Damakaṃ	274
Tālavatthukatā	291	Damappattā	178
Tāvatiṃsā	174	Damassu	297
Tāsam̐	56	Damitaṃ	55
Tiṇakaṭṭhasākḥāpalāsam̐	294	Dayitā	272
Tiṇukkā	297	Daraṃ	40
Tiṇṇā	252	Dasakkhattum̐	299
Tidasā	123	Daharā	247
Tiladaḍḍakāriya	220	Daharikā	291
Tisattisatāni	290	Daharikāsi	288
Tucchā	287	Daḷḷhaparakkame	147
Tū riyāriya	262	Dāni	102

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Da]		[Da]	
Dāyādikā	242	Dussate	273
Dāyādo	77	Dūragatā	262
Dārake	276	Dūraṅgamā	227
Dārukapiḷlakāni	264	Dūseyyaṃ	288
Dālimalaṭṭhiṃ	234	Deḍḍubhaṃ	31
Dāsakammakarāni	247	Detha	143
Diṭṭhiyo	171	Devakāyaṃ	39-40
Diṭṭho	29	Devā	123
Dinnā	288	Devesupi	290
Dibbaṃ	287	Desitā	259
Dibbā	53	Desentiṃ	63
Divase divase	290	Desenti	227
Divāvihārā	110	Desente	287
Disvā	91	Dessā	273
Dukkhatō	21	Dehaṃ	14, 45
Dukkhadhammehi	45	Dehakāni	264
Dukkhasa	164	Dehi	292
Dukkhasamudayoruddhā	287	Dosaṅca	25, 31
Dukkhā	146	Dvijātī	275
Dukkhitā	37	Dvipadaseṭṭho	275
Dukhaṃ	185		
Dukhā	250	[Dha]	
Duggatā	124	Dhanikapurisaṭābahulamhi	276
Duggatigamaṇaṃ	250	Dhammaṃ	59
Duggandhā	204	Dhammajīvino	227, 233
Dutiyakulikassa	274	Dhammaṭṭhaṃ	252
Dutiyo	205	Dhammadharā	227
Duddasaṃ	59	Dhammasaṃvegamaṃ	180
Dubbacanaṃ	273	Dhammādasaṃ	186
Dubbalā	37, 102	Dhammehi	63

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Na]		[Pa]	
Nisumbhissam	235	Pañcasatā	128
Nissaṭṭham	291	Paññāpayim	275
Nissaraṇam	241	Paññāya	10
Nihacca	110	Paññāsīlaparakkamaṁ	226
Nihatamānam	273	Paṭācārā	128
Nekkhammaṁ	247, 272	Paṭācārānusāsaniṁ	168
Nettā	218	Paṭiccharayi	274
Nerañjaram	235	Paṭimukkam	295
No	69	Paṭinissaja	297
Nhātako	213	Paṭiladdhāna	130
Nhāpanucchādanehi	91	Paṭivijjhi	170
[Pa]		Paṭhamajjhānam	291
Pakampito	176	Paṭhamavasanto	260
Pakāsikam	80	Paṭhamasamodhānam	300
Pakiṇṇakesī	129	Paṇḍhehi	175
Pakubbati	211	Paṇḍu	82
Pakko	275	Pati	218, 235
Pakkham	274	Pateyyum	290
Pakkhālayitvāna	120	Patodaṁ	180
Paggharitam	289	Pattam	125
Paṅkadharī	110	Pattakam	36
Paccāgamissāmi	251	Pattalimakulavaṇṇasādisā	219
Pacchānutāpinī	172	Pattiyā	165
Pajahitvāna	164	Patto	77
Pajānanti	227	Patthanāpi	91
Pajjalito	176	Patthaye	248
Pajjittha	266	Patthitā	143
Pañcakaṭukena	296	Patthesi	242
Pañcakkhattum	46	Padam	130, 170
		Padālaya	10

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Pa]	
Padāliya	36, 51, 166	Paripuṇṇāya	10
Padīpito	176	Paripūritā	292
Padhānapahitatto	180	Paribāhiro	212
Panaccakā	264	Pariyuṭṭhitā	82
Pannaraseriva	10	Parivahitvā	276
Pabujjhasi	225	Parisuddhapadaṃ	259
Pabbataṃ	35	Pariḷāhā	296
Pabbatantare	262	Pariḷāho	42
Pamattā	248	Palokite	98
Pamuccati	211	Palobhaya	263
Pamocesi	146	Pavaḍḍhati	184
Pamodite	247	Pavanti	260
Payātuṃ	263	Pavapaṃ	119
Payuṇjati	298	Pavecchasi	225
Parato	98	Pasavī	111
Paradattūpajivino	225	Pasādaṃ	273
Paradāraṃ	275	Pasāditā	286
Parabhattaṃ	289	Pasāresim	51
Paramaṃ	92	Pasuṃ	25
Paramatthe	125	Passa	295
Parikammaṃ	261	Passati	77
Parikammakārikā	273	Passiya	266
Parikkhīyanti	249	Pahāsim	98
Parikrite	264	Pahitatte	147
Parikleso	249	Pāṭalim	234
Paricaraṃ	140	Pāṭalibbalitā	219
Paritappayim	241	Pāṭihāriyapakkhaṇca	39
Paritappasi	241	Pāṇo	261
Paridevanā	128	Pātamaṃ	272
Pariniṭṭhitaṃ	227	Pādaṃ	55

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Pa]	
Pādāni	21, 122	Pītisukhena	166
Pāde	51, 123	Pītena	296
Pānaṃ	142	Pīnavatṭasahituggatā	219
Pāpakam	213	Pīhaye	247
Pāpakammaṃ	211	Pīlakolīkā	265
Pāpassa	226	Pīliyamānassa	290
Pāpuṇi	91	Puññaṃ	111
Pāraṃ	233	Puññaṃpi	211
Pārutā	6	Puṇṇapattaṃ	242
Pāvacane	291	Puṇṇā	226
Pāsaṃ	80	Puṇṇe	10
Pāsaṇḍā	171	Puttakā	275
Pāsaṇḍe	170	Puttaphalaṃ	235
Pāsādaṃ	291	Puttasokā	235
Pāsādanivātavāsini	261	Putte	98
Pāsādikā	272	Putto	77
Piṇḍaṃ	81	Puthujjanā	44
Piṇḍakaṃ	9	Puthulomova	297
Piṇḍapātaṃ	24	Puthū	248
Piṇḍitā	265	Puna	125
Pitupitusveva	294	Punappunaṃ	177
Pidahitvā	291	Punabbhavo	102
Piyaṃ	25, 163	Pupphapūra	217
Piyattaro	262	Pupphitaṃ	234
Piyā	225	Pubbasamudde	295
Pivanti mañṇe	63	Pubbuḷakā	265
Pihayanti	227	Pubbenivāsaṃ	77
Piḷandhanaṃ	80	Pubbenivāsacaritaṃ	299
Pītāva	62	Purakkhatā	176
Pītisukhasamappitā	51	Puravare	272

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Ba]	
Purāṇakaṃ	266	Bahutarā	287
Purisadammasārathinā	184	Bahudukkhā	251
Pure	175	Bahudukhānaṃ	220
Pure carim	110	Bahuvighātā	287
Pūtikāyaṃ	289	Bahuvighāte	295
Pūrassu	10	Bahuvitte	143
Petāni	241	Bahussutā	227
Peto	128	Bahussutāyo	271
Poṭṭhiṅca	274	Bahūnaṃ	147
		Bahūni	297
[Pha]		Bahūvatasamādānā	90
Pharivā	166	Bahūhi	45
Phalavipāko	275	Bādhayissasi	235
Phītaṃ	242	Bālalāpanaṃ	80
Phītāni	247	Bālo	184
Phuṭā	20	Bāḷhadubbalā	35
Phullaṃ	234	Bujjhim	92
Phusayim	142	Buddhavarassa	266
Phusehi	13	Buddhavīra	146
Pheṇapiṇḍopamassa	295	Buddhasāsaṇaṃ	21, 63
		Buddhasāsane	287
[Ba]		Buddhasutaṃ	263
Bandhanaṃ	235	Buddhassa	77
Bandhaniyā	250	Buddhāna	147
Bandho	249	Buddhena	29
Bahiddhā	171	Buddho	235
Bahuṃ	81	Bojjhaṅgaṃ	165
Bahu-āyāsaṃ	248	Bojjhaṅgā	29
Bahukaṃ	146	Bodhāya	248
Bahukaṇṭakā	204	Bodhim	275

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ba]		[Bha]	
Bodhi	271	Bhayadassinim	294
Byapānudim	241	Bhayānakaṁ	289
Byapānudi	59	Bhavagate	287
Byasanam	249	Bhavataṇhāya	288
Byasanāni	185	Bhavā	176
Byākari	299	Bhave	22
Byāruddhā	248	Bhastam	289
Byālikam	272	Bhassarā	218
Brahmacariyam	288	Bhāgimā	177
Brahmacārini	266	Bhājanam	273
Brahme	212	Bhāvitā	29
Brūsi	67	Bhāvitindriyā	170
[Bha]		Bhāvito	186
Bhagavā	29	Bhāventī	97
Bhaggā	219	Bhāvehi	13
Bhajitabbā	184	Bhimsanakaṁ	260
Bhaṇasi	178	Bhikkhunim	51
Bhaṇatī	274	Bhikkhunī	170
Bhaṇi	186	Bhikkhuno	97
Bhattacoḷassa	124	Bhiduro	44
Bhattattham	271	Bhīmarūpo	250
Bhattikataṁ	273	Bhujissā	252
Bhattena	40	Bhuñja	9
Bhadde	110	Bhuñjati	172
Bhadraratā	14	Bhusam	211
Bhadre	14	Bhūtapati	252
Bhamaravaṇṇasādisā	217	Bhūmiyam	235
Bhamukā	218	Bhogā	288
Bhayam	247, 293	Bhogāni	242
		Bhogā sukhā	291

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]		[Ya]	
Mucchitā	287	Yadicchakaṁ	52
Muñcanti	297	Yassa	127
Muṇḍaṁ	249	Yācitakūpamā	293
Muṇḍā	40, 170	Yāpenti	227
Muttā	8	Yāmā	175
Muttikā	30	Yugachiddaṁ	295
Muttiyā	16	Yuñjatha	249
Mutte	9	Yuñjantī	130
Muddhajā	217	Yuñjassu	13
Munayo	178	Yuttā	291
Muniṁ	59	Yūthapo	275
Muninā	184	Yena	274
Musalassa	30	Yo	146
Mūlamūlikā	219	Yogakkhemaṁ	14
Me	46	Yogakkhemassa	13
Medhagaṁ	248	Yogā	12, 81
Meruṁ	263	Yogehi	9
Momuhā	170	Yoniso	298
Mohanaṁ	248	Yobbanena	80
Mohanāṁukho	250	[Ra]	
[Ya]		Rajavaḍḍhanaṁ	248
Yaṁ	21	Rajjuṁ	83
Yañño	228	Raṇaṁ	251
Yato	130	Raṇakarā	251
Yattakaṁ	143	Ratiṁ	298
Yathā	128	Rattassa	234
Yathābhuccaṁ	140	Rattā	248
Yathābhūtaṁ	93	Rattī	46
Yadatthaṁ	163	Rattindivaṁ	89

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ra]		[La]	
Ramaṇīye	247	Labhaniyaṃ	298
Rammaṃ	258	Labhitvāna	91
Rahitaṃ	260	Lākhātambo	276
Rahitamhi	272	Lābhasakkāra-ussukā	92
Raho	213	Lābhini	52
Rāgañca	25, 31	Liṅgiya	266
Rāgo	42	Luddo	80
Rājaputtehi	143	Lūnakesī	110
Rāhuggahā	9	Lekhikā	218
Riñcitvā	92	Lokaṃ	184
Rittakaṃ	265	Lokapajjotaṃ	142
Rukkhapphalūpamā	292	Lokamhi	177
Rukkhamaṃ	31	Lokāmisā	250
Rundhantaṃ	211	Loko	176
Rupparūpakam	265	Lobhanaṃ	248
Rūpavatiṃ	234	[Va]	
Rūpasamussaye	101	Vacanaṃ	122
Rūpiniṃ	274	Vacchaṃ	273
Rūpiyaṃ	227	Vajjamatiṇi	110
Rūpe	34	Vajjāsi	235
Rūpena	80	Vajjhaghātā	211
Rogamāvahaṃ	250	Vañcaniyā	293
Rogo	293	Vaṭṭaniriva	265
Rocesi	172	Vaṭṭapalighasadisopamā	219
Rodataṃ	293	Vaṭṭiṃ	120
[La]		Vaḍḍha	177
Lakkhim	274	Vaḍḍhiyā	276
Laṅghetuṃ	263	Vañṇarūpena	143
Laṭṭhihattho	233	Vañṇitā	184

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Va]		[Va]	
Vaṇṇena	80	Vasīkatā	234
Vata	147	Vasībhūtaṃ	206
Vattati	265	Vasum̐	163
Vadhakā	249	Vassāni	82
Vadhabandhapariklesam̐	173	Vaheyyum̐	211
Vadhabandho	296	Vā	275
Vadho	249, 293	Vācādosabhayaṭṭitā	210
Vanam̐	55, 142	Vācāya	22
Vanatho	177	Vāti	31
Vanamantaram̐	83	Vāraṇavatimhi	288
Vanamhi	56	Vāreyyam̐	290
Vanasaṇḍacārīnī	219	Vāsitova	217
Vane	140	Vāḷamigasam̐ghasevitaṃ	260
Vantasamā	291	Vikale	264
Vantā	250	Vikūlakam̐	289
Vandanā	147	Vicinantiyā	89
Vandimsu	123	Vijātāyo	185
Vanditvā	110	Vijāneyya	184
Varam̐	83	Vijjamāne	296
Varakā	272	Viññātasaddhammā	241
Varapuññalakkhaṇam̐	266	Vidaṃsentī	80
Valāhakam̐	63	Viddesanam̐	276
Valibhippalambitā	218	Viddessate	273
Valīmatā	220	Vidhavā	124
Vasam̐	92	Vinā	124
Vasantīham̐	97	Vināmitā	219
Vasavattino	175	Vinipātagatassa	290
Vasānugo	260	Vinipātā	287
Vasitā	186	Vinipāte	287
Vasitvā	127	Vinibaddhā	264

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Va]		[Va]	
Vinibbhujitvā	289	Vilokenti	227
Vinītā	287	Vivajjiya	164
Vineyya	40	Vivaṇṇā	82
Vindatha	274	Vividham	80
Vindiṃ	83	Visamyuttā	89, 244
Vindeyya	264	Visapatto	263
Vipassato	69	Visāradā	178
Vipulāya	276	Visuddhadassane	262
Vipulena	294	Vissatṭhe	264
Vipulo	228	Vihañṇasi	263, 297
Vippamuttam	242	Vihanāmi	31
Vippamuttana	9	Viharamānāya	42
Vibhūsāmaṇḍanaratā	91	Viharemase	260
Vibhūsitvā	80	Vihārake	93
Vimanā	274	Vihārā	46
Vimalaṃ	97	Vītarajaṃ	259
Vimalā	226	Vītarāgā	63, 244
Vimale	262	Vīthiyā	276
Vimucci	24, 37	Vīrā vīrehi	13
Vimuttamānasam	259	Vuḍḍhike	23
Vimokkhasaccadassā	298	Vusitaṃ	175
Vimokkho	120	Vedayase	211
Virajaṃ	97	Vedasampanno	213
Virajjahaṃ	34	Vedhamānehi	211
Virajji	89	Vellitaggā	217
Viramāsi	266	Vesidvāramhi	80
Viralaṃ	218	Veḷunāḷiyo	220
Virājiya	25	Voḍhūnā	276
Virājetvā	22	Vosito	77

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Sam	227	Saṅkhalābaddho	297
Samkiliṭṭhamanā	248	Saṅkhāragate	298
Samkilesāya	251	Saṅkhārā	179
Samkilesikā	250	Saṅkhārūpasamaṃ	170
Samgacchim	250	Saṅkhāre	98
Samghañca	59	Saṅgāme	123
Samghāṭim	36	Sacittaṃ	130
Samghāṭipārutam	249	Saccabrāhmaṇo	213
Samghāṭipārutā	40	Saccavādino	220
Samyojanāni	164	Saccavādivacanaṃ	217
Samvutā	22	Saccāni	296
Samvegam	48	Saccābhisamayo	247
Samсаратаṃ	293	Sacchākāsim	130
Samсарanto	128	Sacchikarī	275
Samсарim	146	Saññāvūpasamaṃ	13
Samсарo	293	Saṅhakamburiva	219
Sa-assukā	265	Saṅhatuṅgasadisī	218
Sakaṅtako	250	Saṅhanūpurasuvaṇṇamaṇḍitā	220
Sakā	289	Saṅhamuddikasuvaṇṇa-	
Sakāya	89	maṇḍitā	219
Sakim	185	Satim	170
Sakesaṅgesu	261	Satimatī	171
Sakkāyasmim	176, 247	Satimanto	227
Sakkoti	274	Sattaṃ	127
Sakyakulakulīnāyo	271	Sattaratanassa	299
Saggam	211	Sattā	44
Saggāpāyaṅca	77	Sattāham	275
Saṅkappo	242	Sattisūlūpamā	67, 293
Saṅkhataṃ	290	Satthā	243
Saṅkhamuttāva	226	Satthuvacane	130
		Satthusāsanakārikā	120

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Saddahanti	300	Sabhariyā	204
Saddham	91	Samam	48
Saddhammasobhanā	252	Samagge	147
Saddhamme	248	Samaṇamānino	235
Saddhā	252	Samatikkamaṃ	171
Saddhāya	247	Samappitā	287
Saddhāyikā	51	Samabhihato	288
Santaṃ	170	Samavassari	180
Santarabāhirā	226	Samādhesim	120
Santasanti	287	Samānaya	212
Santāpitā	296	Samāne	296
Santiṃ	46, 180	Samāhitā	63
Santiyā	248	Samuggataṃ	261
Santī	97	Samucchinno	42
Sannihitaṃ	273	Samussayo	220
Sapattā	249	Samūlaṃ	22
Sapattikampi	184	Samūlako	263
Sappaññā	63, 235	Samūhato	42
Sappasirūpamā	250	Sampannā	143
Sappasiropamā	292	Sampavedhe	206
Sappurisā	184	Sammaṭṭham	220
Sabbakāmesu	247	Sammā	69
Sabbagarahitā	186	Sammukhā	110
Sabbattha	297	Sarakāṇakacchapaṃ	295
Sabbayogavisamūyuttā	12	Sarajo	259
Sabbasamyojanakkhaye	251	Saraṇaṃ	59
Sabbasattānaṃ	146	Saramhase	262
Sabbaso	260	Sarāhi	295
Sabbābharaṇasañchannā	141	Sarivā	48
Sabbe	29	Salomagandhikaṃ	218

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Sallam	59	Sītibhūtā	23, 77, 178
Sallabandhanā	249	Sītuṇhena	125
Savanagandham	289	Sīte	210
Savighāto	250	Sīlavatim	273
Sā	81	Sīlavatī	287
Sākaṭikakulamhi	276	Sīlasampannā	120, 174
Sākuntiko	234	Sīlāni	288
Sākete	142	Sīsamhi	293
Sājja	39	Sīsassa	90
Sāṇavākasādisā	217	Su	177
Sādukāmā	225	Sukataṃ	219
Sādhayāmi	273	Sukkaṃ	63
Sādhu	30	Sukkapakkhavisosaṇā	251
Sāpateyyam	247	Sukkā	63
Sāmaññattham	92	Sukkāna dhammānaṃ	226
Sāyam	272	Sukkehi	63
Sāvake	147	Sukkhadākaṃva	6
Sāsaṅkaṃ	248	Sukham	83
Sāsanaṃ	122	Sukhato	31
Sāsana-karehi	286	Sukhadukkhe	264
Sikkhamānā	97	Sukhanisinnā	272
Sikkhamānāya	102, 243	Sukhumāliniyo	185
Sikkhassu	11	Sukho	260
Sikkhāya	11	Sugataṃ	129
Sindavārañṇe	276	Sugatena	259
Siyam	260	Suṅko	33
Siyā	20	Sucittam	80
Siram	295	Sucittitā	264
Sītam	211, 212	Suññatassa	52
Sītibhāvābhikaṅkhinī	251	Suṇa	272

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Suṇivāna	51	Suvimuttacittā	186
Suṇham	272	Suvisamo	250
Sutvā	122	Suveṇihi	218
Sutvāna	97	Susamvutā	174
Suduttaram	14	Susamāhite	69
Suddhavasana	247	Susamāhito	77
Sudhotarajapacchadam	261	Susumārā	211
Sundarī	242	Sūkarikā	211
Supāhi	6	Sūcim	120
Supi	225	Sūriyañca	90
Supinanteva	265	Seṭṭhiputtehi	143
Supinopamā	292	Seyyam	91, 120
Supupphitaggaṃ	205	Sokapariddavo	249
Suppamajjitā	219	Sokaparetāya	59
Suppavedite	248	Sokabhayabhītā	299
Subham	258	Sokānasambhavo	130
Subhasaññā	82	Socitena	288
Subhāvitā	206	Sotthi	266
Subhāveti	291	So'palepapatito	220
Sumattam	233	Sobhate	219
Sumuttā	16	Sobhane	243
Sumuttikā	30	Sombhā	264
Sumedham	298		
Sumedhā	286	[Ha]	
Surabhī	217	Haññante	287
Surucirā	218	Hatakulikā	186
Suropitam	218	Hato	263
Suvaṇṇapādapaṃ	265	Hatthī	242
Suvasana	141	Hadayassitam	59
Suvasanehi	260	Hadaye	40

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ha]		[Ha]	
Hane	212	Hiraññaṁ	227
Haricandalittaṅgiṁ	234	Hīnaṁ	83
Hāṭakasannibhe	262	Hīnā	179
Himsemi	273	Hetujāte	98
Hi	29, 264	Hemavaṇṇaṁ	243
Hitvā	25	Hehiti	213

Therīgāthā-aṭṭhakathāya

Lakkhitabbapadānaṃ anukkamaṇikā

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Akkosakammaṣṣa ādīnavā	221	Attharaṇa, pāvuraṇadānaṣṣa	
Akkhaṇā dullabhā cattāro	12	ānisaṃsā	23
Aggasāvīkā dve	303	Anattalakkaṇaṣṣuttassa	
Agginamakkārādinigaṇṭhatapa	90	desanākālo	
Aṅguṭṭhato khīraṃ nibbatti		pakkhaṣṣa pañcamiyaṃ	3
puññiddhiyā	191, 194	Anāgāmīphalassa abhabbatā	
Aññatarātheriyā		gīhibhāve	6
jātiṭṭhānaṃ	5, 78	Anāgāmī apaṭibaddhacittā	
Aññatarātheriyā		kāmesu	20
dhammābhisaṃmayo	5, 78	Anāgāmī āhāre	
Aññatarātheriyā pubbakammaṃ		alolā	17
	4, 78	Anāgāmīnaṃ adhāraṇaṃ	
Aññatarātheriyā		alaṅkāraṃ	6
mātāpitaro	5, 78	Anāgāmī sakabhariyampi na	
Aṭṭhagarudhammapaṭiggaha-		phusanti	16-7
ṇūpasampadā		Anopamātheriyā	
Mahāpajāpatigotamī	4	jātiṭṭhānaṃ	142
Aṭṭhaṅguposatha	39	Anopamātheriyā	
Aṭṭhinagarūpamā	84	pubbakammaṃ	142
Aṭṭhīnaṃ saṅcayaṃ		Anopamātheriyā	
Vepullapabbatūpamā	294	mātāpitādayo	142
Aḍḍhakāsitheriyā		Antā dve	3
jātiṭṭhānaṃ	31	Apakkhikovādassa	
Aḍḍhakāsitheriyā		asobhanā	105
pubbadosā	31	Aparā-uttamātheriyā	
Aḍḍhakāsitheriyā		jātiṭṭhānaṃ	50
mātāpitādayo	31		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A - Ā]	
Aparā-uttamātheriyā pubbakammaṃ	51	Ariyā	227
Aparā-uttamātheriyā mātāpitādayo	52	Avihāpattajanā satta	230
Aparāsāmātheriyā jātiṭṭhānaṃ	47	Assu,thañña, rudhirānaṃ cattāro mahāsamuddūpamā	294
Aparāsāmātheriyā pubbakammaṃ	47	Ahivātaroga	123
Ambapālīkumārikāya mātā ciñcā	214	Ārāmadānassa phalaṃ	278
Ambapālītheriyā pubbakammaṃ	214	Āsanadānassa phalaṃ	57-8
Ambapālītheriyā pubbdosā	214	[I]	
Abhayākumārikāya cetopaṇḍhi	42	Itthi, purisānaṃ arahattānurūpāni	69
Abhayātheriyā jātiṭṭhānaṃ	42-3	Itthibhāvadukka	184-5
Abhayātheriyā pubbakammaṃ	42	Itthiyā bhāriyakammaṃ	195
Abhayātheriyā mātāpitādayo	42-3	Itthiyo nāma sabbadosakarā	151
Abhayāmātutheriya jatiṭṭhānaṃ	40	Itthīnaṃ alikavacanaṃ	194
Abhayāmātutheriya pubbakammaṃ	40	Itthīnaṃ dvaṅgulapañña	68-9
Abhirūpatāya doso	197, 214	Itthīnaṃ lolā	103
Abhirūpanandātheriyā jātiṭṭhānaṃ	26	Itthīpi paṇḍitāyeva	104
Abhirūpanandātheriyā pubbakammaṃ	26	Isidāsītheriyā jātiṭṭhānaṃ	267
Abhirūpanandātheriyā mātāpitādayo	26	Isidāsītheriyā pubbdosā	267
Arahattadhajassa dānaṃ	2	Isidāsītheriyā mātāpitādayo	267
		[U]	
		Uttamākumārikāya cetopaṇḍhi	49
		Uttamātheriyā jātiṭṭhānaṃ	48
		Uttamātheriyā pubbakammaṃ	48

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[U]		[U - E]	
Uttarātheriyā jātiṭṭhānaṃ	167	Ubbirimahesiyā sokā	56
Uttarātheriyā pubbakammaṃ	167	Ummaggapaṭipannapuggalā	93
Uttarātheriyā mātāpitādayo	167	Ekato upasampannā pañcasatasākiniyo	4
Utusappāyalābhassa ānisaṃsā	120	[Ka]	
Udukkhalakammaṃ puttadārassa posanaṃ	121	Kaṭacchumattabhikkhā- dānassa ānisaṃso	40
Upakassa āvāhakammaṃ	229	Kaṇḍaka-assajāṛā	2
Upakassa māyā	229	Kalahavivādasuttassa desitaṭṭhānaṃ	4
Uposathassa ānisaṃso	39, 49, 50	Kalyāṇamittasevanāya ānisaṃsā	184
Uppaladānassa ānisaṃso	43	Kahāpaṇavassena na, titti kāmesu vijjati	292
Uppalavaṇṇā iddhimantīnaṃ aggā	202	Kāṇakacchapopamādi	48
Uppalavaṇṇātheriyā pubbakammaṃ	190	Kāmarāgupaddutassa ādīnavā	78
Uppalavaṇṇātheriyā jātiṭṭhānaṃ	190	Kāmānaṃ atittāva maranti narā	292
Uppalavaṇṇātheriyā patthanākammaṃ	190	Kāmānaṃ ādīnavā	67
Uppalavaṇṇātheriyā mātāpitādayo	190	Kāsijanapadānaṃ āyo ekadivasam	33
Uppalavaṇṇāya pacchimabhava mātāpitādayo	197	Kāḷudāyittherassa abhiyācanaṃ	3
Uppalavaṇṇāya pacchimabhava jātiṭṭhānaṃ	197	Kisākumārikāya sokummādapattā	181
Ubbiritheriyā jātiṭṭhānaṃ	55-6	Kisāgotamī aggā lūkhacīvaradhārīnaṃ	182
Ubbiritheriyā pubbakammaṃ	55	Kisāgotamītheriyā adhikārakammaṃ	181
Ubbiritheriyā mātāpitādayo	55-6		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]	
Kisāgotamītheriyā jātiṭṭhānaṃ	181
Kisāgotamītheriyā pubbakammaṃ	181
Kisāgotamītheriyā mātāpitādayo	181
Kuṭṭidānassa ānisaṃso	144
Kumārānaṃ pañcasatānaṃ dhammābhisamayo	196
Kusalātheriyā jātiṭṭhānaṃ	93-4
Kusalātheriyā pubbakammaṃ	93-4
Kusalātheriyā mātāpitādayo	93-4
Kusalātherī dibbacakkhukānaṃ aggā	96
Kesadānassa phalaṃ	130
[Kha]	
Khīṇāsavatttheriyā akkosānaṃ dosā	31, 204
Khīṇāsavānaṃ abhabbā kāmā	53
Khemākumārikāya patthanākammaṃ	130
Khemātheriyā jātiṭṭhānaṃ	130-1
Khemātheriyā pubbakammaṃ	130
Khemātheriyā mātāpitādayo	130-1
Khemā mahāpaññānaṃ aggā	139

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ga]	
Gandhadānassa phalaṃ	74
Guttātheriyā jātiṭṭhānaṃ	162
Guttātheriyā pubbakammaṃ	162
Guttātheriyā mātāpitādayo	162
[Ca]	
Candātheriyā jātiṭṭhānaṃ	123
Candātheriyā pubbakammaṃ	123
Candātheriyā mātāpitā- dayo	123
Cariyānaṃ anukkamā	1
Cariyāyo tisso	1
Cāpātheriyā jātiṭṭhānaṃ	228
Cāpātheriyā pubbakammaṃ	228
Cāpātheriyā mātāpitā- dayo	228
Cāpāya puttatosanagītaṃ	230
Cāpāya nippīlanavācā	231
Cālātheriyā jātiṭṭhānaṃ	169
Cālātheriyā pubbakammaṃ	168-9
Cittātheriyā jātiṭṭhānaṃ	34
Cittātheriyā pubbakammaṃ	34
Cittātheriyā mātāpitā- dayo	34
Cittāsamādhānassa ādīnavā	47
Cetiye mekhalādānassa ānisaṃso	36

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Cha - Ja]	
Channasahāya	2
Janapadakalyāṇiyā nāmāni tīṇi	83
Jāyampatikānaṃ pabbajitā	75
Jentātheriyā jātiṭṭhānaṃ	29
Jentātheriyā mātāpitā- dayo	29
[Ta]	
Ticīvaradānassa āni- saṃso	5, 75, 116, 144
Tissātheriyā jātiṭṭhānaṃ	11
Tissātheriyā pubbakammaṃ	11
Tissātheriyā mātāpitā- dayo	11
Teladīpadānassa ānisaṃso	94
[Da]	
Dantikātheriyā ceto- paṇidhi	55
Dantikātheriyā jātiṭṭhānaṃ	53
Dantikātheriyā pubbakammaṃ	53
Dantikātheriyā mātā- pitādayo	53
Dasasīlassa ānisaṃso	103
Dīpapūjāya phalaṃ	65
Dukkarakārikaṃ karoti chabbassāni Uruvelavane	2
Duppuriso nāma sukhena ṭhātum na sakkā	103

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Da]	
Duraṅgamā	227
Dutenūpasampadā aḍḍhakāsīgaṇikā	32
Devaccharapaṭibhāgā itthiyo	131
Devatā āyācitā Buddha- bhāvāya	1, 2
Devatānaṃ dhammaghosanaṃ	62
[Dha]	
Dhammacakkapavattana- suttassa desanākālo	3
Dhammadinnā aggā dhammakathikānaṃ	20
Dhammadinnātheriyā jātiṭṭhānaṃ	16
Dhammadinnātheriyā pubbakammaṃ	16
Dhammadinnātheriyā mātā- pitādayo	16
Dhammadinnātheriyā vivekā	17
Dhammadinnāya bhattā Visākhāseṭṭhi	16
Dhammasenāpatissa kaniṭṭhabhaginiyo	169
Dhammātheriyā jātiṭṭhānaṃ	24
Dhammātheriyā pubbakammaṃ	24
Dhuttā dūsentī itthīnaṃ	32
[Na]	
Nanda, Rāhulakumārānaṃ pabbājeti Veḷuvane	4
Nanduttarātheriyā jātiṭṭhānaṃ	89
Nanduttarātheriyā pubbakammaṃ	89

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Na]	
Nanduttarātheriyā madā	90
Nanduttarātheriyā mātā- pitādayo	9
Naḷapupphapūjāya phalaṃ	10-34
Nigaṇṭhānaṃ uttamapabbajjā	104
Nibbānaṃ accutaṃ nāma	97
Nimittāni tīṇi	2
Nirodhā vuṭṭhahantassa dānassa phalaṃ	16
Nisajjasukha	122
Nīluppalaḍānassa phalaṃ	197
[Pa]	
Pakatisāvika nāma tissā, dhīrā, vīrāti evamādikā	304
Pacceka buddhapūjāya phalaṃ	10, 34
Pacceka buddhānaṃ iddhibhāvo	197
Pacceka buddhānaṃ kesādayo	196
Pacceka buddhe aparajjhanassa āḍīnavā	70
Pacchimabhavikasattassa gabbho	30
Paṭācārā	114
Paṭācārātheriyā jā- tiṭṭhānaṃ	111
Paṭācārātheriyā dhamma- saṃvegakaraṇaṃ	115
Paṭācārātheriyā mātā- pitādayo	111
Paṭācārā pañcasatā	128
Paṭācārāya aticārī	111

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]	
Paṭācārāya gabbhavuṭṭhāna- dukkhā	112
Paṭācārātheriyā pubbakammaṃ	111
Paṭācārāya bhattā dāsa- kammakarā	111
Paṭācārāya “sūsū”ti saddā	113
Padumapupphadānassa phalaṃ	190-1
Pabbajjānaṃ nānakāra- ṇāni	43-84
Paracetanāya doso	190-193
Paracetanāya phalaṃ	195
Paradārikakammaṃ āḍīnavo	267
Pariveṇadānassa āni- saṃso	103, 111, 190
Pahānaṃ catubbidhaṃ	7, 8
Piṇḍaṃ nāma cattāro paccayā	9
Piṇḍapātadānassa phalaṃ	28, 56
Pippali, Bhaddākāpilānīnaṃ vaṃso	75
Puṇṇātheriyā jātiṭṭhānaṃ	10, 207
Puṇṇātheriyā pubbakammaṃ	10, 207
Puṇṇātheriyā mātā- pitādayo	10, 207
Puttakhādinī	241
Puthulomamacchopamā	297
Pupphadānassa āni- saṃso	35, 47, 53
Purisānaṃ kāmaloḅho atitto	192
Purebhatta, pacchābhattānaṃ puññāni	48

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa - Ba]		[Bha]	
Pūvadānassa phalaṃ	222	Bhaddākāpilānītherī pubbe-	
Bahussutā	227	nivāsaṃ anussarantīnaṃ	
Bimbisārarañño kāmaguṇa-		aggā	76
giddhatā	40	Bhaddākāpilānītheriyā	
Buddhappamukhassa		mātāpitādayo	70
saṃghikadānassa ānisaṃso	131	Bhaddākuṇḍalakesātheriyā	
Buddhamātāti nāmaṃ		adhikārakammaṃ	102, 3
paramadullabhaṃ	151	Bhaddākuṇḍalakesātheriyā	
Buddhassa nisīdanaṃ		pubbakammaṃ	102, 3
Apparājitaḥallaṅke	2	Bhaddākuṇḍalakesātheriyā	
Bodhirukkhaḥapūjāya phalaṃ	64	jātiṭṭhānaṃ	102-3
Bodhirukkhe		Bhaddākuṇḍalakesātheriyā	
dīpapūjāya phalaṃ	65	mātāpitādayo	102-3
Bodhisattassa abhinikkhamana-		Bhājanānaṃ	
kālo	2	udakasappagandhā	31
Bodhisattassa laddhabyākara-		Bhikkhādānassa ānisaṃso	144
ṇāni	1	Bhikkhunīnaṃ	
Bodhisattassa sampajānaṃ	2	chibhikkhūpasampadā	
Bodhisatto Bodhimaṇḍe		natthi	301
sattāhaṃ vipassanaṃ vaḍḍheti	2	Bhikkhunīnaṃ bhedā	300-1
Brahmacariyānaṃ caraṇa-		Bhikkhunīsāsaṇaṃ	
kālā	59, 111, 131	Mahāpajāpatigotamīpamukhaṃ	4
Brahmacariyassa ānisaṃso	111	[Ma]	
Brāhmaṇaladdhi	208, 9	Mahallakassāpi arahattānu-	
[Bha]		kūlatā	98
Bhagavato Veḷuvanaṃ ādi-		Mahākassapassa	
vihāraṃ	3	kaniṭṭhabhaginiyo tisso	169
Bhaddākāpilānītheriyā		Mahāpajāpatigotamītheriyā	
jātiṭṭhānaṃ	70	adhikārakammaṃ	114
Bhaddākāpilānītheriyā		Mahāpajāpatigotamiyā	
pubbakammaṃ	70	iddhibhāvo	154

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]	
Mahāpajāpatigotamītheriyā cetopaniḍhi āyusaṅkhāre	147
Mahāpajāpatigotamītheriyā jātiṭṭhānaṃ	144
Mahāpajāpatigotamītheriyā pubbakammaṃ	144
Mahāpajāpatigotamītheriyā mātāpitādayo	144
Mahādhammakathikā sukkātheri	62
Mahānase vaḍḍheti vipassanaṃ	6
Mahāpajāpatigotamī rattaññūnaṃ aggā	145
Mahāpathaviyā kolaṭṭhimattū- pamā	294
Mahābodhito Bārāṇasī aṭṭhārasayojanaṃ	3
Mahābodhirukkhasa vandaṇaṃ	64
Mahāvilocanāni pañca	2
Mahāsatipañṇādesanāya paṭiladdhasaddhā	92
Mahāsāvikā nāma Mahāpajā- patigotamī-ādayo	304
Mānathaddhañātakānaṃ damaṇaṃ	3
Mānadhātukassa ādīnavā	207
Mānopanissayakammaṃ nissando	207
Māraṇācānākāra	66, 68
Mittākāḷītheriyā jātiṭṭhānaṃ	92

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]	
Mittākāḷītheriyā pubbakammaṃ	92
Mittākāḷītheriyā mātā- pitādayo	92
Mittātheriyā jātiṭṭhānaṃ	37
Mittātheriyā pubbakammaṃ	37
Mittātheriyā mātāpitā- dayo	37
Muttātheriyā jātiṭṭhānaṃ	8, 14
Muttātheriyā pubbakammaṃ	8, 14
Muttātheriyā mātāpitā- dayo	8, 14
Muttāya bhaddā khujjabrahmaṇo	14
Mettikātheriyā jātiṭṭhānaṃ	36
Mettikātheriyā pubbakammaṃ	36
Mettikātheriyā mātā- pitādayo	36
Modakadānassa phalaṃ	51-2, 130, 1
[Ra]	
Rājāyatanamūle madhupiṇḍika- bhojanaṃ bhuñjati	3
Raṭṭhapiṇḍaṃ iṇanti vuccanti	9
Rūpamaddanaṃ vegākāra	88
Rūpamaddāya ādīnavā	84
Rūpasampattiyā doso	142
Rohinītheriyā jātiṭṭhānaṃ	222
Rohinītheriyā pubbakammaṃ	222
Rohinītheriyā mātā- pitādayo	222

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[La - Va]	
Lājadānassa phalaṃ	190-1
Lābhasakkāragiddhassa ādinavā	92
Vaḍḍhamātātheriyā jātiṭṭhānaṃ	177
Vaḍḍhamātātheriyā pubbakammaṃ	177
Vaḍḍhamātātheriyā mātā- pitādayo	177
Vandanāya ānisaṃso	8
Vāseṭṭhītheriyā jātiṭṭhānaṃ	128
Vāseṭṭhītheriyā pubbakammaṃ	128
Vāseṭṭhītheriyā mātā- pitādayo	123
Vijayātheriyā jātiṭṭhānaṃ	164-5
Vijayātheriyā pubbakammaṃ	164
Vijayātheriyā mātā- pitādayo	164-5
Vimalāgaṇikāya vitakkā	79
Vimalāya mātā gaṇikā	79
Vivaṭṭūpanissayakusalassa ānisaṃsā	34, 36, 42, 45, 47-8, 51, 125
Vihāradānassa phalaṃ	299
Vuḍḍhapabbajitasumanātheriyā jātiṭṭhānaṃ	23
Vuḍḍhapabbajitasumanātheriyā pubbakammaṃ	23
Vuḍḍhapabbajitasumanātheriyā mātāpitādayo	23

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Samghārāmadānassa āni- saṃso	131
Sāmsedajā ekūnapañcasatāni	193
Sapatti-itthīnaṃ maccherassa dosā	195
Samaṇānaṃ akappiyāni	248
Samussayasaddo aṭṭhīnaṃ pariyāyo	101
Sampadā tisso	8
Sarakāṇakacchapopamā	295
Sāṭakayugadānassa āni- saṃso	45
Sāmātheriyā jātiṭṭhānaṃ	45
Sāmātheriyā pubbakammaṃ	45
Sāmātheriyā mātā- pitādayo	45
Sāmiko brahmacariyassa antarāyo	24
Sālapupphapūjāya phalaṃ	47, 53
Sāvika du,tividhā	301, 303
Sippaṃ ajānantena na sakkā gharaṃ āvasitum	229
Sihātheriyā ubbandhitākārā	81
Sihātheriyā jātiṭṭhānaṃ	81
Sihātheriyā pubbakammaṃ	81
Sihātheriyā mātā- pitādayo	81
Sihātheriyo vitakkā	81
Sukkātheriyā jātiṭṭhānaṃ	59
Sukkātheriyā pubbakammaṃ	59

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Sukkātheriyā mātāpitā- dayo	59
Sujātātheriyā jāti- ṭṭhānaṃ	140
Sujātātheriyā pubbakammaṃ	140
Sujātātheriyā mātā- pitādayo	140
Suddhodanamahāraṇṇo parinibbānaṃ	4
Sundarītheriyā jātiṭṭhānaṃ	236
Sundarītheriyā pubbakammaṃ	236
Sundarītheriyā mātāpitā- dayo	236
Sundarīnandākumārikāya cetopaṇḍhi	83-4
Sundarīnandātheriyā jātiṭṭhānaṃ	83
Sundarīnandātheriyā pubbakammaṃ	83
Sundarīnandātheriyā mātā- pitādayo	83
Subhākammāradhītutheryiā jātiṭṭhānaṃ	244
Subhākammāradhītutheryiā pubbakammaṃ	244
Subhākammāradhītutheryiā mātāpitādayo	244
Subhājīvakambavanikātheriyā jātiṭṭhānaṃ	253
Subhājīvakambavanikātheriyā pubbakammaṃ	253

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Subhājīvakambavanikātheriyā mātāpitādayo	253
Sumaṅgalamātāya pati	30
Sumaṅgalamātutheryiā jātiṭṭhānaṃ	30
Sumaṅgalamātutheryiā pubbakammaṃ	30
Sumaṅgalamātutheryiā mātāpitādayo	30
Sumedhātheriyā jātiṭṭhānaṃ	278
Sumedhātheriyā pubbakammaṃ	278
Sumedhātheriyā mātā- pitādayo	278
Suvaṇṇa-iṭṭhakadānassa ānisaṃso	70
Suvaṇṇachattadānassa ānisaṃsā	26
Selātheriyā jātiṭṭhānaṃ	64
Selātheriyā pubbakammaṃ	64
Selātheriyā mātāpitā- dayo	64
Soko ariyamaggassa antarāyo	45
Soṇātheriyā adhikāra- kammaṃ	98
Soṇātheriyā jātiṭṭhānaṃ	98
Soṇātheriyā pubbakammaṃ	98
Soṇātheriyā mātā- pitādayo	98

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Soṇātherī āradhaviṛiyānaṃ aggā	100	Somātheriyā mātā- pitādayo	68
Somātheriyā jātiṭṭhānaṃ	68	[Ha]	
Somātheriyā pubbakammaṃ	68	Hatthidassanassa saṃvegā	53-4

Therīgāthā-aṭṭhakathāya

Nāmānaṃ anukkamaṇikā

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko	Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[Ā]	
Aṅga (raṭṭha)	111	Āḷavikā (dārikā)	64
Aciravatī (nadī)	56, 211	Āḷavī (rājā)	64
Ajapālanigrodha	3	Āḷavī (raṭṭha)	64
Aññatarātherī	78	Āḷāra-udaka	2-3
Aññāsikoṇḍañña	3	[I - U - O]	
Aḍḍhakāsī (gaṇikā)	32	Isidāsī	268-9, 272
Aḍḍhakāsitherī	31	Isidāsitherī	267
Anāthapiṇḍika	203	Ujjenī (nagara)	40, 267-8, 272
Anopamā	142	Uttamātherī	48, 51
Anopamātherī	142	Uttarā	167
Anomā (nadī)	2	Uttarātherī	22, 167
Aparāsāmātherī	47	Upaka-ājīvaka	228-9, 230, 231, 233
Ambapālī	214	Upacālā	168, 171-2
Ambapālītherī	214	Upalagaṇḍa	230
Abhayatthera	40-1	Uppalavaṇṇātherī	190
Abhayamātuthērī	40	Ubbiritherī	55
Abhaya (māṇava)	40	Ubbirī	56
Abhayātherī	42, 68	Okkāka (rājā)	71
Abhirūpanandātherī	26	[Ka]	
Aruṇa (rājā)	42, 68	Kakusandha (Buddha)	59, 60, 131, 207
Aruṇavatī (nagara)	68	Kapilavatthu	3, 11-2, 26, 83, 156
Assajitthera	3	Kammāsadhamma (nigama)	89, 92
[Ā]			
Ānanda (rājā)	93, 95		
Ānandatthera	4, 45-6		

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]	
Kassapa (Buddha)	5, 16, 31, 59, 61, 70-1, 74-5, 77, 94-5. Ādi
Kāsi (raṭṭha)	16, 18, 31, 33, 74, 102, 107, 131, 156, ādi
Kāludāyitthera	3
Kikī (rājā)	18, 102, 107, 131
Kisāgotamī	107, 117
Kisāgotamītherī	181, 186
Kuṇḍalakesā	104
Kuṇḍalā	19
Kumbhīra (yakkha)	40
Kuru (raṭṭha)	89, 92
Koṇāgamana (Buddha)	5, 7, 14, 23, 47, 51-2-3, 56, 59, 60, 131, ādi
Kosala (raṭṭha)	111
Kosala (rājā)	139
Kosiya (brāhmaṇa)	71
[Kha]	
Khujjā (dārikā)	58
Khemā (aggamahesī)	19, 26, 107, 117, 131
Khemātherī	130, 165
[Ga]	
Gaṅgāṭīriyatthera	202
Gandhamādāna (pabbata)	144, 190-1, 197

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ga - Gha]	
Gayāsīsa	3
Gijjhakūṭa (pabbata)	34-5, 54
Giridāsa	267, 271
Giribbaja (nagara)	61
Giribbaja (pura)	61
Guttā	162
Guttātherī	162
Gotama (Buddha)	66, 71, 85, 95
Gotamī	19, 75, 144, 153, 181
Ghaṭikāra (brahmā)	2
[Ca - Ja]	
Candabhāgā (nadī)	10, 34, 47, 53-4-5
Candātherī	123
Cāpā	228, 229, 230, 232-3-4
Cāpātherī	228
Cālā	168-9
Cālātherī	168, 174
Cittalatā (uyyāna)	260
Janapadakalyāṇī	83
Jambudīpa	90, 198
Jīvaka	253-4, 257
Jīvantī (dārikā)	56
Jetavana	94
Jentātherī	29
[Ta]	
Timsabhaddavaggiya	3
Tissa (Buddha)	40
Tissātherī	21

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Da - Dha - Na]	
Dantikātherī	53
Devadaha (nagara)	78
Dhammadinnā	20
Dhammadinnātherī	16-7-8, 60, 78, 117
Dhammā	107, 117
Dhammātherī	24
Dhīrātherī	24
Nanda (rājā)	75
Nandakumāra	4, 83
Nandamūlakapabbā- ra	144, 191, 196
Nandā (vemātikabhaginī)	93
Nandā	83
Nanduttarātherī	89
Nālakagāma	168
Nerañjarā (nadī)	232
[Pa]	
Pakkusāti	230
Pañcavaggiya	3
Paṭācārā	19, 107, 114-5
Paṭācārātherī	49, 50, 111, 126
Paṇḍava (pabbata)	2
Padumavatī	75, 192-3-4
Padumavatī (nagarasobhinī)	40
Padumuttara (Buddha)	14-5-6-7, 55, 70-1, 83-4, 93-4-5
Pāḷaliputta	267, 271
Pipphalikumāra	71

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa - Pha]	
Puṇṇā	10, 207
Puṇṇātherī	207
Phussa (Buddha)	16, 220
[Ba - Bha]	
Bandhuma (rājā)	37
Bandhumatī (nagara)	49, 51-2, 59, 60, 73, 222
Bandhumā (khattiya)	49
Bākulatthera	9
Bārāṇasī	3, 70, 144, 228
Bārāṇasirājā	70
Bimbisāra	3, 135
Bimbisāra (rājā)	44, 68, 131
Bodhittherī	272
Bhaggava	2
Bhaddā	103, 117
Bhaddākāpilānī	76-7
Bhaddākāpilānītherī	70
Bhaddākuṇḍalakesātherī	102
Bhaddiyatthera	3
Bhātukacchaka (nagara)	177
Bhikkhunī	107, 117
Bhikkhudāyikā	107, 117
[Ma]	
Magadha (raṭṭha)	111, 168, 233
Madda (raṭṭha)	131
Marupura	60
Mahākassapatthera	76-7

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]	
Mahātittha (gāma)	71
Mahānāmatthera	3
Mahāpajāpatigotamī	3, 4, 5, 6, 8, 10-1-2, 53, 71, 78, 83-4, ādipiṭṭhesu
Mahāpadumakumāra	193-4
Mahāmāyā	144
Mahāmoggallānatthera	3, 79, 90
Mahāvana	147
Mahāvibhava (brāhmaṇa)	222
Māgadha (rājā)	2
Māra	67, 139, 169, 170, 175
Mittākāḷītherī	92
Mittātherī	37
Mithilā (nagara)	128-9, 130, 137-8-9
Muttā	8
Muttātherī	14
[Ra]	
Rājagaha	2, 4, 16, 20, 34, 53, 59, 61-2, 68, ādipiṭṭhesu
Rāhula (kumāra)	4, 83
Rūpasārī	168
Rohinītherī	222
Rohinī (nadī)	4, 222-3-4-5
[La]	
Licchavi (rājā)	29
Limbinīvana	2

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Va]	
Vakkali	147
Vaṅgahāra (janapada)	228-9, 230
Vajjī (raṭṭha)	111
Vaḍḍhamātā	177
Vaḍḍhamātutherī	177
Vappatthera	3
Varabhūta	26
Vāseṭṭhītherī	128, 136
Vijayātherī	164
Videha (seṭṭhi)	71
Vipassī (Buddha)	9, 26, 37, 47, 59, 60, 73, ādipiṭṭhesu
Vimalakoṇḍaññatthera	214
Vimalātherī	79
Visākha (seṭṭhi)	17, 19, 20
Visākhā (upāsikā)	6, 107, 117
Visākhātherī	21
Vessabhū	
(Buddha)	59, 60, 207, 236
Vesālī	4, 5, 19, 79, 81, 128, 145, 147, ādipiṭṭhesu
Veḷuvana	3, 131
[Sa]	
Samghadāyikā	107
Samghadāyī	117
Sakulā	94
Sakulātherī	93
Sakka (devarājā)	252
Samaṇaguttā	107, 117
Samaṇī	107, 117, 131

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Sākalā (nagara)	75, 131
Sāketa (nagara)	140, 142
Sāgala (nagara)	70
Sāmātherī	45
Sāriputtatthera	3
Sāvatti	8, 10, 24, 32, 56, 66, 94, 197, ādipiṭṭhesu
Sikhī (Buddha)	42, 59, 68, 207, 214, 221, ādipiṭṭhesu
Siddhattha (Buddha)	36
Sīsūpacālā	169
Sīsūpacālātherī	174
Sīhasenāpati	81
Sihā (kumārī)	81
Sihātherī	81
Sukkātherī	59, 63
Sucīmatī	75
Sujāta (brāhmaṇa)	236
Sujātathera	130
Sujātā	2
Sujātātherī	140

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Suddhodana	2, 4, 83, 145
Sudhammā	107, 117
Sundarī	236-7, 242, 243
Sundarīnandā	83
Sundarīnandātherī	83
Subhadda	230
Subhā	244, 253
Subhātherī	253-4
Sumaṅgalatthera	30
Sumaṅgalāmātutherī	30
Sumanadevī	75
Sumanātherī	21, 23
Sumittā	74
Selātherī	64
Soṇātherī	98
Somātherī	68
[Ha]	
Haṃsavatī	16, 55, 57, 64, 70, 83, 85, ādipiṭṭhesu

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A]

Atītānāgatabhavūpapattiyo = Atītānāgatā idhūpapattiyo (I, Ka)	127
Attano bhattakhajjabhojanam = Attanā labhanakam khajjabhojjam (Sī)	196
Atthāmigamattho = Atthāgamatthā (Sī)	172
Athassā = Athassa tassā (Sī)	191
Adhicca = Ādissa (Sī)	186
Adhippāyo = Adhippāyo. Tvañca meti tvaṃ cāpe (Ka)	236
Anatthakādidukkhāvahanato = Appaṭikāra... (Sī)	250
Ananusāsito = Anupāsito (Sī)	263
Anallīnāva = Anālittāva (Sī) Anālīnāva (I)	178
Anāmantetvā = Anāmantito (Sī)	128
Anāhaṭam = Agahaṇam (Sī)	302
Anikarattassa = Aṇikadattassa (Sī)	278
Anicchantena = Anicchantena tena (Sī)	225
Anivattita = Anivattaniya (Sī)	63
Anu amataggattā ñāṇena anugantvāpi amata-aggattā = Anamataggattā na-anu-anu anamataggattā (Ka)	293
Anupaddavam = Anupaddutam (Sī)	14
Anuvattikā = Anurāgavatī (Sī)	276
Anekakalāpagata = Anekakuṇapaggahaṇa (Sī)	265
Apaññātā = Aññātā (Sī)	78
Apanīto = Apanihito (Sī)	263
Abhigijjhītā = Abhijjhītā (Sī)	143
Abhitthanītā = Abhitthunantā (Sī)	260
Abhitthutiguṇo = Abhitthutaguṇo (Sī, I)	2
Abhivisiṭṭhena = Abhivisuddhena (Ka)	77
Amma tuvaṃ = Sokavasā (Ka)	114
Ayuttā = Aphāsukam (Sī)	192
Araññaṭṭhāne = Aññataratṭhāne (Ka)	276
Aratī dāni sā mama = Arati mayha sā ahu (Sam 1. 129 piṭṭhe)	67

Nānāpāṭhā

Piṭṭhānkā

[A]

Arahattaṃ patvā = Arahattaṃ patvā imāya gāthāya abhāsi (Ka)	12
Aruṇarañño = Aruṇavato rañño (Sī)	42, 68
Alaṅkataniyāmena ca = Āliṅgitaniyāmena (Sī)	104
Avasena = Avahanena (Ka)	24
Avijjādīhi = Abhijjādīhi (Ka)	97
Asārahabhāvato = Sārahābhāvato (Sī)	287
Asuciṃ = Kuṇapaṃ (Khu 4. 256 piṭṭhe)	84
Asucipūritāya = Asucipuñjatāya (Sī)	42
Asubhavibhāvana = Sarīrasabhāvavibhāvanā (Sī)	79
Assajittherassa vāhasā = Assajittherassa vasena (Ka)	3
Ahaṃ camhi = Ahañhi (Ka)	206

[Ā]

Āgacchantena = Āgacchante ca pana (Sī)	127
Āgatamaggaṃ = Āgatamattaṃ (Sī)	127
Ādito yathā = Ādito paṭṭhāya yathā (Sī)	1
Ādinā = Ādikaṃ (Sī)	242
Āpatitvā = Apatitvā (Ka)	93
Āyatim = Āyati (Sī, I)	21
Āruyha = Āruyha heṭṭhā (Sī)	194
Ālambitvāva = Avalubbhitvāva (Ka)	35
Āhiṇḍanaṃ uddissa ṭhānañca = Āhiṇḍantā uttiṭṭhānañca (I)	242
Āḷārudakānaṃ = Āḷāruddakānaṃ (Sī, I)	2

[I - U]

Iceva attho = Icevamattho (Sī)	25
Iti = Itissā (Ka)	113
Itipidaṃ rūpaṃ dukkhaṃ = Iti rūpaṃ dukkhaṃ (I, Ka)	34
Itthibhāvo no kiṃ kayirā = Itthibhāvo kiṃ kayirā (Sam 1. 130 piṭṭhe)	69
Idāneva = Idāni tvaṃ (Sī)	260
Iddhivisayatāya = Iddhivasiṭāya (Ka)	206

Nānāpāṭhā

Piṭṭhānkā

[U - Ū]

Ukkāgārīnti = Ukkāhārīnti (Sī)	234
Utusappāyanijigīsāya = Nijigimsāya (Sī, I)	120
Uttari = Uttarīm (Sī, I)	104
Udakakiccattham = Udakakiccam kātuṃ (Sī)	203
Upagaccha = Upacchandaya (Sī)	263
Upacitavimokkha = Kusala (Sī)	121
Upanisajjāya = Sampatinipajja (I) Paṭṭinisajjāya (Ka)	114
Upanesi = Upacchindesi (Sī, I)	169
Upāyena anuvicinantī cintayantī = Upāyena aruci bhaṇantī (Ka)	290
Uppajjanāraho = Uppajjanato (I, Ka)	120
Ubhatosaṃghe upasampadattā = Ubhatosaṃghā upasampannattā (Sī)	301
Ure vāyāma = Urasā manasā (Sī) Ure tassā maṃ (I)	243
Ūrujaghanathana = Ūrujaṅghathana (Ka)	80

[E - O]

Ekacitamhi = Ekacitakasmim (Sī, I)	113
Ekekaṃ dāsīm = Ekekā dāsī (Sī)	144
Ekekassapi assumhi = Ekekassapi aṭṭhimhi (Sī, I)	294
Ete = Eteṭi (Sī)	196
Edisaṃ = Ekadivasam (Ka)	121
Evameva = Evamesā (Sī)	131
Ovaranto = Vārento (Ka)	253

[Ka]

Kaṭukatarā = Aniṭṭhakarā (Sī)	296
Kaṇḍakam = Kanthakam (Sī, I)	2
Kaṇḍamba = Kaṇḍamba (Sī)	202
Kaṇḍagandhā = Kaṇḍapattā (Sī), Kaṇḍabandhā (Ka)	219
Katakiccāti = Katapubbakiccā (I, Ka)	174
Katamahābhinihāro = Katābhinihāro (Sī)	1
Kattarayattim = Yatthim (Ka)	35

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ka]

Kammakārena = Kammakarena (Sī)	111
Kammaphalā = Kammabalaṃ (Ka)	27
Kammāsadhammanigame = Kammāssadammanigame (Sī, I)	89
Karomāti = Karothāti (Sī)	81
Kalyāṇamittavidhinā = Kalyāṇamittavidhiṃ (Ka)	184
Kasmā = Kasmā yasmā (Ka)	67
Kassapo = Kassapagotto (I, Ka)	77
Kāmasukhaṃ = Sabbadukkhaṃ (Sī) Khu 1. 63 piṭṭhe Dhammapade	132
Kāyadaḥhī = Kāyadaḍḍhī (Sī)	91
Kālakañcikādi = Kālakañjakādi (Sī)	290
Kālakkhepaṃ = Kālavikkhepaṃ (Ka)	112
Kālaṅkatabhāvaṃ = Kālakatabhāvaṃ (Sī, I)	3
Kāliṅgininti = Kakkārinti (Sī)	234
Kim karontanti = Kim karontīti (I, Ka)	55
Kim nu maṃ bāle = Kim nu bāle (Sī) Kim bāle (I)	103
Kimaṅgaṃ = Kimaṅga (Sī)	165
Kimaṅgaṃ = Kimaṅga (Sī, I)	171
Kimikulalayaṃ = Kimikulalaya (?)	282
Kīva = Kiñca... (Ka)	293
Kuñcakāra = Cakora... (Sī)	262
Kuṇapaṃ = Asuciṃ (Khu 2. 389 piṭṭhe)	88
Kulāla = Kulāna (Sī)	289
Keḷāyasi = Keḷāpayi (Sī)	233
Koriyārivāti = Cakoriyārivāti (Sī)	262

[Kha]

Khaṇḍitākhaṇḍitaṃ = Khallātikaṃ (Ka)	218
Khīṇāsavatttheriyā apassitvā gatāya = Khīṇāsavatttherī apassitvā gatā (Sī)	214
Khurena = Khuriyā (Sī)	235

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ga]

Gaddulabandhena = Garukabandhena (Sī, I)	297
Gaddulena = Daddulena (Sī)	297
Gantvā = Gataṭṭhāne (Ka)	191
Garugabbhā Padumavatīti = Garubhārā Padumavatīti (Sī)	
Garubhāraṃ Padumavatim (Ka)	192
Gahetvā kiṃ me = Gahetvānime (I)	42
Gāhāpetvā = Gahetvā (Sī)	103
Giraṃ = Thiraṃ vācaṃ (Sī)	241
Guṇābhitthavanapubbaka-upa- karakavibhāvanāmukhena = Pubbaṅgamūpakāra- vibhāvanāmukhena (Sī)	145
Gehaṃ gantvā = Gehaṃ gatā (Sī)	24
Gocaracaraṇena = Gocaraṃ caratīti (Sī)	219
Goṇasunakhādīpariharaṇadaṇḍakaṃ = Gosunakhādīnaṃ parihāraka- daṇḍakaṃ (Sī)	125

[Gha - Ca]

Ghaṭena udakaṃ vāhikā = Ghaṭena udakāharaṇaṃ akāsim (Sī)	210
Cañcala... = Calācala... (Sī, I)	248
Catusaccadhammadesanāyaṃ = Dhammanti catusaccadhamma- desanaṃ (Sī)	242
Cattāro yogā taṃ mā = Taṃ cattāro yogā mā (sabbattha)	12
Candabhāgāya = Sappinikāya (Sī)	55
Cavanābhāvato = Maccunābhāvato (Sī, I)	97
Cāpāti = Chāvā (Suttanipāta-Ṭṭha 1. 248; Ma-Ṭṭha 2. 94 piṭṭhesu)	228
Cittalatā = Cittaratha (Sī)	260
Cittalateva = Cittaratheva (Sī)	255
Citte namante = Cittenā matte (I)	3
Cundakārakānaṃ santikaṃ = Cundānaṃ santikaṃ (Sī)	
Cundakārakānaṃ santike (Syā)	193

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Cha - Ja]

Chakāmasagge = Chakāmāvacarānaṃ (Ka)	130
Jāti = Jātiyā (Sī)	164
Jātimaraṇāpi = Jarāmaraṇāpi (Sī, Ka)	16
Jātisaṅkhatā = Parisaṅkhatā (Sī)	179
Jānantī vata = Jānantī ca (Ka)	211
Jānantī vata maṃ = Jānantī ca tuvaṃ (Pāḷi)	209

[Jha - Ña - Ṭha - Ḍa]

Jhāyantīti sā sokakāraṇaṃ = Jhāyantīti taṃ kāraṇaṃ (Sī)	114
Ñāṇabhayāvahattā = ...vahantaṃ (Sī, I)	180
Ṭhitā. Taṃ maṃ = Ṭhitā (Sī)	289
Ḍaṃsi = Ḍasi (Sī)	112

[Ta]

Taṃ = Paṭiladdhādhiḡamaṅca (Sī)	1
Taṃnimitassa = Anucinanto cittassa (Sī)	177
Tato eva ḡhāsacchādanādīnaṃ = Tato vuḍḍhāpacāyanādīnaṃ (Ka)	225
Tathā mayā = Tathā attano (I, Ka)	29
Tatheva jīvikāṃ = Tatheva ducintitaṃ (Ka)	79
Tameva = Sayameva (Sī)	103
Tameva ḡāthaṃ = Sayameva imaṃ ḡāthaṃ (Ka)	22
Tampi = Taṃ pana (Sī)	20
Tayā = Tassa (Sī)	253
Tareyyāsi = Tāressāmi (I)	14
Tasantā = Sabhantā (Sī)	272
Tasmā = Yasmā (I)	84
Tasmāssa = Yasmā yaṃ (I)	262
Tādi, taṃ = Tādināṃ (Sī)	213
Tāya = Tattha (I)	300
Tiyojanikaṃ = Tisatayojanikaṃ (Ka)	291

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ta]

Tisso vijjāti-ādinā tesam matthakappattim = Tisso vijjāti-ādinā sadattham katheti (Sī)	34
Tumhehi = Na amhehi (Ka)	192
Teneva tā = Tenetā (Ka)	164
Tesvevopamā = Te sapattūpamā (Ka)	296
Tvaṃ = Imaṃ (Sī)	263
Tvaṃ yaṃ = Tvaṃ yaṃ kimapi (Sī)	105

[Tha - Da]

Theragāthāya = Therakathāya (Sī)	79
Therikā = Theriyo (Sī)	304
Dakābhisecanā = Dakābhisiṅcanā (Pāḷi)	208
Damena = Damathena (Sī)	77
Dassetvā = Dassetī (Sī)	195
Diṭṭhipāte = Diṭṭhipāse (I)	262
Dīgharattam = Dīgharassa (Sī, I)	163
Dīpakabbhantare = Dīpakassantare (Sī)	234
Dukkhamaṭṭhena = Dukkāpanaṭṭhena (Sī)	250
Dukkhā = Dukkara (Sī, I)	146
Dubbhikā = Dūbhitā (Sī)	195
Dussaham = Dukkāvaham (Ka)	211
Desanānaya = Desanāya (Sī)	302
Dvisatuttarasahassam = Sattuttarasahassam (Sī)	304

[Dha]

Dhane = Ṭhāne (I)	248
Dhātucetiyam = Ratanacetiyam (Sī)	26
Dhātāvādivikārena = Jaratādivikārena (Ka)	35
Dhurāsane = Dūrāsane (Sī)	197
Dhūmam = Dhūpam (Sī)	14

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Na]

Na gāmadhammo nigamassa dhammo = No nigamassa dhammo (Am-Ṭṭha 1. 292 piṭṭhe)	182
Na sādhiyati, bhaṇa khippaṃ. Taṃ te karihitīti taṃ tuyhaṃ karissati = Na sādhiyati tvaṃ bhaṇa, taṃ te khippaṃ karihiti karissatīti (Ka)	274
Nahutaṃ = Ekanahutaṃ (Sī, Ka)	3
Nāgāti vijjhasā = Nakkāti jhasā (Sī)	211
Nāḷaṃ = Nālaṃ (Sī)	233
Nigaṇṭhe = Nigaṇṭha (Ka)	104
Nigghātentī = Nicchādentī (I)	226
Nipanna kāle = Nisinnakāle (Sī)	193
...nimmathanāya = ...nimmadanāya (Sī)	204
Niratijātikattā = Āratijātikattā (Sī)	67
Nisitasatti viya sūlaṃ viya ca = Nisitapītasattisūlā viya (Sī)	67

[Pa]

Pageva = Saṃvegāṃ (Sī, Ka)	12
Paccabhāsīti = Ajjhabhāsīti (Ka)	9
Paccavekkhassūti = Paṭi-avekkhassūti (Ka)	42
Paccāgacchi = Paccāgañchi (Sī, I)	4
Paccāsīsītā = Paccāsimsītā (Sī, I)	143
Pajahāmīti = Vijahāmīti (I)	31
Pañcapaṭiṭṭhitena vandi = Vanditvā ṭhitā (Sī)	236
Pañcātapatappanādi = Pañcatāpanappadhānādi (Sī)	90
Paṭācārāya sāsantipi vā pāṭho = Sāsantipi pāṭho (I)	168
Paṭijaggissāma = Paṭijaggitum sakkhissāmi (Sī)	192
Paṭipajjanti. Ke = Paṭipajjanti te (Sī)	300
Paṭipattim = Paṭipāṭiyā (Sī)	168
Paṭipassaddha = Paṭippassambhita (Sī)	252
Paṭipassaddhagamanussukkā = Gamanamanuyuttā (Ka)	112

Nānāpāṭhā

Piṭṭhānkā

[Pa]

Paṭibhāga = Paṭisāna (Ka)	36
Paṭividdho = Paṭiladdho (Sī, I)	186
Paṭena = Vatthena (Ka)	114
Paṇadantasūcīhi = Phaladantasūcīhi (Sī, I)	218
Paṭiṭṭhānasadisā = Ṭhitatṭhānasadisā (Sī) Chinditatṭhānasadisā (I)	291
Patthetvā = Paṭṭhapetvā (I, Ka)	144
Patvā = Pattā (Sī, I, Ka)	49
Pathagā = Pathikā (Ka)	63
Panetaṃ = Panettha (Ka)	4
Pabujjhasi = Paṭibujjhasi (Sī)	225
Pabbajīti = Pabbajitaṃ (I, Ka)	169
Pabbatapapāte = Pabbatā taṃ (Sī)	104
Pabhaṅgune = Pabhaṅgure (Sī) Pabhaṅgurena (I)	98
Pabhāvisiṭṭha = Sabhāvasiddha... (Sī)	262
Pamudite = Pamudane (Sī)	247
Paradārikakammaṃ = Paradāriya... (Sī, I)	267
Paripakkaññā = Paripakkattā (Ka)	279
Paripākaṃ gatattā = Yathā paripākaṃ katattā (I, Ka)	7
Paribbajanti = Vajanti dhīrā (Sī) Khu 1. 63 piṭṭhe Dhammapade	132
Paribhavāya = Paribhūtāya (Sī)	98
Parivisitvā = Paripisetvā (Sī) Paribhuñjāpetvā (I, Ka)	5
Pariseditā = Paṭisedhikā (Ka)	218
Pasīdeyyāsīti = Sandhāreyyāsīti (Sī)	197
Pahānābhisamayo pabhijjhanato = Pahānābhisamayo ca sijjhanto (I, Ka)	8
Pāṭho = Adhippāyo (Ka)	45
Pādajāṇusirādikaṃ = Pādajālanūpurādikaṃ (Sī)	80
Pāpakammanirato = Pāpakammanivārato (Ka)	211
Piyāyitabbaṃ = Piyāyitaṃ (Sī)	226
Pilotikākhaṇḍassa = Pilotikākaṇḍassa (Sī)	124

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Pa]

Pihāyantipi = Piyāsantipi (Sī)	227
Piḷandhantehi = Pinaddhehi (Sī) Pilandhehi (Ka)	42
Pucchāmāti = Pucchissāmīti (Ka)	105
Pucchāvissajjananayaṃ = Pucchāvissajjanaṃ (Ka)	20
Pucchitaṃ pucchitaṃ pañhaṃ = Pucchitaṃ pañhaṃ (I, Ka)	20
Puṇṇamīdivase = Anuposathaṃ (Ka)	48, 49
Puna = Puna vā (Sī, I)	102
Punappunaṃ = Anuppannaṃ (Ka)	176
Pubbakammaphalena = Pubbakammabalena (Ka)	70
Pubbe vantakāme puna = Pubbe vantaṃ kāmamethunaṃ (Sī)	251
Pubbe vutthaṃ = Upapannā (Ka)	175
Purimattabhāve = Carimattabhāve (Ka)	186
Purisaphusaṇā = Sarīraphusaṇā (Ka)	259
...purisasadisam = ...purimasadisam (I)	127
Puriso matto = Purisamadamatto (Sī)	258

[Pha - Ba]

Phala = Pana (I, Ka)	102
Phāliyamānānaṃ = Pīliyamānānaṃ (Ka)	31
Phoṭana = Phoṭhana (Sī, I)	79
Baddhā = Bandhā (I, Ka)	264
Bandhitvā = Nivāsetvā (Sī)	193
Bahiddhā kuṭṭisakabahukārādikā = Bahiddhā ekabāhi- rakappavedikāhi (Ka)	171
Bahutthe = Puthutthe (Sī, I)	119
Bahuparissamaṃ = Bahu āyāsaṃ (I, Ka)	248
Bāle na tvaṃ = Na tvaṃ bāle (Therīpāḷiyaṃ)	205
Buddhatthacariyāya = Buddhattacariyāya (Ka)	1
Bodhittheriyā = Bodhitarītheriyā (Sī)	272

Nānāpāṭhā

Piṭṭhānkā

[Bha]

Bhagavantam̐ = Tam̐ Bhagavantam̐ (Sī)	42
Bhaṇḍamadhum̐ = Gaṇḍamadhum̐ (Sī)	62
Bhattāpi = Bhātā (I, Ka)	83
Bhariyam̐ sapattim̐ viddesanakammam̐ = Bhariyam̐ paṭividdesana- kammam̐ (Sī, I)	276
Bhavattayato cāti = Bhavattayatopi (I, Ka)	93
Bhavo = Gato (Ka)	33
Bhassantā = Āsattā (Sī)	219
Bhassi = Āgami (Ka), Gami (I)	113
Bhāvanamanuyuñji = Anuyuñjati (Sī, Ka)	244
Bhāsurā = Pabhassarā (Sī, I)	218
Bhikkhūnam̐ = Bhikkhunīnam̐ (I)	177
Bhijjatipurā = Bhijjatijarāya (Sī)	93
Bhuñjāhi = Bhuñjassu (Sam̐ 1. 129 piṭṭhe)	66
Bhoti supīti = Bhoti tvam̐ sayasīti (Sī)	225

[Ma]

Majjhassa = Meghassa (Sī)	142
Maṭṭhabhāsurāhi = Maṭṭabhāsurāhi (Sī)	219
Maddaraṭṭhe = Magadharatṭhe (Sī)	131
Madhubhaṇḍam̐ = Madhugaṇḍam̐ (Sī)	62
Mama jambusākhā = Mayā ṭhapitā jambusākhā (Sī)	105
Mayampi = Ahampi (Ka)	105
... mahantatāhi = Mahantatāti (Sī)	303
Mahāpajāpati = Mahāpajāpatī (Sī, I)	4
Mahāpalibodho so = Mahāpalipālepo (Sī)	250
Mahābrahmunā = Mahābrahmuno (Ka)	3
Mahārājā = Tadā rājā (Sī)	27
Mā = Imāya (Sī)	234
Mā = Kim̐ mā (Ka)	292
Mātā = Sā (Sī)	237

Nānāpāṭhā

Piṭṭhāṅkā

[Ma]

Mātugāmajanassa = Mātugāmajanatāya (Sī)	185
Māsaṃ = Mālaṃ (Sī)	14
Mittāya = Mettāya (Ka)	37
Mutti = Muttā (Ka)	16
Mūlakakaṇḍa... = Mūlakakhaṇḍa... (Sī)	219
Meṇḍakalomehi = Matthakalomehi (Sī)	218

[Ya]

Yathā = Yasmā (?)	241
Yathānusiṭṭhaṃ = Yathānusiṭṭhi (Sī)	21
Yathāsutaṃ = Yathāsukhaṃ (I, Ka)	5
Yadatthaṃ = Nissaraṇatthaṃ (Ka)	67
Yasmā = Yasmā idha (Sī)	1
Yasmā cetevaṃ = Yasmā na bhava (Sī) Yasmā ce te deva (I)	178
Yasmim̐ khaṇena = Yasmim̐ khaṇe (Ka)	44
Yuddhaṃ = Khandhāvāraṃ (Sī)	194
Yo ca = Yo ce (Pāḷi)	208

[Ra - La]

Ratanattayaguṇaṃ kathesi = Ratanattayassa guṇe vaṇṇesi (Sī)	237
Rāgādīhi = Jarādīhi (Ka)	176
Rājarukkhamālā = Rājarukkaphala (I)	218
Rāhusaṅkhāto = Rāhusaṅkhātato (Sī, I)	9
Rūpasīrimanuppattā, kulesu abhisakkatā = Rūpasobhaggasampannā, kulesu abhisammatā (Sī)	201
Laddhadukkhaṃ = Pattadukkhaṃ (Sī, Ka)	30

[Va]

Vaṅgahāra = Vaṅkahāra (Ka)	228
Vañcakāti = Vañcanikāti (Ka)	293
Vaṭṭaniyā = Vaddhaniyā (Sī)	219
Vaḍḍhiyā = Bandhiyā (I, Ka)	251

Nānāpāṭhā

Piṭṭhāṅkā

[Va - Sa]

Vuttagāthā = Yathāvuttā (Ka)	202
Vuttanayeneva = Vuttanayānusārena (Sī)	304
Vuttā = Vutte (Ka)	6
Veditabbaṃ, na yassa = Veditabbaṃ yassa (sabbattha)	20
Vepullatthāya = Phalasaṃpattatthāya (Ka)	147
Vemātikabhātikānaṃ = Vemātikabhātikabhātikānaṃ (Ka)	16
Vesāliṃ = Vesāliyaṃ (Ka)	4
Volokento = Voloketvā (Ka)	3
Vohāramatta = Vācāvattumatta (Ka)	66
Samyatiṅḍriyaṃ = Saṃtiṅḍriyaṃ (Sī)	129
Sa-udayo = Sa-udrayo (Ka)	120
Sa-upaḍḍhagāthamāha = Diyaḍḍhagāthamāha (Sī)	56
Sakiñcaṅkarino = Kiñcaṅkarino hi (Sī)	205
Sañcayāṃ = Sañjayāṃ (Sī, I)	3
Sañchāditavammikaśisante = Vammikaḥariyante (Sī, I, Ka)	112
Sañṭhapesuṃ = Gaṇṭhapesuṃ (I)	111
Sattā = Satthā (Sī)	263
Satthusaṅgīrassa = Satthu ca paṇetāsaṃ (Sī)	301
Santāso = Santāsi (Sī)	253
Santikāṃ = Santike (Sī)	115, 197
Sabbabuddhā hi = Buddhā hutvā (I, Ka) Sabbaññubuddhāhi (Sī, Ka)	146
Samaṇā kammaṃ = Samaṇakammaṃ (Sī)	226
Samādapetvā = Samādiyitvā (Ka)	144
Samādhicittena = Adhicittena (Sī)	22
Samānaṅgikā = Ekaṅgikā (Sī)	56
Samuddesu = Mahāsamuddesu (Ka)	114
Sampannāti = Upapannāti (Sī)	175
Sambhatakusalapaccayā = Kusalasañcayā (Sī)	11
Sambhāvita = Saṃropita (I, Ka)	253
Sambhāvita = Saṃropita (I, Ka)	167, 244

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Sa - Ha]

Sammantesuṃ = Āmantesuṃ (I)	278
Sammohajananaṃ = Sammohanaṃ (Sī, I)	248
Saraṇo = Saraṇe (Ka)	7
Sā aggijālā = Tāya aggijālāya (Sī)	5
Sākalānagare = Sāgalānagare (Sī, Ka)	131
Sāṇo = Saraṇo (Ma 3. 168 piṭṭhe.)	9
Sā pana = Sāsane (I, Ka)	5
Sāmi = Sāpi (I)	103
Sārāgādisaṃvaḍḍhakā = Rāgādisambandhato (Ka)	251
Sālamālaṃ = Naḷamālaṃ (chaṭṭha)	54
Sāvake = Sāvaketi (Sī, I)	147
Siniddhamatṭhehi = Siniddhamatṭhehi (Sī)	220, 260
Simbalitūlapuṇṇapali = Tūlapuṇṇapali (Sī)	220
Silādiguṇasamādapetā = Silādiguṇasampanno (I)	183
Sugatiyaṅca = Jātiyā ca (Sī)	212
Sutvā na hi nūna = Sutvā na ha nūna (Sī) Sutvā na nūna (I)	169
Supaṭṭhitacittā = Supatiṭṭhitacittā (Sī)	303
Supupphitadālimalaṭṭhiṃ = Supupphitagāṇikāḷikalatṭhiṃ (Sī)	234
Sūtakakule = Senakakule (I, Ka)	276
Seṭṭhi ca bhariyā ca seṭṭhiputto cāti = Seṭṭhiṅca bhariyaṅca seṭṭhiputtaṅcāti (Ka)	113
Serivicārena = Serivihāreneva (Sī)	203
So = So eso (Sī)	233
Sokāya samappitā = Sokasamappitā (Sī)	241
Sokummattattaṃ = Sokummattakaṃ nāma (I)	
Sokummattaṃ nāma (Ka)	113
Sobhare = Sobhate (Ṭṭha)	216
Halāhalādīmahāvisasadisā = Kaṇṭakāpassena phalakādīsu (Sī)	251
Hasavilāsabhāvādīhi = Hāvabhāvavilāsādīhi (Sī)	81
Hutvā asakiṃ = Hutvā kimi viya (Ka)	289

Therīgāthā-aṭṭhakathāya

Gāthāsūci

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā	Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[A]		[A]	
Akampiyaṃ atuliyāṃ	175	Atthāya vata no bhoti	224
Akammakāmā alasā	223	Atthi Sakyakule jāto	170-2
Akkamitvāna sirasi	9	Atthe dhamme ca nerutte	158
Akkosim duṭṭhacittāhaṃ	32	Atha ayyā jinadattā	270
Akkhante nāma khantabbam	151	Atha asitanicitamuduke	283
Akkhīni ca tūriyāriva	256	Atha'ddasāsim Sugataṃ	129
Agāraṃ pajahitvāna	201	Atha naṃ bhaṇatī tāto	269
Agārasmiṃ vasantīhaṃ	97	Atha nibbinda'haṃ kāye	89
Aggamahesī bhavissasi	282	Atha nibbinda'haṃ rūpe	33
Aggiṃ candañca sūriyañca	90	Atha ne bhaṇati Sumedhā	282
Aṅgulaggena chādesi	154	Atha maṃ adāsi tāto	269
Accharā satasahassā	49	Atha maṃ bhaṇatī tāto	270
Acchariyamabbhutaṃ taṃ	286	Atha me Sāketato varakā	268
Ajaramhi vijjamāne	285	Atha soḷasame vasse	271
Ajja'tṭhamī pabbajitā	247	Atha'haṃ bhaṇāmi tātaṃ	270
Ajjeva tāta'bhinikkha, missaṃ	283	Atho jātikkhayaṃ patto	76
Ajjhupagacche ghātaṃ	283	Adassanena vibhogā	138
Ajjhositā asāre	282	Adāsi tassa maṃ tāto	107
Añjalim paggahetvāna	47, 138	Adāsi me mahārājā	27, 38
Aññā nhāpenti bhojenti	58	Addasa brāhmaṇo Buddhaṃ	239
Aṭṭhinaṃ nagaraṃ kataṃ	84	Adhigatamidaṃ bahūhi	286
Atikkante ca sattāhe	132	Anantādīnavā kāmā	246
Atīva patthitā cāsim	201	Anamatagge saṃsarato	284
Attadīpā tato hotha	162	Aniccā adhuvā kāmā	284
Attadhammaniruttīsu	28, 33, 62, 109, 139, 162, 189, 202-ādi	Animittañca bhāvēmi	101

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[A]	
Animittaṅca bhāvehi	26, 137
Anukampako kāruṇiko	85
Anujānātha maṃ ubhayo	281
Anujānāhi me ayye	240
Anujāni na no tāto	18, 107, 117, 134, 187, 199
Anuppannassa maggassa	94
Anubhotvā sukhaṃ dukkhaṃ	200
Anumodi mahāvīro	106
Annaṃ pānaṃ khādanīyaṃ	50
Annaṃ pānaṃ ca ādāya	141
Annena ca pānena ca	268, 270
Apathena payātumicchasi	256
Aparimitaṅca dukkhaṃ	285
Aparena ca kālena	61
Api dūragatā saramhase	256
Appakaṃ jīvitaṃ mayhaṃ	92
Appasaddamanākiṇṇaṃ	136
Abbahī vata me sallaṃ	58, 127
Abbhutaṃ vata vāseṭṭhi	238
Abhabbaṭṭhāne vajjetvā	201
Abhaye bhiduro kāyo	43
Abhiññāsu vasippattā	198
Abhivādiya Sambuddhaṃ	99
Amatamhi vijjamāne	285
Amma jīvāti vanamhi kandasi	56
Ayaṃ pacchimako mayhaṃ	58
Ayācito tatā'gacchi	126
Ayoghanahatasseva	162
Ayoniso manasikārā	82

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[A]	
Alaṃ puttā visādena	159
Alaṅkatā suvasanā	141
Aladdhā cetaso santim	48, 78
Avihaṃ upapannāse	230
Avītarāgā taṃ sutvā	149
Asaṅkhiyāni dīpāni	65
Asajjamānā agamā	154
Asapattamhi samāne	285
Asisūnūpamā kāmā	284
Asītidevarājūnaṃ	57, 65
Asubhāya cittaṃ bhāvehi	137
Asokaṃ virajaṃ khemaṃ	246
Asmābhi pariciṇṇosi	158
Assu thaññaṃ rudhiraṃ	284
Ahaṃ Uppalavaṇṇā ca	117, 134
Ahaṃ uposathaṃ katvā	49
Ahaṃ Khemā ca sappaññā	199
Ahaṃ vata vasānugo siyaṃ	255
Ahaṃ tena samayena	49
Ahaṃ madde janapade	75
Ahaṃ sabbaṅgasampannā	96
Ahaṃ Sugata te mātā	150
Ahaṃ hi arahā loke	229
Ahañca kho namassantī	140
Ahamamhi kantasallā	183
Ahampi tattha gacchissaṃ	100
Ahumha pubbe gaṇino	232
Aho acchariyaṃ mayhaṃ	162
Ahonukampikā amhaṃ	157

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā	Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[A - Ā]		[I - Ī]	
Aho sammā upāyo te	138	Idaṃ suvaṇṇakeyūraṃ	108
Ākāsāyatanañceva	159	Ida'majaramida'mamaraṃ	285
Āturaṃ asuciṃ pūtiṃ	26, 84, 137	Idampi te subhaṃ rūpaṃ	86
Āturaṃ kuṇapaṃ pūtiṃ	88	Idāni te imaṃ puttaṃ	232
Ādīpitaṃ tiṇukkā	285	Iddhipādesu kusalā	44
Ānandassa mahārañño	95	Iddhiyā abhinimmitvā	201, 204
Ānando ca tadā sekho	152	Iddhī anekā dassesuṃ	157
Āyācito tadā āha	109, 301	Iddhīsu ca vasī āsiṃ	138
Āraddhavīriyānaggaṃ	99	Iddhīsu ca vasī āsi	162
Āraddhavīriye pahitatte	146, 153	Iddhīsu ca vasī homa	157
Ārammaṇaṃ mamaṃ etaṃ	38	Iddhīsu ca vasī homi	19, 28, 33, 62, 96, 109, 118, 189
Ārādhito mahāvīro	100	Idha sañcitakusalā	279
Ārāmaṃ sukataṃ katvā	279	Imaṃ ca me puttaphalaṃ	231
Āvilacitto anāvilam	254	Imaṃ passatha dhammaṭṭhaṃ	247
Āsanaṃ parivāretvā	65	Imamhi bhaddake kappe	18, 32, 60, 95, 107, 116, 134, 187, 199
Āsādiya edisaṃ janam	258	Imasmimyeva	
Āsīvisālayasame	152	kappamhi	60-1, 134, 279
[I]		Iminā pūtikāyena	140
Īṅgālakuyāva ujjhito	256	Isidāsī tattha ekā	268
Ito bahiddhā pāsaṇḍā	170	Īdise vipine ramme	136
Itthikānañca pabbajjam	151	[U]	
Itthibhāvo no kiṃ kayirā	69	Ucche kule ahaṃ jātā	142
Itthiyo nāma lokagga	151	Ucche kule pajānāmi	28
Itthī nāma mayaṃ deva	27	Ujjeniyā puravare	268
Idaṃ pacchimakaṃ mayham	158	Uṭṭhāya anikaratto	286
Idaṃ vatvāna Sambuddho	41, 238	Uṭṭhāya pāde vandimsu	122
		Uṭṭhito ca mahāmegho	117

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[U]	
Uṭṭhehi puttaka kim soci, tena	282
Uttarantassa akkhāsīm	208
Uttiṭṭhapiṇḍo uñcho ca	246
Uttiṇṇavicikiccho so	94
Udaggacittā sumanā	44, 96
Udahārī ahaṃ sīte	208-9
Uddhaṃ pādatalā amma	41
Uddhaccavicikicchāhi	7
Upakopalagaṇḍo ca	230
Upaṭṭhāko Mahesissa	18, 107, 117, 134, 187, 199, 279
Upavijaññā gacchantī	183
Upasaggo bhīmarūpo	246
Upasame tare oghaṃ	13
Upassaye yādhivatthā	149
Upetvā taṃ mahāvīraṃ	85, 106, 116, 132, 198
Upetvā lokasaraṇaṃ	19
Upemi saraṇaṃ Buddhaṃ	210, 225
Upehi saraṇaṃ Buddhaṃ	210, 224
Uposathaṃ upāgacchīm	39
Uppalaṃ cudakā samuggataṃ	255
Uppalasikharopamaṇi te	256
Uppalasseva me vaṇṇā	27
Uppalasseva me vaṇṇo	44
Uppāṭiya cārudassanā	258
Ubho puttā kālaṅkatā	113, 118
Ubho mātā ca dhītā ca	202

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[U - E]	
Ummādanā ullapanā	246
Uḷāraṃ vata me mātā	179
Ekakaṃ sukhamāsīnaṃ	136
Ekatiṃse ito kappe	28, 44, 221, 238
Ekatiṃse ito kappe	60
Ekatiṃseva kappamhi	60
Ekadā lokapajjoto	147
Ekanavutito kappe	38, 47, 50, 60, 73, 133, 199
Ekaputtapasūtāhaṃ	117
Ekassekena kappena	294
Ekikā abhinimmitvā	155
Ekikā bahudhā āsi	154
Etaṃ kho labbhamamhehi	232
Etañcāhaṃ assarathaṃ	239
Etamatthavasaraṃ ñatvā	115
Etto cāpe catubbhāgaṃ	231
Ettha rattā pamattā ca	245
Ediso ahu ayaṃ samussayo	217
Evam amittajanaṇā	246
Evam karonti ye sadda, hanti	286
Evam nirākulaṃ āsi	85
Evam bahudukkhā kāmā	284
Evam bahuvidhaṃ dukkhaṃ	201
Evam bhaṇati Sumedhā	281, 286
Evam bhaṇito bhaṇati	269
Evam maṃ bhattikataṃ	269
Evam vilāpamaṇaṃ taṃ	152

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā	Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[E]		[Ka]	
Evam vihamānāya	41	Kadāci so kāruṅiko	75
Evam sammā vimuttānam	162	Kadāci so narādiccam	71
Evamanuyuñjyamānā sā	268	Kadāci so narādicco	134
Evametaṃ avekkhantī	84, 88	Kampito merurājāpi	159
Evāhaṃ cintayitvāna	27	Kammakāmā analasā	223
Esa brāhmaṇa Sambuddho	238	Karehi uraṃ pahantā	158
Esā antaradhāyāmi	205	Karotha Buddhasāsanam	21, 121
Eso hi Bhagavā Buddho	232	Kalyāṇamittatā muninā	183
Ehi kāḷa nivattassu	231	Kassapassa ca Buddhassa	207
Ehi taṃ upagūhissam	108	Kassa brāhmaṇa tvaṃ bhīto	208-9
Ehi sārathi gacchāhi	239	Kānanamva sahitam	
[O]		suropitam	215
Okkākavaṃsassa yaso	150	Kānanamhi vanasaṇḍacārinī	216
Ocinitvāna sajalam	47	Kāmam kāmesu damassu	285
Orabbhikā sūkarikā	209	Kāmacchandaṅca byāpadam	163
Oropayassu kalyāṇī	108	Kāmapaṅkena sattā hi	246
Orohitvāna gaganā	157	Kāmā kaṭukā āsī,	
Ovādako viññāpako	85	visūpamā	281
[Ka]		Kāmesvādīnavam disvā	203
Kam nu uddissa muṇḍāsī	170	Kāyakammaṃ suci nesaṃ	224
Kakudho vilasantova	43	Kāyena samvutā āsim	22
Kaṅkaṇamva sukataṃ		Kālam kālam bhavā bhavam	175
suniṭṭhitam	215	Kālena upaṭṭhahitvā	268
Kaṅcanassaphalakaṃva		Kālo kho te mahāvīra	1
sammaṭṭham	216	Kāsikasukhumāni dhāraya	255
Kaṭacchubhikkham		Kāsiraṅṅo mahesīham	200
datvāna	41, 237	Kāsīsu seṭṭhikulajā	32
Kaṇhakhandhakasuvaṇṇama-		Kāḷakā bhamaravaṇṇasādisā	214
ṇḍitam	215	Kāḷa'ṅginimva takkārim	231
Katham carahi sabbaññū	153	Kāḷapakkhamhi divase	64
Kadāci dhammam desento	153	Kim te aparādhitam mayā	254
Kadāci nīyamānāya	44		
Kadāci pitunā saddhim	155		

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ka]	
Kim te idha sārasammatam	255
Kim bhavagate	
abhinandi, tena	281
Kim mama paro karissati	284
Kim me imāhi mālāhi	43
Kim 'me katā Rājagahe	
manussā	62
Kiñcāpi khomhi kisikā	37
Kiñcāpi khomhi dukkhitā	37
Kinnu jātim na rocesi	172
Kimahaṃ silasampannā	119
Kimiva ta'haṃ jānantī	282
Kimiva pūtikāyamasucim	282
Kilesā jhāpitā mayhaṃ	7, 9, 11,
15, 28, 33, 35-6, 38, ādi	
Kisā paṇḍu vivaṇṇā ca	82
Kuṭumbikakule phīte	73
Kuṇapaṃ chaddāyitvāna	188
Kummaggapaṭipannaṃ maṃ	209
Kusalaṃ vijjate mayhaṃ	54
Kusalāhaṃ visuddhīsu	139
Kusumitasikharā ca pādapā	254
Kuhiṃ vadanasobhaṃ te	88
Kuhiṃ sasānitāṃ vaṇṇaṃ	88
Kūṭāgāraṅca pāsādaṃ	50
Kūṭāgāravare ramme	160
Kūṭāgārāni sabbāni	160
Koseyya kambaliyāni	50
Kesesu chijjamānesu	61
Kocchaṃ pasādaṃ añjaniṅca	268
Koṇḍaññānandanandādī	150

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ka - Kha - Ga]	
Koṇāgamanabuddhassa	7
Ko nu te idamakkhāsi	209
Komāribrahmacariyaṃ	18,
107, 117, 134, 187, 199	
Khandhadhātu-āyatanam	282
Khandhe aniccatō disvā	100
Khīṇakulīne kapaṇe	183
Khepetvā jātisamsāraṃ	163
Khemā Uppalavaṇṇā ca	19,
107, 187	
Gaccha passa mahābhoge	135
Gatā udakahāriyaṃ	208
Gandhatelena pūretvā	72
Garuke mama Satthusāsane	254
Garucittaṃ upaṭṭhetvā	65
Galake api kantanti	183
Gutte yadattaṃ pabbajjā	163
Gotamī ādikā tāyo	158
Gotamī nidhanaṃ yātā	161
Gonakāvikatikāhi	57
[Gha - Ca]	
Ghaṭaṃ gahetvā gacchantī	17
Ghaṭetha Buddhasāsane	167
Ghanakañcanabimbena	75
Gharato nikkhamitvāna	9
Gharamekena vatthēna	73
Gharevāhaṃ tile jāte	75
Ghātā nirayesu bahū	283
Cakkaṅkusadhajākiṇṇe	151
Cakkavattim sapaṇisaṃ	154

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ca - Cha]	
Catukkhattum	
pañcakkhattum	46, 50, 165
Catujjātena gandhena	74
Catudvāresu sobhanti	72
Catunnavutito kappe	11, 35- 6, 54
Catusaṭṭhidevarājūnaṃ	49
Catusāgaratoyāni	154
Catūsu samuddesu jalaṃ	
parittakaṃ	114
Cattāri ariyasaccāni	165
Cattāro lokapālā te	160
Cattāro vinipatā	281
Candabhāgānadītīre	10, 35, 47, 54
Cātuddasiṃ pañcadasiṃ	39
Cātuddīpo rājā	283
Ciṇṇā Aṅgā ca Magadhā	110
Citakāni karitvāna	161
Cittaṃ upaṭṭhapetvāna	167
Cittakārasukatāva lekhikā	215
Cittamhi vasībhūtāhaṃ	205
Cittena vañcitā sattā	163
Ciraṃ jīva mahāvīra	153
Cirappabhuti yaṃ mayhaṃ	150
Cirassaṃ vata maṃ tāta	223
Cīvaraṃ piṇḍapātāṅca	28, 202
Cetiyaṃ ca kāretvā	75
Cetoparicca ñāṇaṅca	78
Coram vadhatthaṃ nīyantam	107
Chaṭṭhā tassāsa'haṃ dhītā	18

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Cha]	
Chattimsadevarājūnaṃ	11, 35, 54, 223
Chandajātā avasāyī	20
Chassūrodayakāleva	154
Chinnaṃ gayha samīpe me	108
Chuddhūna naṃ susāne	282
[Ja - Jha]	
Janetvānappakaṃ pītiṃ	187
Jarāvasānaṃ yobbaññaṃ	86
Jahanti putte sappañña	232
Jātassa maraṇaṃ hoti	172
Jātiyā sattavassāhaṃ	50, 66
Jānantī vata maṃ bhoti	208, 9
Jānāmi attano satta	270
Jino tamhi tuṇe tuṭṭho	19, 118, 139, 189, 202, 254
Jīvakambavanaṃ rammaṃ	254
Jeṭṭho bhātā tilokaggo	86
Jhāyinīnaṃ bhikkhunīnaṃ	85
[Ta]	
Taṃ taṃ bhaṇati Sumedhā	283
Taṃ tathāvādinīṃ Buddho	153
Taṃ disvāna amhākaṃ	270
Taṃ puttapasusammattaṃ	182
Taṃ maṃ ñātī amittāva	245
Taṃ maṃ tato satthavāho	271
Taṃ sakko	
devasaṃghena	247, 252
Taṃ sutvāna pamoditvā	156

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā	Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ta]		[Ta]	
Taṃ sutvā muditā hutvā	18,	Tato cutāhaṃ manuje	199
	85, 99, 106, 132, 187	Tato cuto ahu rājā	75
Taṃ sutvā mudito hutvā	71	Tato cuto mahātitthe	75
Taṃ sutvā Munino vākyam	118	Tato jarābhibhūtā sā	137
Taṃ sutvā vanasamiddhaṃ	135	Tato taṃ uggahetvāhaṃ	108
Taṅca appaṭivānīyam	62	Tato tesaṃ adaṃ yāguṃ	200
Taṅca laddhaṃ mahāvīra	150	Tato toraṇavatthusmiṃ	139
Tato avoca maṃ Satthā	95,	Tato devā ca brahmā ca	159
	118	Tato dhammadesesiṃ	61
Tato uṭṭhāya saṃviggā	109	Tato maṃ Sugato āha	18
Tato upassayaṃ gantvā	153	Tato mama Jino āha	132
Tato kallitacittaṃ maṃ	137	Tato mayhaṃ akāmāya	100
Tato kesāni chetvāna	143	Tato mahākāruṇiko	87, 96
Tato Gotamidhātūni	161	Tato me ayyako tuṭṭho	17
Tato ca Kāḷo pakkāmi	232	Tato me āsi saṃvego	137
Tato ca maṃ bhikkhuniyo	100	Tato me sāmi āgantvā	117
Tato ca rathamādāya	239	Tato rajjuṃ gahetvāna	82
Tato cittaṃ vimucci me	109	Tato viññātasaddhammā	141
Tato cittaṃ samādhesiṃ	119	Tato vinayadhārīnaṃ	116
Tato cutā janapade	200	Tato vuṭṭhāya nibbāyi	159
Tato cutā manussatte	86,	Tato saddhaṃ labhitvāna	90
	133, 280	Tato sā anusāvetvā	152
Tato cutā manussesu	106,	Tato sā tā visajjitvā	159
	200	Tato sīsaṃ mamaṅge sā	87
Tato cutā mayaṃ sabbā	134	Tato sūciṃ gahetvāna	119
Tato cutā Yāmagamaṃ	86, 106,	Tatohaṃ atisaṃviggā	88
	133, 280	Tatohaṃ vinayaṃ sabbaṃ	118
Tato cutā'riṭṭhapure	200	Tatohaṃ sabbakāmesu	245
Tato cutā sabbāpi tā	156	Tattha me sukataṃ	
Tato cutāhaṃ Tusitaṃ	133	byamhaṃ	49, 57, 65

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā	Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ta]		[Ta]	
Tattha ramitvā kīḷitvā	141	Tadā paṇamya sirasā	138
Tattha viññātasaddhammo	239	Tadāpi tamhi puññamhi	74
Tathā pañcasatānampi	148	Tadāpi tassāhaṃ āsīm	73
Tathā pabbajitā santī	188	Tadāpi pabbajitvāna	60, 61
Tatheva Bhaddākāpilānī	76	Tadā madhuranigghoso	138
Tathevādhipeyyena	156	Tadā mahākāruṇiko	88,
Tathūpamā dehakāni maṃ	257		106, 137
Tadannaṃ chaḍḍayitvāna	74	Tadā muditacittāhaṃ	116, 198
Tadā adantadamako	85	Tadāyaṃ Bandhumatiyaṃ	73
Tadā avoca maṃ Satthā	116, 198	Tadā rājā bhavitvāna	75
Tadā avoca sā sabbaṃ	148	Tadāruṇapure ramme	221
Tadā āmantayī satthā	160	Tadā vijātadukkhena	118
Tadā udakamāyitvā	100	Tadā sarājā Sugataṃ	139
Tadā upāsako so maṃ	19	Tadā seṭṭhikule jātā	99
Tadā upāsikā tattha	158	Tadā so dhammakathikaṃ	18
Tadā ekena sandiṭṭhā	188	Tadā so pabbajī dhīro	75
Tadā kisā ca paṇḍu ca	118	Tadāhaṃ añjaliṃ katvā	73
Tadā Koliyaputtānaṃ	75	Tadāhaṃ anujānetvā	19
Tadāgantvā bhikkhuniyo	100	Tadāhaṃ paṇamitvāna	107
Tadā gamitvā Sāvattiṃ	188	Tadāhaṃ pabbajitvāna	32
Tadā ca bhikkhuniṃ vīro	186	Tadāhaṃ pātayitvāna	108
Tadā Jinassa mātucchā	148	Tadāhaṃ Bandhumatiyaṃ	60
Tadā taṃ phullavipinaṃ	136	Tadāhaṃ muditā hutvā	116, 199
Tadā tassa mahesihaṃ	73	Tadāhaṃ Haṃsavatiyaṃ	17, 85,
Tadātivimhitā sabbā	155		94, 106, 116,
Tadā dhammakathaṃ katvā	60		132, 155, ādi
Tadānando nirānando	160	Tadāhi Bārāṇasiyaṃ	134
Tadā nipacca Sambuddhaṃ	154	Tadā hi so lokagaru	95
Tadā nipati pādesu	158	Tadāhu Haṃsavatiyaṃ	71
Tadā nimantayitvāna	85	Tadūpasampadatthāya	33
		Tadekikā vicintesim	100

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ta]	
Tadetarā bhikkhuniyo	157
Tadetarā bhikkhuniyo jinaggam	151
Tapanīyakatāva dhītikā	255
Tamaham ehi subhage	87
Tamaham Lokanāyakam	133
Tamaham vimhitā disvā	87
Tampi dānam sahadāsīm	73
Tamhuddhaṭe tantikhīlake	257
Tayā tāta samajjhīṭho	153
Tassa āgacchato Satthu	14
Tassa ca viramāsi tāvade	258
Tassa dhammam suṇitvāna	129
Tassa dhammam suṇitvāham	109, 221
Tassa dhammesu dāyādā	18, 85, 95, 99, 106, 116, 133, 156, 187, 198
Tassa dhammesu dāyādo	71
Tassa dhītā catutthāsīm	107
Tassa pādāni vanditvā	232
Tassapi aññā bhariyā	271
Tassapi gharamhi māsam	269
Tassa Buddhassa mātucchā	156
Tassa brahme arahato	239
Tassa vacanam suṇitvā	269
Tassā tā vacanam sutvā	122
Tassā te svāgataṃ bhadde	240
Tassā dhammam suṇitvāna	51, 78
Tassāpi naravīrassa	61
Tassāpi bhāginī āsīm	74
Tassā me appamattāya	89

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ta]	
Tassā me ahu saṃvego	92
Tassā me sikkhamānāya	101
Tassāsīm jeṭṭhikā dhītā	134
Tassāsīm tatiyā dhītā	117
Tassāsīm dutiyā dhītā	199
Tassāsum satta dhītarō	280
Tassāham bhariyā āsīm	74
Tassāham Suppiyā āsīm	135
Tassāham vacanam sutvā	124, 165, 167, 170, 173, 175, 179
Tassetam kammaphalam	271
Tā evamanusāsitvā	150
Tā piṇḍāya caritvā	268
Tāvatiṃsā ca Yāmā ca	174-5
Tāvatiṃsesu devesu	156
Tāsam saḥāyikā hutvā	280
Tāsam sokapahānattham	149
Tiṃsativassamhi mato	271
Tiṃsānam devarājūnam	38
Tiṇakaṭṭhasākhāpalāsam	284
Tirokuṭṭam tiroselam	96
Tisse yuñjassu dhammehi	12
Tisse sikkhassu sikkhāya	11
Tiṇi pāpassa mūlāni	223
Tuyheva sāṭako hotu	210
Tuyheva hotvassaratho	239
Tuвам nissāya kalyāṇi	240
Tuвам Buddho tuвам Satthā	240
Tuвам hetam pajānāsi	224

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā	Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ta - Tha]		[Da]	
Tūlapuṇṇasadisopamā		Daharā tvaṃ rūpavatī	139
ubho	217	Daharāhaṃ suddhavasana	245
Tūlikāvikatikāhi	57	Daḷhapāsaṃ karitvāna	82
Tena kammavipākena	15, 61	Dāne ca gahaṇe ceva	74
Tena kammāvasesena	32	Dāruṇaṃ nirayaṃ gantvā	221
Tena kammena sukatenā	11, 18,	Diṭṭhā hi mayā sucittitā	257
	27, 35, 52, 54, 57, 65,	Diṭṭhigahanapakkhanda	138
	86, ādi	Diṭṭho hi me so Bhagavā	29,
Tena dīpaṃ padīpetvā	95		146
Te maṃ pitugharaṃ paṭi,		Dibbaṃ sukhamasaṅkhyeyyaṃ	15
nayimsu	269	Dibbacakkhuvisuddhaṃ me	66
Temāsaṃ tappayitvāna	75	Divase divase tisatti,	
Tesaṭṭhi cakkavattīnaṃ	44	satāni	282
Tehā'nuciṇṇaṃ isihi	177	Divāvihārā nikkhamma	54, 110
Tehi kammehi sukatehi	19,	Disvā adantaṃ damitaṃ	54
	107, 117, 135, 188, 200	Disvā ādīnavaṃ loke	76
Tīnaṃ adāsi pabbajjaṃ	150	Disvā cittaṃ pasādetvā	155
Tīnaṃ dhammābhisamaye	154	Disvā jalantaṃ yasaṣā	96
Thūpassa vediyo tisso	72	Disvā tamevaṃ cintesiṃ	136
		Disvāna dassanīyaṃ maṃ	32
[Da]		Disvāna lokapajjotaṃ	141
Danto dantehi saha		Disvā paccekasambuddhaṃ	200
purāṇajaṭilehi	61	Disvā Buddhānubhāvaṃ taṃ	61
Dasakkhattuṃ		Dissanti candasūriyā	161
satakkhattuṃ	279, 286	Dīghaṅgulī tambanakhe	152
Dasajātisahassāni	221	Dīgho bālānaṃ saṃsāro	284
Dasannaṃ cakkavattīnaṃ	54	Dīpasatasahassāni	65
Dasa putte vijāyitvā	101	Dukkhaṃ dukkha-	
Dasavassasahassāni	133	samuppādaṃ	170, 173,
Dassetvā pāṭihīrāni	157		232, 239
Dassetvā vividhā iddhī	155	Dukkhaṅca vijāneyya	183
Daharā ca apāpikā ca	254		

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā	Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Da - Dha]		[Dha - Na]	
Dukkheṇa dukkhitā homi	87	Dhiratthu saṅkhatam lolam	152
Dukkho itthibhāvo	183	Dhītā tuyham mahāvīra	201
Duggatāham pure āsim	124	Dhīre nirodham phusehi	12
Duggatim nābhijānāmi	223	Na udakena sucī hoti	212
Duggatigamanam maggam	246	Nakkhattāni namassantā	140
Duve kule pajāyāmi	58	Nagaramhi erakacche	270
Duve gatī pajānāmi	28	Nagaramhi kusumanāme	267
Duve bhava saṃsarāmi	58	Nagare Aruṇavatiyā	43, 68
Dūraṅgamā satimanto	224	Nagare Bandhumatiyā	27, 38, 49, 52, 222
Devalokā cavitvāna	65	Nagare Hamsavatiyā	57, 64
Devā dibbehi gandhehi	161	Na gāmadhammo nigamassa	
Devā nāgāsura brahmā	159	dhammo	182, 188
Devesupi upapatti	281	Naṅgalehi kasam khettam	119
Devesu manussesu ca	283	Na ca me vandanam vīra	158
Devesu mahiddhikā		Na ca me himsati kiñci	269
ahumha	279, 286	Na cireneva kālena	76, 87
Desentī janamajjheham	207	Na jarā maccu vā yattha	149
Domanassam na jānāmi	58	Nataṅgā daṇḍadutiya	137
Dvattimsalakkhaṇūpetam	151	Na tittipubbam	
Dvādasavassāni aham	271	tava dassanena	151
Dvāram apāpuritvānaham	284	Na te dukkhā pamutyatthi	210
Dvenavute ito kappe	41	Na te sam kotṭhe openti	224
Dve puttā kālakatā	183	Na te hiraññam gaṇhanti	224
Dhaññāham te mahāvīra	152	Natthi nissaraṇam loke	66
Dhammacakkaṃ pavattetuṃ	229	Natthi hi loke sadevake	256
Dhammañca tassa assosim	186	Nadato parisāyam te	152
Dhammadinnā yathā dhīrā	19	Nanu nāma gahaṭṭhena	136
Dhātiyo mam upaṭṭhanti	58	Nando Rāhulabhaddo ca	152
Dhātuyo dukkhato disvā	21	Napiham aparajjham kiñci	269
Dhiratthu kāmā asucī	202	Na me ācariyo atthi	228

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā	Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Na]		[Na]	
Namo te sabbadassāvi	138	Nibbute tamhi lokagge	72
Na yuttam̐ socitum̐ putta	153	Nibbuyhati susānam̐	282
Na vañcakālo subhage	87	Nimantayitvā Sugatam̐	18
Na vijjante matā yasmim̐	188	Nivattā ukkuso hāsi	118
Na santi puttā tāṇāya	115, 118	Nisinnam̐ janakāyamhi	73
Na sociyā paresam̐ sā	162	Nisinnō rukkhamūlamhi	136
Na hiraññasuvaṇṇena	245	Nisīdi tattha samaṇo	57
Na hi sabbesu ṭhānesu	104, 108	Nissaṭṭham̐ te rajjam̐	283
Nāgabhogasadisopamā		Nihacca jāṇum̐ vanditvā	110, 301
ubho	217	Nekapāṇasahasānam̐	61
Nāgāsura ca brahmāno	161	Netam̐ assa patirūpam̐	245
Nānākalimalākīṇṇe	152	[Pa]	
Nānākulā pabbajitā	224	Pakkamissaṅca nāḷato	231
Nābhinandittha so dānam̐	74	Pakkhipitvā padīpetvā	74
Nārocesim̐ patim̐ mayham̐	117	Paccayākārakusalā	133
Nikkhipāhi imam̐ deham̐	45	Paccekabuddham̐ disvāna	74
Nikkhipitvāna samghāṭim̐	37	Pacchime ca bhava dāni	19, 61, 96,
Niṭṭhite ca mahāthūpe	36		99, 107, 117, 135,
Nipacca pādamūlamhi	155		188, 208
Nipacca munivaram̐ tam̐	187	Pacchime bhavasampatte	28, 223
Nipacca sirasā pāde	71, 148	Pacchime bhava sampatte	15, 66,
Nipatitvā Mahesissa	137		86, 221
Nibbatti ekato hoti	201	Pañcakkhandhā pariññātā	101
Nibbānam̐ Gotamī yāti	149	Pañcadāsasatānūnā	156
Nibbānābhiratāham̐	281	Pañcamī tassa dhītāsim̐	187
Nibbānāya vajantīnam̐	149	Paññattamāsanamidam̐	57
Nibbāyissāma iccevam̐	158	Paññāsam̐ cakkavattīnam̐	41, 237
Nibbinnā sabbasaṅkhāre	138	Paṭākā ussitānekā	160
Nibbinditvā agāre'ham̐	28	Paṭikaccāyusaṅkhāram̐	148

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Pa]	
Paṭiggahetvā tattheva	17
Paṭiggahetvā	
Sambuddho	41, 47, 237
Paṭilomena jhānāni	159
Paṭisambhidā catasso	7, 154, 157, 222, 280
Paṇamāmi narādicca	151
Paṇḍitāsi mahāpaññā	162
Paṇṇavīsati vassāni	48, 78
Patim̐ ṭhapetvā sesā me	188
Patiṭṭhito hettha yañño	224
Pattaṃ daṇḍaṃ ca gaṇhitvā	124
Pattalimakulavaṇṇasādisā	216
Pattā te nibbānaṃ	283
Patthayim̐ tepi patthesum̐	200
Patthitā rājaputtehi	143
Panthamhi samaṇaṃ disvā	52
Padumuttarabuddhassa	17
Padumuttaro nāma Jino	14, 17, 71, 84, 94, 99, 106, 116, ādi
Padumuttaro mahāvīro	15
Padesarajjaṃ vipulaṃ	27
Panādītā dundubhiyo	159
Pabbajitvā tadā cāham	138
Pabbajitvā dhammadharā	60
Pabbajitvā munimataṃ	60
Pabhinnaṃ vadanañcāpi	87
Parammukhā nisīditvā	65
Pariciṇṇo mayā Satthā	19, 96, 109, 119, 149, 189, 202

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Pa]	
Pariññātaṃ mayā dukkhaṃ	149
Parinibbātumicchāmi	151
Parinibbānakālaṃ me	153
Paripantho esa bhayo	246
Paribbājakinī āsim̐	95
Pariyuṭṭhitā klesehi	82
Parivutā paṇakoṭṭhi	221
Pasannacittā sumanā	10, 35, 54
Pasīdassu mahābhoge	149
Passa sundari'māyantim̐	240
Passa sundari Satthāraṃ	240
Pahāya'ham pabbajitā	245
Pāṇaṃ na hane na cādinna-	
mādiye	39
Pāṇinā tāni paggayha	161
Pādapakkhālanenāham	109
Pāde pakkhālayitvāna	119
Pāsādikāsi ayye	268
Piṇḍacāraṃ carantassa	41
Piṇḍapātaṃ carantassa	237
Piṇḍapātaṃ caritvāna	24
Piṇḍāya vicarante te	73
Pitā añjanasakko me	156
Piḷandhanaṃ vidaṃsentī	80
Pītisukhena ca kāyaṃ	165
Pīnavaṭṭasahituggatā ubho	216
Petāni bhoti puttāni	238
Peto manussarūpena	126
Puñjitaṃ lokasāraṃva	86
Puññaṃ vata pasavi bahuṃ	110

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Pa - Pha]

Puṇṇe pūrasa dhammehi	10
Puttasokenahaṃ aṭṭā	129
Putto Buddhassa dāyādo	76
Puna Kassapavīrasa	74
Puno nimantayitvāna	73
Puno pattaṃ gahetvāna	74
Pubbadakkhīṇapacchāsu	160
Pubbenivāsaṃ jānāmi	20, 28, 33, 62, 109, 118, 139, 150, ādiṭṭhesu
Pubbenivāsamaññāsi	162
Purato devamanujā	161
Purimānaṃ jinaggānaṃ	201
Puriso aṅkusamādāya	54
Pūgā hutvāva sabbāyo	156
Pūjaṃ etādisaṃ rammaṃ	72
Pūrayitvā parammaṇaṃ	27, 38
Pūrentī ūnakaṣataṃ	208
Phullāravindasaṃkāse	151

[Ba]

Bandhanārakkhaṇe mayhaṃ	150
Bahussutā	
dhammadharā	60, 207, 224
Bahūnaṃ vata atthāya	146
Bahūni puttasaṭāni	238
Bahū vatasamādānā	90
Bahūhi	
dukkhadhammehi	43, 46, 48
Bārāṇasito nikkhamma	140
Bālaṃ ādāya atarim	118
Bālā te duppaññā	281

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ba]

Bimbisāro tadā rājā	135
Buddhamātāpi paññattim	160
Buddhavīra namo tyatthu	145
Buddhasāsanapāleta	153
Buddhassa parinibbānaṃ	148, 161
Buddhassa parinibbānā	148
Buddhassa raṃsim disvāna	43
Buddhānaṃ uppādo	281
Buddho tassa ca saddhammo	149
Buddho Buddhassa nibbāne	161
Brahmacariyamasevissaṃ	221
Brahmabandhu	
pure āsim	210, 225
Bhagavati Koṇāgamane	279, 286
Bhagavā iddhimantīnaṃ	198
Bhajitabbā sappurisā	183
Bhavābhava saṃsarantī	58
Bhavābhava saṃsaritvā	28
Bhavāmi tena kamma	133
Bhassarā surucirā yathā maṇī	215
Bhāvanāya mahāpaññā	209
Bhāvito me maggo	183
Bhikkhāya gāmaṃ gacchante	200
Bhikkhāya ca vicarantaṃ	269
Bhikkhuniṃ upasaṅkamma	165
Bhikkhuniṃ puna disvāna	124
Bhikkhuniṃ upasampajja	97
Bhikkhuniṃ nilayo suñño	149
Bhikkhuniṃ silasampannā	174
Bhikkhunihi vimuttāhi	148

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Bha - Ma]	
Bhikkhūnaṃ santikaṃ gantvā	223
Bhūmicālo tadā asi	148
Bhojayitvāna	
sattāhaṃ	116, 198
Makuḷakhārakākārā	88
Maggañca kho'ssa jānāsi	126
Maggaññū ca maggavidū	94
Majjhanhikamhi sūriye	57
Majjhe aṭṭhaṭṭhakumbhīnaṃ	72
Maṇḍapaṃ paṭiyādetvā	15
Maṇḍape rukkhamūle vā	58, 66
Mattaññunī ca asane	32
Mattā vaṇṇena rūpena	79
Mantāvatiyā nagare	280
Mandhātādinārindānaṃ	150
Manasā patthitā nāma	223
Madhurañca pavanti sabbaso	254
Madhurāni pahaṭṭhāni	152
Mama puttobhinikkamma	157
Mayaṃ sahāva nikkhantā	148
Mayā bhikkhuniyo vīra	151
Mayhaṃ hi akkuṭṭhavandite	257
Mahatā ca payattena	87
Mahatā janakāyena	158
Mahatā parivārena	135
Mahākāruṇiko Satthā	94
Mahādānaṃ daditvāna	199
Mahādhanaseṭṭhikule	201
Mahānelassa chādānaṃ	44
Mahābhitāpaṃ kaṭukaṃ	27, 38

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ma]	
Mahāhitāṃ varadadaṃ	138
Mā appakassa hetu	285
Mā evaṃ putta avaca	269
Mākāsi pāpakaṃ kammaṃ	210
Mātaraṃ pitaraṃ cāhaṃ	132
Mātā dukkhitā rodati	
pitā ca	281
Mātāpitū abhivāda,yitvā	270
Mātā putto pitā bhātā	146
Mātucchā te mahāvīra	155
Mā no saraṇade nāthe	159
Mā me kujjhi mahāvīra	231
Māyaṃ viya aggato kataṃ	257
Mālaṃ na dhāre na ca	
gandhamācare	39
Mā su te vaḍḍha lokamhi	177
Māhaṃ kāmehi saṃgacchim	246
Mucalindaṃ mahāselāṃ	154
Muttā ca tato sā bhikkhunī	258
Mutte muccassu yogehi	8
Musalāni gahetvāna	121, 167
Muhuttaṃ taṇhāsamaṇaṃ	150
Mokkhamhi vijjamāne	285
[Ya]	
Yaṃ taṃ isīhi pattaḃbaṃ	68
Yaṃ na diṭṭhaṃ purāṇehi	153
Yaṃ mayā pūritaṃ kammaṃ	201
Yaṃ mayhaṃ purimaṃ	
kammaṃ	28
Yaṃ yaṃ janapadaṃ yāmi	7

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ya]	
Yaṃ yaṃ yonupapajjāmi	65
Yato sarāmi attānaṃ	108
Yattakaṃ tulitā eṣā	143
Yattha nāma Jinassāyaṃ	152
Yattha yattha nisinnāhaṃ	88
Yattha yatthūpapajjāmi	74, 86, 95, 106, 133, 279, 280
Yattha yatthūpapannāhaṃ	133
Yathā idaṃ tathā etaṃ	84, 88, 137
Yathābhūtamavekkhantī	92
Yathā haritālena makkhitaṃ	257
Yadā icchāmi gamaṇaṃ	57
Yadā ca piṇḍāya Muni	136
Yadā ca yobbanappattā	99
Yadā ca yobbanupetā	117
Yadā te yobbanappattā	200
Yadā pabbajitā āsi	75
Yadā Buddhā sutamaṭī	200
Yadā bhikkhusahassena	61
Yadā rūpaṇūpetā	19
Yadā so taruṇo bhaddo	188
Yadāhaṃ yobbaṇaṃ pattā	135
Yadāhaṃ lokasaraṇaṃ	138
Yadi te rucitaṃ ayye	148
Yadi te ruccate rāja	138
Yadi Buddho amitaṇṇo	65
Yadi me vacanaṃ karissati	255
Yasaggapatto sirimā	94
Yasmā gāmā pakkamanti	224

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ya]	
Yassatthāya pabbajitā	19, 96, 109, 119, 149, 189
Yassatthi Sugate saddhā	160
Yassa brāhmaṇa tvaṃ bhīto	209
Yassa maggaṃ na jānāsi	126
Yassā siyā apaccavekkhitaṃ	256
Yā ce maṃ parivāriṃsu	159
Yā tayā vaṇṇitā vīra	116
Yādisā vaṇṇitā vīra	198
Yā padhānatamā tāsāṃ	159
Yā mayhaṃ sāmikassa	268
Yāva Kāsijanapado	33
Yā vaḍḍhayi payattena	160
Yāvatā abhikaṅkhāmi	65
Yā sasamghaṃ abhojesi	155
Yuvatīnaṅca sabbāsāṃ	86
Ye ime satta bojjaṅgā	29, 52
Ye keci vaḍḍha saṅkhārā	178
Yena veḷuvanaṃ diṭṭhaṃ	135
Ye rāgarattā'nupatanti sotaṃ	132, 137
Yo ca uppatitaṃ atthaṃ	108
Yo ca vassasataṃ jīve	99, 100, 115, 182, 188
Yo ca vuḍḍho daharo vā	208-9
Yo naṃ vinibbhujitvā	282
Yoniso paccavekkhitvā	49
Yoniso padahantīnaṃ	223
Yopi me bhavate bhattā	134
Yo raṃsiphusitāveḷo	220

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā	Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ya - Ra]		[La - Va]	
Yo so mahattaro khandho	161	Lobhanaṃ madanaṃ cetam	245
Rajataṃ rātarūpaṃ vā	245	Vaṭṭaniriva koṭarohitā	258
Rajje āṇā		Vaṭṭapaliḡhasadisopamā	
dhanamissa, riyam	282-3	ubho	216
Raṅṅo mātā mahesīti	150	Vadho bandho parikleso	245
Raṇaṃ taritvā kāmānaṃ	246	Vantā Mahesīhi kāmā	246
Ratanānaṭṭhapaṅṅasaṃ	85	Vandanaṃ dāni me vajjāsī	232
Rattamaṃsakupasaṃbyānā	136	Varagandhaṅca mālaṅca	50
Rattiyā pacchime yāme	167	Vasitā susānamajjhe	183
Rattiyā purime yāme	122, 167	Vassasatasahassāni	85
Rattiyā majjhime yāme	165	Vāsavaṃ viya vassantaṃ	155
Rathiyāya vajantiyo	149	Vāsitova surabhī	
Rammaṃ veḷuvanaṃ yena	135	karaṇḍako	215
Rahogaṭā nisīditvā	27, 38	Vāḷamigasaṃghasevitaṃ	254
Rāgaṃ mānaṃ avijjaṅca	163	Vicarantī amaṅṅissaṃ	136
Rāgaṅca ahaṃ dosaṅca	30	Vipassino Bhagavato	207
Rājakaṅṅāhi sahitā	95	Vipassissa Bhagavato	9
Rājapuṅṅena nibbattaṃ	135	Vipulaṃ annaṅca pānaṅca	223
Rājānaṃ upasaṅkamma	38	Vibhūsā maṇḍanaratā	90
Rājāpi rajjaṃ chaḍḍetvā	49	Vibhūsetvā imaṃ kāyaṃ	80
Rāhulo ca ahaṅceva	201	Vimalā saṅkhamuttāva	224
Riṅcitvā paramaṃ atthaṃ	92	Vimhitā tā Jinavaraṃ	100
Rukkhaphalūpamā kāmā	284	Virocanti parikkhittā	72
Rūpaṃ bhogaṃ yasaṃ āyumaṃ	15	Vilapantā sukaruṇaṃ	148
Rūpasaddehi gandhehi	156	Visāradāva bhaṇasi	178
Rūpena kiṃ tavānena	158	Visuddhanayanā homi	96
		Visuddhamanasā ajja	54
[La]		Vissajjitā mātāpitūhi	286
Laṭṭhihattho pure āsi	231	Vissajjito gato so	270
Lahuṅca vata khippaṅca	108	Vihāya Nandanaṃ devā	135
Lūnakesī paṅkadharī	110		

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Va]

Vīthisaṅkarakūṭesu	129
Vīthisammajjanam katvā	14
Vīrā vīrehi dhammehi	13
Vīriyam me dhuradhorayham	44
Vīsānam cakkavattīnam	38
Vedimajjhāva sussoṇī	88
Vesikāva anācārā	221
Voḍhūna naṅgala'maham	271

[Sa]

Samkhittakaṇṇā setakkhī	137
Samghāṭim nikkhipitvāna	35
Samghārāmadāsīmha	134
Samyojanāni etāni	163
Samvaddhitoyam Sugata	150
Samāsāre samasantīham	156
Sakuṇīva tathākāse	154
Sakena ānubhāvena	87
Sakkaṃva devā tidasā	168
Sakkatā pūjitā ceva	201
Saṅkarakūṭā ahitvā	189
Saṅkhāre parato disvā	97
Saggaṃ nūna gamissanti	209
Sacittam paṭiladdhāna	129
Sace imā nadiyo te	209
Sace puttam siṅgālānam	232
Sace mayi dayā atthi	150
Saccāni 'amma'Buddha- varadesi, tāni	281
Sanḍāsena ca kese me	108
Sanhakamburiva suppamajjitā	216

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Sanhatuṅgasadisī ca nāsikā	215
Sanhanūpurasuvaṇṇamaṇḍitā	217
Sanhamuddikasuvaṇṇa- maṇḍitā	216
Satam sahasānīpi dhuttakānam	205
Satasahasito kappe	15, 18, 58, 66, 71, 85, 95, 99, ādi
Satasahasase atikkante	15
Satāni pañcanūnāni	75
Satim upaṭṭhapetvāna	169
Satipaṭṭhānakusalā	44
Satimatī cakkhumatī	171
Satta uppalapupphāni	44
Sattati devarājūnam	44
Satta pātisahasāni	74
Sattamālam gahetvāna	43
Sattayojanikam thūpam	72
Satta ratanāni vasseyya	284
Sattarattindivam tattha	65
Sattasatasahasāni	72
Sattāhajātakam mam	270
Sattisūlūpamā kāmā	67, 140, 205, 284
Satthu pāde ṭhapetvāna	198
Saddhammassavane yutte	18
Saddhāya pabbajitvāna	13, 92
Santattā kuthitā bhūmi	57
Sabbam sarīrasaṅjātam	88
Sabbakammam parikkhīnam	33
Sabbakālampi pathavī	15

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Sabbattha vihatā nandī	67, 69, 140, 170, 173, 176, 205
Sabbadukkhaṃ pariññātaṃ	145
Sabbabandhanamuttāhaṃ	38
Sabbavositavosānā	66
Sabbaso chāditaṃ āsi	160
Sabbā tāpi bhikkhuniyo	160
Sabbābhībhū	
sabbavidūhamasmi	228
Sabbāyo purato nīta	161
Sabbe kāmā samucchinnā	52
Sabbe bhavā samucchinnā	90
Sabbe me āsavā khīṇā	179
Sabbe yogā samucchinnā	80
Sabbe sokā samucchinnā	129
Sabbo ādīpito loko	
	175
Samaṇāti bhoti supi	223
Samaṇī samaṇaguttā ca	19, 107, 117, 134, 187, 199
Samānetvāna te sabbe	73
Sampattiṃ anubhotvāna	41, 86, 106, 133, 237
Sampatti taṃ karitvāna	52
Sampattimanubhotvāna	280
Sampattiyonubhotvāna	72
Sambuddhaṃ paṭimānentī	43
Sayameva odanaṃ	
sādha, yāmi	268
Sayambhuno pañcasatā	156
Sara kaṭasiṃ vaḍḍhente	285
Sara kāṇakacchapaṃ	
pubba, samudde	285

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Sara caturodadhī	284
Sara rūpaṃ pheṇapiṇḍopa, massa	285
Sassuyā sasurassa ca	268
Saha āvajjite mayhaṃ	65
Saha tassā nipātena	87
Sahapuññassa kattāro	157
Saha me jātamattamhi	135
Sahassaṃ devarājūnaṃ	27
Sahassamapi ce gāthā	105
Sahāva seṭṭhinā tena	72
Sā kaññā kanakābhāsā	136
Sākiyamhi kule jātā	86
Sākiyānīhi dhīrāhi	157
Sākuntikova sakuṇiṃ	231
Sā ca tahiṃ samāpannā	283
Sā ca maṃ anukampāya	124
Sā ca manasi karoti	283
Sā calā calitā bhūmi	148
Sā cevam bhaṇati	283
Sā'jja abbūḷhasallāhaṃ	58, 127
Sā'jja piṇḍaṃ caritvāna	80
Sā'jja sabbāni khāditvā	238
Sā paveditasabbaṅgī	87
Sā bhikkhuniṃ upāgacchiṃ	50, 78
Sā me dhammadesesi	101
Sāyaṃ bhujissā aṇaṇā	247
Sāvakaṃ dhutavādānaṃ	71
Sāvatthinagaraṃ gantvā	118
Sā vīsavassasatikā	155
Sāsanaṃ jotayitvāna	71

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Sā saha tāhi gantvāna	158
Sāham etādisaṃ katvā	246
Sāham tamatthaṃ pucchissaṃ	109
Sāham tehi vinā bhūtā	200
Sāham disvāna Sambuddhaṃ	143
Sāham nissaraṇaṃ ñatvā	238
Sāham puttaṃ dhīraṅca	97
Sāham Sugatassa sāvikā	257
Sāham sutvāna saddhammaṃ	33
Sāham sutvānimā gāthā	188
Sikkhamānā ahaṃ santī	97
Sikkhamānāya me ayye	240
Siddhatthassa Bhagavato	36
Sineruṃ daṇḍaṃ katvāna	154
Siriya rūpinim disvā	86
Sīlavatī cittaḥā	280
Sukkā sukkehi dhammehi	63
Sukhaṃ tvaṃ vuḍḍhike sehi	23
Sukhaṃ supāhi therike	5
Sukhaṃ hi vaḍḍha munayo	177
Sukhito sajjito hutvā	73
Sukhedhitā ca te sabbe	100
Suññakanti viditvāna	136
Suññatassānimittassa	52
Suṇitvā tamahaṃ haṭṭhā	95
Suto Buddhassa dāyādo	76
Sutvā ca kho Mahesissa	141
Sutvā datvā mahādānaṃ	155
Sutvā suttantaseṭṭhaṃ taṃ	137
Sutvāhaṃ mātu vacanaṃ	86

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Sudinnaṃ me dānavaraṃ	41, 238
Sudūraṭṭhāpi taṃ sutvā	160
Suddhe anūne mama bhikkhusaṃghe	151
Sudhotarajapacchadaṃ subhaṃ	255
Supupphitaggaṃ upagamma pādapaṃ	205
Sumattaṃ maṃ maññaṃānā	231
Sumuttā sādhumuttāmi	15
Sumuttikā sumuttikā	30
Surattaṃ sukataṃ cittaṃ	72
Suvaṇṇarāsisāṅkāsaṃ	151
Suvaṇṇavaṇṇā hutvāna	49
Susilā lajjinī ceva	61
Seṭṭhiṃ tatonujānetvā	208
Seṭṭhino anukampāya	71
Seṭṭhidhītā tadā hutvā	199
Sesabhāgāni ḍayimsu	161
Sesā Sakyakule jātā	157
So ahampi gamissāmi	239
Sokaṭṭādīnavadanā	188
So kho paṇāyaṃ akkhāto	294
Socanti pāpakammā	281
Soṇṇamayaṃ rūpimayaṃ	50
Soṇṇamayā maṇimayā	57
So te ijjhātu saṅkappo	240
Sopi vasitvā pakkhaṃ	269
So māraṅca pitaraṅca	269
So me dhammadesesi	109,
	143
So me bhūsanalobhena	107

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā	Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]		[Ha]	
Sohaṃ tato cavitvā	270-1	Hatthī gavassaṃ	
Sohaṃ padhānapahitatto	179	maṇikuṇḍalañca	239, 240
So hetu so pabhavo	280,	Handa kho dāni bhaddante	232
	286	Handāhaṃ parinibbissaṃ	153
Svāgataṃ vata no āsi	157	Haricandalittāṅgiṃ	231
Svāgataṃ vata me āsi	7, 154,	Hā yogā vippayogantā	159
	222, 280	Hā santiṃ Gotamī yāti	152
[Ha]		Hitāya sabbasattānaṃ	94
Hatthakammañca ye keci	15	Hitvā ghare pabbajitvā	25
Hatthiyānaṃ assayānaṃ	50	Hitvāna'haṃ ñātigaṇaṃ	245
		Hemadolābhasavanā	136